

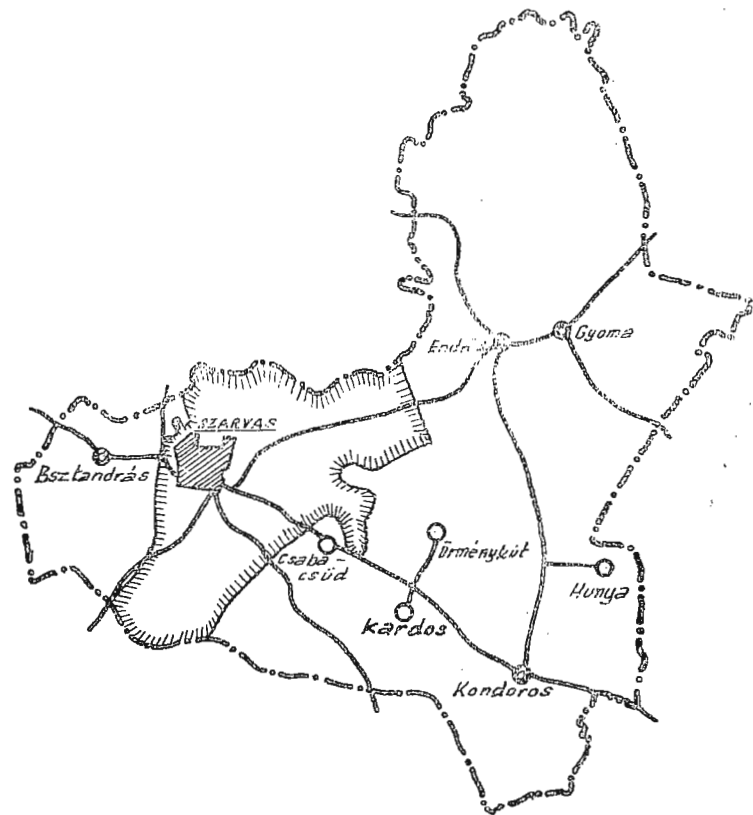
SZARVAS JÁRÁS-VÁROS SZABAD NEGYEDSZÁZADA 1945-1970

SZARVAS JÁRÁS-VÁROS
SZABAD
NEGYEDSZÁZADA

1945 - 1970

SZARVAS JÁRÁS-VÁROS SZABAD NEGYEDSZÁZADA

- ▨ Város
- ⊙ Nagyközség
- Község

Felelős kiadó: Litauszki András
A Kiadói Főigazgatóság engedélyének száma 26494/1969.
Kiadja a Hazafias Népfőnt Szarvasi Járási Bizottsága.
Készült 2100 példányban. 34,5 (A/5) ív terjedelemben.
(2,7 (A/5) ív képmelléklet.)
4479, 1970 II., Békés megyei Nyomdaipari Vállalat, Gyula

A szerkesztő bizottság tagjai:

CSABA JÁNOS
HEGEDŰS PÁL DR.
HUGYIK ANDRÁS
KOVÁCS GÁBOR DR.
LITAUSZKI ANDRÁS
PERÉNYI BÉLA DR.
RÓZSA BÉLA
RUSZNÁK JÁNOS DR.
TÓTH LAJOS DR.
VARGA LÁSZLÓ
VRBOVSZKI GYÖRGY

Szerkesztette

DR. TÓTH LAJOS

A kötetet lektorálta:

HONFI JÓZSEF

Pedagógiai szaklektor:

DR. SIMON GYULA

Szaklektorok:

BÁTORI EMIL
HARTYÁNYI LÁSZLÓ
HÓDSÁGI ERNŐ
DR. JACZÓ IMRE
NAGY BÉLÁNÉ
SZNYIDA GYÖRGY
ZIELBAUER ANDRÁS

Hazánk felszabadulása a szarvasi járás és Szarvas város lakosságának is – zömmel személyes élményeken alapuló – nagy ünnepe. Békés megyének ez a tája már 1944. október 5–6–7-én felszabadult. Egy új történelmi korszak mesgyéjét jelentik ezek a napok. Véget ért a kizsákmányoló uralkodó osztályok hatalmi, gazdasági és kulturális monopóliumán alapuló gyűlöletes társadalmi rendszer.

Bár e tájék dolgozó lakossága az elnyomás évszázadaiban is kemény ellenállással és önfeláldozó harccal jelezte elégedetlenségét és adta tanújelét élniakarásának és élnitudásának. Immen indult el a 18. század elején a békésszent-andrási parasztfelkelés. Itt gyújtotta lángra a század második felében a társadalmi-gazdasági haladás fáklyáját Tessedik Sámuel. A feudális elnyomás alóli felszabadulás reményében fogott fegyvert tömegesen a szabadságharc honvédeként a környék jobbágyparaszttsága. Az önkényuralom hosszú évtizedei alatt öklöbészorított kézzel várták sorsuk jobbrafordulását, a tobzódó uralkodóosztállyal való leszámolást. Az agrárszocialista mozgalmak megacélozták harckészségét.

Az első imperialista világháború fojtogató pusztítása elemi erejű ellenállást váltott ki. A Tanácsköztársaság kikiáltása ezért jelentette számára a bilincsek lebullásának, új élete kialakulásának lehetőségét. A mintegy másfél hónapi helyi munkáshatalom ideje alatt az alkotó élet dinamizmusa hibetetlenül fe'gyorsult. Az európai és hazai reakció átmenetileg azonban még gátat tudott vetni a munkáshatalom állandósulásának. A harcot azonban nem adta fel népünk. A Horty-fasizmus idején is kemény ellenállással, pl. az endrődi kubikusok csendőr-sorúzzal, a szarvasi baloldali ellenállók Csillagbörtönrel is dacolva, igazuk tudatában küzdöttek a népi érdekekért.

Az igazi és végleges felszabaduláshoz azonban a döntő segítséget a Szovjet Hadsereg adta meg 1944 őszén. A Malinovszkij marsall vezette 2. Ukrán Hadsereg alakulatai üzték el a megszálló fasizta németeket és rombolták le a velük paktáló magyar uralkodó osztály népellenes hatalmát. Az átvonuló szovjet harc-osok nyomában nyílt meg történelmi lehetőség a szabadság és a demokrácia kialakulásának, a népi hatalom és szocialista gazdasági-társadalmi rendszer kiépítésének.

Járásunk-városunk öntudatos dolgozói – a kommunisták vezetésével – már az első napokban hozzáálltak az új élet kereteinek megszervezéséhez. Természetesen még így sem ment nebezségek nélkül az átállás. Az évszázados hagyományok az emberek gondolkodásában, politikai, világnézeti szemléletében mély nyomokat hagytak.

A felszabadulás óta eltelt negyedszázad során azonban óriási eredményeket értünk el. A fejlődés élvonalában mindig a kommunisták pártjába tömörült dolgozók jártak nálunk is. A párt irányító munkájának eredményeképpen teljesen átalakult Szarvas földrajzi térségének képe. A szocialista mezőgazdasági nagyüzemek rohamosan fejlődő egységei, a szövetkezeti ipar kiterjedő háttérrel, a kulturális intézmények gyarapodó száma, felsőfokú tanintézményeink és tudományos kutató intézeteink ennek meggyőző bizonyítékai.

Párhuzamosan fejlődött az emberek életkörülményeinek javulása. A lakás-kultúra, táplálkozás, öltözködés, és a sokféle szociális támogatás összehasonlíthatatlanul kedvezőbbé teszi dolgozóink életét. A párt és tömegszervezeti tevékenység, a kulturálódási lehetőségek, a tudat szocialista irányú fejlődését igen jelentős mértékben és gyorsuláson ütemben fejlesztették. Az eltelt negyedszázad fényesen beigazolta, hogy ennek a tájnak dolgozói is élni tudnak a szabadsággal. Eredményes alkotó munkájukkal a magyar és a szlovák nemzetiségű lakosság a legnagyobb egyetértésben dolgozik az egész ország és az emberiség békés szocialista jövőjéért.

E legfontosabb történelmi évfordulónk jelentőségéhez méltó az a kezdeményezés, mely a Hazafias Népfront járási és városi bizottságaitól indult el, s melyet annak Helytörténelmi Kutató Csoportja valósít meg. Nevezetesen az eltelt 25 esztendő fejlődése lényegesebb történelmi eseményeinek feldolgozása egy kiadványban. Különösen szerencsés a szerzőknek az a törekvése, hogy a járás és város fejlődését dialektikus összefüggésében tárgyalják. A járás és város dolgozóinak élete ugyanis valóban szétválaszthatatlan egységet jelent, a sokoldalú kölcsönhatás jegyében alakul. Helyeselhető az a törekvés is, hogy a szocialista történelmi felfogásnak megfelelő szemlélettel, tudományos igényességgel, de népszerű stílusban készüljenek a tanulmányok.

A kiadvány megjelenése – a közvetlen munkatársakon kívül – járásunk, városunk politikai vezetőinek emelkedett szemléletét, anyagi áldozatkészségét is dicséri. Csak elismeréssel nyugtázzhatjuk mindenki tevékenységét, aki bármilyen formában is segítséget nyújtott az anyaggyűjtésben, feldolgozásban és a kötet megjelentetésében. Nagyrabecsüljük idősebb dolgozóink munkásmozgalmi harcainak visszaemlékezéseit a felszabadulás, a földosztás, a nemzeti bizottságok munkájáról. Ezek az emlékek irattárakban alig lehetők fel. Személyes tapasztalataik, élményeik ezért minősülnek a szemtanúk hiteles történelmi kútforrásának. Ha ez alkalommal nem éltünk volna ezzel a lehetőséggel, a későbbiek során bizonyára már nem is pótolhattuk volna.

A szerzők igen tiszteletreméltó munkát végeztek. Gondos felkutató, feltáró, szelektáló, összehasonlító munka alapján dolgozták fel az egyes témákat. A könyv bizonyára járásunk dolgozóinak kedvelt olvasmánya lesz.

De jól használhatják a hazafias nevelés, a szülőföld szocialista eredményeinek megismertetésére az iskolák; a munkásmozgalmak legújabbkori anyagának feldolgozásához a párt és tömegszervezeti oktatásban résztvevők is.

Járási- és városunk eltelt negyedszázada történetének megírása tehát mindenképpen hasznos és szükséges vállalkozás volt. A leszűrhető tapasztalatokból erőt meríthetünk a következő évtizedek eredményesebb munkájához is.

Szarvas, 1970. április 4.

MSZMP SZARVASI JÁRÁSI ÉS VÁROSI
VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA

A KÖZIGAZGATÁS NEGYEDSZÁZADA

Vannak olyan történelmi események, amelyek nem ismerik az idő és a tér korlátait, hatnak mindenütt, nemzedékek életén át. 1945. április 4-e – felszabadulásunk időpontja – ilyen történelmi dátum. Az elmúlt 25 év a közigazgatásban is – mint az élet minden más területén – alapvető változásokat hozott. Az út, amelyen a fejlődés jelenlegi szakaszába eljutottunk, nem volt sima, de eredményeink számottevőek. Sok kudarc és számos nehézség árán jutottunk el a negyedszázados évfordulóhoz. A feladatokat – amelyeket magunk elé tűztünk – becsülettel teljesítettük. A munkát nem fejeztük be. Számos tennivaló és feladat van még hátra, de az eredményekre mindannyian büszkék lehetünk.

A szarvasi járás 1944. október 6-án szabadult fel. A felszabadulás után az államhatalom helyi szervei széthullottak. A községi közigazgatási vezetők többsége a faluban maradt, inkább a járási főszolgabíró és a csendőrség tagjai menekültek el. A közösségi élet viszont szinte teljesen megszűnt. Az emberek behúzódtak házaikba, várták, hogy mi lesz, hogyan alakul további életük. A felszabadult országrészek el voltak vágva a fővárostól, összeköttetés nem volt. A rádiókat be kellett szolgáltatni.

Ebben a helyzetben a Magyar Kommunista Párt volt az, amelyik az élet megindítását elsőnek kezdeményezte. A közigazgatás megszervezése, a polgárőrség felállítása, munkahivatalok felállítása, közmunkák szervezése, és a lakosság felvilágosítása volt az első és legfontosabb feladata. 1944 őszén a mezőgazdaságban jó termés volt. Ennek betakarítását minden erővel biztosítani kellett, ezért közmunkát kellett elrendelni.

Ebből az időből szüksézájú jegyzőkönyvek maradtak fenn, amelyek a kötelező közmunkákról, adóelőleg fizetéséről, az iskolai tanítás megindításáról és a rendőrség megszervezéséről adnak számot. Decemberben szórványosan megpróbáltak a képviselőtestületek is ülésezni – nem sok sikerrel. A képviselőtestületi üléseken általában csak a választott képviselők jelentek meg, a virilisek nem.

A forradalmi átalakulás lendítő erői a Nemzeti Bizottságok voltak, amelyek a helybeli politikai pártok leghaladóbb erőit képviselték. A Nemzeti Bizottságok tagjainak száma községenként az alábbiak szerint alakult:

Békésszentandrás	13,
Déaványa	10,
Endrőd	5,
Hunya	10,
Kondoros	7,
Szarvas	8.

Sajnos, jegyzőkönyveik döntő többsége elveszett, vagy megsemmisült. A fennmaradt írásos anyagokból megállapítható, hogy elég gyakran, de rendszertelenül ülészttek.

Napirendi pontjaik között a tisztségviselők alkalmazása szerepelt leggyakrabban. Sokat foglalkoztak az inflációs helyzettel is. A szarvasi Nemzeti Bizottság 1946. július 26-án tartott ülésén felvetődött, hogy a szarvasi ecetgyár egy liter ecetért már nem 30, hanem 60 tojást kér. Napirenden szerepelt a stabilizáció kérdése is 1946. augusztus 1. után. Az endrődi Nemzeti Bizottság 1947. január 20-i ülésén a MADISZ kérdésével foglalkozott, a szervezetnek helyiséget utalt ki, s gondoskodott annak fűtéséről.

Minden Nemzeti Bizottság foglalkozott az 1948-as centenáriumi év megünneplésével. Több községháza falán ebben az évben a Nemzeti Bizottság kezdeményezésére emléktáblát helyeztek el.

Az utolsó jegyzőkönyvek 1948. decemberéből találhatók. Ezután a Nemzeti Bizottságok már nem is sokáig működtek, mert 1949. elején országosan is felkelték őket. Kétségkívül megállapítható, hogy működésük ideje alatt a demokratikus átalakulás legnagyobb lendítői voltak.

A 14/1945 ME. rendelet elrendelte, hogy az új képviselő testületet a helybeli Nemzeti Bizottságnak kell delegálnia. A rendelet szellemében a járás minden községében 1945 elején megalakultak az új képviselőtestületek. A Szarvasi Nemzeti Bizottság például 40 rendes és 20 póttagot jelölt az új képviselőtestületbe. 1945. február 15-én az alakuló és tisztújító közgyűlésen 39 képviselőtestületi tag jelent meg. A járás többi községében is 1945 februárjában alakultak meg az új képviselőtestületek.

Érdeemes idézni a szarvasi alakuló ülés jegyzőkönyvéből Urbancsok Pál kommunista képviselőtestületi tag beszédének egy részét:

„Pártunk célkitűzései helyi viszonylatban: a közrend haladéktalan helyreállítása, a tulajdon védelme, a fekete üzérkedés azonnali felszámolása, a közellátás lehetőséghez képest zavartalan biztosítása, az elvégzendő mezőgazdasági munkák minden eszközzel való előmozdítása, vallási türelem és társadalmi béke. Pártunk tiszteli az értelmet és a tudást, amelyet az új és tökéletes emberi társadalom megalapozásánál nélkülözhetetlennek tart.”

Felszólalt még Varga Andor a szociáldemokrata, és Bencsik István a parasztpárt képviselőtestületében.

A községi szervezet ekkor még a régi maradt. A tisztújító képviselőtestületi ülések bírót, törvénybírót, községi gazdát, közgyámot, esküdteket és jegyzőket választottak. Érdekes megemlíteni, hogy a községi orvosok, községi állatorvosok és községi mérnökök megválasztása is a képviselőtestület hatáskörébe tartozott.

1945 tavaszán óriási munka várt az alig egy hónapja megalakult új közigazgatásra, megkezdődött a földreform. A parasztság ezeréves pere eldőlt. Az új tavasz nem csak a tél fagyát, hanem a szívek dermedtségét is felolvasztotta. Gyűlés gyűlést követett, mindenki úgy érezte – és jól érezte –, hogy más világ kezdődik. Gyoma községben 3 397 kat. hold földet osztottak ki 332 családnak, Endrődön 1 741 kat. hold föld kiosztására került sor, s ezt 799 nincstelen kapta meg. A földosztás felszakította a lelkek kergét. A föld régen a „mindent” jelentette. A föld jelentette az életet, a hatalmat. A föld határozta meg, kit vesznek emberszámba és kit nem. 1945 tavaszán megváltozott ami addig megváltozhatatlannak látszott. Mindenki látta, tudta, hogy új világ készül. A kezdő közigazgatási apparátus becsülettel megbírkózott ezzel a hatalmas feladattal.

Az akkori képviselőtestületi jegyzőkönyvekből kiderül az is, hogy a testületek ülésről-ülésre rengeteg bizottságot választottak. Többek között pl.: igazoló-bizottság, gazdasági bizottság, termelési bizottság, községrendező bizottság, igazságszolgáltató bizottság, kulturális és népművelő bizottság, községfásítási bizottság, árvédelmi bizottság alakult a községekben. Ezek egyrészt alakítását fentről rendelték el, egyrészt azonban helyi kezdeményezésre hozták létre. Jó volt a szabadság friss levegőjében tanácskozni, határozni, gazdának érezni magunkat, dönteni olyan dolgokban, amelyekbe addig bele sem szólhattunk.

Gyoma község képviselőtestülete elhatározta, hogy élelmiszert gyűjt az ostrom alatt álló Budapest lakosságának. 1945. február végén a küldeményt továbbították is. Endrőd község képviselőtestülete 1945 március 17-én tartott ülésén határozatot hozott a dülöbízatos hálózat kiépítéséről. Mindjárt feladatul is szabta a dülöbízatosoknak, hogy a határ megművelését kísérjék figyelemmel, és minden tapalatnyi föld meg legyen művelve.

1945. november 4-én országgyűlési választásokra került sor. A szarvasi járás – méltóan a Viharsarokhoz – példásan részt vett ebben a munkában. A baloldali pártok ezen a választáson lényegesen több szavazatot kaptak, mint amennyi akkor az országos arány volt. A szavazás eredménye községenként az alábbi volt:

Község neve	NPP	IP	MKP	FKP	SZDP
Szarvas	1370	113	3015	6858	2948
Öcsöd	803	17	1018	1693	761
Kondoros	389	27	828	1971	1266
Csabacsüd	316	8	409	507	377
Békésszentandrás	394	98	685	1984	521
Gyoma	972	208	1391	3040	1103
Endrőd	633	88	2435	3624	575

A választás országosan új helyzetet teremtett. A Kisgazdapárt jobbszárnya akadályozni próbálta a demokratikus fejlődést. A koalíciós pártok között élestedtek a viták. Ahogy a helyzet konszolidálódott, úgy lett egyre nehezebb a demokratikus átalakulás irányába elintézni valamit. A koalíciós „osztzkodás” következtében a közigazgatásba egyre többen kerültek vissza a régiak közül. Ezek demokráciát hangoztató, de valójában azt akadályozó személyek voltak. A Nemzeti Bizottságok kezdték elveszíteni eredeti rendeltetésüket és gyakran a koalíciós villongások és hatalmi harcok színhelyei lettek.

Az 1947-es választás új helyzetet teremtett. A Magyar Kommunista Párt választási győzelme nyomán a helyzet merőben megváltozott. Bátran mondhatjuk, hogy 1948. a változások éve lett.

1948-ban alakultak meg az első gépállomások és állami gazdaságok. Ezek szervezésében, a vezető szakemberek kiválasztásában az akkori közigazgatás aktívan közreműködött. Az első gépek, az épületek, a gépállomási telephelyek közigazgatási intézkedésekre kerültek a gépállomások tulajdonába. Az állami gazdaságok kialakítását a közigazgatás 1–2 hónap alatt elvégezte. Kialakították a nagyüzemi táblákat, elvégezték a földrendezést. A közigazgatási dolgozók közül 14 politikailag szilárd és képzett vezető került a gazdaságok állományába.

1948-ban megalakultak az első termelőszövetkezetek is. Persze még csak sejtetni engedték a jövő nagyüzemeit, a körvonalak is alig voltak meg. A Gyomai Kossuth Tsz 1948 augusztusában alakult meg 154 kat. holdon, 21 fővel. Az Endrődi Petőfi Tsz ugyancsak 1948 augusztusában 340 kat. hold földterülettel.

leten, 30 taggal kezdte meg munkáját. A gyomai tsz-nek egy, az endrődinek kettő pár lófogata volt. A kezdeményezők hitükön és reménységükön kívül mást nem is vihettek a közös gazdálkodásba. Az élesedő osztályharcban a párt-, és községi szervek álltak elsőként melléjük. Tanácsokkal, anyagi segítséggel siettek a kezdet nehézségein enyhíteni. Mindkét tsz kölcsönvetőmagot és művelési előleget kapott, hogy a munkát megkezdhesse. Ha most – 25 év után – visszagondolunk ezekre az időkre, csak a legteljesebb elismeréssel szólhatunk arról a hallatlan erőfeszítésről, amit az úttörők végeztek. Akik két évtizeddel ezelőtt tovább láttak az ösztövért mezsgyekarónál, azok lelki szemeik előtt látták a több tízmilliós szövetkezeti vagyont, a 24 mázsás búzatáblákat, látták a nagyüzemek biztos és szilárd jövőjét.

1947. január 1-én a járásban új község alakult Hunya néven. A hunyai dolgozók törekvése volt, hogy Endrődtől elszakadva önálló községet alakítsanak. Törekvésüket minden alkalommal meghiúsította a róm. katolikus egyház, mert úgy látta, hogy Endrődről a település jobban igazgatható. Csak a felszabadulás után vált lehetővé az önálló község kialakítása. 1952-ben újabb község alakul Örménykút néven, a település addig Szarvas községhez tartozott. Az élet igazolta, hogy mindkét döntés helyes volt, fennállása óta mindkét község rendkívül sokat fejlődött.

1947-ben a jelenlegi szarvasi járás két egységre – a gyomai és a szarvasi járásra – tagolódott. Ekkor a gyomai járáshoz Endrőd, Hunya és Gyoma községek, a szarvasi járáshoz Békésszentandrás, Csabacsüd, Kondoros, Öcsöd és Szarvas községek tartoztak.

Az ország gazdasági élete 1949 végéig rendeződött. Befejeződött az újjáépítés és 1950. január 1-én életbelépett az első ötéves terv, amelyik olyan feladatokat volt hivatva megvalósítani, melyekkel a lényegében 1886 óta változatlan közigazgatás már nem birkózhatott meg. Ezért az 1950 évi I. törvény tanácsokat rendelt megalakítani.

A választások 1950. október 22-én lezajlottak, s még ugyanabban a hónapban megalakultak a községi tanácsok is. Az első tanácsválasztások a lakosság széles rétegeinek helyeslése közepette folytak le. A Magyar Függetlenségi Népfront jelöltjeit mindenütt megválasztották.

Az alakuló tanácsulések megválasztották a végrehajtó bizottságokat, amelyek 5–9 tagból állottak. A végrehajtó bizottságok tagjai közül elnököt, elnökhelyettest és titkárt választottak. Érdekes, hogy ez alkalommal nemcsak tanácsokat, hanem „póttagokat” is választottak, Szarvason például 34 főt. Az alakuló tanácsulések rendkívüli ünnepélyességgel folytak le. Az fmsz, a KIOSZ, az MINDSZ, a DISZ, a DÉFOSZ, az üzemek és tsz-ek vezetői üdvözölték a megalakult tanácsokat és a megválasztott községi vezetőket. Az új apparátus, az új vezetők kevés jogi és igazgatási ismerettel, de annál nagyobb lelkesedéssel láttak munkához. Rövid idő múlva a tanács valóban „a dolgozó nép okos gyülekezete” lett, ahol alaposan és minden részletében megtárgyalták a község életét, a feladatokat. Alapvető változások történtek az apparátus személyi összetételében is. A munkások, a parasztok és a haladó értelmiségiek legjobbjai jöttek a párt hívó szavára, hogy a tanácsok munkájában tevékenykedjenek. Sokat kellett megtanulni, de könnyen ment, mert a lelkesedés minden akadályt legyőzött. A megválasztott községi tanácsstagok 28%-a munkás, 57%-a pedig dolgozó paraszt volt.

Az első években a tanácsulések rendkívül aktívak voltak. Endrődön például évekig vasárnap tartották a tanácsuléseket, de azok így is minden esetben ha-

tározatképesek és rendkívül érdekesek voltak. A tanácsstagok szívesen jöttek a testületi ülésekre, bár sokszor ma már aprónak és jelentéktelennek tűnő dolgokkal is foglalkoztak.

A tanácsstagok választóköri körzetben végzett munkája sok hibával tarkítva, rendkívül eredményes volt. A tömegek mozgósítását mindenütt sikerült megoldani. Megindult a községek építése, szépítése. Az örökség – amelyet a múlt rendszertől átvettünk – a semmivel volt egyenlő. A tanácsok és a tanácsstagok, dicséretes módon mozgósították a lakosságot, hogy anyagi erejéhez és tehetségéhez mérten vegye ki a részét a községfejlesztési munkából. Ebben a tevékenységben a veteránok jártak elől, úgylis, mint a községi tanácsok tagjai.

Az állandó bizottságok és végrehajtó bizottságok munkája eredményes és hasznos volt. Lehet, hogy ma már furcsának tűnik az akkor hozott határozatok egy része, abban az időben viszont ezek fontosak voltak és komoly problémát jelentettek.

1953-ban a Magyar Dolgozók Pártja erőfeszítéseket tett az addig elkövetett hibák kijavítására. Sajnos, Nagy Imre revizionista politikája következtében a hibák csak halmozódtak. Újra nehéz feladat várt a tanácsokra. El kellett osztani az eszmei zűrzavart, meg kellett szilárdítani a mezőgazdasági nagyüzemeket, kemény harcot kellett vívni a párt politikájának helyes érvényesülése érdekében. 1953 második felében viharos tanácsulésekre került sor, nagyon sok községben. A tanácsi vezetők érettségét bizonyítja, hogy komolyabb zavar sehol sem keletkezett.

Természetesen ennek az időszaknak nem csak eredményei, hanem hibái is voltak. A felülről jövő utasításokhoz – amelyek néha nagyon is radikálisak voltak – lent még hozzátettek. Elburjánzott a sokszor oknélküli intrika, személyeskedés. Sok tanácsstag munkájában bizonytalanná vált. Olyan kijelentések is elhangzottak, hogy „miért menjek tanácsulésre, hogy ott jól megbíráljanak?”. A községi és járási tanácsi vezetők egy része időben jelezte ezeket a problémákat a felsőbb vezetés felé, ezt azonban nem egyszer azzal intézték el, hogy „a nehézség velejár a fejlődéssel”. Nem mindig csináltuk jól, amit csináltunk, de mindig jól akartuk, mindig a dolgozó nép érdekeit tekintettük szem előtt. Tudtuk, szilárdan meg voltunk győződve, hogy a hibák csak átmenetiek, azokat előbb utóbb legyőzzük és az eredmény nem fog elmaradni.

1956. október 23-án az ellenforradalom dühödten támadta a tanácsokat is. Az ellenforradalmárok tudták, és ösztönösen is érezték, hogy a munkás-paraszt hatalom megtettesítője a tanács, s ha annak tevékenységét megszüntetik, nagy lépéssel jutnak előre a népi hatalom megdöntésében is. Az egykori „emberpiac” helyén, a vásár-piactereken az ellenforradalom szószólói elsősorban a párt, és tanácsi vezetők ellen intéztek dühödt támadásokat. Példák sokasága bizonyítja, hogy az ellenforradalmi támadások és mesterkedések nem tudták szétzúzni, de még megbénítani sem a tanácsok munkáját. Hiába zavarták el az ellenforradalmi banditák egy-két helyen a tanácsi vezetőket, céljukat nem érték el. A dolgozó nép ragaszkodott a tanácshoz, mert benne érdekeinek védelmezőjét látta.

1956. november 4-e után a tanácsok tevékeny részt vállaltak a konszolidációból. A Magyar Szocialista Munkáspárt újjászervezése után – annak aktív irányításával – igyekeztek világosságot teremteni a fejekben. A megtévedtekkel szemben a meggyőző és felvilágosító munkát, a bűnösökkel szemben a megtorlás eszközeit alkalmazták.

Az állami vagyon megőrzésében és védelmezésében, az ellenforradalom által

feloszlattott tsz-ek visszaállításában és számos egyéb munkában mindig élénjártak. Az ellenforradalmi tevékenység hatására a tsz-ek 68⁰/₀-a feloszlott, de döntő többségük 1956. decemberében már újra kezdte a munkát. A tsz-ekből elhurcolt vagyontárgyak értéke 11 millió Ft volt, 1957. januárjában viszont már csak 487 000 Ft értékű vagyontárgy visszaviteléről kellett gondoskodni.

Nem csak a politikai munkában, hanem a szakmai tevékenységben, a jogos sérelmek orvoslásában is tevékeny részt vállaltunk. 1957-ben pl. a közismert 10-es sz. törvény alapján rendeztük a személyi földtulajdonokat. 1956 előtt dolgozó parasztokat és kisembereket számos sérelem ért a földrendezések és a tagosítások során. A jogos sérelmeket 1957-ben kivétel nélkül rendeztük. A rehabilitáció az élet más területére is kiterjedt.

Ennek a tevékenységnek eredményeképpen rendkívüli mértékben megnőtt a tanácsok tekintélye. Mindenütt tapasztalható volt az élénk, eleven közéleti tevékenység, de elsősorban a testületi üléseken, főleg a tanácsüléseken. A cél az ellenforradalom által okozott károk mielőbbi helyreállítása és a politikai konszolidáció volt. Elmondhatjuk, hogy ezt a munkát 1957 közepéig befejeztük. A tanácsok egyik legnehezebb működési szakasza volt ez az időszak, de a számos nehézségek ellenére nem vallottak szégyent.

1958-ban életbelépett a községfejlesztési hozzájárulás szervezett fizetése. A rendelet megjelenése után sokan kétkedve, vagy idegenkedve fogadták. Nem egy esetben lehetett hallani, hogy újabb adó fizetésére készítik az állampolgárt, pedig egyébként is van már kiadás bőven. Olyan kétélyek is elhangzottak, hogy hiába fizetik a községfejlesztést, attól a község úgy sem lesz szebb. Rövid idő alatt a községfejlesztési feladatok az érdeklődés központjába kerültek. 1959-től kezdve – egészen napjainkig – a tanácsülések legjobban vitatott témája éppen a községfejlesztés. Az emberek bizalma hamar megerősödött, mert kézzelfoghatóan látták, hogy befizetett forintjaik nem hogy teljes egészében a községben maradnak, de azokhoz még az állam is hozzájárul. Köteteket lehetne írni a sokezer méter járda, a sokmillió köbméter víz, a sok kilométer villanyvezeték, a melegvízű fürdők, a mentőállomások, és egyéb létesítmények építéséről.

A tanácsok helyesen ismerték fel, hogy vannak bizonyos alapvető szolgáltatások, amelyeket helyben kell kielégíteni. Az állampolgár egy divatos cipőt, vagy egy divatos ruhát megvásárolhat a szomszéd községben, vagy a közeli városban is. De egy üveg ivóvízért, vagy virágos, egészséges ligetért nem mehet a szomszédba. Ezeknek az alapvető szolgáltatásoknak a kielégítését helyben követeli a lakosság – jogosan.

A községek fejlesztése rövid időn belül közügy lett. A tanácstagok beszámolókon, a jelölógyűléseken, kisgyűléseken és személyes beszélgetések során is a legtöbbször vitatott kérdés: a községfejlesztés. Külön ki kell emelni, hogy a tanácsok aktív közreműködése és nevelő munkája nyomán a lakosság nem csak a pénzt, hanem a munkáját is szívesen áldozza a község szépítése érdekében. Amikor a társadalmi munkák szervezése megindult, senki sem hitte volna, hogy 10 év alatt több tízmillió forint értékű munkát vállalnak a lakosok – minden zúgolódás nélkül – azért, hogy községük szebb, fejlettebb és rendezettebb legyen. Amikor a járda, a fürdő, a vízvezeték építésénél, az utca apraja-nagyja hordja a betont és a homokot, jogos büszkeséggel gondolhatunk arra, hogy a tanácsok olyan fegyvertényt hajtottak végre, amire a régi közigazgatás soha nem lett volna képes.

1959-ben a népgazdaságon belül újabb feszültségek keletkeztek. Az ipar nagyobb mértékű fejlődést a mezőgazdaság elmaradottsága gátolta. A lényegé-

ben kisüzemi mezőgazdaság nem tudta megfelelő mennyiségű és minőségű nyersanyaggal kiszolgálni a másik nagy népgazdasági ágat. Ezért a párt és a kormány – felismerve a történelmi szükségszerűséget, – napirendre tűzte a mezőgazdaság szocialista átszervezését. Ehhez a határozathoz a községi tanácsülések is csatlakoztak. 1959-ben minden községi tanácsülésen napirendre tűzték a mezőgazdaság helyzetét, annak átszervezését. 1960-ban a feladatot sikeresen végrehajtottuk. A pártbizottságok aktív irányításával a tanácsok oroszlanrészt vállaltak ebben a munkában. Az új termelőszövetkezetek megalakítása alapos, előkészítő munkával kezdődött. Az összefogás és az irányítás hatalmas szervezethez kívánt. Az okos érvelések, a nyílt viták meghozták az eredményt. Az 1959-ben megjelent – akkor új – tsz-törvény magyarázata, az alapszabály megértetése sok időt vett igénybe, de nem eredménytelenül, mert 1960-ban befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. A járás területének 97⁰/₀-án mezőgazdasági nagyüzemek gazdálkodnak.

Az átszervezés után további – és nem kisebb – feladatokat kellett megoldani. 1960 tavaszán vetni csak úgy lehetett, ha a tsz-be lépett új tagok összeadták a vetőmagot. Hatalmas földrendezési feladatokat hajtottunk végre másfél hónap alatt. 12 földrendezési bizottságban 362 ember befejezte 128 000 kat. hold földrendezési munkáját. Az apró parcellákból, a sokezer mezsgyéből, szemtelket gyönyörködtető, hatalmas táblákat hoztunk létre.

Megkerestük azokat a vezetéshez értő, politikailag szilárd paraszt embereket, akik az új tsz-ek kormányrúdjához állnak. Közülük nem egy még ma is becsületesen helytálló nehéz és felelősségteljes posztján. Létrehoztuk a termelőszövetkezetek közös vagyonát. Több ezer háziállatot és gazdasági felszerelést leltároztunk fel egyetlen hónap alatt 8,5 millió forint értékben.

A párt és a kormány az új tsz-ek segítségére sietett. A közismert 3004-es rendelkezések sorozata a támogatás újszerű formáját biztosította. A tanácsok voltak hivatva arra, hogy a rendelkezések végrehajtását és helyes alkalmazását biztosítsák. Ebben az időszakban a hatósági felügyelet és a felvilágosító munka meglehetősen összefolyt. Sok feladatot adminisztratív utasítással kellett végrehajtani. Ha azonban választani lehetett az utasítás vagy a felvilágosító munka között, mi mindig az utóbbit választottuk. Akkor is tudtuk – és ma még jobban látjuk –, hogy ez az elképzelésünk helyes volt.

Megélénkült a tanácsok kulturális tevékenysége is. Kultúrotthonok és könyvtárak épültek községfejlesztési alapról, pl. Hunya községben. Téli előadások ezreit tartották a lelkes népnevelők, eljuttatták a kultúrát azokhoz, akiknek ez évszázadokon keresztül nem adatott meg. 1965-ben pl. 1082 téli előadást tartottak a járásban, átlagosan 42 hallgatóval.

Az osztott, vagy részben osztott tanyai iskolákat sorra körzetesítettük. Ezzel megalapoztuk a tanulók magasabb elméleti tudását, előkészítettük őket további magasabb szintű tanulmányokra. A tanyai gyerekek döntő többsége ma már egyenlő partnerként veszi fel a versenyt tudásban a falusi és városi gyerekekkel. 1944-ben Békésszentandrás hatósági rendelkezésre meg kellett szüntetni egy több mint 200 éves iskolát, mert a tanítás már életveszélyes volt benne. Ma modern, kényelmes, otthonos diákotthonban laknak a tanyai gyerekek, nyugodt tanulásukat már semmi sem zavarja, ugyanilyen a tanyai gyerekek számára épült – diákotthon működik Kondoros községben is.

Növeltük a középiskolák számát, új gimnázium nyílt Gyomán és Dévaványán. Megszerveztük a felnőttoktatást, lehetővé tettük a tudás megszerzését azok számára is, akiket a múlt rendszer ettől elzárt. 1945-ben 3297 analfabéta

volt a járásban, ma néhány százra tehető a számuk. Új iskolák épültek Ecsegfalván, Kondoroson, Endrődön. Ezek berendezése, felszerelése bármelyik nagyvárosban is megállná a helyét.

Javult a tanácsi munka színvonala. Erősödött a vezetés. Községeink élén ma közmegbecsülésnek örvendő, népszerű, az ügyeket emberi módon intéző vezetők állanak. A tanács dolgozói készséggel állnak az állampolgárok rendelkezésére. Az emberek ügyes-bajos dolgaiban mindig segíteni készek vagyunk. Az első anyakönyvi bejegyzéstől, az élet végéig mindig és mindenütt kapcsolatban állunk a dolgozó emberrel.

A területi munka tevékenységünk középpontja. A végrehajtó bizottsági-, és a tanácsulések ma már valóban a kollektív bölcsesség megtestesítői. Minden fontos kérdésben a testületek döntenek. Ezért van az, hogy a döntések találkoznak a község lakosainak véleményével és egyetértésével. A tanácsulések nyilvánossága, a tanácstagi beszámolók alkalmat adnak minden állampolgárnak arra, hogy akaratát nyilvánítsa. A választásokat megelőző jelölőgyűléseken a tanácsstagok gazdag útravalót kapnak. Dícséretükre és becsületükre válik, hogy ebből működésük alatt majdnem mindent megvalósítanak. A kívánságokat és a lehetőségeket természetesen nem lehet és nem kell összetéveszteni. Nincs lehetőség mindent megvalósítani, amire égetően szükség volna. De idővel megvalósul minden.

A szakigazgatási szervek munkája és tevékenysége a dolgozók érdekeit szolgálja. Az ügyfelekkel való foglalkozás udvarias és kulturált. Nem lehet minden kérdést és minden panaszt orvosolni, de lehet, és kell őszintén és nyíltan tájékoztatni és felvilágosítani minden állampolgárt, aki ügyes-bajos dolgaival a tanácshoz fordul. 1966. május 7-én a Magyar Közlöny 30. számában megjelent a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 13/1966. számú határozata. A határozat 1. és 2. pontja így hangzik:

„1. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa elrendeli Békés megye gyomai, valamint sarkadi járásának megszüntetését.

2. A megszűnő

a) gyomai járás községei közül:

- Dévaványa és Ecsegfalva községeket a szeghalmi járáshoz,
- Endrőd, Gyoma és Hunya községeket a szarvasi járáshoz kell átcsatolni.”

A határozat alapján az átszervezés megtörtént és 1966. július 1-el kialakult a mostani szarvasi járás. Ekkor a járáshoz 7 község tartozott. 1969-ben azonban Örménykút község kettéválásával egy új község alakult „Kardos” néven. Jelenleg tehát a járáshoz 8 község tartozik:

Békésszentandrás,
Csabacsüd,
Endrőd,
Hunya,
Gyoma,
Kardos,
Kondoros,
Örménykút.

Az átszervezés eredményeképpen a járás megerősödött. A volt két járás apparátusából ötvöződött egybe az új személyi állomány. A sikeres és zökkenőmentes áttérés újra a tanácsok erejét bizonyította. A közigazgatás átszervezése – most már három év távlatából nézve – a hozzáfűzött reményeket teljes egészében beváltotta.

1966. június 8-án egy újabb – és nem kevésbé jelentős – határozat látott napvilágot. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 17/1966. számú határozatával az alábbiakat rendelte:

„A Népköztársaság Elnöki Tanácsa elrendeli Szarvas község járási jogú várossá szervezését. Szarvas járási jogú város Békés megyéhez tartozik.”

A várossá szervezés végrehajtásának határnapja 1966. június 30-a volt. 1966. július 2-án a városi tanács ünnepélyesen megalakult. Megható volt látni, amikor az Elnöki Tanács képviselője átadta a város vezetőinek a díszes alapító oklevelet. Ezzel Szarvas város lakosságának régi vágya teljesült. A nagy hagyományokkal, gazdag természeti kincsekkel, nemes múlttal rendelkező község város lett, s elindult a városias fejlődés útján.

Az összevont szarvasi járásban 1967. március hó 19-én tanácsválasztásokat tartottunk. Ez volt az első alkalom, amikor az új szervezeti formában történt a választás. A névjegyzékekbe összesen 27 959 főt vettek fel.

Két országgyűlési képviselőt, 8 megyei tanácstagot, 39 járási tanácstagot és 316 községi tanácstagot jelöltek a választók a jelölőgyűléseken. A jelötteket kivétel nélkül megválasztották. Öt választókerületben két személyt jelöltek. A megtartott jelölőgyűléseken összesen 15 661 fő vett részt. 885 hozzászólás hangzott el, s ezek 92%-a közérdekű javaslatot tartalmazott.

A megválasztott tanácsstagok közül 65,3% már az elmúlt ciklusokban is tanácstag volt, 34,7% viszont új volt.

A tanácsstagok megoszlása az alábbiak szerint alakult:

munkás	6%	mezőgazdasági munkás	2%
tsz-tag	45%	értelmiség	14%
alkalm.	23%	egyéb	10%

Az 1967 évben megtartott választások tökéletes politikai sikert eredményeztek. Az 1966-os átszervezés után megerősödött járási vezetés tovább szilárdult. 1967-ben már nem ültek külön a volt gyomai és a volt szarvasi tanácsstagok a tanácsulésen, mint ahogy azt az alakuló ülésen tették.

A megválasztott végrehajtó bizottságok, a függetlenített vb vezetők hatalmas lendülettel láttak munkához. A megkezdett helyes úton tovább folytatják a nép érdekében végzett tevékenységüket.

A tanácsok kiemelkedő helyet foglalnak el a proletárdiktatúra rendszerében, ezen belül az állami mechanizmusban. Az MSZMP IX. kongresszusa a tanácsok tevékenységét értékelve megállapította: a tanácsrendszer alapján jól teljesítette funkcióját, a tanácsok működése eredményes, a nép alapvető érdekeit szolgálja. A kongresszus – állást foglalva a tanácsok szerepének növelése mellett – hangsúlyozta a rendszer továbbfejlesztését is.

Tevékenységünk elmúlt 20 éve alapján és egészében véve pozitív. Ez a pozitív értékelés azonban nem menthet fel bennünket azon kötelezettség alól, hogy keressük és kutassuk a tanácsrendszer továbbfejlesztésének lehetőségeit. Több olyan ellentmondás alakult ki, amely az elmúlt években ismételt és visszatérő vitákra adott okot. Több elvi probléma hosszú ideje megoldatlan. Az 1954.

évi III. Pártkongresszus sok bíráló, vagy megoldást javasoló megállapítása ma is időszerű, és 15 év óta megoldásra vár.

A tanácsok számos problémákkal terhelten is – mert a néphez közel álló és szocialista típusú szervek – az elmúlt két évtizedben kivívták helyüket az állami mechanizmusban, elismerésre méltó sikereket értek el. A szocializmus fejlettebb szakaszára való áttérés, és ezzel kapcsolatban a nagyobb távlatok, valamint a gazdasági irányítás új rendszerének bevezetése azonban a tanácsok helyének, szerepének és feladatainak ismételt, alaposabb, és sokrétűbb meghatározását követeli.

Ha úgy tesszük fel a kérdést: hol van ma leginkább lehetőség a demokrácia erősítésére, azt válaszolhatjuk, elsősorban azokon a területeken, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a tömegek mindennapi életéhez. Ezek pedig főleg a termelő üzemek és a tanácsok. A gazdasági mechanizmus reformja az alsó láncszemekre – az üzemekre és a vállalatokra – vonatkozóan meghozta döntéseit. Az állam és a demokrácia továbbfejlesztése szempontjából hasonlóan fontos láncszemek a tanácsok. Ezért mondhatjuk jogosan, hogy nagy kérdéseinkben a tanácsok helyének, szerepének helyes értékelése és a továbbhaladás irányának kijelölése jelenleg az egyik legfontosabb feladatunk.

25 év a történelemben nem nagy idő. De a felszabadulás óta eltelt negyedszázad mozgalmas, sikerekben gazdag tevékenységével alapjaiban változtatta meg életünket. Amikor emlékezünk, mindig előre is nézünk. Többet és jobbat akarunk, alkotni akarunk, segíteni akarjuk a szocializmus teljes felépítésének nehéz, de mindennél nemesebb munkáját.

Rózsa Béla:

ELEMZÉSEK ÉS ADATOK A SZARVASI JÁRÁS LAKOSSÁGA ÉLETKÖRÜLMÉNYEINEK VIZSGÁLATÁHOZ

A szarvasi járás termelési szerkezetét tekintve mezőgazdasági, a lakosság 61⁰/₀-a dolgozik e népgazdasági ágazatban, az iparban 24⁰/₀, míg 15⁰/₀ a nem termelő: közlekedés, kereskedelem, költségvetési szervek stb. A járás jelenleg két egymástól lényegesen eltérő jellegű területtel rendelkezik. Az egyik ilyen Endrőd–Gyoma térsége, amely a járás iparilag fejlettebb területe, viseli ugyan a mezőgazdaság alapvető jellemzőit, mellette azonban számottevő helyiipar van. Az itt élő lakosság 31–32⁰/₀-át foglalkoztatja az ipar, s a mezőgazdasági lakosság aránya mindössze 42⁰/₀-ot képvisel. Különösen jó Endrőd község ipari foglalkoztatottsági aránya, amely jelenleg 40,2⁰/₀-ot tesz ki s ha figyelembe vesszük, hogy az ottani cipész ktsz-ben az 1970-es évek elején igen jelentős fejlesztést valósítanak meg, akkor ez az arány eléri az 50–55⁰/₀-ot. Hasonló fejlődés előtt áll a gyomai helyiipar is, a különbség csupán az, hogy ott kevésbé koncentrált az ipar fejlesztése.

A járás másik területéhez tartozik a többi hat község. Ezek a községek olyan erősen mezőgazdasági jellegűek, hogy a lakosság 95–98⁰/₀-a termelőszövetkezetben dolgozik.

A járás lakosságának az iparban való foglalkoztatása a felszabadulás óta ugrásszerűen növekedett. Míg a felszabadulás előtt számottevő ipari üzem a járás területén nem volt, addig ma már nemcsak szövetkezeti, hanem jelentős állami ipari üzemek is vannak. Ezek az ipari üzemek jelentős termelési értéket állítanak elő. Termelési értékük 1966–70 között megduplázódott s jelenleg eléri a 300 millió Ft-ot.

Az ipari dolgozóknak 76⁰/₀-át a szövetkezeti ipar foglalkoztatja, viszont a szövetkezeti iparban dolgozóknak 54,2⁰/₀-a bedolgozó, akiknek jelentős része valamilyen oknál fogva csökkent munkaképességű; e foglalkoztatottságnak nagyon fontos szociálpolitikai okai is vannak.

Különösen sok csökkent munkaképességű ember életének ad értelmet a Békésszentandrás Szőnyegszövő, a Szarvasi és a Gyomai Háziiipari Szövetkezet.

A járás kisipari szövetkezetei termelési értéküknek már 1968-ban 56⁰/₀-át exportálták, s ezzel jelentős bevételhez juttatták népgazdaságunkat.

A járás területén jelenleg 18 mezőgazdasági termelőszövetkezet van. Az 1963 évi 23-hoz képest csökkent a számuk, mert összevonások voltak, s optimálisabb területű szövetkezeti gazdaságokat alakítottak ki. Lényegesen jobbák a termelési eredmények is. A közös gazdálkodásban résztvevő termelőszövetkezeti tagok száma az 1968 évi zárszámadási adatok szerint 7386 fő. Az 1963 évi adatokhoz képest a tagok száma 441 fővel csökkent. Csupán Kondoroson nő-

vekedett a tsz-tagok száma mintegy 100 fővel. A termelőszövetkezetek közös használatú földterülete 75 080 kat. hold. A 18 termelőszövetkezet közös vagyona 1968-ban 782 millió Ft volt, mely összeg az 1963 évi közös vagyont alapul véve 197%-ra növekedett.

Termelőszövetkezeteink gazdálkodási eredményeinek javulását bizonyítja, hogy míg 1963 évben az 1 dolgozó tagra eső, a közös vagyomból származó részesedés összege járási átlagban nem érte el a 12 ezer Ft-ot, addig 1968-ban ez az összeg több mint 20 ezer Ft-ot tett ki. Ugyanakkor a szociális-kulturális alap kerekén 332%-kal nőtt, s ma már 6-7 millió Ft körül mozog. 1968-ban a szociális-kulturális alap szociális ágazatának felhasználása a következő volt:

betegei segély	3.513/m Ft,
szülési, gyermekápolási segély	108/m Ft,
rendszeres segély	401/m Ft,
rendkívüli segély	860/m Ft,
üdültetés	186/m Ft.

Ezek a számok azt bizonyítják, hogy termelőszövetkezeteink évről évre színvonalasabban gondoskodnak tagjaikról s ma már többek között táppénzt, üdültetést és fizetett szabadságot is biztosítanak számukra.

A járás területén jelenleg 4 nagyközség (Békésszentandrás, Endrőd, Gyoma és Kondoros) és 4 kisközség (Csabacsüd, Hunya, Kardos és Örménykút) van. A nagyközség kategória jogállásának kimunkálása most folyik. Itt voltaképpen az államigazgatási munka decentralizációjáról van szó s a tervek szerint a nagyközségek első fokú államigazgatási jogkörrel kapnak bizonyos feladatok ellátására (szabálysértés, gyámügy, iparendélyek kiadása stb.), de ez a terület a nagyközségi funkcióval tovább szélesedik s a legfontosabb és a tömegesen előforduló első fokú államigazgatási ügyeket a nagyközségekben – végeredményben közelebb a lakossághoz – intézik.

Ez a folyamat szervesen kapcsolódik a gazdaságirányítási rendszer reformjához s feltétlenül növeli a községi tanácsok és szerveik önállóságát. A továbbiakban vizsgáljuk meg a konkrét számok tükrében, mit tettek tanácsaink a lakosság kommunális, kulturális, egészségügyi és szociális ellátottságának növelése érdekében.

Kommunális ellátás

Szocialista államiségünk első szakaszában a nagy gazdasági, politikai és társadalmi feladatok megszervezése a tanácsok munkáját alapvetően határozta meg. A helyi községpolitika kibontakozása az 1950-es évek derekán megteremtette a települések fejlődésének lehetőségét. Az eltelt idő alatt tanácsaink kiépítették intézményrendszerüket: kultúrházakat, könyvtárakat, központi orvosi rendelőket, kollégiumokat hoztak létre. Megteremtették a lakosság kommunális ellátottságának alapjait.

A járás községeiben 174 km járda épült. A kommunális ellátásban elért eredményeket az alábbi számokkal mutatjuk be:

Megnevezés	1960.	1967.
vízvezeték hossza (km)	13,1	66,5
közutak száma	108	251
vízvezetési közifolyók száma	6	167
bekapcsolt lakások száma	18	129

A lakosság jó ivóvízzel való ellátása az elmúlt évek során egyik alapvető feladat volt. Kardos és Örménykút kivételével minden községben törpevízmű társulatokat alapítottak. A lakosság azon kívül, hogy befizette a ráháruló hozzájárulást, sok millió Ft értékű társadalmi munkát végzett.

Települési viszonyok

A járás települési viszonyainak vizsgálásakor különösen a külterületi településekkel foglalkozunk, mert egyrészt a járás erősen tanyás jellegű, másrészt mert itt tapasztalható a legtöbb változás, ami az egész települési rendszerre rányomja bélyegét. A földreform során különösen Csabacsüdü és Kondoroson történtek nagy változások földbirtokpolitikai szempontból. Ezek a változások nem kizárólag a földosztásban, a nagybirtok felparcellálásában jutottak kifejezésre, hanem abban is, hogy az újjazdák jelentős része újabb tanyát épített. Ennek következtében növekedett a tanyán lakók száma.

A földreformot követő években tehát megindult a lakosság egy részének külterületre való áramlása. Majd ezt követően néhány év múlva kezdődött a mezőgazdasági nagyüzemek szervezése, amely új, az eddigivel ellentétes perspektívát nyújtott, a réginél sokkal biztonságosabb jövőt ígért a földhözjuttatottak számára. A nagyüzemek hatására, és a lakásépítési hitelakciók eredményeképpen a belterületen erőteljes lakásépítés indult meg. A lakosság lakásépítési kedve különösen az elmúlt évtizedben annyira felfokozódott, hogy községi tanácsaink fejlesztési alapjait csaknem teljes mértékben lekötötte a telek, járda, villany és vízellátás megteremtése.

Az 1960. évi népszámláláskor az országban a szarvasi járás 3. helyen állt a tanyás járások között. Az akkori szarvasi járás községeiben a külterületi lakosság a népesség 0%-ában az alábbi arányokat mutatja.

Megnevezés	Népesség száma	Külterületen lakók 0%-ban
Békésszentandrás	5 807	33,9
Csabacsüd	2 822	65,8
Endrőd	9 263	48,4
Gyoma	11 367	29,3
Hunya	1 762	65,4
Kondoros	7 462	48,0
Örménykút	3 658	99,7
járas	42 141	47,5

A járás jelenlegi községei közül Örménykúton volt legnagyobb a külterületi lakossági arány, majd 1969. április 1-én Örménykút község közigazgatási területéből a Csabai út mentén Kardos néven új község alakult, ez a tény azonban az örménykúti arányon lényegesen nem változtatott. Ezt követték Csabacsüd és Hunya községek arányai, de a két község ebben a vonatkozásban most is együtt tart.

Kétségtelen tény, hogy vívmányaink: a szocialista ipar- és mezőgazdaság, a szocialista iskolarendszer megteremtése, egészségügyi, szociális és kommunális eredményeink, a kulturális forradalom a tanyák lakosságát sem hagyták hatás

nélkül. A nagy forradalmi átalakulások hatása a tanyán is érződik. Az eltelt idő gyakorlata bizonyítja, hogy a tanyavilág megszűnésének folyamata nem zajlik le olyan dinamikusán, mint a mezőgazdaság szocialista átszervezésekor gondoltuk. Tény azonban, hogy a tanyán lakók száma különösen a nagyközségekben lényegesen csökkent. Ezt az 1970. évi népszámlálás előzetes lakóépületi adataival hozzávetőleg mérni tudjuk.

Külterületi lakóépületek száma

Megnevezés	1960.	1969	Csökkenés
Békésszentandrás	615	313	302
Csabacsüd	489	365	124
Endrőd	1444	959	485
Gyoma	1092	483	609
Hunya	355	227	128
Kondoros	950	751	199
Járás	5969	3991	1978
Örménykút	1024	893	131

Ebből a táblázatból is megállapítható, – bár a lakóépületek száma a népesség alakulásának csak egyik mutatója –, hogy a külterületi lakosság az elmúlt évtized alatt lényegesen csökkent.

A tanyák számának csökkenése egyes községekben pl. Gyomán és Békésszentandrán igen jelentős (Gyomán 50% felett van, Békésszentandrán közel 50%). A járás átlaga is 1/3-os csökkenést mutat. Ennek ellenére a tanyás településrendszerrel, különösen a zárt településekkel az elkövetkező évtizedben is számolnunk kell.

A beállott változásokat a községek belterületén felépített lakóépületek száma igazolja.

A járás községeiben épített lakások száma a kiadott lakhatási engedélyek alapján a következőképpen alakult:

1960.	97	1965.	176
1961.	130	1966.	201
1962.	113	1967.	213
1963.	133	1968.	276
1964.	133	1969. I. félév	107

Összesen: 1 579

Népmozgalom

A lakosság életviszonyait jelentősen befolyásolja a beállott változás, ami a születés, halálozás, a vándorlás, a lakosság foglalkoztatottsági szerkezete, az általános műveltség, a lakáskultúra, a jövedelemszint alakulásában jut kifejezésre. A járás születési és halálozási helyzetét, a természetes szaporulatot és a beállott változások 0/0-os arányát az alábbiakban mutatjuk be:

Születés, halálozás

Község	1960–1967 összes fő születés halálozás		Term. szap. 1960–67 fő	Változás 0/0	
				+	-
Békésszentandrás	442	440	+ 2		
Endrőd	626	696	– 70		
Gyoma	951	891	+ 60		
Kondoros	593	561	+ 32		
Nagyközségek összesen:	2 612	2 588	+ 24	+ 0,1	
Csabacsüd	229	158	+ 71		
Hunya	151	97	+ 54		
Örménykút	318	207	+ 111		
Kisközségek összesen:	698	462	+ 236		2,87
Mindösszesen:	3 310	3 050	+ 260		0,61

A járás születési és halálozási arányainak összevetéséből megállapítható, hogy a nagyközségek természetes szaporodása 1960 és 1967 között összesen 0,10/0-os többletet mutat. A nagyközségek között is kirívóan gyenge a természetes szaporulat Endrőd községben (–70!). A részletesebb vizsgálat azt mutatja, hogy a község születésszáma 1960-ban 108, amely azonban 1967-ben 77-re csökkent. A többi nagyközség helyzete valamivel jobb, de 7 év átlagában ott sem éri el a születések száma a kellő szintet. 1968-ban a születésszám erőteljes növekedést mutat. A születésszám javulása a nők foglalkoztatásának növekedése és a gyermekgondozási segély bevezetése miatt állott elő.

A járás területén 10 év átlagában évenként mintegy 340–350 házasságot kötöttek. A felbontott házasságok számára nincs adatunk. Az országos és a megyei helyzetből azonban arra a következtetésre juthatunk, hogy a felbontott házasságok száma növekvő tendenciát mutat. Ez viszont nem cáfolja azt, hogy egyre többen akarnak házassági kötelékben élni, mert bár növekszik a felbontott házasságok száma, de míg 1949-ben az újránházassulók aránya 21,50/0 volt, addig 1965-ben ez az arány 26,80/0-ra növekedett. Békés megyében a házasságot kötő nőknek 28,60/0-a elvált. Gondolom ezek az arányok a szarvasi járásra is jellemzőek. Magyarországon 1965. december 31-én 1949-hez képest 1 millióval több ember élt házassági kötelékben. Ez pedig feltétlenül a beállott társadalmi rendszerváltozás eredménye.

A járás demográfiai helyzetét csak az 1950-es évek vége felé fellendült statisztikai munka adataival tudjuk mérni. Ezek szerint az összes születések száma egy évtized számainak tükrében az alábbi képet adja:

Összes születések száma

1957.	645
1960.	520
1963.	479
1967.	459

Ezek a számok a születésszám csökkenő tendenciáját bizonyítják. Egyben olyan demográfiai tények is, hogy a gyermekszám meghatározásában a szülők részéről bizonyos szabályozás, tervszerűség érvényesül.

A házasságkötések számának alakulásában 10 év adatait vizsgálva, lényeges eltérés nem mutatkozik.

Házasságkötések száma

1957.	334
1960.	307
1963.	292
1967.	334

A házasságkötéseknek ezek a számai azt mutatják, hogy 1967-ben elértük az 1957-es szintet. Az 1963. évi csökkenés mögött meghúzódik az a társadalmi tény, hogy az a korosztály, amely 1963-ra elérte a házasságkötésre való érettséget – legalábbis korban –, a második világháború időszaka alatt születtek, s közzismert, hogy akkor egyrészt emberanyagban igen nagy volt a háborús veszteség, másrészt zuhanásszerűen csökkent a születések száma. 1967-re tehát ilyen szempontból behoztuk a háborús veszteségeket.

A születésszabályozás alapvető módszere a művi terhességmegszakítás. Ezek száma az abortusz jogszabály hatálybalépése óta az alábbiak szerint alakult:

1957.	212
1959.	662
1961.	632
1963.	665
1965.	595
1967.	664

Tíz év átlagában a művi abortuszok száma 676 évenként. Ez a szám igen magas, de ezenkívül a terhességmegszakítás mind az anyára, mind a későbbi utódokra élettanilag károsító hatást gyakorolhat. Különös erővel sújtja ez a tény a népesedési szempontból legértékesebb fiatalabb korcsoportokat. Ezt az alábbi tábla számaival igazoljuk:

Abortált nők megoszlása a születések szerint

	nem szült	1 esetben	2 esetben	2-nél többször
1956	3,7	18,3	26,6	51,4
1965	10,1	30,6	33,9	25,4

Az abortált nők abszolút számban a szülések szerint

	nem szült	1 esetben	2 esetben	2-nél többször
1956	4	20	29	56
1965	60	182	202	151

A viszonyszámok soronkénti összevetése azt bizonyítja, hogy növekedett az egyszer sem szült, de abortált, és csökkent a kétszer, vagy annál többször szült, de abortált nők száma. Ez arra enged következtetni, hogy az első három csoportban levők a családtervezés feltételeivel teljes egészében nem rendelkeznek. A negyedik csoportnál már az anyagi, a lakás és egyéb körülmények is jobbak, s ennél fogva a gyermek vállalásával, nevelésével járó terheket könnyebben viselik, másrészt az idesoroltak korban is, egészségügyi felvilágosodottságban is ott tartanak, hogy kevésbé van szükségük abortuszra.

Az abszolút számok oszloponkénti összehasonlítása azt mutatja, hogy az egyszer sem szült nők száma 15-szörösére, az egyszer szülteké 9-szeresére, a kétszer szültek száma kétszeresére, míg az ennél többször szülteké háromszorosára növekedett. A terhességmegszakítás károsító hatásáról helyszüke miatt csupán említést teszünk. A terhességmegszakítás nagymértékben oka a koraszüléseknek. A koraszülések aránya a járásban az élveszülések százalékában 1966-ban 7,5 volt, 1967-ben már 10,3.

Ma már a szülők, éppen mert mindketten dolgozhatnak, jobb körülményeket tudnak teremteni születendő gyermekeik számára a családban. Hozzá tartozik az igazsághoz az is, hogy társadalmunk intézményrendszere, amellyel a család intézményét védi és szolgálja, rendkívül gyors ütemben épült ki, s ma már világviszonylatban is kiemelkedő helyet foglal el. Ugrásszerűen növekedett a többkeresős családok száma a járásban. Ehhez nagymértékben járultak hozzá a nők. Érdemes tanulmányozni az aktív keresők körében a nők arányát. Ez a járás területén az alábbiak szerint alakul:

1949.		1960.		1965.	
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
74,4	25,6	67,7	32,3	60,2	39,8

A női keresők aránya az elmúlt másfél évtized alatt 25,6-ról 39,8-ra emelkedett, ami eléri az országos színvonalat. A járás egyes községeiben ettől tapasztalunk eltérést pluszban is és mínuszban is. A nagyközségekben pluszt, a kisközségekben mínuszt találunk.

A családtervezés mellett feltétlenül említést érdemel az a széleskörben kibontakozott családvédelmi munka, mely a járás területén folyik.

Anyá- és csecsemővédelem

Az anyá- és csecsemővédelem egészségügyi politikánkban fontos helyet foglal el. Ma már minden orvosi körzetben 1 orvos, 1 védőnő, 1 ápolónő és 1 orvosirnok van. Ez az egészségügyi hivatásos egység kiegészül a vöröskereszt alapszervezetével, mintegy 35–70 társadalmi aktivistával körzetenként. Havonta 25 kiszállással nőgyógyász és gyermekszakorvos végez szaktanácsadást a járás minden községében. A szakorvosokon kívül a körzeti orvosok is tartanak tanácsadást a körzetükben, hetenként egy alkalommal.

A járási tanács anyá- és csecsemővédelemre előirányzott költségvetési összege 1966-ra megközelíti a félmillió forintot. Figyelembe véve a születések számát, egy csecsemőre átlagosan több mint 1100 Ft-ot költünk ebben az évben.

Járásunk területén az anya- és csecsemővédelmi feladatokat 2 nőgyógyász és 2 gyermekgyógyász szakorvos, 10 községi körzeti orvos és 14 védőnő látja el.

A tanácsadások közötti időben a védőnők családlátogatásokat végeznek, úgy a terhes nőknél, mint a csecsemőknél és kisgyermekéknél. 1966. I. félévében a védőnők által végzett csecsemőlátogatások száma 3972, kisgyermek látogatások száma 1681, terheslátogatások száma 1513.

E széleskörű gondozási munka eredményeként a csecsemőhalandóság egyre csökken. Míg 1963-ban az össz születésekből 22 (4°/_o), addig 1965-ben 15 (3,3^o/_o). Ez jóval alatta áll a megyei és az országos átlagnak is.

Gyermek- és ifjúságvédelem

A szocialista társadalom építésének, a kommunista embertípus kialakításának szempontjából nagyon fontos, hogy minden vonatkozásban teljes értékű emberek alkossák a közösséget. A társadalom számára teherterhel a szűk csoportot képviselő kisiklott ember, akit adottságai kizártak a közösség életéből. Egyedi elemzés alapján az esetek zömében kimutatható, hogy a probléma a család abnormalis életére, sajátos helyzetére, a közvetlen környezet közönyére vezethető vissza.

Ez az állapot mind a társadalom, mind az egyén számára veszélyes, ennek kialakulásától társadalmi erővel és a törvény szigorával mindenkit el kell téríteni a helyes irányba. Sok esetben élnünk kell azzal a jogi lehetőséggel, hogy a gyermeket veszélyes családi környezetből saját és a társadalom érdekében kiemeljük. Veszélyes a fiatal számára az a körülmény, mely erkölcsi, anyagi, vagy egyéb vonatkozásban nem nyújtja neveléséhez, fejlődéséhez a szükséges tényezőket. Ifjúságvédelmi hálózatunknak ezeket az eseteket kell felkutatnia, a környezetben rejlő okokat kell megszüntetnie, s a komolyabb mulasztást kell megelőznie. Az ifjúságvédelem csúcsszerve a Művelődésügyi Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi Bizottsága, valamint a megyei és járási munkaértekezletek, míg az operatív tevékenység zömét a városi, illetve községi albizottságok végzik. Az ifjúságvédelem e rendszere kutatja a társadalmi életben, a munkahelyeken, a családban a fiatalok nevelését zavaró körülményeket, aktívahálózattal felderíti a problematikus eseteket és a meggyőzős erejével igyekszik a helyzetet normalizálni. A járás területén az alábbi gyermek- és ifjúságvédelmi intézkedések történtek:

	Figyelmeztetés	Állami gondozás	Segély	Együtt
1961	23	5	15	43
1962.	25	5	8	38
1963.	4	3	3	10
1964.	12	14	13	39
1965.	20	2	7	29
Összesen:	84	29	46	159

A gyermek- és ifjúságvédelmi hálózat tevékenységére a korábbi években egy igen magas állami gondozásba vétel volt jellemző. Jelenleg sikerült a községekben olyan anyagi és morális helyzetet teremteni, melyben a figyelmeztetés és segélyezés számai a magasabbak. E pozitív szociális milió kialakításában jelentős

szerepet töltenek be a pártszervezetek, a tömeg- és társadalmi szervezetek, a tanácsok, az iskola és a nevelőtestületek, a munkahelyek és a termelőszövetkezetek. Érdekes képet kapunk akkor, ha a gyermek- és ifjúságvédelem eseteinek arányait a kiváltó okok szerint csoportosítjuk.

	Erkölcsi	Alkoholizmus	Anyagi	Együtt
1961.	63	14	23	100
1962.	30	36	34	100
1963.	10	40	50	100
1964.	18	46	36	100
1965.	38	38	24	100

A tábla bizonyága szerint 5 éves átlagban, de évenként is a veszélyeztetettségi okok nem elsődlegesen anyagiak, hanem erkölcsi, vagy alkoholizmus. Az azonban már sűrűbben előforduló gyakorlat, hogy a lazult moralitás hatására áll elő túlzott alkoholfogyasztás, amely tovább rombol és ennek következménye az anyagi veszély, vagy ennek fordítottja; de kétségtelenül kimutatható tény, hogy az alkoholiszmus és a laza morál közegében anyagi motivációkkal átszőtt formában tenyésznek ki a gyermek- és ifjúságvédelmi okok.

Az adatok elemzése alapján megállapítható, hogy a megváltozott társadalmi körülmények alapvető változást hoztak a családi életben. A családok zöme anyagiilag, erkölcsileg rendezett, a gyermek nevelése szempontjából az ifjúságvédelem vonatkozásában kifogástalan. A veszélyeztetett esetek száma, a gyermekek összes számához viszonyítva elenyésző, de nem jelentéktelen.

Felnőttvédelem

A felnőttvédelem jellemzője elsősorban az anyagi juttatások biztosítása az erre rászorulóknak számára, másodsorban a tevékenység gondozási oldala. E munka feladata, hogy a szociális gondozásra szoruló személyek megtalálják helyüket a társadalomban, ne érezzék magukat feleslegesnek. A tanácsai gondoskodás költségvetéséből történik, s anyagi vonatkozású. A járás községeinek költségvetésében rendszeres szociális segélyezés céljára ma már mintegy félmillió forint áll rendelkezésre. Azok a személyek, akik rendszeres szociális segélyben részesülnek, egyben közgyógyellátottak is, ami annyit jelent, hogy orvosi kezelésben, kórházi ellátásban és gyógyszer ellátásban, szükség esetén gyógyászati segédeszköz ellátásban is részesülnek.

Tanácsaink intézményes gondoskodásának igen szép formája az öregek napközi otthona intézményrendszerének kialakítása. A járás területén jelenleg Kondoroson működik ilyen intézmény, míg a többi községben, különösen a nagyközségekben az otthonok szervezése most folyik.

Alkoholizmus elleni küzdelem

Napjainkig széleskörű mozgalommá fejlődött ez a munka. Minden községben bizottság foglalkozik az idült alkoholisták gondozásával, családi és munkahelyi problémáival. A járás központjában alkoholelvonó ambulancia működik. Mun-

kájának eredményeképpen az idült alkoholisták 41⁰/₀-a vett részt önkéntes, vagy kényszer elvonókúrán, s 33⁰/₀-uknál volt eredményes a gyógykezelés.

Tapasztalataink szerint a legtöbb családvédelmi esetről az alkoholizmus valamilyen formában jelen van, motivál. Megállapítottuk, hogy az alkoholizmus egyrészt népbetegség, másrészt „életszínvonal”. Hogy ez így van, annak bizonyítására néhány év vendéglátó forgalmát mutatjuk be millió Ft-ban.

1961. évben	28
1962. évben	31
1963. évben	33
1964. évben	38
1965. évben	40

A vendéglátás 1967. évi forgalmának alakulása a következő képet mutatja: (1000 Ft.)

Étel	Presszókávé	Ital	Egyéb	Összesen
13 445	1 464	34 105	3 659	52 673

Ezek a számok azt bizonyítják, hogy évről évre növekszik a vendéglátó forgalom. Más jellegű felméréseink adatai alapján megállapítottuk, hogy örvedetesen csökken a szeszforgalom és növekszik az étel, a presszókávé és egyéb cikkek forgalma. Ugrásszerűen növekedett a lakosság kávéfogyasztása. Egy 1969. évi adat szerint eléri az 5 millió Ft-ot az az összeg, amit a járás lakossága bakkávéra fordít.

Cigánylakosság

Nem lenne teljes a járás társadalmi szerkezetének elemzése, ha – vázlatosan is – nem foglalkoznánk a cigánylakosság életkörülményeivel.

A cigányságnak a lakossághoz mért arányszáma nem magas. A járás területén főleg Endrőd és Gyoma községekben jelentősebb lélekszámuk, ennek ellenére a két község lakosságának mindössze 2,7, a járás népességének pedig csupán 1,35⁰/₀-át képezik. Jelenleg az ország területén élő cigányok mindössze 12,3⁰/₀-a áll munkaviszonyban. A járás területén élő cigánylakosság munkához való viszonya lényegesen jobb, mert a munkaképesek 45⁰/₀-a vállalt állandó jelleggel munkát. Ez életkörülményeik magasabb szintjében is kifejezésre jut. Közel 36⁰/₀-uk időszakos munkát vállal, s ha a két arányt együttesen vesszük figyelembe, az 81⁰/₀-ot tesz ki, s mindössze 19⁰/₀-nyinak nem kielégítő e viszonya. Az endrődi cigányok nagyobb arányban vállalnak munkát, mint a gyomaiak. A gyomaiak viszont szívesebben végeznek állandó munkát. Jobbak is életkörülményeik. Nehezíti helyzetüket és munkavállalási lehetőségeiket, hogy a két község 241 munkaképes cigánylakosa közül összesen háromnak van szakképzése, a többi szakképzetlen, s ebből egyenesen következik a termelésben elfoglalt helyük: a legnehezebb, a legembertelenebb munka végzésére vállalkozhatnak csupán.

A cigányok demográfiai helyzete azt mutatja, hogy lélekszámuk az összlakossághoz képest lényegesen gyorsabban növekszik. Jelenleg a járás két említett településén összesen 111 családban, 510 cigánylakos él, ami családonként 4–5 főt tesz ki. Lélekszámuk alakulását lényegében a természetes sza-

porodás, illetve fogyás határozza meg. Be- és elvándorlás nemigen tapasztalható. Ez évenként talán egy-két személy, aminek alapvető oka a házasságkötés, élettársi közösségre lépés. A születési arányszámokat csak hozzávetőleg ismerjük, ami ezer cigánylakosra vetítve 24. (Az országos átlag 13 körül van.) Feltűnően magas a mi fogalmaink szerint – mert a jog csak ott töltheti be szabályozó, rendező szerepét, ahol jogtudat van! – a házasságon kívül született gyermekek száma. Ez jelenleg eléri az 1/3 arányt. Érdemes megjegyezni, hogy a házasulandók életkora 20–30 év között van. Köztudott, hogy a lányok korán érnek, s ezt követően közülük sokan rendszeresen élnek szexuális életet, házasságra mégis csak később lépnek. Valószínűleg innen adódik a magas házasságon kívül született gyermekek száma.

A cigánylakosság kulturális helyzete az átlaghoz képest jelentős elmaradást mutat, s az idősebb korosztálynál ez az arány 70–80⁰/₀-ot tesz ki. A 40 éven aluliak között lényegesen kevesebb az analfabéta. Kulturális színvonaluk javítására többször szerveztünk tanfolyamokat. Ennek eredményeként ha lassan is, de észlelhető a fejlődés náluk, mert minél fiatalabb a vizsgált korcsoport, annál magasabb az iskolai végzettségük is. A cigánylakosok most mennek át egy jelentős változáson, s néhány éven belül túlsúlyba kerülnek az általános iskolát végzettek. Ennek jelentőségét akkor értékelhetjük igazán, ha ismerjük a putri világát babonáival, kulturálatlan, nomád szokásaival.

Cigánytanulók száma:

Endrőd	65
Gyoma	41
Összesen:	106

1968-ban Endrődön cigányosztályt indítottunk be. Az eredmény meglepő. Már az első tanévben bukásmentes volt a 20 fős tanulócsoport. Átlagos tanulmányi eredményük 3,2 volt. Ezek a gyerekek most hetedikeselek. 1970 nyarán lépnek ki az életbe. Pályaválasztásukra különös gondot fordítunk.

A cigányok kulturális igénye minimális. Színházat, kulturális előadásokat nem látogatnak. A mozikban azonban rendszeres látogatói. Hihetetlen nagy hatása van egy-egy filmnek rájuk. A filmet aztán hazafelé menet, sőt még másnap is, széles gesztusoktól kísérvé, alaposan megvitatják. Különösen szeretik a romantikus témájú, szinkronizált filmeket. Újságra, folyóíratra nem fizetnek elő. A gyomai könyvtárnak azonban már 28 állandó cigány olvasója van. Van már nem egy cigánycsalád, amelynek rádiója, tv-je van.

A két telepen jelenleg 19 putri van, s az ottani kedvezőtlen településégszügyi állapotok egészségkultúrájukra rányomják bélyegüket. A szülések ma már ritka kivételtől eltekintve, intézetben történnek. Az összes intézeti szülések 6,6⁰/₀-át, a terhességmegszakítások 9,2⁰/₀-át a cigányok adják. Feltűnően magas körükben a koraszülés aránya, amely több mint 30⁰/₀-ot tesz ki. (Az országos 11,5⁰/₀ körül mozog.)

A két telep viszonylag kis területen, zsúfoltan fekszik, melyen 46 lakóháznak tekinthető épület és 19 putri van. A két telepen 59 felszámolandó lakás van, ami 74 családot és 267 személyt érint, – a cigánylakosoknak több mint felét. Eddig felszámoltak

Endrődön	1 épületet,
Gyomán	18 épületet,
építettek	
Endrődön	1 épületet,
Gyomán	17 épületet.

Mindkét cigánytelep megérett a felszámolásra, ez azonban csak olyan mértékben válik lehetővé, amilyen mértékben állandó jellegű rendszeres munkát fognak vállalni.

Egészségügy

A járás lakosságának egészségügyi ellátása eddig soha nem tapasztalt színvonalat ért el. Községi tanácsaink mindenütt központi körzeti orvosi rendelőt hoztak létre. A békéscsabai városi tanács kórháza pedig folyamatosan gondoskodik e rendelők berendezéséről, felszereléséről. A mezőgazdaság szocialista átszervezésével az egészségügyi alapellátás gyakorlatilag a járás teljes lakosságára kiterjed. Ennek megfelelően növekedett az orvosi körzetek és körzeti orvosok száma. A járás területén jelenleg 15 körzeti orvos működik.

Békésszentandrason	2
Csabacsüdön	1
Endrődön	3
Gyomán	4
Hunyán	1
Kardoson	1
Kondoroson	2
Örménykúton	1

Járási átlagban egy orvosi körzetre jelenleg 2569 lakos jut.

Az egészségügyi alapellátásból kiemelkedik az anya- és csecsemővédelem. Ezt a feladatot nagymértékben a védőnők, a járási vezető védőnők, a gyermekszakorvosok, valamint az orvosi körzetek munkatársai végzik. A járás területén jelenleg 14 engedélyezett védőnői állás van.

Az egészségügyi ellátás és csecsemő nevelés jelentős bázisintézménye a bölcsődehálózat. A bölcsődék a községi tanácsok intézményei. Jelenleg a járás területén 3 állandó bölcsőde működik az alábbi részletezésben:

Község	Férőhely	Kihasználtság %-a
Endrőd	35	93
Gyoma	40	98
Kondoros	20	83

Ezen kívül Békésszentandrason 20 férőhellyel és 80–90%-os kihasználtsági aránnyal idénybölcsőde működik.

A járásnak jelenleg két szülőotthona van. Az egyik Szarvason 26 ágyszámmal, a másik Gyomán 16 ággyal. Mindkét intézményben a szülőanyák a kor követelményeinek megfelelő színvonalú ellátásban részesülnek. Mindkét intézetet jó szakember irányítja.

A járási tanácsnak három tudógondozója van. Ebből egy Békésszentandrason, egy Gyomán és egy Szarvason.

A járás lakosságának járóbeteg-ellátását a Szarvason működő, de a békéscsabai városi tanács kórháza rendelőintézetének szakrendelőhálózata biztosítja az alábbi szakokon és óraszámokkal:

belgyógyászat	napi 6 óra,
nőgyógyászat	napi 3 óra,
gyermekgyógyászat	napi 3 óra,

szemészet	napi 7 óra,
röntgen	napi 3 óra,
laboratórium	napi 2 óra,
rheuma	napi 2 óra,
EKG	napi 1 óra,
fogászat	napi 18 óra,
alkohol	napi 2 óra,

A szarvasi járás lakosságát a földrajzilag környező orosházi, békéscsabai, gyulai és a mezőtúri, időszakonként a szentesi, illetve szolnoki kórházak látják el.

Szocialista egészségügyünk fejlődése, a kiteljesedett intézményes gondozás hozta magával azokat az eredményeket, amelyeket elértünk a járás lakosságának demográfiai helyzetében. Ennek köszönhető, hogy a járás csecsemőhalandósági aránya az országos átlag alatt van, másrészt, hogy a lakosság átlagos életkora a felszabadítás óta mintegy 20–22 évvel növekedett.

Művelődésügy

A szocialista gazdaság megteremtése és fejlődésének meggyorsítása mellett, azzal szoros összefüggésben munkánk szerves része volt és lesz a társadalmi tudat szocialista átalakítása, a marxista eszmék terjesztése, a közoktatás, a tudomány és a kultúra különböző területén. A felszabadítás óta jelentős sikereket értünk el a járás lakossága kulturális színvonalának javításában. Ha csupán az iskolai végzettség számainak tükrében vizsgáljuk meg a kialakult helyzetet, elért eredményeinket, nincs szégyelnivalónk. Sajnos, a kézirat leadásakor még nem áll rendelkezésünkre az 1970. évi népszámlálás eredménye, amely bizonyára még nagyobb eredményekről ad számot, ennél fogva az 1949. és 1960. évi népszámlálás adatait hasonlítjuk össze.

Oktatás

Iskolai végzettség a lakosság százalékában

Község	Ált. isk. végz.		Középisk. végz.		Főisk. végz.	
	1949	1960	1949	1960	1949	1960
megnevezése	1949	1960	1949	1960	1949	1960
Bszentandrás	6,3	12,6	1,6	2,—	—	0,9
Csabacsüd	5,3	13,6	0,8	1,1	—	0,5
Endrőd	6,5	11,—	1,2	1,8	—	0,6
Gyoma	9,5	14,1	2,2	2,7	—	0,1
Hunyán	4,4	13,3	0,7	1,1	—	0,7
Kondoros	5,4	10,8	1,3	1,8	—	0,7
Örménykút	—	13,—	—	0,8	—	0,4
Járási összesen:	6,9	12,5	1,5	1,9	—	0,8

Ha szocialista társadalmi rendszerünk csupán a táblában kimutatott eredményeket érte volna el, már az is kitorölhetetlen történelmi tény. Ezen kívül azonban sok minden történt, aminck korunk embere szemtanúja, alkotó részese.

Mint arról fentebb számot adtunk, a szarvasi járás településrendszere erősen tanyás. Ennélfogva jelentős számú külterületi iskola volt a járás területén. 1961 óta 23 iskolaegységet körzetesítettünk be, s ezúton mintegy 400 tanulót sikerült a szakrendszerű oktatásba bevonni. A szakrendszerű oktatásban részesülő felső tagozatos tanulók száma az alábbiakban alakult az utóbbi három évben:

1966-ban	85,9
1967-ben	89,2
1968-ban	89,7

Ugyanakkor a *szakos ellátottság aránya* a következő képet mutatja:

1966-ban	55,4
1967-ben	59,8
1968-ban	66,5

A tanyai iskolák körzetesítése jelentős kultúrpolitikai eredménynek könyvelhető el. Jelenleg járásunkban két községben működik tanyai diákotthon. Békésszentandrásan 105, Kondoroson 80 férőhellyel, s ez utóbbi férőhelyét 100-ra fogjuk fejleszteni.

Az általános iskolákban jelenleg 237 nevelő 4339 tanulót oktat, nevel. A nevelők túlnyomó többsége pedagógiailag, szakmailag jól felkészült. Nevelőink munkája eredményeként helyes irányban alakult tanulóink világnézete, alapozódott a kommunista emberre jellemző tulajdonságuk. A gyakorlati foglalkozások, valamint az egyéb fizikai munkák végzése következtében helyesen formálódott a tanulók munkáról alkotott véleménye, jól alakult a munkához való viszonyuk.

Népművelés

Az általános és szakmai műveltség másik fontos közvetítője a népművelés. A tapasztalatok és felmérések, valamint a rendelkezésre álló adatok igazolják, hogy kiterjedtsége és hatékonysága az utóbbi évtizedben jelentősen fokozódott. Járásunkban is, mint mindenütt, a népművelés hatékonysága összefügg az intézmények számának alakulásával és azok tartalmi munkájával. A járás területén 6 művelődési ház, 1 művelődési terem, 7 könyvtár, és 6 mozi tevékenykedik, összesen 21 intézmény. Jelentős szerep hárul a külterületi népművelési klubvezetőkre, tanyai klubokra. Ezek száma 18. A tanyai klubok jelentős részét termelőszövetkezeteink tartják fenn.

Az ismeretterjesztő tevékenységre a korábbi években az előadások és a látogatók számának növelése volt jellemző, ezzel szemben az utóbbi években a tartalmi kérdések kerültek előtérbe. Igen sokat növekedett az előadások színvonala.

A felszabadításkor jóformán nem volt a járás területén könyvtár. Községi párt, tanácsi és gazdasági vezető szerveink dicséretes munkájának eredményeképpen ma már minden községben van önálló, jó szakemberek által vezetett községi könyvtár. Addig, amíg a korábbi években tanácsaink a könyvállomány fejlesztésére fordították anyagi eszközeiket, az utóbbi években a könyvtárak elhelyezése, bővítése, korszerűsítése a fő cél.

Évről évre növekszik az olvasók száma. Ez a lakosság $\%$ -ában az alábbi képet mutatja:

Évek	Olvasók a lakosság $\%$ -ában
1960	2,8
1965	14,2
1968	18,0

Erőteljes növekedést tapasztalunk a fizikai dolgozók olvasottságában.

Könyvtáraink kölcsönzési forgalma ma már eléri a negyedmilliót, könyvállományunk pedig mintegy 80 000 kötetre növekedett.

A tömegkommunikációs eszközök, rádió, televízió, sajtó előfizetőinek száma évről évre növekszik. A három fő napilap előfizetőinek száma meghaladja a 21 ezret. Ez azt jelenti, hogy egy családra közel 2 napilap előfizetése jut. A rádió előfizetők száma közel 9 ezer, s ha figyelembe vesszük azt a felbecsülhetetlen jelentőségű intézkedést, miszerint csak az első rádiókészülék után kell előfizetési díjat fizetni, a többi után nem, akkor voltaképpen nem is tudjuk, hogy hány táskarádió szolgálja a lakosság kulturálódását, szórakozását. A televízió előfizetőinek száma napjainkban eléri a 3 ezret.

Népünk és azon belül a járás lakosságának kulturális színvonala az elmúlt negyedszázad alatt olyan magaslatokat ért el, amelyre azelőtt a leghaladóbb gondolkodók is csak legmerészebb álmaikban gondolhattak.

A SPORTELET FEJLŐDÉSE

A szarvasi járás és Szarvas város sportéletének bemutatása során ezen a helyen nem bocsátkozhatunk részletek kidolgozásába. Csupán a fejlődés irányának felvázolására van lehetőségünk, a jellemző vonások kiemelésével, a teljességre való törekvés igénye nélkül. A sportélet részletes bemutatására egy jubileumi kiadvány nem ad lehetőséget. A múlt és jelen összevetése azonban kiindulási alap ahhoz, hogy jelenlegi helyzetünket reálisan tudjuk értékelni.

A sport felépítmény jellegénél fogva törvénytörően nyomom követi a társadalmi élet alapjaiban bekövetkező változásokat. Magán viseli mindig az adott társadalom jellemzőit, és ez meg is szabja elfoglalt helyét a társadalmi életben, megmutatja fejlődésének irányát. A szarvasi járásban, – lévén a járás kifejezetten mezőgazdasági jellegű, kiterjedt tanyás településekkel, kis- és középparaszti gazdaságokkal, néhány nagybirtokkal –, a körülmények nem kedveztek a sportélet fejlődésének. Az egészséges fiatalos virtus által táplált sportolási igény hosszú ideig nem tudott megküzdeni a maradi szemlélettel és előítéllettel. A múlt század végén és századunk elején a kisebb gazdák között rendezett kaszáló-, kapáló-versenyeknek és a cséplőmunkások erőgyakorlatainak már volt ugyan sportértéke, de ezek csupán spontán alkalmak voltak. Nem ezek az alkalmi törekvések a mai értelemben vett sportélet kialakulásának az alapjai.

E terület még a század elején is erősen mezőgazdasági jellegű. A kulturáldás azonban magával hozta az ipar és a helyi kereskedelem fejlődését is. A felvilágosultabb iparos, kereskedő réteg és a tehetősebb értelmiségiek törekvéseiben lehet keresni és megtalálni a sportélet fejlődésének gyökereit, és csak elenyészően kis részben van közülük a nagybirtokosoknak és tőkéseknek a sportélet kialakulásához.

Az alakuló – mai értelemben vett klubok – sportegyesületek anyagi alapját magánemberek biztosították, és a saját bevételek jelentették a működéshez szükséges anyagi eszközök jelentősebb részét. A megalakuló sportkörök sportolói zömmel iparosok, kereskedők voltak, számukat az értelmiségiek és a diákok egészítették ki. Soraikban mezőgazdasági foglalkozóakkal, gazdákkal és mezőgazdasági munkásokkal nem is találkozunk. A parasztság tehetősebbjei rangon alulinak tartották a sportolást, – „az amolyan ugrabugrálást” – míg a szegény-parasztoknak, agrárproletároknak nem volt lehetőségük erre. Ők zömében idénymunkások voltak, – télen nem dolgoztak – a sportolásra alkalmas időszakban keményen dolgoztak, sokszor embertelen körülmények között, tehát sem idejük, sem pedig energiájuk nem maradt a sportolásra, így ilyen irányú igényüket sem lehetett megismerni.

A felszabadulás után is egy ideig – amikor már a sport, legalábbis elvekben elfoglalta társadalmunkban megfelelő helyét – még tovább élt a múlt, a sportolás anyagi alapjait évekig magánemberek, iparosok, kereskedők, értelmiségiek biztosították. Áldozatkészségük alapja a községük és a sport iránti szeretetük volt. Később, ahogyan az iparban, kereskedelemben, majd a mezőgazdaságban is létrejött és erősödni kezdett a szocialista szektor, úgy vette át a társadalom a sport – mint már jogos társadalmi igény – gazdasági alapjainak biztosítását is. Ez egyenes következménye volt pártunk sportpolitikai programjának, és abban a felismerésben gyökerezett, hogy a mi társadalmunkban a sport nem öncél, nem lehet kevesek szórakozása, hanem jelentős eszközzé kell válnia a társadalom építésében.

A múlt század végén és századunk elején alakult klubok tagjai saját szórakoztatásukra sportoltak, sporttevékenységük egyéni mozgásigényük kielégítését szolgálta. A kulturális élet fejlődése hozta magával a testkultúra előretörését, és ez az irányzat a sportélet felé vonzotta az iparos és kereskedő fiatalokat, diákokat és később a munkásokat.

A felszabadulás utáni időben új irányt kap a sportélet fejlődése. Bár a mi viszonyaink között nehezen indulhatott meg a fejlődés, mert a meglévő adottságok nem voltak kedvezőek. Kevés és elhanyagolt sportlétesítményünk volt, emellett a sportban dolgozóknak gyakran meg kellett küzdeniük az üzemi, állami és társadalmi vezetők sporttal kapcsolatos maradi nézeteivel is. A sportolás feltételeinek biztosítása állami, társadalmi feladattá vált ugyan, de a rohamosan éledő sportolással kapcsolatos igényekkel az anyagi lehetőségek fejlődése nem tudott lépést tartani.

A kezdeti nehézségek ellenére is a felszabadulástól eltelt 25 évben igen nagy fejlődést értünk el, akár a sportolási igény megváltozását, akár a tömegességben elért fejlődést vizsgáljuk. Szemléletesen úgy mutathatjuk meg e fejlődést, ha felvázoljuk községeink sportéletét, néhány alapvető és jellemző adat összevetésével, majd ezt követően a statisztikai összevetés módszerével.

Szarvas

Ez a fiatal város tekint vissza a sportban a legjelentősebb múltira. Mint járási székhely és az adott terület kulturális központja, néhány évtizeddel megelőzte fejlődésben a környező községeket. Az első, mai értelemben vett sportegyesület, a „Szarvasi Vívóklub” 1887. október 1-én alakult. Nagyon jellemző és az akkori sportélet alapjaira is jól rámutat a korabeli sajtó híradása. A „Szarvasi Lapok” 1887. október 9-i IV. évfolyam 41. száma 3. oldalán többek között a következőket olvashatjuk: „Városunkban részint az unalmas téli esték elűzésére, részint az egyáltalán hiányzó testmozgás pótlására, különösen a buzgó Dr. Fuksz Ede kezdeményezése folytán október 1-től egy zártkörű vívóklub alakult meg, melynek tagjai a helybeli főiskolai tornatanár szíves vezetése mellett a vívásban, a testfejlesztést minden oldalulag igénybevevő sportnemben, heti 3 órában gyakorolják magukat.” Az értelmiségiek által létrehozott vívóklub ettől kezdve kisebb-nagyobb megszakításokkal működött. Szarvasról indult el Terstyánszky Ödön olimpiai bajnokunk (1928), kinek emlékére az 1930-as

évek elején nemzetközi vonatkozásban is rangos vetélkedőt rendeztek Szarvason a „Terstyánszky Emlékverseny” többszöri lebonyolításával, ahol a magyar és olasz válogatotton kívül rangos nemzetközi mezőny vett részt. Később Ozmán Jenő testnevelő tanár halála után a szakosztály lassan megszűnt. Az 1960-as évek elején felcsillant a remény, hogy a nagymúltú vívás Szarvason újra fellendül. Túry Miklós személyében egy agilis vívó-edző érkezett, aki a munkát az alapoknál kezdte, vívó-szakosztályt szervezett, de az edző távozása után azonnal megszűnt, addig a szakosztály a Szarvasi ÖRKI MEDOSZ színeiben működött.

A szakosztályok sorában a következő *a labdarúgás*, 1906-ban megalakult a „Szarvasi MOVE Klub”. Tagjai főleg iparosok és kereskedők voltak. Utána következik néhány év múlva a Szarvasi IMTK (MTK Szarvasi Ifjúsági Munkás Testedző Kör) éveken keresztül képviselte Szarvas színeit a labdarúgásban, majd kettészakadt, és ezt követően a SZIMTK és a belőle kivált Vasas labdarúgó csapatai játszottak a bajnokságban. Az egészségtelen rivalizálás visszaeséshez vezetett, mígnem újra egyesítették az erőket. A Szarvasi Turul SE színeiben ismét fellendülés következett, de ez sem tartott sokáig, mert a Turul színeiből új egyesület alakult: a Bocskai. Néhány évig megint megosztott erővel folyt a küzdelem a Körösvideki Kerületi Alosztály I. Osztályában, majd a Bocskai kiesett és megszűnt. Az 1940-es évek után egészen a felszabadulásig a Szarvasi Turul képviselte a labdarúgást szép sikerrel, hírt és rangot vívott ki Szarvas labdarúgásának. Megnyerte az Alosztály bajnokságát és az NB. II-be jutott, de a bajnokság megrendezésére a háborús események miatt nem került sor.

A felszabadulást követően az SZSE (Szarvasi Sport Egyesület) képviselte tovább Szarvas labdarúgását, és megalakult a Barátság, MADISZ Törekvés, Eposz Sportköre. Ezek az új sportkörök az akkori pártok ifjúsági szervezeteinek sportcsoportjai voltak. 1948. augusztus 1. napján minden egyesületben fúziós közgyűlés volt, és a sportkörök Szarvasi Vasas SC néven egyesültek. Ezután éveken keresztül kereste a labdarúgás a helyét – csakúgy mint a többi szakosztály –, és olyan nevet viselt, amelyet az adott körülmények kívántak. A Szarvasi Traktort követte a Szarvasi MEDOSZ. A kisipari termelősövetkezetek erősödése után létrejött a Szarvasi Spartacus. Néhány év múlva fúzió következett, s megalakult a Szarvasi MEDOSZ-Spartacus, és napjainkban a Szarvasi Spartacus SC képviseli a színvonalat. Együttese az 1968. évben az NB. III. osztályban játszott. Emellett a Szarvasi ÁG MEDOSZ és a Szarvasi Előre Sportkörének van még labdarúgó szakosztálya. Csapataik a Békés megyei II. osztályú bajnokságban szerepelnek.

A labdarúgásban változtak, fejlődtek a feltételek. A múltban hosszú ideig pálya sem volt, e célra az Erzsébet-liget II. sz. köröndjét használták, majd a jelenlegi sporttelepen létesítettek egy labdarúgó pályát, melynek talaja kikapottatott föld volt. Most egy minden igényt kielégítő elsőosztályú füves pálya és egy salakos, valamint egy füves edzőpálya áll a labdarúgást kedvelők rendelkezésére. E mellett a Szarvasi Előre SK is rendelkezik külön sportteleppel, labdarúgó pályával és hozzá megfelelő öltözőkkel.

A Szarvason létesült sportágak sorában a következő az erős emberek sportja: a *birikőzés* volt. Az 1920-as évek közepén Kertész György és Kertész Elek hentes mesterek szakosztályt szerveztek, és megkezdték az edzések vezetését. Az akkori Ipartestület adott nekik helyet, és néhány éven belül a Tiszántúl sportéletében jelentős szerepet játszottak. Szarvas az Országos Vidéki Baj-

nokságon ismert volt, mert évtizedeken keresztül jó versenyző gárdával jelent ott meg, és mindig akadt egy-két kiemelkedő tudású versenyzője. Birkózó körökben még ma is emlékeznek Pével József, Pével János, Kriska György, Holub Sándor, Bukovinszky Emil, Laurenczy János, Fabó András nevére, akik között nem egy országos vidékbajnok található. Az 1940-es évek után a Levente SE színeiben új tehetséges gárda versenyzett. Ők teremtették meg a felszabadulás utáni birkózóélet alapjait. A Jánosik fivérek, Pljesovszki, Bakulya később Weisz biztosították a fejlődést. Az 1950-es évek elején a Traktor SE karolta fel a birkózókat, és új generáció nőtt fel. Vidéki szinten kiemelkedő eredményeket értek el az ifjúsági versenyeken. Kiemelkedett Szántai, Búzás, Rácz, Beleznai és ifj. Kriska György, ez utóbbi a válogatott kerettségig vitte. Sajnos anyagi támogatás, hely és vezetők hiányában ez a nagymúltú sportág visszaesett. Jelenleg birkózó szakosztály nem is működik.

A sakkolás előretörésének és a sakkör megalakulásának időpontja is az 1920-as évek közepére esik. Önállóan működött a Szarvasi Sakkör, a legkülönbözőbb foglalkozású és végzettségű sakkbarátokat fogta össze. (Az alapító tagok közül még ma is versenyzik Janurik Mihály, aki több mint 40 éve sakkolizik versenyszerűen.)

A Szarvasi Sakkör egyenlő eséllyel rivalizált a környező nagyobb városok versenyzőivel. A Sakkör kebelén belül is élénk tevékenység folyt a hagyományos házi serlegversenyek lebonyolításában. A felszabadulás után a lelkes sakkbarátok csaknem töretlenül vitték tovább a szakosztály munkáját. A serlegversenyeket továbbra is megrendezték, melyek közül az „Aszódy-serlegverseny” volt a legnépszerűbb. (Aszódy a Szarvasi Sakkör egyik agilis elnöke volt.) Ezt a serlegversenyt négy alkalommal rendezték meg. Szirony Pál nyerte meg, 1943, 1946. és 1948. évben – 1947. évben dr. Perényi Béla volt a nyertes. Ma is Szirony Pál őrzi az emlékszerleget.

A felszabadulás utáni években a Sakkör gyarapodott taglétszámban, és a legjobb versenyzők is ezután szerepeltek. Lustyik István, Baur, Moóhr Artur, dr. Pálos György, dr. Perényi Béla, dr. Csongrádi János, Podmanyiczky János, Szappanos Samu és még néhányan kiváló játékosok voltak, akik közül többen ma is aktív versenyzők vagy vezetők. A sakkélet az 1950-es években a Szarvasi Fáklya keretében folyt, majd, az 1960-as években a Szarvasi Spartacus karolta fel a sportágot, és most mint a Szarvasi Spartacus Sakk Szakosztálya dolgozik eredményesen. A régi versenyzők közé felnőttek újjak is. Osgyán Lajos, Roszik István, P. Kovács Gergely, Patkó Lajos, Forster Gusztáv és mások. (A szakosztály színeiben kezdett Molnár István is, a kondorosi tehetség, aki most 18 éves csillagos elsőosztályú versenyző; saját fejlődése érdekében a Budapesti Honvéd SC-hez távozott). A felszabadulás utáni sakkélet újjáélesztésében jelentős érdemeket szerzett Csabai Pál, aki éveken keresztül szervezte és vezette a szakosztály munkáját. Szarvas sakkcsapata a megyei csapatbajnokság élmezőnyében foglal helyet. A pezsgő sakkélet elismerésének lehet tekinteni, hogy 1968. július 5–23. között Szarvason nemzetközi női sakkverseny volt: a „Szarvasi I. Nemzetközi Női Sakkverseny”. (Ez volt a második ilyen verseny Magyarországon.) A város sakkélete ma is pezsgő, fejlődő, amit mutat az a tény is, hogy szaporodik az I. osztályú versenyzők száma, és tömegek űzik a sakkozást.

Az 1930-as évek elején alakul a SZUE (Szarvasi Úszó Egyesület). Tagjai főleg diákok és értelmiségi fiatalok, de a szép eredmények elérése után taglétszámuk egyre nő, és iparos, kereskedő fiatalokkal egészül ki. Az akkor is

mostoha edzési lehetőségek mellett Szarvas a környék úszóéletében jelentős szerepet játszik. A hagyományos Körösi Távúszó Bajnokságnak rangja van. Országosan is érnek el kiemelkedő eredményeket. Pataki István, Klenk Gusztáv Balaton-átúszó bajnokságot nyert.

A felszabadulás után is él és fejlődik a sportág. Pataki István, majd később Kurcz István vezetésével fellendül. Vízilabda-csapat is alakult, és egy évet bajnokságban játszik. A helyi fürdő egyre nagyobb látogatottsága kiszorítja az úszókat az amúgy is kicsi és tisztasági fürdést szolgáló medencékből. Edzési lehetőség hiányában – mivel a Körös csak rövid ideig használható edzésre – a szakosztály visszaesik, a vezetők elkedvetlenednek, és támogatás nélkül megszűnik.

Az atlétikai élet inkább a helyi középiskolák és az egyetemről visszatért fiatalok közreműködésével fejlődik. Az első szervezett atlétikai szakosztály a Levente SE keretében alakult 1926-ban Liszka Gyula vezetésével. Később a szakosztály vezetését Bankó Sándor vette át és végezte éveken keresztül. Sok szép atlétikai eredmény fémjelzte a szakosztály munkáját. Zima Pál, Pécsi Béla, Molnár György, Árvai György, Muska János, Lendvay Sándor, a Kerekes-fivérek Szarvas színeinek a felszabadulás előtt tekintélyt vívtak ki e téren. A sporttelepen kifogástalan atlétikai pálya állt rendelkezésre. A felszabadulás után a MADISZ, később a Vasas és a Traktor SC felkarolta a sportágot. Mohácsi József, Kiss Mihály, Muska János, Litauszki Pál nevéhez fűződnek az 1940-es évek végének jó eredményei. Ezt követően létszámban megfogyatkozik az atlétika, a fiatalság más sportágak felé fordul, de mégis felnőnek olyan kiváló versenyzők, mint Gulyás Mihály, Hevesi Sándor és Holub Sándor, aki napjainkban is tagja a magyar atlétaválogatottnak, mint súlylökő. A szakosztály működik, bár tömegeiben megfogyatkozva nem tudja Szarvas színeit a régebbi években megszokott színvonalon képviselni.

Érdekes és színes tevékenységet tükröz a kézilabda sportág fejlődése. Az első szabálykönyv megjelenése után 1936 tavaszán kezdte Bankó Sándor szervezni a kézilabdát, akkor atlétákból. A Szakosztály 1936 nyarán alakult és ősszel már Törökszentmiklós csapatával játszik barátságos hírverő mérkőzést, akkor még nagypályán. A környéken az elsők között, 1941 őszén Szarvason rendeznek játévezetői tanfolyamot, itt alakul meg a Szarvas és Vidéke Alosztály. Ide tartozik hosszú éveken keresztül a Tiszántúl jelentős része, és 1942 tavaszától 16–16 csapattal férfi és női bajnokság indul nagypályán. Szarvason a nők sportolását ebben a sportágban úttörőnek lehet tekinteni, mert hivatalosan és nyilvánosan lányok a kézilabdában léptek először pályára az 1940-es évek elején.

A felszabadulás után tovább fejlődik a kézilabda sportág. Szervezésénél ott látjuk az elpusztíthatatlan Bankó Sándort, akinek fiai és lányai 1948-ban az EPOSZ színeiben Országos Vidéki Bajnokságért játszanak. A lányoknak nem sikerül győzniük, mert a Békéscsabai MERKÜR külön klasszist jelent és nyer. A férfi mezőnyben a Debreceni Kinizsi és a Békéscsabai Előre előtt a Szarvasi Vasas (időközben fúzió történik, ezért a névváltozás) megnyeri az Országos Vidék Bajnokságot. Az akkori szervezésnek megfelelően a nők és a férfiak is a nagypályás NB. II-ben szerepelnek. A férfiak 1948-ban bajnokságot nyernek, és jogot szereznek az NB. I-ben való szerepléshez. Erre akkor nem kerül sor egyrészt anyagi hiányában, másrészt mert több játékos más helységbe távozik. Ez egy időre visszaveti a sportág fejlődését. Közben megváltozik a kézilabda, a már unalmassá vált nagypályás játékot felváltja a kispályás játék országosan.

Szarvas kézilabda-sportja újra fejlődésnek indul. Bankó Sándor és Laurency Jenő vezetésével a Szarvasi Traktor, majd névváltozás után Spartacus feljut az NB. II-be, és ott váltakozó sikerrel szerepel. A női kézilabda visszaesik és megszűnik. 1963-ban a női kézilabda új színfolttal gazdagodik, megalakul a Szarvasi Óvónőképző SK női kézilabda szakosztálya. Rövidesen az NB. II-be küzdi fel magát, és ott három évig szerepel, majd 1968-ban kiesik. Közben 1966. és 1967. évben az Egyetemi és Főiskolai Bajnokságon – a Testnevelési Főiskola mögött – az értékes II. helyen végez. A sportágban megjelenik a Szarvasi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum férfi kézilabda-csapata. A szarvasi csapatok Békés megye kézilabda-sportjában – a békéscsabai csapatok után – vezető szerepet játszanak.

Az ökölvívásban 1938–39-ben történik kezdeményezés, szakosztály alakul, de ez a sportág nem tud gyökeret verni. Az 1950-es évek végén újra megszervezik a Spartacus keretein belül, de rövid működés után újra megszűnik. Hasonlóan az ökölvíváshoz, nem sikerül a *kerékpározás* megszerettetése sem. Az 1950-es évek elején a Traktor színein belül alakul szakosztály Lázár Lajos vezetésével, de rövid működése egy szarvasi háztömb körüli verseny megszervezése és lebonyolítása után megszűnik, felszerelés és anyagi támogatás hiányában.

A *kosárlabda* sportág az iskolák keretein belül születik meg. A Szarvasi Tanítónőképző ért el a felszabadulás előtt jelentősebb sikereket. Az 1940-es évek végén a tanítónőképző területi bajnokságban játszik. Később az Óvónőképző SK színeiben újra jelentkezik és a Békés megyei bajnokság megnyerése után 1967-ben az NB. II-be jutásért osztályozón játszik, de nem tud feljebb kerülni. Az Óvónőképző és a Felsőfokú Technikum SK női és férfi együttese a megyei I. osztályban szerepelnek.

A felszabadulást követően új sportág jelenik meg: a *röplabda*. Rövid időre női és férfi csapatot szerveznek, de jelentősebb eredményt csak a Szarvasi Fáklya férfi együttese tud elérni az Országos Fáklya Kupa megnyerésével az 1950-es évek elején, utána megszűnik. 1960-ban újra megjelenik a sportág a Szarvasi Óvónőképző gondozásában. Az Óvónőképző női együttese a megyei bajnokság küzdelmeiben vesz részt, 1968-ban bajnokságot nyer, és felkerül az NB. II-be.

Fiatal szakosztály az ÁG MEDOSZ színeiben alakult Kajak-Kenu Szakosztály, mely komoly fejlődés elé néz.

A másik fiatal szakosztály a *tenisz* az ÁG MEDOSZ színeiben tevékenykedik. Az *asztalitenisz* sportág az 1940-es évek elején hallat először magáról. Megyei viszonylatban érnek el a férfiak kiváló eredményeket. A felszabadulás után a MADISZ, majd a Traktor karolja fel a sportágot. A Traktor színeiben főleg a férfiak érnek el jó eredményeket, és Muska János, Sebő János, Búzás László nevét a megyén kívül is megismerik. Napjainkban a sportág szakosztályai az Óvónőképző SK és a Szarvasi Háziipari Szövetkezeti SK színeiben működnek.

Színes és küzdelmes ez a kép, amit itt éppen csak felvillantani lehetett Szarvas sportéletéből. Eredményeiről és kudarokról számoltunk be. A sportban nemcsak győzelmek születnek, hanem vereségek is. A kudarok sem homályosíthatják el azonban a fejlődés felfelé ívelő útját, Szarvas lakosságának sport-szeretetét és küzdőképességét.

Gyoma

A községben a sportélet – eltérően a többi községtől – érdekes körülmények között indul meg. Megalakul 1910-ben a híres Kner Nyomda tulajdonosának közreműködésével a Gyomai Kner Sportclub. A klubot a nyomda tartotta fenn, és csak labdarúgó szakosztálya volt. A játékosokat fizették, amiért sportoltak. Ez a labdarúgó csapat volt az országban az elsők között alakuló profi-együttes. Működése nem volt hosszú idejű, később átalakult, és a GYTK színeiben élt tovább Gyomán a labdarúgás. Az 1940-es évek elején megalakult a birkózó szakosztály, és hosszú ideig Szilágyi Imre vezetésével számottevő eredményeket ért el a megyében.

A felszabadulás után a Gyomai Traktor SK, majd a MEDOSZ SK karolta fel a labdarúgást és birkózást. A község sportjában új szint jelentett a kézilabda és röplabda-szakosztály megalakulása. A röplabda sportágban érték el a legjobb eredményeket, hiszen a Gyomai TK együttese az NB. II. női mezőnyében szerepel évek óta. Kézilabdában a férfiak a megyei I. és a nők a megyei II. osztályban szerepelnek.

Kondoros

A község határának jelentős része nagybirtokosok tulajdona volt. Ez a tény nem kedvezett a sportélet kialakulásának. Fiatal, lelkes falusi fiatalok alakították a sportkört 1919-ben, amint arra az első megfelelő alkalom nyílt. A szervezés oroszlánrészét az akkori községi direktórium elnöke, Csókási Károly hentes-mester vállalta magára. A későbbi időben is ő vállalta a sportkör vezetésének fő gondját és anyagi alapja biztosításának jelentős részét is. Csaknem 40 éven keresztül Csókási Károly volt a sportkör motorja, és a sportélet szervezésében és meggyökerezésében elvülhetetlen érdemeket szerzett. Az ő elpusztíthatatlan sportszeretete nélkül a sportélet megszűnt volna. A sportélet anyagi alapját közadakozásból próbálták biztosítani. Ez nem sikerült, a sportkör gyakran küzdött anyagi nehézségekkel. A gondokat legtöbbször az elnök oldotta meg. A sportegyesület neve Kondorosi Testedző Egyesület (KOTE) volt, és csak labdarúgó szakosztályt működtetett a felszabadulás előtt. Labdarúgó csapata a megyei II. osztályban szerepelt, csak 1938-ban sikerült a bajnokság megnyerése után felküzdeni magát a megyei I. osztályba. A felszabadulás után érte el a KOTE legnagyobb sikerét, amikor az NB. II-be feljutott a labdarúgó csapata, s ott egy évig szerepelt. A felszabadulás után alakult a kézilabda szakosztály a Kondorosi EPOSZ színeiben. Férfi és női együttese még az Országos Teremkézilabda Bajnokságban is szerepelt. Később megszűnt, de az 1960-as évek közepén a régi játékosok újra életrehívták a sportágot, és a férfi csapat feljutott a megyei I. osztályba, míg a női együttes a megyei II. osztályban szerepelt. Ezenkívül még a sakkélet érdemel említést, melynek régi gyökerei voltak, de szervezett formában csak a legutóbbi években jelentkezett. A kondorosi sportkör a KOTE nevet egészen az 1960-as évek elejéig megőrizte. Amikor az anyagi eszközök biztosítását a termelészövetkezetek vették át, neve megváltozott. Ma Kondorosi Termelészövetkezeti Sportkör, Kondorosi TSZ. SK néven szerepel.

Békésszentandrás

Iparos fiatalok kezdeményezésére alakult a sportkör 1933-ban Hunyadi Mátyás Sportkör néven. Fenntartásáról az iparos réteg, az ipartestület gondoskodott. Először a labdarúgó szakosztály alakult meg, majd később a sakk-szakosztály. A labdarúgó-szakosztály megszakítás nélkül működött és működik, míg a sakk-szakosztály működésében voltak megszakítások is.

A felszabadulás után a sportkör a Ságvári SK nevet vette fel, majd később, az 1950-es évek közepén ismét visszavette régi nevét. Új szakosztályok alakultak. Megalakult a röplabda-szakosztály, egészen a megyei bajnokságig eljutott, majd megszűnt. Ugyanez lett a sorsa a sok tehetséget felvonultató női és férfi kézilabda-csapatnak is, pedig Dékány Imre leányai megjárták a megyei I. osztályt is, ahol nevet és elismerést szereztek Békésszentandrás sportéletének. Nemrégiben, az 1960-as évek közepén alakult a kajak-kenu-szakosztály. Ez Békés megye legerősebb evezős szakosztálya. Simon Fiala Tibor, Bödi László, Csikós György és társai komoly evezős életet teremtettek. Már eredmények is fémjelzik a szakosztály munkáját, hiszen 1968-ban az Országos Vidékbajnokságon a kajak kettesben a 10 000 méteren szerzett 2. helyezést (Sinka I, Sinka II) figyelemre méltó eredmény.

Endrőd

Az első sportkör 1920-ban alakult, neve Endrődi Testedzők Köre (ETK) volt. Labdarúgó-szakosztályt működtetett, de egy időben birkózó szakosztálya is volt. Az 1930-as évek végétől a Levente SK színeiben atlétikai élet is folyt, de ez hamarosan megszűnt. Az egyesület legjobb eredményét labdarúgásban érte el, feljutott az NB. III-ba.

A felszabadulás után a MADISZ, Barátság karolta fel a sportot. A labdarúgás és birkózás mellé új sportágak kezdtek bontogatni szárnyaikat: a röplabda és a kézilabda. A röplabda-szakosztály nem volt hosszú életű, de a kézilabdában jelentős eredményeket értek el, bekerülve a megyei I. osztályba is. A sportágak működtetésének anyagi akadályai voltak, amíg a Cipész Szövetkezet és a Tanácsát nem vette az anyagiak biztosítását. Jelenleg a Spartacus SK működteti a szakosztályokat.

Csabacsüd

A község sportköre 1936-ban alakult meg. Galló András, Brachna Gábor, Juhász Mihály és Korik Tibor alakították. Először csak labdarúgó csapatuk volt. A Csabacsüdi Sportkör saját magát tartotta fenn, volt műkedvelő színjátszó csoportjuk, s így biztosították a fenntartás költségeit, vagy ha ez nem sikerült, akkor saját maguk fizették. Az 1940-es évek elején alakult a kézilabda-szakosztály. Csabacsüd női csapata a körzeti nagypályás bajnokságban játszott, még a Vidék Bajnokság küzdelmeiben is részt vett.

A felszabadulás után a sportmunka töretlenül folytatódik és fejlődik. Kézilabdában megalakul a férfi szakosztály is, (kevés olyan kisközség van, ahol először női szakosztály alakul és csak később férfi, bármilyen sportágban) a röplabda, majd a sakk szakosztály is.

Csabacsüd sportolói a Falusi Spartakiád küzdelmeiben megyei viszonylatban is kiemelkedően szerepeltek. Az első országos döntőn Gombár Judit gránát-hajításban, majd ezt követően Kiszely Erzsébet 100 méteres síkfutásban és távolugrásban, Tóth Pál pedig 30 km-es kerékpározásban lett országos spartakiád-bajnok. Jelenleg a labdarúgás és kézilabda sportágban, valamint a sakkban fejtenek ki sporttevékenységet, szerepelnek bajnokságokban.

Hunya

A község sportéletének megszületése csaknem teljesen egybeesik a község alakulásával. Sok nehézség árán labdarúgó-szakosztályt alakítottak először, Lacsnai Zoltán és Bencze József tanítók voltak a kezdeményezők 1946-ban. A Hunyadi SK labdarúgó csapata egészen a megyei I. osztályig felküzdötte magát. Dinya Sándor, Gubucz Sándor, Hegedűs Alajos nevét lehet kiemelni, akik sokat tettek a sportkör létezéséért, úgy is mint sportolók, úgy is mint vezetők. Sóczó Elek nevét a Falusi Spartakiád döntőjén ismerték meg, ahol súlylökésben ért el előkelő helyezést. A község sportéleté sok nehézséggel küzd, jelenleg a labdarúgó-szakosztály működik.

Örménykút

A járásban a sportolás és a sportélet kialakítása szempontjából a legnehezebb terület. A község 1952-ben alakult, inkább tanyás, mint zárt település. Az 1950-es évek végén labdarúgó szakosztályt alakítottak. Saját szórakoztatásukra szervezték meg a csapatot, amely először csak alkalmi mérkőzéseket játszott. A helyi állami gazdaságban és termelőszövetkezetben is volt kezdeményezés. Ezt fogta össze 1959-ben az Örménykúti MEDOSZ SK. A labdarúgó-szakosztály 1961. és 1962. évben a megyei II. osztályban szerepelt. Jelenleg is működik, és a járási bajnokságban játszik. Sokat tett a község sportéletének fejlesztéséért Pribelszki János és Bobvos Pál. Felszerelés, edző hiányában a tehetségek mindig eltávoztak a községből.

Táblázat

az 1945. és az 1968. sporttal kapcsolatos jellemző adatainak összehasonlításához

Sorszám	Község (város) neve	1945.				1968.			
		Sportkörök száma	Sport szakosztályok száma	Szakosztályokban sportolók száma	Edzők száma	Sportkörök száma	Sport szakosztályok száma	Szakosztályokban sportolók száma	Edzők száma
1.	Szarvas	3	7	157	6	7	22	968	26
2.	Gyoma	1	3	65	3	3	7	314	7
3.	Kondoros	1	1	20	1	2	4	268	4
4.	Békésszentandrás	1	2	45	2	1	3	138	3
5.	Endrőd	1	3	56	3	1	3	169	4
6.	Csabacsüd	1	2	35	2	1	3	112	3
7.	Hunya	—	—	—	—	1	1	20	1
8.	Örménykút	—	—	—	—	1	1	32	1
JÁRÁS (város) össz.: 8		18	18	378	17	17	44	2021	49

Megjegyzés: Hunya község 1946-ban, Örménykút község 1952-ben alakult. A felszabadulás előtti adatokat bemondás alapján gyűjtöttem, mert ilyen hiteles statisztika nem lehetett fel. Az 1968. évi adatok a MTS járási-városi tanácsa hivatalos statisztikai adatai.

A községek sportéletének mozaikszerű egymás mellé rakása nem sokat mond el a fejlődés irányáról, és nem érezhető tisztán a minőségi és mennyiségi változás. Az 1945. és 1968. évi adatok összevetése megoldja ezt a problémát.

Ahol egyáltalán rendelkezésre állnak adatok, ott világosan látszik, hogy a múltban elért fejlődés csaknem ötven év alatt majdnem egyhelyben állt, és a felszabadulást követő 25 évben – a meglévő anyagi nehézségek ellenére – duplájára emelkedett a sportkörök száma, ennek megfelelően megsokszorozódott a szakosztályok száma is, és csaknem 700 %-kal emelkedett a szakosztályokban foglalkoztatottak, tehát a ténylegesen versenyszerűen sportolók száma. Ez a szám így is nagy, és ennek többszöröse az üzemekben és szövetkezetekben alkalmasszerűen, szórakozásból sportolók száma. Nem volt lehetőség arra, hogy a sportkörü tagok számát (a pártoló tagokét, akik nem sportolnak, de tagjai a sportkörnek és anyagilag támogatják) összehasonlítsuk az 1945. évi hasonló adattal, mert azt nem lehetett megállapítani. Önmagában is sokat mond azonban a következő adat: 5538 fő 1968. december 31-én a sportkörü tagok száma, és ez nagy szám, mert Szarvas és a szarvasi járás lakóihoz viszonyítva több mint 100%.

Az 1945. évi adatokban az edzők száma 17 fő volt. Itt nem a mai értelemben vett edzői munkára kell gondolni, mert a múltban a „trénereket” nem fizették, azoknak nem volt képzettségük, – kivéve egynéhány testnevelő tanárt – csu-

pán a sportág szerelmesei voltak, s vállalták a maguk módján a csapatok szakmai felkészítését. Ma más a helyzet, és ez a szakosztályokban folyó minőségi munkára enged következtetni.

Sportág	Minősített oktató, szakoktató	Gyakorló edző (Nem vizsgázott)	Összesen
Asztalitenisz	—	1	1
Atlétika	3	1	4
Kajak-kenu	—	2	2
Kézilabda	2	12	14
Kosárlabda	2	2	4
Labdarúgás	8	8	16
Röplabda	2	1	3
Tenisz	1	—	1
Természetjáró	1	—	1
Torna	2	—	2
Vívó	—	1	1
Járás, város összesen:	21	28	49

A táblázat megmutatja, hogy a sportolás szakkérdéseivel gyakorlatban foglalkozó edzők száma mennyit emelkedett. Ez a mindennapi aprómunkában is érezteti hatását, és végső fokon a sportolók osztályba sorolásánál is jelentkezik.

A felszabadulás előtti időben a minőség szerinti osztályba sorolás nem a jelenlegi módszerrel folyt. Egy-egy nagy verseny megnyerése jelentette a rangot. A minősített sportolók számáról készített alábbi táblázat azonban önmagáért beszél, és mutatja a fejlődés útját.

Kimutatás

az egyes szakosztályokban minősített sportolók számáról

Minősítés megjelölése	Asztalitenisz	Atlétika	Birkózó	Kajak-kenu	Kézilabda	Kosárlabda	Labdarúgó	Röplabda	Sakk	Sportlövő	Tenisz	Torna	Összesen
Igazolt sportoló	14	94	21	45	457	125	662	88	50	119	57	14	1746
I. osztályú	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	4
II. osztályú	2	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	5
III. osztályú	8	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	15
VI. osztályú	82	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	88
Aranyjelvényes ifjúsági	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Ezüstjelvényes ifjúsági	3	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	6
Bronzjelvényes ifjúsági	38	—	—	—	—	—	—	3	—	3	—	—	44
Minősített sportolók sz.:	92	—	—	—	—	—	—	7	20	3	—	—	122

Megindult tehát a fejlődés a minőség tekintetében is. A képzettebb szakemberek nagyobb száma képes jobb színvonalra emelni sportéletünket a jelenleginél is, de a fejlődéssel lépést kell tartania a tárgyi feltételek biztosításának is. (Létesítmény, felszerelés.)

Vizsgálva sportéletünk fejlődésének irányát, érdekes és nagyon pozitív a kép, ha a sportéletben ténylegesen részt vevő és versenyző nők számának emelkedését tekintjük. A múltban csak Szarvason (kézilabda, kosárlabda) és Csabacsüdön (kézilabda) szerepeltek sportéletünkben nők, számuk hozzávetőlegesen mintegy 50-60 fő lehetett. Az alábbi táblázat jól szemlélteti az e területen elért fejlődést.

Sorsz. Sportkör neve	Szakosztály	Nők száma
1. Szarvasi Spartacus	Kézilabda	61
2. Szarvasi Óvónőképző	Asztalitenisz	8
	Atletika	35
	Kosárlabda	45
3. Szarvasi Gimnázium	Röplabda	46
	Atletika	28
4. Szarvasi ÁG MEDOSZ	Természetjáró	10
	Kajak-kenu	12
5. Szarvasi Előre	Tenisz	18
6. Gyomai TK	Kézilabda	10
	Kézilabda	36
7. Gyomai Gimnázium	Röplabda	42
	Atletika	14
	Torna	14
8. Kondorosi Tsz SK	Kézilabda	12
9. Békésszentandrási Hunyadi	Kajak-kenu	12
10. Endródi Spartacus	Kézilabda	37
11. Csabacsüdi Tsz SK	Kézilabda	12
Szakosztályokban sportoló nők száma:		452
Szakosztályokon kívül sportcsoportokban sportoló nők száma:		158
A sportéletben ténylegesen tevékenykedő nők száma összesen:		610

Ez a szám nagyon jelentős, ha a nők társadalmi életben elfoglalt helyének fejlődését tekintjük, és figyelembe vesszük a visszahúzó erőként még napjainkban is ható, a sportoló nőkkel szemben még ma is tapasztalható előítéletet. Önmagában az a tény, hogy sportolóink 30,2%-a nő, mutatja a fejlődést a múlt hozzávetőlegesen 10%-os arányával szemben.

A sportélet fejlődését meghatározza a sportlétesítmények fejlődésének üteme. Tudjuk, hogy az igényekkel és szükségletekkel e területen lehetőségeink nem tudnak lépést tartani, mégis az elért fejlődést szemlélteti az alábbi összehasonlítás.

A sportlétesítmények számának fejlődése

Sorszám	Évek (Összehasonlítás)	Bekertített labdarúgó pálya	Bekertített labdarúgó pálya	Futópálya	Kézilabdapálya	Röplabdapálya	Teniszpálya	Sportterem (tornaterem)	Csónakház	Sportlétesítmény ÖSSZESEN
1. SZARVAS	1945	—	1	1	—	—	6	2	—	10
	1968	1	5	1	2	4	2	4	1	20
2. GYOMA	1945	—	1	1	—	—	2	—	—	4
	1968	2	1	1	1	2	—	1	—	8
3. KONDOROS	1945	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	1968	1	1	—	1	—	—	1	—	4
4. BÉKÉSSZENTANDRÁS	1945	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	1968	—	2	—	1	—	—	1	1	5
5. ENDRÓD	1945	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	1968	—	1	—	2	—	—	1	—	4
6. CSABACSÜD	1945	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	1968	—	1	1	1	—	—	—	—	3
7. HUNYA	1945	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1968	—	1	—	—	—	—	—	—	1
8. ÖRMÉNYKÜT	1945	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1968	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Járás (város) ÖSSZESEN:	1945	—	6	2	—	—	8	2	—	18
	1968	4	13	3	8	6	2	8	2	46

A sportlétesítmények fejlődését tükröző táblázat nem lenne teljes, ha nem foglalkoznánk az egyes sportlétesítményekhez kapcsolódó öltözőkkel. A múltban egyedül Szarvason, a tribün alatt volt két öltöző, mosdási lehetőséggel. Ma csaknem minden községünkben van a sportpálya mellett a követelményeknek megfelelő, zömében kulturált, hideg-meleg vízzel ellátott, fürdőhelyiséggel rendelkező öltöző. Ez is a sportélet tárgyi feltételeinek biztosítására mutató, fejlődést tükröző tényező.

Nagyon hiányos lenne a kép, ha az iskolák sportolásával és lehetőségeivel nem foglalkoznánk. A múlt rendszer elemi iskolája jellegénél fogva többféle volt. Állami, felekezeti, községi iskolákban tanult gyermekeink, rendkívül zsúfolt körülmények között. A tanítók leleményességére és ügyszeretetére volt szinte bízva az elemi iskolák sportélete, ami lényegében a „torna óra” megtartásában merült ki.

A felszabadulás után az úttörő szervezet létrehozása volt az első lépés a sportélet fellendítésében, mert programjában jelentős helyet kap a sport. Még nagyobb lökést kap a fejlődés az iskolák államosításának megtörténte után, amikor a testnevelés és sport intézményesen kap gazdát és központi irányítást. Rohamosan emelkedik a testnevelő tanárok száma és a körülményekhez mérten a tornatermek száma is, az iskolák sportudvarra fejlesztése megindult – bár üteme a kívántnál lassúbb – és még napjainkban is folyik.

Az úttörősportélet adatai

Sorsz. Csapat megnevezése	Úttörő sportolók száma
1. 2460. sz. Dobó Katica, Szarvas	723
2. 2166. sz. József Attila, Szarvas	156
3. 2461. sz. Vak Bottyán, Szarvas	552
4. 2753. sz. Petőfi Sándor, Szarvas (Középhalom)	80
5. 2048. sz. Rákóczi Ferenc, Gyoma	465
6. 1909. sz. Dózsa György, Gyoma	344
7. 2042. sz. Zrínyi Ilona, Kondoros	504
8. 2466. sz. Zrínyi Ilona, Békésszentandrás	304
9. 2200. sz. Zrínyi Ilona, Endrőd	330
10. 2205. sz. Ady Endre, Hunya	102
11. 2954. sz. Dózsa György, Csabacsüd	135
12. 2642. sz. Petőfi Sándor, Örménykút	96

Járás (város) területén összesen:

3811

Ez a szám igen jelentős, csaknem ezerrel több, mint a felnőtt sportolók száma. Megvan a lépcsőzetesen egymásra épített versenyzési lehetőség. Szarvas és a szarvasi járás úttörői jól megállják a helyüket a megyei döntőkön is, és csaknem minden évben jelen vannak az Úttörő Olimpia országos döntőjén is.

Középiskoláinkban is megvan a lehetőség a szervezett sportolásra. Középiskoláinknak önálló sportkörökük vannak, ezeken belül szervezik a sportéletet.

A Szarvasi Vajda Péter Gimnázium „Székely Mihály” Sportkörében	600 fő
A Gyomai Kiss István Gimnázium Sportkörében	420 fő
A Kondorosi Mezőgazdasági Szakközépiskolában a sportkörtagok száma	58 fő
Középiskolás sportkörtagok összesen:	1078 fő

Ez az 1078 fő rendkívül nagy szám, keretei és lehetőségei megvannak a középiskolás sportolásnak, közülük összesen csak 158 fő az aktív és szakosztályban foglalkoztatottak száma. Ez csak 14⁰/₁₀. Nem lenne teljes a sportmunkában részt vevő sportolók számának vizsgálata, ha a társadalmi sportegyesületekben „vendég sportolóként” sportoló középiskolásokat figyelmen kívül hagynánk. Ezek száma összesen 136 fő. Ha tehát a középiskolások szakosztályokban és a társadalmi egyesületekben sportolókat tekintjük, akkor az 1078 középiskolai sportkörtagból összesen 294 az aktív sportolók száma, ami 27⁰/₁₀-nak felel meg. Tekintve, hogy középiskolásaink 16–20 évesek, ez a szám – ha a múltat viszonyítva vizsgáljuk – megfelelő, de a mi körülményeinkhez képest nagyon alacsony, és szervezési problémákat vet fel azon túl, hogy fiatalságuk igen jelentős része napjainkban nem a sportban találja meg szórakozását, hanem máshol.

Mindent egybevetve, az iskolai sport alapvető célkitűzéseiben, szervezeti kereteiben óriási előrelépést jelent. Eredményeiben még nem érte el a kívánt színvonalat, de ennek tárgyi akadályai is vannak, hiszen a felnőtt sportolók számának és az igényeknek megfelelően nem tudtuk létesítményeinket fejleszteni, így az iskolások sajnálatos módon kiszorulnak a sportlétesítményekből. Ezt a visszasságot majd az elkövetkező évek fogják megoldani.

A felsőoktatási intézmények (a Szarvasi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum és a Szarvasi Óvónőképző Intézet) sportéletéről itt nem kell külön megemlékezni, mert sportköreik a társadalmi sportkörökkel együtt és azonos szinten fejtenek ki sporttevékenységet, és élénk, kedves színteljesen jelentenek Szarvas és a szarvasi járás sportéletében.

Ez az összegyűjtött anyag bepillantást enged Szarvas és a szarvasi járás sportéletébe. Azt a célt szolgálja, hogy bemutassuk a felszabadulás utáni évek, az eltelt 25 év alatt elért fejlődés irányát és legfontosabb eredményeit. Az első 25 év rövid idő volt ahhoz, hogy a múlt sportban ránhagyott és szegényes örökségét felszámoljuk. Anyagi lehetőségeink eddig terjedtek. Mégis büszkén elmondhatjuk a számok és az összehasonlítás tükrében, hogy a sportot a dolgozó tömegek megszerették, emelkedett a sportban ténylegesen és versenyszerűen sportolók száma, de még többen vannak, akik az üzemekben szórakozásból sportolnak és akik figyelemmel kísérik a sportélet eredményeit. Létesítményeink megkészszerződtek, a sport a mindennapi élet figyelemmel kísért közügye lett a mi társadalmunkban és szűkebb hazánkban, Szarvason és a szarvasi járásban is, ma már nem „a kevesek szórakozása”. Elfoglalta a sport az öt megillető helyét, erőteljesen, töretlenül fejlődik, és egyre nagyobb tömegeket mozgat meg. Rajtunk múlik, hogy a benne rejlő erőt hogyan használjuk ki társadalmunk javára.

Az anyaggyűjtést megnehezítette, hogy a régmúlt adatai nincsenek megfelelően összegyűjtve, és lassan a feledés homályába merülnek. Külön köszönetemet fejezem ki dr. Perényi Béla, Bankó Sándor, Kriska György (Szarvas), Varga Béla (Gyoma), Mravik Mihály (Kondoros), Greksza György (Békésszentandrás), Fülöp Imre (Endrőd), Torda Lajos (Csabacsüd), Hunya Tibor (Hunya) és Gulyás György (Örménykút) elvtársaknak, akik segítségemre voltak, és a sport ma élő öreg veteránjaival elbeszélgettek, ezzel anyaggyűjtő munkámhoz segítséget nyújtottak.

II.
FEJEZET

Litauszki András:

FEJEZETEK ÉLETEMBŐL

(Visszaemlékezés.)

Szarvas 1944. október 6-án, egy pénteki napon szabadult fel. Másnap, október 7-én a szovjet városparancsnok felkereste a Munkásotthont és kereste annak vezetőit, hogy kapcsolatba léphessen velük. A Munkásotthon vezetői közül azonban senkit sem talált a helyén.

A kapcsolatfelvételt később a szarvasi elvtársak is kezdeményezték. 1944. október 11-én a munkások részéről *Kollár Mibály* és *Sulyan Mibály* elvtársak bementek a szovjet városparancsnokságra, ahol kérésükre *Koszenkó* elvtárs, az első városparancsnok azt válaszolta, hogy jöjjenek be másnap reggel, s akkor megbeszéljük az ügyeket.

1944. október 12-én *Sulyan Mibály* és *Kollár Mibály* elvtársak elmentek a Munkásotthonba és az ott jelenlevő *Bencsik János*, *Pimiller János*, *Litauszki Pál*, *Velki György*, *Trabach János* elvtársakat tájékoztatták a történekekről és úgy döntöttek, hogy valamennyien felmennek a városparancsnok elvtársához. Ez október 12-én reggel 9 órakor meg is történt. Ez alkalommal ott találták a Kisgazda Párt és az egyházak képviselőit is.

Koszenkó elvtárs üdvözölte a megjelenteket. Közölte velük, hogy egy pártközi és egy egyházi jellegű bizottságot hívott össze. Azt is bejelentette, hogy itt van *Vas Zoltán* elvtárs, a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetőségének tagja, aki ismertetni fogja a kialakult új helyzetet és a Vöröshadsereg álláspontját, ezután átadta a szót *Vas Zoltán* elvtársnak.

Vas Zoltán ismertette a magyarországi frontviszonyokat, illetve Magyarország jelenlegi helyzetét. Felszólította a megjelenteket, hogy az új választásig a legnagyobb egyetértésben vezessék és intézzék a község ügyeit. Majd a megjelenteket elbocsátotta, de a Szociáldemokrata Párt tagjait felszólította, hogy maradjanak még egy ideig nála.

A visszamaradókkal *Vas Zoltán* elvtárs beszélgetett. Feltette a kérdést, mi a véleményük az új helyzettel kapcsolatban, mi a véleményük a Magyar Kommunista Pártról? Az ott levő szociáldemokrata párttagok úgy döntöttek, hogy valamennyien jelentkeznek a Magyar Kommunista Pártba. Ez meg is történt. Ennek következtében a Magyar Kommunista Párt Szarvasi Szervezete nyomban meg is alakult. Vezetőit azonnal meg is választották.

A vezetőség tagjai lettek, elnök: *Bencsik János*, titkár: *Kollár Mibály*, gazdasági vezető: *Sulyan Mibály*, a közigazgatás ellenőrzésére, illetve vezetésére *Trabach János* elvtársat választották meg.

Vas Zoltán elvtárs az MKP Központi Vezetőség nevében a Pártszervezet megalakulását tudomásul vette és azt megalapítottnak nyilvánította.

Az alapszervezet egyben arról is döntött, hogy hol legyen a Kommunista Párt székháza. 1944 október 13-án a fent nevezett elvtársak összejöttek a Munkásotthonban. Összeszedték a párt felszerelését, bútorzatát és kibontott vörös zászló alatt bevonultak az új székházba. (Szarvas. Szabadság út 17.)

Menetközben megjegyzések hangzottak el, hogy „mit akarnak ezek a kommunisták, hiszen még itt vannak a németek a közelben.” Azonban az elvtársakat ez nem befolyásolta, a székházba bevonultak és nyomban elkezdték a szervező munkát.

1944. október 13-án az újonnan alakult vezetőség megtartotta első ülését. Első határozatként úgy döntött, hogy a pártvezetőséget 20 tagú választmányral kibővíti. Ennek végrehajtásához, szervezéséhez hozzá is látott.

Megjegyzem, hogy Szarvason a Kommunista Pártnak korábban nem volt illegális szervezete. A kommunista eszmékkel egyetértő, azokért harcolók létszáma azonban igen nagy volt. Ezek a felszabadulás előtt a Szociál Demokrata Pártnak voltak tagjai. Amikor hírül vették a Kommunista Párt megalakulását, azonnal tömegesen jelentkeztek a pártba. Ennek következtében a párt tagsága rohamosan növekedett. 1944. október végére a párttagok létszáma már elérte a száz főt. A tagság száma később is állandóan növekedett.

Az emlékezetes első vezetőségi ülésen a helyi pártszervezet a következő további határozatokat hozta:

1. A rend, a fegyelem, a biztonság helyreállítása;
2. megbízható fegyveres őrség felállítása;
3. a szovjet csapatok részére a legnagyobb segítség megadása;
4. az őszi mezőgazdasági munkák beindítása, a termés betakarítása;
5. az őszi vetés biztosítása.

A Pártvezetőség legfontosabb feladatának látta az alábbiakat:

1. A járás többi községeiben is a Kommunista Párt megalakítása;
2. a Szabad Szakszervezetek létrehozása;
3. a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének megalakítása;
4. a MADISZ rövidítésű néven közismertté vált isfjúsági szervezet létrehozása.

1944 novemberében Debrecenből 3 főre szóló meghívás érkezett, hogy az ideiglenes országgyűlésen a sarvasi járás 3 küldöttel képviseltesse magát. A felhívás kézhezvétele utáni napokban a pártok együttesen közös gyűlést hirdettek, melyet Szarvason a piactéren tartottak meg. Ez alkalommal tájékoztatták a hallgatóságot arról, hogy Debrecenben összeül az ideiglenes országgyűlés, melyre három küldöttet a nagygyűlésnek kell megválasztania.

A nagygyűlés az alábbi három küldöttet választotta meg:

1. *Kollár Mihály*, a MKP képviselőjében,
2. *Csicsely Pál*, a szakszervezetek képviselőjében,
3. *Teplíczyki János*, a Kisgazda Párt képviselőjében.

A küldöttek megválasztása után az volt a fő probléma, hogy a küldöttek hogyan jussanak el Debrecenbe? Köztudomású, hogy a háborús rombolások következtében a vasúti közlekedés szünetelt, illetve csak egyes vonalakon folyt. A probléma végülis úgy nyert megoldást, hogy a szovjet városparancsnokhoz fordultak segítségért. Itt készséggel adtak nekik igazoló papírokat és gépjárművet. Ezekkel zavartalanul el tudtak utazni Debrecenbe. Az Ideiglenes Országgyűlésen a Békés megyei küldöttek vezetője, *Keresztes Mihály* elvtárs szólt fel.

Az Ideiglenes Országgyűlés ülésének befejezése után baj nélkül haza is tértek Szarvasra. 1945 január havában megalakult a többi demokratikus párt is.

Ezek a Polgári Demokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a Szociál Demokrata Párt.

A Szociál Demokrata Párt megalakítására központi irányelvek alapján került sor. A párt megalakításához a Kommunista Párt konkrét segítséget adott azáltal is, hogy megbízta néhány tagját a párt megalakításának támogatásával. Névszerint: *Bencsik Jánost*, *Kulasák Jánost*, *Bárány Mihályt*, *András Istvánt*, *Varga Andort*, akik segítségével a Szociál Demokrata Párt megalakult. Munkájában a fent nevezett elvtársak továbbra is részt vettek egészen a két párt egyesüléséig, amit közvetlen munkájukkal nagyban elősegítettek. A két párt egyesülése után ők is az MDP tagjai lettek. A Szociál Demokrata Párt megalakulása után tömegesen jelentkeztek tagfelvételre a különböző kispolgári rétegek, akik később átvették a párt irányítását, vezetését és akadályozták, nehezítették a Kommunista Pártnal való szoros együttműködést, az előrehaladást, a kibontakozást. Az egyesülés előtti tagrevízió során azonban sikerült tőlük megszabadulni.

Ugyanebben az időben megalakult a *Nemzeti Bizottság* és az *Igazoló Bizottság* is a demokratikus pártok képviselőiből. A Nemzeti Bizottság első elnöke *Csicsely Pál* lett (MKP tag.) 1945. február 15-én Szarvason megalakult az új demokratikus közigazgatás szervezete is a demokratikus pártok képviselőiből. 1945. február közepe táján, a Kommunista Párt kezdeményezésére megalakult a *Földigénylő Bizottság*. Elnöke *Demeter János*, titkára *Haliczki Pál* (MKP tag) elvtársak lettek.

AZ 1945-ÖS VÁLASZTÁSOKRÓL

A földreform végrehajtása után a pártban tovább folytattuk a harcot a tömegek megnyeréséért. Munkánk során szembeszálltunk azokkal a rágalmakkal, amelyeket a reakció a kommunistákról és a szocialista társadalomról terjesztett. A tettek mellett a felvilágosító munkára, a tömegek tisztánlátására igen nagy szükség volt, többek között a küszöbön álló választások előkészítése miatt is.

A párt harcát nehezítette, hogy Szarvason nem volt ipari nagyüzem. Kevés volt tehát az ipari munkásság száma is. Azonban volt egy szervezett szilárd réteg, amely az Építő Munkások Szakszervezete, a Vasas Szakszervezet és a Földmunkások Szakszervezete soraiban tömörült. A két szervezet tagjai ipari és agrárproletárok voltak, ezek szilárdan hittek a szocializmus győzelmében. Sokan közülük részt vettek a Tanácsköztársaság harcaiban, s ennek leverése után megjárták *Hortby* börtöneit. Meghurcolták őket. Állandó zaklatásnak voltak kitéve. Mégis szilárdan kitartottak a kommunista eszmék mellett és harcos tagjai lettek a Kommunista Pártnak.

Ezekre az elvtársakra támaszkodva, velük karöltve, szívós politikai munkával sikerült elérni, hogy az 1945-ös választásokon Szarvason a Magyar Kommunista Párt 15%-ot, a Szociáldemokrata Párt 15%-ot, a Nemzeti Parasztpárt 25%-os szavazatot kapott. Vagyis a baloldali pártok együtt 55%-os győzelmet értek el. A választások napján a szavazatok összeszámlálása a késő éjszakába nyúlt. Minden párt székházában nagy érdeklődéssel várták a szavazás eredményét. A Kommunista Párt székházánál mintegy 900-1000 fős tömeg várakozott az

eredmény kihirdetésére. A baloldali pártok győzelmének hírére óriási üdvölgés tört ki a tömegből.

A nagy éljenzésre a szomszédos Kisgazda Párt székházából is az utcára tódultak az ottlevők, hogy megnézzék mi történik odakint. Látva az örömmámorban úszó éljenző tömeget, az egyik kisgazdapárti tag, *Ribárszki János* (volt repülő százados) keztyűs kezével a tömeg felé mutatott. Ezt látva az egyik kommunista párttag, *Kovács Pál* elvtárs, azzal a kiáltással, hogy „ez lövöldözni akar” rávetette magát és a földre teperte. Ekkor látta, hogy nem pisztoly csak egy kesztyű van a kezében, melynek szabadon levő ujját nézte pisztolycsőnek. Amikor erről meggyőződött, nyomban el is engedte a „kapitány urat”. A többi kisgazdapárti tagok látván a jelenetet, vagy bevonultak a székházba, vagy hazamentek.

A Kommunista Párt székházánál jelenlevő tömeg pedig forradalmi dalok éneklésével éltette a baloldali pártok győzelmét. Rögtönzött rokonszenv tüntetést rendezve, elindultak a Szociáldemokrata és a Nemzeti Parasztpárt székházai felé, hogy a választási győzelem örömeire üdvözljék a testvérpártok vezetését és tagságát.

Amikor, a tüntető tömeg a Szociáldemokrata Párt székháza felé közeledett, futótűzként terjedt el a hír, „jönnek a kommunisták, kitört a forradalom”. Erre a párt székházában tartózkodó egyes jobboldali vezetőségi tagok és párttagok az udvarra tódultak, majd a szomszédos házak kertjein keresztül elhagyták a párt székházát és hazamentek.

Az ott maradottak fogadták az üdvözlést. Majd együttesen elmentek a Nemzeti Parasztpárthoz, ahol örömmel vették a győzelem hírét. Ők is csatlakoztak elvtársainkhoz. A felvonulás a legnagyobb rendben a legkisebb rendezés nélkül történt, s a hajnali órákban ért véget.

A választási győzelem következtében a későbbi harcok folyamán nagyobb lehetőség volt a reakció visszaszorítására. Az 55%-os többség csak nagyobb lehetőség volt, mert a többség nem mindég domborodott ki az egyes kérdések eldöntésénél. Ennek az volt az oka, hogy a Szociáldemokrata párt jobboldali vezetői nem minden esetben támogatták az MKP javaslatát. A radikálisabb kérdéseknél a Kisgazda Párttal szavaztak, vagy tartózkodtak a szavazástól.

A Nemzeti Parasztpárt tagjai viszont minden alkalommal szilárdan a Kommunista Párt mellett foglaltak állást. Lehet, hogy ez csak szarvasi jelenség volt. Itt azonban sikerült a Nemzeti Parasztpárttal olyan szoros együttműködést kialakítani, amely mindenkor biztosította javaslataink támogatását, a kommunistákkal való együttmenetelést.

AZ INFLÁCIÓ ELLENI HARC

A háború utáni gazdasági helyzet a nincstelen proletár tömegeket sújtotta a legjobban, s ugyanakkor a reakció képviselőinek, a feketézőknek bús hasznot biztosított.

A feketézők megfélemezésére a párt gazdasági rendőrséget szervezett. Ennek közegei ellenőrizték a vasútállomást. Sok esetben sikerült a feketézőket árujuk elszállításában megakadályozni. Árujukat elkobozták és azt minden esetben a Közellátási Hivatal rendelkezésére bocsátották. Ez az intézkedés azonban nem

hozta meg a kívánt eredményt, mert vasúton csak a kisebb feketézők szállítottak. Akik ezt nagyban üzték; vagy saját autójukkal jártak, vagy valamelyik magánautó tulajdonostól teherautót béreltek és azzal szállították árujukat.

Ellenőrzésüket az állami rendőrséggel közösen végezték, több-kevesebb sikerrel. Ezek a „nagy halak” ugyanis a legtöbb esetben olyan papírral rendelkeztek, amelyet valamelyik minisztériumi szerv, vagy főhatóság állított ki részükre. Az áru elkobzását így sok esetben megakadályozták.

Az is megtörtént, hogy a szállítmány elvitelét a gazdasági rendőrség megakadályozta, de már másnap hozták az engedélyt az áru továbbszállítására. Olyan eset is volt, hogy az illetőnek nem is kellett felutaznia Pestre, csak egy telefon beszélgetésbe került, és már jött az utasítás, hogy a „rendőrségnek nincs joga a szállítás megakadályozására, ez túlkapás, az ilyen intézkedés akadályozza a budapesti lakosság ellátását” stb.

Az ilyen intézkedések (melyek elég gyakoriak voltak) nehezítették a rendőrség munkáját. A feketézők pedig ettől még bátrabbak, még cinikusabbak lettek. Szemtelenségük sok esetben annyira elfajult, hogy a rendőrség felszólítására még sem akartak állni.

Egy ilyen feketéző autó megállításánál (éjszakai szolgálat alatt) vesztette életét az egyik rendőr, *Nádas Pál* elvtárs. 1946. január 4-én *Nádas* elvtárs az autót meg akarta állítani, de az nem állt meg, hanem elütötte, *Nádas* elvtárs a helyszínen meghalt. Felesége és hét kiskorú gyermeke gyászolta a becsületesen gondolkodó szarvasi dolgozókkal együtt.

Az autón 20 darab hízott liba, 50 darab hízott kacska és sok más húsáru volt. Természetesen az autót nem engedték tovább, a szállítmányt elkoboztuk. A községi Nemzeti Bizottság (melynek titkára voltam) másnap összeült és úgy határozott, hogy az egész szállítmányt *Nádas* elvtárs özvegyének adja. Ezt a határozatot azonnal végre is hajtottuk.

Jellemző a feketézők jó felső kapcsolatára, hogy a fent említett esemény után is utasítás jött a rendőrségre és a Nemzeti Bizottsághoz az áru továbbszállításának engedélyezésére. A községi Nemzeti Bizottság azonban kitartott eredeti határozata mellett. Az egész szállítmányt továbbra is a *Nádas* család tulajdonában hagyta. A szarvasi Nemzeti Bizottság intézkedését az Országos Nemzeti Bizottság jogtalanak minősítette. Határozatával a községi Nemzeti Bizottság tagjait személy szerinti kártérítésre kötelezte. Ezt azonban a községi Nemzeti Bizottság tagjai nem voltak hajlandók teljesíteni.

Az ügyet végül is úgy intéztük el, hogy feilebbezéssel fordultunk *Rajk László* elvtárhoz, az akkori Belügyminiszterhez, aki az Országos Nemzeti Bizottság határozatát hatályon kívül helyezte és a községi Nemzeti Bizottság határozatát hagyta jóvá. Ez is csak egy epizód, mely azonban képet ad az akkori belső politikai és gazdasági állapotokról.

AZ 1946-OS SZARVASI MÁRCIUSI TŰNTETÉSEK MINT A FORRADALMI GYAKORLAT MEGNYILVÁNULÁSAI

A választások után a Kommunista Párt szívós harcot indított a reakció ellen, amely támadást indított a demokratikus vívmányok, elsősorban a *földreform* ellen. A Kisgazda Párt jobboldali vezetőinek támogatásával a földbirtokosok volt földbirtokait akarták visszaszerezni, egyben a többi demokratikus vívmányokat megsemmisíteni.

A szarvasi kommunisták a kiosztott föld és a demokratikus vívmányok védelmére érdekében a tömeghez fordultak. A „földet vissza nem adunk” jelszóval erőteljes tüntetést szerveztek. A föld és a demokratikus vívmányok védelmére (tekintettel arra, hogy az állami és községi közhivatalokban még mindig ott voltak a reakciós tisztviselők) a községi Pártbizottság célul tűzte ki a hivatalok megtisztítását is az oda nem való elemektől. Ezt egyébként a dolgozók már régen követelték.

A községi Pártbizottság 1946. március 6-ára tűzte ki a tüntetés megszervezését. Ez pénteki napra esett, amikor szarvason piaci nap van. A munkanélküliség következtében ekkor a piacon nagy tömeg tartózkodott. Az agitátorok kiemtek az emberek közé és közölték velük a párt felhívását. Az emberek ezt magukévá tették és követték az agitátorok intencióit.

Nyomban ott a helyszínen egy tíztagú küldöttséget választottak maguk közül. Ennek a küldöttségnek az volt a feladata, hogy az egyes hivatalokban – a tömeg által meghatározott – reakciós tisztviselőket felszólítsa, hogy távozzanak munkakörükből. Amennyiben a felszólításnak nem tennének eleget, úgy fizikai elmozdításukra is felhatalmazást nyertek a néptől. A megtisztítandó hivatalok között szerepelt elsősorban a Községi Előljáróság, az Állami Adóhivatal, a Közellátási Hivatal, a Rendőrkapitányság, az Ármentesítő Társulat Szakasz-mérnöksége, a járási főjegyzőség stb.

Amikor az akció megindult és megkezdődött a reakciós tisztviselők eltávolítása, a tömeg állandóan nőtt. A tüntetésben végülis mintegy 6–7 ezer ember vett részt. Az egész tömegben izzó forradalmi hangulat uralkodott. A megválasztott tíztagú küldöttség tagjainak – akiknek feladatuk volt az egész akció irányítása – valamint a pártmegbízottaknak komoly erőfeszítésbe került, hogy megvédjék az eltávolított tisztviselőket a tömeg haragjától, bosszújától, bántalmazásától. (E törekvésük, 2–3 esetet kivéve, sikerült is.)

A tömeg a járási főjegyzőség elé vonult, hogy az ott levő reakciós személyeket eltávolítsa. Azok látván a hatalmas tömeg közeledtét, elmenekültek. Így a küldöttség beavatkozására itt nem került sor. Ugyanakkor észrevették, hogy a „Hangya Szövetkezet” udvarán egy teherautó áll megrakva különböző csomagokkal.

Amikor megkérdezték, hogy mi van a csomagokban, a ládákban, azt felelték, hogy gépalkatrészek, meylek a cséplőgépek kijavításához szükségesek. Amikor azonban felszólították őket, hogy mutassák meg a csomagok tartalmát, erre nem voltak hajlandók. Ekkor a felvonulók megbízottai az egyik csomagot felbontották, s kitűnt, hogy a csomagból sonkák és vastag kolbászok kerültek elő. A többi csomagot is felbontottuk, melyeknek tartalma hasonlóképpen különböző húskészítményekből állott. Amikor a szállítmány tulajdonosa felől érdeklődünk kiderült, hogy az időközben eltűnt. Végül, hosszas keresés után az udvaron levő egyik sertésólból húzták elő a halálra rémült földbirtokos-kulák hentesmestert. A teherautót az egész szállítmánnyal és annak tulajdonosával együtt a községi előljáróságra kísértük. A szállítmányt a Közellátási Hivatalnak adtuk át. A feketézők ellen pedig eljárás indult.

A község háza udvarán a csomagokat felbontották. A jelenlevő asszonyok, családanyák látták azt a sok különböző húskészítményt, arra gondoltak, hogy ők otthon levő éhező gyermekeiknek a száraz kenyéren kívül alig tudnak adni valamit. Követelték, hogy az elkobzott élelmiszereket azonnal, ott a helyszínen osszák ki, hiszen ők maguk is nincstelenek, otthon pedig gyermekeik éheznek. Ekkor a kocsiból kilépő gépkocsivezető elkezdte az asszonyokat lökdösní. Ki-

abált, hogy menjenek onnét, mert nekik ehhez semmi közük. Durva, trágár szavakkal illette őket. Erre az asszonyok megrohanták és a náluk levő esernyőkkel, szatyrokkal jól helybenhagyták a gorombáskodó gépkocsivezetőt.

A forradalmi tömeg ekkor ébredt erejének tudatára. További radikális intézkedéseket követelt. Követelte a malmok államosítását, az iskolák demokratizálását, a nevelőtestületekből a reakciós tanítók eltávolítását, a feketézők szigorú felelősségre vonását, stb.

Ez a forradalmi hangulat a nagy társadalmi átalakulás természetes velejárója volt. Sokan ekkor vettek először részt ilyen forradalmi megmozdulásban. Először kerültek olyan körülmények közé, hogy a felgyülemlett évtizedes gyűlöletüket kitölthessék a népnyzó tisztviselőkön. Nagy társadalmi igazságszolgáltatás volt, amikor látták, hogy azok félnek tőlük, bújkálnak és menekülnek előlük, akik eddig uralkodtak felettük.

A tömeg követelése alapján vette fel a községi előljáróság azt a jegyzőkönyvet is, (s elküldte a megyei alispáni hivatalnak), amelyben követeli a szarvasi „Gáspár malom” azonnali államosítását. Ez a követelés azonban akkor még nem realizálódhatott, mivel politikai feltételei akkor még nem voltak meg.

Közben a tüntetés tovább folyt. A tömeg a Rendőrkapitányság elé vonult, ahol a tisztogatást szintén elvégezte. Ennek szükségességét igazolja az a tény is, hogy az egyik rendőrfőhadnagy – rendőri büntetőbírói minőségben – egy báró volt, akit el is távolítottak.

Ezt követően került sor a Járásbíróság megtisztítására. Itt az egyik tisztviselő nem akart engedelmessé válni a felszólításnak, mondván, hogy „neki, ez a csöcselék nem parancsol”. Erre a tíztagú küldöttség tagjai a tömeg segítségével kihozták az utcára, ahol a fenti kijelentése miatt kapott egy kis „útravalót” a csöcseléknek nevezett dolgozó néptől. Az egyik iskolában egy reakciós tanító tanított, aki a Kisgazda Párt tagja volt. Iskolájában megengedte, hogy a tanulók a Kisgazda Párt és a Polgári Demokrata Párt jelvényét viseljék. Ugyanakkor, ha valamelyik tanuló a Kommunista Párt jelvényét feltűzve ment az iskolába, azt bántalmazta és a jelvényt elvette tőle. A tüntetés alkalmával keresték az iskolában, de már nem találták ott. Az utcán azonban valaki felismerte. Azonnali rövid „párbeszéd” formájában értésére adták, hogy ha az iskolában az egyik párt jelvényének viselését megengedi, akkor a másik párt jelvényének viselőjét sem büntetheti.

A demokratikus szemlélet így tört utat a dolgozók tudatában és a társadalmi gyakorlatban. A későbbiek során ilyen probléma nem is volt vele.

A tüntetés a késő délutáni órákig tartott. A hivatalokból a legreakciósabb tisztviselőket eltávolították. Helyükbe a néphatalomhoz hű személyek kerültek. Így a szarvasi tüntetés eredményeképpen a közigazgatás demokratizálásának folyamata meggyorsult, bár még sok tennivaló maradt ezután is. A nagy népmozdulás eredménye az is, hogy a földreformot nyíltan nem merték támadni, tehát a tüntetés elérte célját. Az új gazdák nyugodtan hozzáfoghattak földjeik megműveléséhez.

AZ 1947-ES VÁLASZTÁSOKRÓL

A második országgyűlési képviselő választásokat 1947. augusztus 31-re írták ki. Ez azt jelentette, hogy az összes választási előkészületeket a megelőző hónapokban, főként júliusban, a mezőgazdasági munkák csúcspontjának idején kel-

lett elvégezni. Ez óriási nehézségek elé állította a Kommunista Párt vidéki szervezeteit, így a szarvasi pártszervezetet is.

A nehézség főként abban volt, hogy a Kommunista Párt tagjai, valamint azok a tömegek, akiknek a szavazataira a párt számíthatott, túlnyomó többségben mezőgazdasági munkások voltak, s megélhetésük függött attól, hogy részt tudnak-e venni az aratási és cséplési munkákban. A párt tagjai szinte emberfeletti áldozat vállalással végezték az agitációs munkát. Nappal dolgoztak, éjjel pedig végezték a felvilágosító munkát. Röpgyűléseken, csoportos beszélgetéseken hirdették a párt programját. Egyben kérték a dolgozókat, a választó polgárokat, hogy választáskor a Kommunista Pártra szavazzanak.

Az agitációs munkát a községi Pártszervezet úgy szervezte meg, hogy minden arató brigádban, minden cséplő csoportban volt egy bizalmi, akihez naponta eljuttattuk a Szabad Népet, a különböző pártkiadványokat, sajtó termékeket. Ezeket a bizalmiak továbbadták, illetve ismertették dolgozó társaikkal.

Az agitációs munka mellett voltak olyan hivatalos teendők is, (választó polgárok összeírása, Választási Bizottságok, Szavazatszedő Bizottságok kioktatása, eskütétel stb.) melyeket csak nappal, munkaidőben lehetett elvégezni, elintézni. Az érdekelteknek személyesen kellett ilyenkor megjelenni, vagyis minden esetben a munkából kiállni, hogy a Kommunista Párt képviselőjében a hivatalos teendőiknek eleget tudjanak tenni. (Ez sok esetben keresetkieséssel járt). Volt aki napszámban aratott, vagy egyéb munkát végzett. Ha aratóbrigádban dolgozott, vagy cséplő csapatnak volt tagja, a többieknek kellett az ő munkáját is helyette elvégezni, az egyébként is emberfeletti erőfeszítést igénylő munkában.

Ezen nehézségek ellenére is valamennyi hivatalos aktus alkalmával a Kommunista Párt tagjai, megbízottai minden esetben megjelentek hiánytalanul. Munkatársaik (bár túlnyomó többségben pártonkívüliek, vagy más párthoz tartozók voltak) zúgolódás nélkül vállalták helyettük a többletmunkát. Ez a példás összefogás, ez az áldozatvállalás igazolta, hogy a dolgozó tömegek bíztak a Kommunista Pártban, annak programját, célkitűzéseit helyeselték és a magukévá tették.

Az áldozatos, kitartó, szívós felvilágosító munkát siker koronázta. A Kommunista Párt Szarvason igen komoly mértékben előre tört. Amíg az 1945-ös választásokon a Kommunista Párt a szavazatok 15⁰/₀-át kapta meg, addig 1947-ben az összes szavazatok 45⁰/₀-át érte el, illetve szerezte meg.

A legnagyobb vereséget a Kisgazda Párt szenvedte el, 20⁰/₀-os szavazatvesztéssel került ki a választási harcából. De szavazatot veszített a Szociál Demokraták és a Nemzeti Parasztpárt is. A választások eredményeképpen Szarvason a Kommunista Párt lett a legerősebb, a legbefolyásosabb párt. Mint tudjuk az országos politikai fejlődés is így alakult.

Az 1947-es választások után került sor a bankok, illetve a száz munkásnál több munkást foglalkoztató üzemek államosítására. Szarvason olyan ipari üzem nem volt amelyik államosításra került volna. A bankok államosítása azonban komolyan érintett bennünket is. Szarvason két nagy és több kisebb Pénzüntézet volt. Igazgatóságai között még mindig ott voltak a régi rend hívei, vezetői pedig teljes egészében az ellentáborhoz tartoztak, osztályidegenek voltak.

Ezek az emberek kifelé igyekeztek az új renddel szemben látszólag lojális magatartást tanúsítani. Ugyanakkor a kormány által nyújtott kedvezményes kölcsönöket és hiteleket az ő elvbarátaik kapták. Az új gazdák viszont alig jutottak kölcsönhöz.

Az új gazdák tehát gyakorlatban ismét a kulákoknak voltak kiszolgáltatva. Termelő eszközök hiánya miatt, vagy pusztán két kezükkel művelték földjüket, vagy pedig kénytelenek voltak a kulákokhoz fordulni, folyamodni igaerőért, de sok esetben még vetőmagért is. Ezeket minden esetben csak uzsoraáron tudták megkapni. Mivel fizetni nem tudtak, az lett a következménye, hogy az igaerőért és vetőmag ellenértékéért kénytelenek voltak a kuláknál gyalogmunkát végezni, amikor a kuláknak éppen szüksége volt erre.

Ez annyira elterjedt, hogy egy új „jobbágyrendszer” kezdett kialakulni. Az új gazda ugyanis a munkájáért fizetést nem kapott. Mindig az adósságára dolgozott. Terheitől nem tudott szabadulni. A régi rend hívei ezzel azt akarták elérni, hogy az új gazdák ne tudjanak boldogulni, földjeiket csak tehernek érezték és mondjanak le róla. Előfordult olyan eset is, hogy az új földhöz juttatott földjét felajánlotta valamelyik kuláknak, hogy vegye művelés alá, mintha az övé volna. Ő maga pedig beállt a kulák gazdaságába dolgozni, vagy másutt vállalt munkát.

A Kommunista Párt látta a veszélyt. Szívós felvilágosító munkát kezdett az új gazdák között és harcot indított az új „jobbágyrendszer” kialakulása ellen. Az új gazdák többsége maga is lázadott a kizsákmányolás ezen új formája ellen. Azonban a munkanélküliség, a tőke hiánya őket is erre a megoldásra kényszerítette.

Ezért fogadták kitörő örömmel a bankok államosítását. Az új gazdák között igen nagy számban voltak olyan kis és törpe birtokosok, akik a földreform során törpe birtokaik kiegészítéseképpen kaptak földet. Ezek is ugyanolyan nehézségekkel küzdöttek mint az új földhöz juttatottak, a bankuzsora ugyanúgy sújtotta őket is. Ezek a kisparasztok látták, hogy a Kommunista Párt az a párt, amely az ő érdekeikért is harcol. Így ők is csatlakoztak a pártnak a bankok államosítására szóló felhívásához. Ezen keresztül fokozódott a párt befolyása a dolgozó parasztság körében.

Az államosítások után került sor az új igazgatóságok megválasztására. Ezekbe most már valójában a szocializmushoz hű, becsületes dolgozók kerültek. Intézkedéseikben a dolgozó parasztság érdekeit tartották szem előtt. Így az új gazdák is, a dolgozó kisparasztság is elindultak a felemelkedés útján.

Így függött össze a bankok államosítása – a többi más tényezők mellett – a dolgozó parasztság közvetlen érdekeivel is.

A KÉT PÁRT EGYESÜLÉSE

Demokratikus fejlődésünknek, illetve előre haladásunknak komoly akadályává vált a munkásosztály kettéosztottsága. Ezért pártunk Központi Vezetősége megindította a harcot a két párt egyesüléséért, vagyis a munkásosztály egységének megteremtéséért.

A két párt egyesítéséért vívott harc Szarvason is nagy próbatételt jelentett. Itt nagy tábora volt a Szociáldemokrata Párt jobbszárnyának. Harcunkat azonban siker koronázta. Békés megyében elsőnek Szarvason alakult meg a munkásosztály egységes pártja: a Magyar Dolgozók Pártja 1948. június 8-án.

1956. október 23-ának híre községünkbe hamar eljutott. E híreket részben rádión keresztül kaptuk, részben Budapestről a már 24-én, 25-én hazatérő munkásoktól és egyetemistáktól. Különösen sok hírt hoztak a Szarvason keresztül utazó személy és teherautók utasai.

A hírek egymásnak ellentmondóak és felnagyítottak voltak. Nyugtalanság és tanácstalanság, nem egy esetben a fizikai megsemmisítéstől való félelem ülte meg igen sok elvtársunk szívét. Sok elvtársunk aggódott – és méltán aggódott a pártfunkcionárius vagy a vezető helyen levő kommunista – a családtagjaiért.

A Községi Pártbizottság látva a nyugtalanságot, a bizonytalanságot és a rendkívüli helyzetet, a közbiztonság megerősítésére igen nagy gondot fordított. A Községi és Járási Pártbizottságon éjjel-nappali szolgálattal pártórség alakult. A rendőrség megerősítette tagjait kiegészítő rendőrök bevonásával. A Járási Katonai Parancsnokság tartalékos katonatisztekkel léptetett szolgálatba. A Szabadságharcos Szövetség őrszolgálatot tartott. A KISZ Járási Bizottsága is teljesített őrszolgálatot. Éjjelenként sűrű járőrszolgálat, valamint a közúti hídnál és a szentesi útnál táborig őrizte a község nyugalalmát és rendjét.

A következmények igazolták, hogy helyes volt ez az intézkedés. Félkezte az ellenforradalom kibontakozását és az ezzel járó fosztogatást, gyűjtogatást és más provokációkat akadályozott meg. Ilyen körülmények között jutottunk el 1956. október 27-e éjjelére.

Ezen az éjjelen Békéscsabáról egy személyautó és ennek fedezete képpen egy teherautó fegyveres ellenforradalmár provokátor érkezett Szarvasra. Ingerülten látták a rendet, ami Szarvason volt. Ágáltak is ellene, mondván, hogy akadályozza a „forradalom” szervezését.

Ezek az ellenforradalmárok még ezen az éjjelen felvették a kapcsolatot *Szarvasi György* nyugalmazott tanítóval, aki a szarvasi ellenforradalmárok vezére volt. Megszervezték másnapra, azaz október 28-ra a diáktüntetést. Az igazi arcát leleplező és hazafias szövegekbe bújtatott ellenforradalmi diáktüntetést követő Kossuth téri gyűlés az első percében kimutatta fogát. Soviniszta, irredata, antiszemita és főképpen pártellenes hangot ütött meg.

Az ellenforradalmár békéscsabai provokátorok nyilván *Szarvasinak* is kifejtették véleményüket a párt által korábban szervezett őrségről, éppen ezért *Szarvasi* a gyűlés után nyomban hozzá is látott a nemzetőrség megalakításához. A helyzet kezdett súlyosra fordulni. Szarvasiék csak fokozatosan tudták nemzetőrségüket megszervezni, mert becsületes dolgozók nem voltak hajlandók a nemzetőrségben részt venni.

Közben adáz pártharc indult meg a hatalomért a helybeli Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt elnyűtt és levitézlett tagjai között. E pártok hívei mind nagygyűléseket akartak szervezni, meg nem levő erejüket fitogtatták. Féltekenyek voltak egymásra is. Pozíciókat hajhásztak. Egy-egy között funkciókat osztogattak szét. Abban sem voltak biztosak, hogy melyik kormányhoz is kössék szekerük rúdját; a budapestihez, vagy a győrihez. Ez is kedvezett nekünk.

Október 29-én igen sokat rontott a helyzeten és megerősítette a helyi ellenforradalmi erőket a Gyuláról jövő Vöröskeresztes autókaraván. Szarvason keresztül vonult Budapest felé és itt közel két órát pihent. Közben tömény ellenforradalmi propagandát fejtett ki.

Október 30-án délelőtt a párt székházában mintegy 15–20 elvtárs aktívaértekezletre jött össze. A jelenlevők elhatározták, hogy újból megalakítják, életre hívják a pártot. (Mint ismeretes időközben a pártot feloszlatták.) Annak élére új vezetőséget állítanak, olyanokból, akiket nem lehet az akkor szétlétben használt sztálinista, rákosista jelzővel illetni. Olyan új szervezet kellett, amely a tagság újrászervezésében hathatósan tud közreműködni. Úgy érezték az összegyűlt elvtársak, hogy egy új vezetőséghez nagyobb bizalommal fordul a tagság is.

Az intézőbizottság, amelyet az aktíva ülés választott meg, a következő elvtársakból állott: *Osztrólczki György, Korbely Mihály, Czigliéczki György, Rózsa Béla, Urbancsok István, Litauszki György és Litauszki András*. Az intézőbizottság elnökévé engem választottak.

Az új intézőbizottság első határozatai a következők voltak:

1. Állandó ügyelet tartása a pártbizottságon, váltakozó sorrendben,
2. *Kádár János* elvtárs felhívására az új pártalakítás bejelentése,
3. Kiáltvány szerkesztése Szarvas dolgozóihoz, egyéni beszélgetések, aktívák útján a tagság mozgósítása,
4. Röpcédulák készítése, amit november 2-án a piacon fogunk elszórni és mikrofonba beolvasni.

November 2-án a párt alakulási jegyzőkönyvét bevittük a községi ügynevezett „Forradalmi Tanács” elnökéhez, *Szarvasihoz*. A jegyzőkönyvet nagy asztaldöntés között vette át és azt követelte, hogy mondja meg a vezetőség, hogy a kommunistáknál kinél van fegyver. Továbbá felszólította a vezetőséget arra, hogy a pártházat ürítse ki, mert ha ezt nem teszi meg, akkor a „tömegekkel” fogja kiüríteni, mert vannak alapszervezetei a pártnak és szervezkedjen ottan. (A történelmi hűség kedvéért meg kell emlékezni arról, hogy november 1-én átadott pártalakítási jegyzőkönyvünket *Szarvasiék* nem fogadták el, mert mi a Magyar Kommunista Párt alakulását jelentettük be.)

Szarvasiék november 2-án azt is közölték a vezetőséggel, hogy a „Forradalmi Tanács” ellen semmiféle szervezkedést nem tűrnek el. Amennyiben a párt ezt megtenné, a párt szervezését be fogja tiltani, mert mint mondotta, ehhez joga van, a vezetőket pedig el fogja intézni. Közölte továbbá azt is, hogy a Járási Pártbizottság székházát is el fogja venni.

November 2-án a kultúrházban nagygyűlést tartottak, amelyen főként kulákok gyűltek össze, mintegy 150-en. A gyűlés előadója *Szarvasi* volt. Ezen a gyűlésen elhatározták, hogy a Terményforgalmi raktárában levő mintegy 20 vagon bűzát ki fogják osztani „vetőmag céljára” a kulákok között, akik a termelőszövetkezetekből és állami gazdaságokból visszaszerzett területeiket fogják bevetni. *Szarvasi* ezen a helyen jelentette be gúnyosan a Kommunista Párt megalakulását: „Megengedem, hogy szervezkedjenek, de ez a párt nem számít, úgy sem lesz életképes.”

Amíg a kulákgyűlés tartott a kultúrházban, ugyanez idő alatt a párt székházában összegyűlt az Intézőbizottság és a többi elvtársak bevonásával kidolgozta azt a memorandumot, amelyben követelték *Szarvasinak* a „Forradalmi Tanácsból” való eltávolítását, fegyverének bevonását és másik elnök megválasztását.

Az akciót úgy akarták végrehajtani, hogy a tsz-ből, a földművelőszövetkezetből, a gépállomásból, a ktsz-ekből és állami gazdaságokból küldöttség fogja a követelést benyújtani és annak gyakorlati végrehajtását követelni. A kitűzött időre azonban egy felhőszakadás szerű cső keletkezett, s ennek következtében

a küldöttség nem jött össze. Így az Intézőbizottság tervét nem tudta megvalósítani.

November 3-án *Szarvasi* és két társa (pl. *Lustyik János* tanító) eimentek Győrbe, hogy az ott alakulóban levő ellenforradalmi kormánytól az utasításokat átvegyék. Ezen keresztül még aktívabban kívánták szolgálni az ellenforradalmat.

Az ellenforradalom célkitűzéseivel a munkásság nem értett egyet. Ahol erre lehetőség volt akadályozta is. Így történt ez a győri út szervezése alkalmával is, amikor az útra kijelölt *Csicsely János* gépkocsivezető nem akart elmenni Győrbe, hogy ezzel is akadályozza az ellenforradalom kibontakozását. Az utat Budapesten keresztül tették meg. A Belgrádrakparton *Szarvasiék* bementek egy épületbe tanácskozni. A tanácskozás annyira elhúzódott, hogy Győrbe csak az esti órákban érkeztek meg. A gépkocsivezetőnek azt mondták, hogy feküdjön le, pihenjen, mert ők ugyan részt vesznek egy tanácskozáson, de reggel indulnak vissza Szarvasra. A tanácskozásra el is mentek, ahonnan a késő éjszakai órákban tértek vissza. Másnap hajnalban különös zajra ébredtek fel. Kinéztek az ablakon és akkor látták, hogy az utcákon és a szálloda előtt is szovjet páncélos egységek vannak felsorakozva.

A látottak alapján azonnal megsejtették, hogy vége az ő pünkösdi királyságuknak. Összecsomagoltak és november 4-én reggel 6-7 óra között indultak vissza Szarvasra, ahová Budapestet megkerülve a késő esti órákban érkeztek meg. A röpiratokat, amit Győrben kaptak és indulás előtt az ülés alá rejtettek, útközben egy lakatlan helyen az árokba dobták.

November 3-án az Intézőbizottság ismét összeült és határozatot hozott arra vonatkozólag, hogy felveszi a kapcsolatot a Szociáldemokrata Párttal, a Nemzeti Parasztpárttal, s azoknak demokratikus vezetőivel próbálja elszigetelni az ellenforradalmi klikket, nevezetesen *Szarvasi, dr. Csicsely, Hajdú* és a többi vezető ellenforradalmárokat. Ilyen körülmények között értünk el november 4-hez. November 4-én az áru *Nagy Imre* kormány sűrű segítségkérés közepette kérte a nyugati hatalmak beavatkozását, mivel a proletárinternacionalizmus szellemében a szocializmus megvédése érdekében a III. világháború megakadályozása végett a szovjet csapatok másodszer is megindultak felszabadítani a magyar dolgozó népet. Ugyanakkor a rádió egy másik hullámhosszán bejelentette a Forradalmi Munkás Paraszt Kormány megalakulását *Kádár János* elvtárs.

November 4-én délelőtt ismét összejött az Intézőbizottság a pártszékházba és a többi elvtárral együtt meghallgattuk *Kádár* elvtárs bejelentését a Forradalmi Munkás Paraszt Kormány megalakulásáról és a kommunisták harcra hívásáról. A rádiót kivetjük az ablakba és ezen keresztül adtuk hírül Szarvas dolgozóinak a legújabb fejleményeket és eseményeket. A felhívás nyomán mi is határozatot hoztunk, hogy személyes látogatás útján megszervezzük a kommunistákat és velük egyetemlegesen lefegyverezzük a Szarvasiék által felállított nemzetőrséget és visszaállítsuk a törvényes rendet. Erről a rendőrséget is tájékoztattuk, ahonnan megígérték a támogatást és néhány fegyvert is adtak.

A beszervezett elvtársak este 6 órára összejöttek a pártházba, mintegy harmincan. Rajtaütésszerűen sikerült a Szarvasiék által lefegyverezett nemzetőrséget lefegyverezni. Este 9 órára az akció már be is fejeződött. A határozott és bátor fellépésnek tulajdonítható, hogy községünkben a továbbiak folyamán nem történtek olyan atrocitások az ellenforradalom részéről, mint Gyulán, Gyomán, Sarkadon, Mezökovácsházán, Békéscsabán és a megye több területén.

A szarvasi kommunisták büszkének lehetnek arra, hogy országos viszonylatban

is első helyen állították fel a *munkásőrséget*. Ez a munkásőrség szilárdan kiállt a népi hatalom és a párt mellett. Biztosította Szarvas dolgozóinak személyi és vagyonbi biztonságát, nyugalmát és gátat vetett az ellenforradalom tovább terjedésének.

A nemzetőrség lefegyverzése után még november 4-én éjjel a szarvasi párt által szervezett munkásőrcsapat kiment a járás többi községeibe. Ott az ellenforradalom által szervezett nemzetőrségeket lefegyverezte és helyette kommunisrákból és becsületes pártonkívüliekből szervezte meg a népőrséget, pl. Békésszentandrásan, Örménykúton, Csabacsüdön és Kondoroson.

Ugyanezen az éjszakán, – a laktanyákból csellengő katonáktól, akik lefegyverezve gépkocsikkal és különböző járművekkel igyekeztek hazafelé – a népőrség a felszereléseket összeszedte, s ezáltal fegyvert, lőszert és járműveket tudott biztosítani magának a további akciók lebonyolításához. A Pártvezetőség még ezen az éjszakán mozgósította a kommunistákat a pártház és a rend biztosítása érdekében. Ezután már gyorsan peregetek az események. November 5-én az ellenforradalom fő szervezőit: *Szarvasit, dr. Csicsely Mihályt, Lászlófi Istvánt* a népőrség házi őrizetbe vette és ezen keresztül biztosította a rend további fenn tartását.

November 6-án az Intézőbizottság gismét összeült és határozatot hozott a párt újjászervezésére, valamint a Munkás-Paraszt Forradalmi Tanács Járási és Községi Bizottságának megalakítására. Ezt a feladatot november 7-én végre is hajtotta.

November 7-én a megyei bizottsággal sikerült felvenni a kapcsolatot (ugyanis addig semmilyen kapcsolatunk nem volt). Akkor a megye-bizottságtól *Molnár Pálné* és *Molcsán János* elvtársak jöttek ki. Útmutatást adtak a további munkához. Sajtót is hoztak, többek között az „Előre” című román újságot, mit a román elvtársak küldtek a magyar dolgozóknak. November 18-án az első taggyűlést is megtartottuk.

Közben a megye távolabbi részeinek is nyújtottunk segítséget. November 14-én a szarvasi népőrségből egy 12 főből álló egység átment Békésre és ott három napon át tevékenykedett. Az ott még mindég fennálló ellenforradalmi nemzetőrséget a békési elvtársakkal együtt lefegyverezte, leszerelte. Az ellenforradalmi tanács helyébe új Munkás-Paraszt Forradalmi Tanácsokat és a békési népőrséget szervezték meg. Így Békésen is visszaállították a rendet és nyugalmat.

November 12-én járási aktívák ülést tartottunk amely megválasztotta a Járási Intézőbizottságot. Feladata lett a járás munkájának összefogása és irányítása. November 18-án megtartott taggyűlésen már *Klaukó Mátyas* elvtárs a Megyei Intézőbizottság elnöke is megjelent. A taggyűlésen az Intézőbizottság beszámolt munkájáról. A taggyűlés az Intézőbizottságot megerősítette tisztségében.

Az ellenforradalom a fegyveres harc leverése után eszmei zűrzavar keltéssel indult támadásba a népi hatalom ellen. A munkástanácsokba befurakodott ellenforradalmi elemek minden eszközt felhasználtak arra vonatkozólag, hogy a kommunista vezetőket eltávolítsák és az egész gazdasági és politikai vezetést a maguk részére biztosítsák. Így történt a Szarvasi Állami Gazdaságban is, ahol az igazgatót, a párttitkárt és a többi kommunista dolgozót, az üzemi bizottság elnökét leváltották és hajszát indítottak a többi kommunista ellen is.

Az Intéző Bizottság harcot indított az indokolatlan sztrájk meghiúsítására, a kommunista személyek biztonságának védelmére, valamint a termelőszövetkezetek megvédésére. E téren bizonyos sikereket értünk el. A reakció azonban

újabb támadásba lendült és megindította a részleges sztrájkot az üzemekben és iskolákban. December 9-én Szarvason illegálisan megalakult a szarvasi Járási Munkástanács. Ez *Lustyikék és Szarvasiék* által szervezett kulák összefogásával kihirdette a 48 órás sztrájkot. Tiltakozásul a kormány azon intézkedése ellen, mellyel a budapesti Munkástanácsot feloszlatta. Az Intéző Bizottság határozottan fellépett a sztrájkjal szemben. A község területén (pl. a gépállomáson, az ÁFORT-nál, a Botanikus kertben) a munka zavartalanul folyt tovább.

Az üzletek jelentős része viszont zárva maradt. Az üzletvezetők a zárvatartást azzal indokolták, félnék, hogy a kirakatokat betörik, az üzleteket pedig kifosztják. Az Intéző Bizottság, a népörséggel és a rendőrséggel karöltve az üzletek sztrájkja ellenére is megszervezte a lakosság kenyérellátását. A kenyérgyár egy pillanatra sem állt le. A kenyér árusítását az üzletek zárvatartása alatt a pékségben végezték.

A sztrájk fő szervezői közé tartozott *Körmöczy János*, a Vas- és Fémipari Ktsz tagja. Végigjárta az összes ktsz-eket és a munka beszüntetésére biztatta a dolgozókat. Sőt a Vasipari Ktsz vezetőségét meg is fenyegette, hogy „Szarvas a pestiek szemében fekete pont, amiért Szarvas még felelni fog”, mert eddig még Szarvason semmilyen sztrájk és egyebek nem voltak.

December 11-én az Intéző Bizottság tudomására jutott, hogy az ellenforradalom szarvasi szervezői tüntetést szerveznek a párt ellen, Az Intéző Bizottság a rendőrséggel karöltve, a fő szervezőket figyelmeztette: amennyiben valamilyen provokáció történne, őket teszi felelőssé a történetekért. Ennek következtében a tüntetést nem merték megszervezni.

A 48 órás sztrájk után megindult a harc a munkástanácsok megtisztítására. Az Intéző Bizottság elsősorban is a gépállomások felé fordította figyelmét. Sikeresen eredményt elérni azért, hogy a Járási és Községi Intéző Bizottság a pártszékházba összehívta a gépállomáson dolgozó kommunistákat. Ezen keresztül sikerült megalakítani a Gépállomáson a Pártszervezetet, majd a Munkástanácsot megtisztítani az oda nem való elemektől. Mint pl. *Várnagy Mihály* volt csendőr. *Moldoványi József* volt börtönőr stb. és helyükbe becsületes dolgozókból álló Munkástanácsot létre hozni.

Ezután következett a Szarvasi Állami Gazdaságnak és Munkástanácsának megtisztítása. A Községi és Járási Intéző Bizottság munkájának következményeképpen Örménykúton, Bikazugban, Csabacsüdön sikerült rendet csinálni. A kommunista igazgatót visszahelyeztük funkciójába, *Kozsucz János* főagronómust eltávolítottuk, *Filip Kornél* gazdaság vezetőt és *Tölgyesi* főagronómust szintén. Az Örménykúti gazdaságból *Nicsovics* főagronómust.

A községi tanácsoknál (a létszámcsökkentésén keresztül) is sikerült bizonyos minőségi változást elérni és a párt befolyását biztosítani. Azokat az elvtársakat, akiket az ellenforradalom alatt munkakörükből, funkciójukból eltávolítottak, visszaállítottuk. A leváltott ellenforradalmárok helyébe pedig becsületes kommunista és pártönkívüli dolgozókat állítottunk.

A termelőszövetkezetekben az ellenforradalomnak sikerült bizonyos sikereket elérni. Két termelőszövetkezetünk, az Alkotmány és az Új Élet teljesen feloszlott. De ugyancsak erősen meggyengült a Haladás és a Dózsa Tsz is. Ezek ugyan nem oszlottak fel, de sok kilépőjük volt.

Az Intéző Bizottság egyik fő feladatának tartotta a termelőszövetkezetek megszilárdítását, illetve újjáalakítását. Ez a munka is jó eredményekkel végződött. Valamennyi termelőszövetkezetünket visszaállítottuk, a meglevőket megszilárdítottuk.

Mindezen kívül a vezetőség gondját képezte a karhatalom további fejlesztése és megerősítése. Annál is inkább, mert Szarvasról is számos karhatalmista-t adtunk a megyei karhatalom részére. Ennek következtében a régi elvtársak helyébe új elvtársakat kellett beszervezni. Örömmel állapítottuk meg, hogy a szarvasi kommunisták a megyei karhatalomban is (pl. Sarkadon) igen jól megállták helyüket. Az ellenforradalom ellen nemcsak Szarvason harcoltak a kommunisták. Néhány kiváló elvtársunk részt vett a budapesti harcokban is. Sőt többen életüket áldozták a néphatalom megvédésében. Hősi halottaink: *Bagi János* és *Molnár Pál*, akik a Magyar Rádió védelme során áldozták fel életüket. Emléküket a szarvasi pártház falán emléktábla őrzi.

A PÁRTTAL A MEZŐGAZDASÁG SZOCIALISTA ÁTSZERVEZÉSÉÉRT

Ennyiben kívántam összefoglalni a felszabadulástól az ellenforradalom alatt és utáni időkben a Pártunk újjászervezésével kapcsolatos tevékenységünket. Most röviden vázolom a párt további tevékenységét a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezéséig.

A Központi Vezetőség 1958. decemberi határozata nyomán a szarvasi párt-szervezet megindította a felvilágosító munkát. Ennek következtében 1959. február 18-án községünk szántóterületének 82%-a termelőszövetkezetek, illetve állami gazdaságok kezére került. Ezáltal a község termelőszövetkezeti község lett.

A Párt vb ezután a tsz-ek megszilárdítására tért át. Szívós felvilágosító munka eredményeképpen a tsz-ekben a munka fegyelmelzetten beindult. Így jutottunk el a Központi Vezetőségi határozathoz, amely kimondja, hogy a mezőgazdaság átszervezését 1960-ban be kell fejezni. A községi MSZMP V. B. a Központi Vezetőség határozatának megfelelően hozzáfogott a széles politikai felvilágosító munkához. Ennek eredményeképpen 1961. január 31-re a község szántó területének 99,3%-a a szocialista szektorhoz tartozott.

Következésképpen a megyei tanács vb az általános földrendezéshez az engedélyt megadta. A földrendezés Szarvason meg is történt. Ezzel a párt egyik legnehezebb feladatát a mezőgazdaság szocialista *átszervezését* lényegében befejezte.

A következő feladat volt a *megszilárdítás*, ami hasonlóképpen nagyon szívós politikai munkát igényelt. Azonban ennek a szívós politikai munkának meg is lett az eredménye. A termelőszövetkezetekben mind a tavaszi növényápolást, mind az általános munkálatokat időben és jó minőségben elvégezték.

Ezzel megteremtettük a szocializmus építésének szilárd bázisát falun is. Erre építve létre hozhatjuk a kommunizmus építésének anyagi és technikai bázisát.

Ennyiben kívántam összefoglalni a párt és a szarvasi kommunisták tevékenységét a felszabadulástól a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezéséig. Visszaemlékezéseim alapján vázoltam azokat a főbb területeket, melyek a párt harcát, a szarvasi kommunisták kitartó küzdelmét és eredményes munkáját jellemezték. Sokszor nehéz időket éltünk át, de megértte! Most a negyedszázad küszöbén jóleső érzéssel tekintünk vissza a megtett útra. Szívükből kívánjuk, hogy a következő évtizedek során utódaink hasznosítsák harci tapasztalatainkat.

Dr. Tóth Lajos:

SZARVAS A SZOCIALISTA MŰVELŐDÉSPOLITIKA
MEGVALÓSULÁSÁNAK ÚTJÁN

(1945–1970.)

I. KULTURÁLIS ÁLLAPOTOK A FELSZABADULÁS ELŐTTI ÉVEKBEN

Szarvason a felszabadulás előtti időszakban viszonylag szépszámmal működtek oktatási és kulturális intézmények. Az óvodáskorúak egy részét a község négy kerületének négy *óvodája* fogadta be. A mintegy 160–200 gyermekkel négy óvónő foglalkozott.

A belterületen az *iskolák* többsége az evangélikus egyházhoz tartozott. A 24 osztály nagyobb része egytanerős. A római katolikus egyház három, az izraelita kettő, az állam egy iskolát tart fenn. Ezek is általában egytanerős (osztatlan) rendszerben tanítottak. A tanítóképző gyakorló iskolájával együtt összesen 36 elemi iskolai osztály volt Szarvas bel- és külterületén. Ezekben 42 tanító tanított.

Az elemi iskolák meglehetősen izoláltak voltak a fenntartók érdekeinek megfelelően. A községi iskolaszék főleg a külkerületi iskolákat gondozta (Rózsás, Széles út, Orosházi út, Csabai út, Kondorospuszta).

Az elemi iskolára épülő képzésnek is voltak hagyományos intézményei Szarvason. Ilyenek: *Községi Iparostanonciskola* (alapítási éve: 1884), *Polgári Leányiskola* (1879), *Női Kereskedelmi Szaktanfolyam* (1922) és a középfokú *Lutber Tanítóképző Intézet* (1862). A mezőgazdasági szakoktatás funkcióját két intézmény töltötte be: a *Községi Gazdasági Továbbképző Iskola* és az 1927-ben létesült *Állami Tessedik Sámuel Középfokú Gazdasági Tanintézet*.

A legnépesebb *középiskola* a (ág. hitv. ev.) *Vajda Péter Gimnázium* (1802, 1834) volt. A nyolc évfolyamú intézmény tanulóinak száma négyszáz körül mozgott. (Tíz évi átlag: 461 fő.) Fenntartásához az egyház jelentős államsegélyt (évi 40–50 000 pengőt) és némi községi támogatást kapott. A vidéki tanulók elhelyezésére internátust létesítettek a középiskolák. A gimnáziuméban 25, a gazdasági középiskoláéban pedig 60 tanuló elhelyezésére volt lehetőség.

A pedagógusok száma is utal a kulturális fejlettség színvonalára. Szarvason a felszabadulás előtti években 85 pedagógus tevékenykedett. A három középfokú intézményben (gimnázium, tanítóképző, gazdasági iskola) 31 tanár, a polgári iskolában 8 tanár, az elemi iskolákban 42 tanító, az óvodákban pedig 4 óvónő dolgozott. A túlnépes osztályok (főként az elemi iskolákban, ahol az egy tanítóra jutó gyermekátlag tízéves viszonylatban 60–70 között váltakozott), valamint egyidejűleg több összevont osztály tanítása a szarvasi pedagógusok komoly megterhelését jelentette.

Nehezítette a munkát az iskolaépületek korszerűtlensége, a berendezések elavultsága és a felszerelések hiányos volta. Az őszi-tavaszi hiányzások, a szórványos tankönyv- és tanszerellátás, a természettudományos ismeretek alapjainak elhanyagolása szintén negatív vonása a felszabadulás előtti szarvasi művelődési állapotoknak.

A gazdag művelődéstörténeti hagyományokkal rendelkező Szarvas kultúrája a felszabadulás előtti évtizedekben stagnál legszembetűnőbben. Az analfabéták száma 1930-ban még 960 fő, az akkor 25 561 főnyi lakosságból. Az írni-olvasni nem tudók számának mintegy fele a község belterületén lakik.

1937-ben a szarvasi községi népiskolák költségvetése pl. a következő:

Szükséglet:	19 602,— pengő
Fedezet:	6 642,— pengő
Hiány:	12 960,— pengő

A hiány pótlására kilátás sem volt. Ma már szinte elképzelni is nehéz a felszabadulás előtti pedagógusok nyomasztó helyzetét a rosszul felszerelt, zsúfolt iskolákban.

A szarvasi népiskolai pedagógusok legjobbjai a *Helyi Tanító Egyesület* (1804)–1893-tól rendszeresen működő és általában a tanügy és a társadalom haladását sürgető – keretei között kísérelték meg saját maguk és iskoláik sorának jobbrafordítását. A negyvenes években azonban már – éppen ezen törekvések miatt – működésüknek csak formális lehetőségei voltak. A gimnázium sajátos társadalmi bázisa a *Szarvasi Öregdiákok Szövetsége* (1925), melynek tevékenységét emléktáblák állítása, szegény diákok segélyezése, ünnepélyek rendezése merítette ki. Noha a kulturális élet iskolán kívüli területei viszonylag és látszólag sokrétűek voltak, de egészen szűk társadalmi – főként értelmiségi és középrétegű – csoportokat érintettek. Szórványosan alkalmi (műkedvelő) színjátzó együttesek, vagy egy-egy vándor színjátzó társulat tartott előadást a nyári-színkörben. Az ének-zenei kultúra főként énekkari tevékenységben nyilvánult meg. A szarvasi építőipari munkások *Világosság Dalkara* (1928) – *Ruzickay György* vezetésével – nemcsak kulturális, hanem politikai tekintetben is progresszív szerepet töltött be a harmincas években. A hatalom képviselői éppen ezért később lehetetlenné tették működését. A több mint száz éve (1863) alakult *Erkel-kórus* (felnőttek vegyeskórusa) viszont mindvégig – még a felszabadulás után is – tekintélyes tolmácsolója volt a népi dalkar-kultúrának.

A képzőművészet terén – önerejéből a müncheni Művészeti Akadémiát is elvégző – *Ruzickay György* tevékenysége emelkedik ki. A harmincas–negyvenes években már Európát megjáró, híres – haladó társadalmi és művészi szemléletű – festőművész. Nagy reményekre jogosító szarvasi tanítványa volt: *Toman János*, aki munkásból autodidakta módon lett tehetséges festő. Életét a Gestapo oltotta ki 1944-ben.

A helyi sajtó (*Szarvasi Hírlap*, *Szarvasi Lapok*, *Szarvas és Vidéke* váltakozva megjelenő hetilapok) – a maga módján – figyelemre méltó kulturális funkciót is betöltött.

A hagyományos kulturális (olykor a helyi hagyományokat is ápoló) társadalmi egyesületek – egyházi és társadalmi tagozódás szerint elkülönülő társulatok, olvasóköri, önképzőkörök – mellett a felszabadulást közvetlenül megelőző években kifejezetten szélső jobboldali kultúrpolitikai törekvéseket szolgáló egyesületek alakultak Szarvason. Ilyen volt pl. az 1942-ben létrejött Tudomá-

nyos és Művészbarát Asztaltársaság. Később, 1944 tavaszán átalakult a fasiszta propaganda célját szolgáló Szarvasi Művészet- és Tudománybarát Társasággá.

A felszabadulás előtti szarvasi művelődési és kulturálódási körülmények szervezetiileg meglehetősen kiterjedtek voltak. Az uralkodó osztály és helyi képviselői a tudatformálás ismertett szervezeti kereteit (s még hozzá sorolhatjuk a levante, a cserkészlet és más vallásos ifjúsági és felnőtt egyesületeket) a nacionalista és irredenta ideológia és politika szolgálatába állították. Azzal azonban nem törődtek, hogy a dolgozó nép és gyermekeinek általános műveltsége, kulturális fejlettsége emelkedjék. Az alsófokú oktatás tárgyi feltételeinek jelzett hiányossága, a középfokú tanulás – a főiskolainak és egyeteminek méginkább – magas pénzügyi feltételei megakadályozták ebben a dolgozó szarvasi szegényembereket.

A szarvasi forradalmi hagyományok és az a kulturális örökség, amelyet Szarvas nagy fiai: *Tessedik Sámuel*, *Vajda Péter*, *Tatay István*, *Benka Gyula*, *Krecsmarik Endre*, *Bajcsy-Zsilinszky Endre* hagyott az utódokra, az uralkodó osztály minden mesterkedése ellenére tovább éltek a szarvasi dolgozók szívében.

Ezért tudtak küzdeni, harcolni jogaikért, és feltétlenül bízni a dolgozó nép ügyének igazságos győzelmében. Ha sok nélkülözés és nehézség árán is, de őket igazolta az idő. A község 1944. október 6-ai felszabadulása Szarvas dolgozó lakosságát – politikai és gazdasági perspektívájának megvalósulása mellett – művelődési, kulturális felemelkedésének útjára segítette.

II. ALSÓFOKÚ OKTATÁSI-NEVELÉSI INTÉZMÉNYEINK MŰKÖDÉSI FELTÉTELEINEK ALAKULÁSA A FELSZABADULÁSTÓL NAPJAINKIG

A korszak – amelyben a szarvasi alsófokú nevelési intézmények szervezeti életében és tartalmi munkájában végbemenő változásokat, előremutató tendenciát hordozó fejlődést kívánjuk jelezni – rendkívül bőséges mondanivalót kínál. A feldolgozás terjedelmének kerete azonban szigorú rendszerezésre és selekcióra kötelez. Éppen azért csupán a lényegesebb jelenségek jelzésszerű felvázolására vállalkozhatunk. Ebben a fejezetben – nevelési intézményrendszerünk alulról felfelé történő egymásraépítettségének sorrendjében – a szarvasi óvodák, általános iskolák, napköziotthon életének alakulásáról szólnunk. Nem mellőzhetjük azonban a jellegénél fogva annyira jelentős Szakmunkásképző, valamint Továbbképző Iskola, továbbá egyik legfiatalabb intézményünk, a Zeneiskola munkájával kapcsolatos fontosabb mozzanatok közlését sem.

1. Az óvodai ellátottság alakulása

Ahogy a szocialista életforma keretei kibontakoztak, gazdasági alapjai megerősödtek, ezzel egyenes arányban nőtt Szarvas lakosságának az óvoda iránti érdeklődése is. Egyrészt a munkakörülmények alakulása, a nők munkájának rendszeressé válása készítette a szülőket gyermekük megbízható elhelyezésére. De általánossá vált az a felismerés is, hogy jó és szükséges a 3–6 éves gyermekek pedagógiai előkészítése az iskolai életre. Ezzel magyarázható az érdeklő-

dés fokozódása és a szarvasi óvodai férőhelyek számának többszörösére való fejlesztése.

A társadalmi igénynek megfelelően a szarvasi óvodák nemcsak mennyiségi növekedésben és napközis ellátottságban, hanem az óvodai élet belső tartalmaságában is lényegesen átalakultak. Az óvoda a korábbi szociális (gyermekmegőrző) jellegéből tényleges nevelési intézménnyé változott. Természetesen következetesen alkalmazkodva az óvodáskor életkori sajátosságainak megfelelő játékos követelményekhez és módszerekhez. Különösen az 1953. évi III. tc. megalkotása lendítette a szocialista pedagógia útjára az óvoda működését. Ettől kezdve Szarvason is elfoglalta méltó helyét egységes nevelési intézményrendszerünkben. Az I. sz. Általános Iskola igazgatása és felügyelete alá tartozott 1967-ig. Ekkor a Napközi Otthonok Igazgatósága vette át az óvodák pedagógiai és gazdasági irányítását.

Lényeges minőségi változást hozott a szarvasi óvodai ellátottság tekintetében az 1959. esztendő. Ekkor létesült ugyanis az Óvónőképző Intézet. Munkája az óvodapedagógia szakszerű és tudományos művelésén keresztül – az óvónők továbbképzése révén – hatott a szarvasi óvodákban folyó nevelő-oktató munka fellendülésére is. Az Óvónőképző alapítása egyben a szarvasi óvodai hálózat jelentős kibővítését eredményezte. Egyidejűleg ugyanis az intézet Gyakorló Óvodát is létesített. (Ennek megszervezője és első vezetője: *Ágoston Zoltánné* óvónő volt.) Az új 4 csoportos óvoda további 120 férőhely megnyitását és 9 óvónő bekapcsolódását tette lehetővé a korszerűen kialakított intézményben. A későbbi években tovább növekedett ez az arány. A jubileumi, 1969/70. tanévben már 9 csoporttal, 223 gyermekkel és 19 óvónővel dolgozik a Gyakorló Óvoda.

Közben a területi óvodák és ezek férőhelyei is gyarapodtak. 1960-ban felépült a Zöldpázsitnak nevezett városrészen egy korszerű, két foglalkozó terem-ből álló óvodaépület.

A környék lakossága társadalmi munkával is segítette az építkezést. A szarvasi óvodák fejlődését néhány összehasonlító számadattal is bemutatjuk:

– 1945/1968 –

Év	Óvodás gyermekek száma	Óvodai csoportok száma	Óvónők száma	Megjegyzés
1945	160	4	4	A felszabadulás évében
1960	294	8	15	
1962	345	11	21	Az 1959/60. tanévben, az Óvónőképző Intézet Gyakorló Óvodájának létesítésével kezdődő fejlesztés
1964	376	13	26	
1966	369	14	27	Szarvas várossá alakulásának évétől
1967	357	15	27	
1968	370	16	28	
1969	460	17	32	

Miként a fenti kimutatásból látható, az óvodai ellátottság fejlődése minden vonatkozásban nagyarányú. Az óvodai férőhelyek háromszorosára, a gyermekcsoportok négyszeresére, az óvónők száma pedig hétszeresére emelkedett. S ha azt is figyelembe vesszük, hogy a szarvasi óvodák személyi ellátottsága és fel-

szereztségi foka jónak mondható, mindezek a negyedszázados fejlődés igen meggyőző bizonyítékai.

Az óvodák területi elhelyezkedése megfelelő. Az óvodaépületek (bár több a régi, felújításra szoruló) a város egy-egy kerületében vannak. Az itt dolgozó csoportokat, illetve óvónőket az óvodaegység vezetőóvónője irányítja. A városfejlesztési tervek szerint a keleti részen épülő ipartelep és Szentesi úti lakótelep a közeljövőben szintén új óvodát kap. Az itt lakók és dolgozók érdekei ezt feltétlenül meg is kívánják.

Az előkészítés stádiumában van a Gyakorló Óvoda új objektumának építése is. A felszabadulást követő 25. tanévben az óvodai nevelő-oktató munka szervezeti és személyi feltételei Szarvas városában a következők:

– 1969/1970 –

Óvodaegységek	Gyermeklétszám	Óvodai csoportok száma				Övónők száma	
		kis	középső	nagy	vegyes összesen		
I. ker. Óvoda	49	1	—	—	1	2	3
III. ker. Óvoda	74	1	1	1	—	3	5
IV. ker. Óvoda	93	1	1	1	—	3	5
Területi óvodák együtt	216	3	2	2	1	8	13
Óvónőképző Gyakorló Óvodája	223	3	2	3	1	9	19
Városi ÖSSZESÍTÉS	439	6	4	5	2	17	32

Tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy Békés megye városaihoz viszonyítva Szarvas óvodai hálózata fejlődött legnagyobb mértékben a felszabadulástól napjainkig. Következésképpen az óvodai ellátottság mértéke is városunk területén a legfejlettebb.

2. A demokratikus művelődéspolitikai érvényesülése – különös tekintettel a szarvasi általános iskolák kiépülésére

Szarvas felszabadulásakor – szervezetileg széttagolt, felszerelésében elavult és hiányos, tartalmában antidemokratikus, hat évfolyamú – alsófokú elemi iskolák várták a lakosság gyermekeit. Tekintve, hogy nagyobb méretű harci események Szarvas térségében nem történtek, az iskolaépületek jelentősebb háborús pusztítást nem szenvedtek.

Így a tanítást – ha szórványosan és egyenetlenül is – már 1944 őszén megkezdhetette az a kevés számú tanító, aki a községben tartózkodott.

Nagyobb gondot jelentett – az egész lakosságával együtt – a pedagógusok társadalmi szemléletének formálása, átalakítása. A felszabadulás után létrejött népi demokratikus hatalom nagy igyekezettel segített ebben. Az a felismerés vezette a politikai tényezőket, hogy a megbukott uralkodó osztály, a burzsoázia elleni eredményes harc csak a népi demokratikus politikai és kulturális elvek

színvonalán lehetséges. Ennek elsajátítása, közügyé tétele azonban huzamos, szívós felvilágosító és nevelő munka révén következhetett be.

A szarvasi, illetve a tiszántúli pedagógusok tisztánlátásuk kialakításához igen korán kaptak segítséget. Mint ismeretes a Magyar Kommunista Párt még a háború alatt kidolgozta a politikai, gazdasági és kulturális újjáépítés programját. Ezt tette magáévá a Magyar Függetlenségi Front. Ennek a programnak alapján kezdi el munkáját Debrecenben az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944 decemberében. A kultúra, a művelődésügy számára már a kezdet kezdetén a következő feladatot fogalmazza meg: „A sajtóból, az oktatásból, a kultúrából, a közéletből ki kell küszöbölni a fasiszta mételyt, a népellenes szellemet, a faji és nemzeti gyűlöletet”. Ebben a demokratikus szellemben kezdődik az új társadalmi-gazdasági rendszerű ország alapjainak lerakása. A Tiszántúlon 1945 elején megindult a politikai újjászűletés. Hazánk nyugati részén még a felszabadító szovjet katonák fegyverei dörögnek, amikor keleti felén – évezredes elnyomatásából – ocsúdni, mozdulni kezd a nép. Az eddig kiszolgáltatottságra kárhoztatott dolgozók rádöbbennek a hirtelen megnyitott és beláthatatlan lehetőségekkel kecsegtető országépítő perspektívára.

Így történt Szarvason is. Leggyorsabban – 1944. október 12-én – az MKP helyi szervezete bontott zászlót. Hamar talpraállt a Kisgazda Párt is. A munkásmozgalmi hagyományok gyümölcsei – a tanácsköztársasági hősi forradalmi tettek, a fehérterrorral szembeni ellenállási harcok és az ennek nyomában járó szenvedések – végülis beérlelődtek. 1945. február 15-én pedig már megalakul a helyi közigazgatás szerve, a néphatalom megtestesítője: a községi képviselőtestület. Létrejöttében és munkájában a Szarvasi Nemzeti Bizottság képviseli az újat, a demokratizmust. A község dolgozói közül 40 tagot delegál a képviselőtestületbe.

E rendkívül fontos alkalommal – az akkorra már megszerveződött pártok (MKP, SZDP, NPP) képviselői – üdvözlük a demokratikus újjáalakulás első hivatalos közigazgatási testületét. Politikai és kulturális tekintetben egyaránt igen jelentős az MKP szarvasi szervezetének nevében történő nyilatkozat, melyet a pártszervezet megbízásából *Urbancsok Pál* olvas fel. Ebből az első politikai programadásból (1945. február 15.) a következő fontos részleteket emeljük ki:

„A párt célkitűzései országos és világviszonylatban: új és egészséges társadalmi rend és a világbéke! A kapitalista termelési és társadalmi rend teljes csődje időszerűvé teszi egy, a javak igazságos elosztásán alapuló, új társadalmi rend alapjainak lerakását, amely társadalmi rend csak szocialista és kommunista szellemben épülhet fel . . .

A mi egyenlőségünk a törvény előtti egyenlőség, egyenlő jog a munkához, a tudás megszerzéséhez, és egyenlő jog a jóléthez olyan arányban, amilyen arányban annak megteremtéséhez tudásunkkal és szorgalmunkkal hozzájárulunk, nem téve igazságtalan különbséget szellemi és fizikai munka között . . .

Világviszonylatban pártunk legfőbb feladatának tekinti, hogy megajándékozza az emberiséget a legnagyobb és legértékesebb kincessel: a világbékével!

Pártunk közelebbi célkitűzései országos viszonylatban: háborút kizáró békés külpolitika, belső rend, a dolgozó rétegek életnívójának emelése és az általános jólét biztosítása, amely utóbbi eszközei: a földreform és a szövetkezeti mozgalmak leendenek.

Helyi viszonylatban: a közrend haladéktalan helyreállítása, a tulajdon védelme, a fekete üzérkedés azonnali felszámolása, a közellátás lehetőséghez ké-

pest zavartalan biztosítása, a községi tisztviselők és alkalmazottak fizetésének és nyugdíjkérdésének rendezése, az elvégzendő mezőgazdasági munkák minden eszközzel való előmozdítása, vallási türelem és társadalmi béke. Az utóbbival kapcsolatban meg kell cáfolnunk azt a tudatlan emberek által terjesztett tévhitet, hogy pártunk egyik, talán legfőbb célja volna a községi tisztviselők és vezető intellektuellek ledorongolása. Ez nem áll! Pártunk tiszteli az értelmet és a tudást, amelyet az új és tökéletes emberi társadalom megalapozásánál nélkülözhetetlennek tart”.

Az MKP szarvasi szervezetének ez az első átfogó „hivatalos deklarációja” Szarvas lakosságának és értelmiségi dolgozóinak igen kedvező fogadtatására talált. A nyilatkozatból az emberi humánus, a társadalmi igazságosság, a munka és a béke megbecsülése, a helyi, országos és világesemények legfontosabb kérdéseinek közérdekeket szolgáló, megnyugtató elrendezésének törekvése sugárzik. Mindezt természetesen hallották, tudták a szarvasi pedagógusok is.

A szavakat tettek, az elveket gyakorlat követte. A felszabadulás utáni forradalmi átalakulás egyik fontos, demokratikus lendítőereje a Nemzeti Bizottság Szarvason is. A sorsdöntő politikai, gazdasági problémák és harci feladatok megoldása közben ülésein gyakran foglalkozott kulturális, művelődéspolitikai kérdésekkel is, amint az iratanyagából megállapítható.

1945 májusában pl. megbízta az iskolaszéki tagokat; intézkedik a külterületi iskolák tanítói tanyai-pótlékban való részesítéséről.

Érdekes helytörténeti adat, hogy már 1946 februárjában a szarvasi tanítók: „javasolják a községi népiskolák államosítását. A községi képviselőtestületi közgyűlés támogatja is a kérelmet, mert a földreform során Szarvas község csaknem 800 kat. hold szántóföld birtokából mindössze 100 kat. hold szántó ingatlana maradt. Így magánjogi jövedelme annyira lecsökkent, hogy ezen jövedelem pótlására több mint 30%-os pótdóra lenne szükség, ami pedig az eddig is igen magas pótdóval dolgozó község lakosságára jelentene fokozott mérvű megterhelést”. Az iskolák államosítására ekkor még nem kerülhetett sor. A javaslat mégis figyelemreméltó. A szarvasi iskolák fenntartási költségeit tehát továbbra is a községnek, illetve lakosságának kellett vállalnia. A kulturális intézményeket támogató áldozatvállalásnak a község demokratikus vezetősége sok más vonatkozásban is szép példáját szolgáltatva. A Szarvasi Nemzeti Bizottság javaslatára a képviselőtestület ugyanis 1946 őszi közgyűlésén – már a stabil pénz, a forint megjelenése után – 612 forintot szavaz meg „a felekezeti iskolák szegénysorsú gyermekeinek támogatására az egyes egyházak lélekszámának arányában”. Fenntartják (illetve átvállalják) a korábbi Rákóczi-Thököly-féle alapítványt. Ennek évi 174 forint kamatját a gimnázium 8. osztályába járó „azon, lehetőleg szarvasi születésű tanuló jutalmazására fordítandó, ki a magyar történelemben a legjobb előmenetelt tanúsítja”. A nehéz anyagi helyzetben levő Tanítóképzőt 1800 Ft, a Női Kereskedelmi Szaktanfolyamot 780 Ft segélyben részesíti a községi képviselőtestület. Ugyancsak további 1800 forintot biztosít „a szegénysorsú gyermekek tankönyvvél és tanszerrel való ellátására”, ugyanennyit a megalakult Magyar-Szovjet Művelődési Társaság, és azonos összeget az új ifjúsági szervezet, a MADISZ támogatására. (Dr. Maday Pál, 1962.)

A művelődésügy ilyen jelentős anyagi támogatása – meg az a figyelmesség, mellyel más gond közepette ezzel foglalkoztak – a kulturális ügyek erkölcsi támogatásán túl politikai állásfoglalás is volt a kommunista és demokratikus pártok, illetve az ezek képviselőiből álló Nemzeti Bizottság részéről. Tevékenység-

gük szorosan egybeesett az MKP III. kongresszusának kultúrpolitikai tézisével, mely határozottan követeli: „egész kultúránk és művelődésünk megújítását demokratikus népi szellemben”.

Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy a pusztai anyagi támogatáson túl a művelődési, kulturálódási szervek tényleges munkásságát is figyelemmel kísérte a *Nemzeti Bizottság*. 1946. októberében pl. a tanyai lakosság problémáival foglalkozván, az év. egyház figyelmét felhívják arra, hogy a kákai iskolában kezdjék meg a tanítást”. Az 1947. januári ülésen kerül szóba „az *Irodalom Barátok Szövetsége*, mely tagokat toboroz”.

Jelentős kezdeményezésről tárgyalnak 1947 tavaszán. A *Nemzeti Bizottság* határozatot fogad el a *Petőfi Sándor Kollégium* felállítására. A kollégium költségeire évi 15 000 forintot szavaz meg a képviselőtestület. Az indoklás a demokratikus művelődéspolitikai alapelveire épül: „A parasztság, munkásság és értelmiség gyermekeinek, kiknek középiskolai tanulmányuk folytatására anyagiak hiányában lehetőségük nincs, a felállítandó kollégium nyújt lehetőséget arra, hogy magukat tovább képezhessék, s így a vagyonos osztályok művelődési monopóliuma megszűnjék”. Az elhatározást megvalósulás követte. Így az akkor jelentős szerepet betöltő népi kollégiumok rendszerének szarvasi alapjait is megvetette és hagyományozta a *Nemzeti Bizottság*. Azt csak mellékesen említjük meg, hogy *Szarvas várossá nyilvánítását* 1946-ban is és 1947-ben is szorgalmazták – akkor még eredménytelenül. (Felismerésük azonban helyes volt, hiszen húsz év múlva véglegesen várossá nyilvánította Szarvas a *Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa*.)

Ebben az időszakban kezdtek hozzá egy másik jelentős közművelődési intézmény, a *Múzeum* megszervezéséhez is. A *Nemzeti Bizottság* 1948. januári ülésén elhatározta, hogy „a községi előljárással együtt gondoskodik megfelelő helyiségről és a működéshez szükséges anyagi előfeltételeket előteremti”. E tiszteletreméltó kezdeményezés nyomán két év múlva alakult meg a *Szarvasi Tesz-dik Sámuel Múzeum*.

A *Nemzeti Bizottság* további kulturális vonatkozású tevékenysége a *Népkönyvtár* létesítésére tett javaslata 1948 tavaszán. Nagyszerű előrelátással kezdeményezi továbbá: „gondoskodjanak arról, hogy *Szarvas fürdőváros legyen és nagyobb idegenforgalom élénkítse a község életét, gondoskodjanak a diákok nyaraltatásáról is*”. Felhívást fogalmaz április 4-e méltó megünneplésére, illetve április 21-én *Táncsics Mihály* születésnapjának megrendezésére. (Ez alkalommal előadták *Baráth Endre: Szabadulás* c. művét.)

Széleskörű intézkedéseket foganatosítanak 1948 nyarán a községben levő – még a felszabadulás előtt keletkezett – különböző társadalmi egyesületek, kulturális szervezetek munkájának felülvizsgálására. Az értékelt tapasztalatok alapján 17 olyan egyesület, olvasókör, önképzőkör megszüntetésére került sor, melyekben nem volt biztosított a demokratikus politikai és társadalmi légkör, illetve amelyek a reakció búvóhelyeinek, aknamunkájuk leplezésére szolgáltak. Viszont továbbra is biztosították a következő egyesülések működését: *Őszi Magyar Olvasókör, Középbalmi Magyar Olvasókör, Kákai Magyar Olvasókör, Szarvasi Méhészkör, Szarvasi Vadásztársaság, MNDSZ és MADISZ. A Barátság Sportegyesület* beolvadt az EPOSZ-ba. (A kifejezetten fasiszta jellegű szervezeteket már korábban feloszlatták, vagy maguktól széthullottak.)

A fenti akció révén – a *Szarvasi Nemzeti Bizottság* 1948. augusztusi ülésén – egységes alapra kívánta helyezni a kulturális tevékenység irányítását. Ezért

elhatározta a *Szarvasi Szabadművelődési Tanács*, illetve ennek *Kulturális Bizottsága* felállítását.

Az eddigiekben ismertetett adatok meggyőzően bizonyítják, hogy a felszabadulást követő években a *Szarvasi Nemzeti Bizottság* intenzíven foglalkozik kulturális és művelődési ügyekkel. A *Megyei Nemzeti Bizottság* is elismeréssel nyugtázza: „egyedülálló kulturális, gazdasági és mindenek felett a népi demokrácia felé irányuló tevékenységét”. Ezúttal nem térhetünk ki másirányú munkásságának, kemény politikai harcainak ismertetésére. Ezt a küzdelmet a szarvasi kommunisták és a haladó demokratikus erők vállalva vívták meg a reakció visszahúzó, sokszor ellenséges mahinációjával szemben. A forradalmi mozgalom következetes osztályharcos tevékenysége eredményes volt. Bizonyosága – a község politikai fejlődésével együtt – a demokratikus kulturális és művelődési lehetőségek eszmei-politikai alapjainak kibontakozása – az újjáépülés minden bizonnyal legnehezebb – első négy éves munkája során.

Szarvas politikai testületeinek dinamikus kultúrpolitikai tevékenysége mozgósító hatással volt az iskolák, a pedagógusok munkájára. Különösen nagy lendületet adott az elemi iskolák, illetve népiszkolák egységes *általános iskolává szervezése* 1945. szeptemberében. (6650/1945. M. E. sz. r.) Eme legjelentősebb iskolaszervezeti reformunk következtében Szarvason is létrejött a nyolcosztályos általános és kötelező iskolatípus. Egyidejűleg megszűntek a népiszkolai, illetve a polgári leányiskolai és a gimnáziumi 1–4. osztályok. Fontosságát akkor nagyon találóan „közoktatásunk földreformja” kifejezéssel is érzékeltették. Valóban rendkívüli jelentőségét a következőkben foglalhatjuk össze legpregnansabban: „*Alsófokú oktatásunk e reformmal minden gyermek számára kötelezően és ingyenesen biztosította az egységes alpműveltséget, az utat és egyenlő esélyt a magasabb iskolába jutásra . . . Létrehozása szervezeti alapját adta a volt uralkodó osztályok művelődési monopóliuma, a köznevelési igazságtalanságok felszámolásának. Megvalósításával a nép gyermekeinek művelődési joga és lehetősége egyszerre két dimenzióban is kiterjedt: szélességben és magasságban.* Erre alapozva a közoktatás egyes fokozatait szerves rendben lehetett felépíteni, mint ugyanannak a létrának egymást követő fokait.

Életréhvását így minden késleltető érv, indok, ellenvetés vagy aggály ellenére döntően *társadalmi szempont* határozta meg.” (Dr. Simon Gyula, 1965.)

Az általános iskola létrehozása szükségessé tette – a mostmár egységes iskolákban dolgozó tanítók, tanárok – társadalmi szervezését. Szarvason a nevelők demokratikus alapokon történő szervezése már 1945 őszén elkezdődött. A párt ösztönzésére a pedagógusok szakszervezete ekkor alakult meg. Első titkárává *Jankó István* nevelőt választották. A sajátosan nehéz átmeneti politikai helyzetben közvetve a szakszervezet biztosította a nevelők sorainak rendezését, oktató-nevelő munkájuknak új eszmei alapokon való kibontakozását. Rövidesen minden szarvasi pedagógus tagja lett a szakszervezetnek.

Az iskolai munka normalizálása és a szervezeti keretek megalapozása után, nagy gondot fordítottak a *pedagógus káderek kiválasztására és továbbképzésére*. Már 1948 tavaszán három személyt küldtek a budapesti központi továbbképző tanfolyamra, az úgynevezett *szakszervezeti iskolára*. Az első részt vevők: *Bátori Emil, Margócsy Gyula* és *Pataki István* voltak. A tanfolyamon elsajátított politikai és ideológiai ismereteket jól hasznosították a szarvasi pedagógusok szervezeti és eszmei egysége kibontakoztatásában. Csakhamar kiderült azonban, hogy a nevelők, illetve az iskoláknak a különféle iskolafenntartók szerinti meg-

oszlása (egyházak, község, állam) túlhaladott. Akadályozza a pedagógiai egység kialakulását.

Az 1948. esztendő általános, szocialista irányú politikai fordulat éve országszerte. Ennek kultúrpolitikai vetülete igen erőteljesen érvényesült Szarvason is. Nevezetesen az *iskolák államosításának végrehajtása* volt az a nagyhorderejű harci feladat, amelyet a helybeli baloldali forradalmi munkásmozgalmi erők támogatásával a pedagógus szakszervezet hajtott végre.

Az iskolák államosítását a népi demokratikus fejlődés halaszthatatlanul napirendre tűzte. Enélkül a köznevelés tartalmának korszerűsítésére nem kerülhetett sor. A szarvasi iskolák államosítását – a *Magyar Dolgozók Pártja* szarvasi szervezetének, valamint a megyei állami tanügyi hatóság intenciói alapján *Bátori Emil* szakszervezeti titkár irányította.

Különös politikai és pedagógiai tapintatot, de szívós következetességet és osztályharcos keménységet, kitartást követelt az egyházi iskolák állami kezelésbe vételének lebonyolítása. Nemcsak az egyházak vezetőinek merev elzárkózása komplikálta a feladat megoldását, hanem még a tanítók és tanárok egyes csoportjainak értetlensége, olykor ellenállása is.

Az viszont kétségtelen, hogy a szarvasi tanítók többsége megértéssel, sőt örömmel fogadta az államosítás megvalósulását. Közülük nem egy már az 1919-es tanácsköztársasági államosítást is átélte. Mások pedig jól emlékeztek arra a több évtizedes küzdelemre, melyet a helyi tanítóegyesület kebelében végeztek éppen azért, hogy az iskolákat és a nevelőket kivonják az egyházak fennhatósága alól. Többen már 1946-ban kezdeményezték az államosítást. 1948 tehát ennek a régi törekvésnek a megvalósulását jelentette.

Egyes iskolatípusok államosítása Szarvason különböző nehézségi fokon ment végbe. Legmegértőbbek az *alsófokú községi és felekezeti iskolákban* dolgozó pedagógusok voltak. Még a *tanítóképzőben* is könnyebben lehetett boldogulni, mint a gimnáziumban. A *gimnázium* akkori tanári testülete meglehetősen nehezen értette meg az államosítás politikai és pedagógiai jelentőségét. Amikor azonban szívós agitációs munkával sikerült megértetni ennek forradalmi jelentőségét, egyszerre fordulat következett be. Zömmel az akció lebonyolítása mellett foglaltak állást és segítették annak minél gyorsabb és eredményesebb végrehajtását. Amikor véglegesen kialakultak és elrendeződtek a tanügyi igazgatás állami keretei, teljesen csak akkor nyugodtak meg a kedélyek.

Akkor állottak felszabadultán és őszinte odaadással az egységes állami, majd szocialista oktató-nevelő munka csatasorába. Idő kellett, amíg az évszázados egyházi hatás pszichikai és adminisztratív nyomása alól felszabadultnak érezhették magukat a szarvasi pedagógusok. Belátták, hogy az államosítás „az oktatás színvonalát megemeli, fontos akadályt hárít el a művelődési monopólium felszámolása előtt, az általános iskolák kiépítését meggyorsítja, lehetővé teszi, hogy egységes, olcsó állami tankönyveket vezessünk be, a parasztság számára is megfelelő általános iskolákat adjunk.” (Kállai Gyula, 1948.)

Az államosítás mellett a másik nagy feladat a *pedagógusok politikai nevelése*, ideológiai átképzése volt. Az egységes állami keretek ezt megkívánták és lehetővé is tették. Szükségességét is mindenki belátta. A nép demokratikus és szocialista rendszerével lojális, de szemléletében heterogén nevelőket az eszmei egység, a politikai öntudat és szocialista pedagógiai beállítottság fokára kellett juttatni. Legfőbb feladat volt tehát az új állami iskolák és tantestületek kereteit *szocialista tartalommal* megtölteni. Sajátosságánál, komplexitásánál fogva ez sem mehetett könnyen. Ezt a munkát is csak arra alkalmas, jó felkészültségű

és szocialista politikai beállítottságú nevelők végezhetnék. Következésképpen a párt és a szakszervezet azt a feladatot is megvalósította, hogy alkalmas kádereket kiválasszon és képessé tegye őket az új követelmények színvonalán történő vezetésre.

Az államosítás következtében Szarvas belterületén két új általános iskolai igazgatási egység alakult, 1949-ben pedig szlovák tan nyelvű általános iskola létesült. Ugyancsak ebben az évben indult meg az iskolákban az orosz nyelv tanítása. A Szegedi Tankerületi Főigazgatóságtól *Bátori Emil* kapott megbízatást az orosz nyelvet tanítók tanfolyamának megszervezésére és továbbképzésük irányítására. A dolgozók általános iskolai tanulásának lehetőségei is ekkor kezdődtek el. Váltakozó létszámmal két évtizedig működtek az alsó oktatás esti és levelező tagozatai.

Az újonnan kialakított nevelőtestületek alapfokú politikai továbbképzésének – akkor még nem mindig népszerű munkáját – szintén a pedagógus szakszervezetre bízta a párt.

A feladat teljesítésének intenzitására jellemző, hogy hetenként rendeztek szakszervezeti taggyűléseket. Ezekon képzett nevelők tartottak alapozó jellegű politikai és világnézeti előadásokat. A nevelőket igazgatási egységenként hívták össze. Így a szemléleti egység kovácsozódása mellett a szervezeti homogenitás kialakulását is szolgálta a továbbképzés. Az óvónők például külön csoportot alkottak.

Még egy érdekes körülményt említünk meg a fordulat évének, illetve éveinek sodróerejű kultúrpolitikai életéből. A Szarvason korábban kialakult hasonló szellemű pedagógus káderek pozitív tevékenységét bizonyítja, hogy őket bízták meg a község politikai vezetői a többi értelmiségi csoport politikai átképzésének segítésével. Ennek során szervezték meg a közigazgatási tisztviselők, majd a jogászok, ügyvédek tanfolyamait, melyeken az előadók zömmel a pedagógus szakszervezet aktívái voltak. A jól összehangolt és a *Magyar Dolgozók Pártja* elvi útmutatásaira támaszkodó szarvasi pedagógus szakszervezet tehát a politikai konszolidáció fontos tényezőjévé vált. A munkásmozgalom sajátos történelmi funkcióját töltötte be. A taggyűlések eleven, pezsgő viták, olykor szenvedélyes küzdelmek tudatformáló színhelyei voltak. A megyei szervek (politikai, tanügyi) is elismeréssel nyilatkoztak a szarvasi pedagógusok kiemelkedően eredményes nevelő munkájáról.

Érdekes és sajátos a szarvasi középfokú mezőgazdasági *technikum* helyzete ebben az időszakban. Tekintve, hogy ez korábban is állami intézmény volt, a nevelők szemléletbeli átállítása könnyebben ment. A szakszervezeti mozgalom itt is nagy lendülettel indult. *Dr. Szabó Lóránd* és *Dr. Ubrizsi Gábor* szervező munkája következtében önálló egységként tartották a politikai képzés alapozó előadásait.

Még arra is kiterjedt a politikai vezetés és a pedagógus szakszervezet figyelmé, hogy a külterületi *tanyavilág lakosságát* időnként összehívja kisgyűlésre egy-egy központi tanyában vagy iskolában.

Ennek szervezését főként *Dauda Mibály* végezte. Ilyenkor politikai tájékoztatás, a mezőgazdaság perspektívájának ismertetése, a szövetkezeti gondolat népszerűsítése és természetesen a kettős nevelés káros hatásának tudatosítása volt a megbeszélések tárgya.

A felszabadulás utáni első tíz év jelentős helyi kultúrpolitikai eredményekkel zárult. 1955-ben a pedagógus szakszervezet szarvasi bizottságának titkára *Sznyiida György* lett. A kialakult munkaformák továbbfejlesztése főként szak-

mai és politikai, eszmei és ideológiai vonatkozásban történt. Erőteljesen érvényesült azonban a pedagógusok anyagi érdekvédelmének (segélyezés, üdülés, bérkorrekciók) biztosítása is. Az iskolai munka tartalmasságának fokozása, a nevelés intenzitásának növelése mellett fontos szerepet kapott a reális politikai szemlélet kialakítása. 1956-ban pedig – az ellenforradalom előszeleként megnyilvánuló – túlzott liberalizálódás és revizionista, illetve dogmatikus nézetek elterjedésének és hatásának korlátozása, helyes mederbe terelése. A szakszervezet vezetői hosszú ideig tudták eredményesen képviselni a marxista politikai és ideológiai szemléletet e kritikus hónapokban. Ez a politikai vonalvezetés csak 1956. november 2-án szakadt meg, amikor a pedagógus szakszervezet aktiváit lemondatták a szarvasi ellenforradalmi vezetők.

Az ellenforradalom heteiben Dr. Koszti György és néhány társa vette át a szakszervezet, illetve a helyébe lépő ellenforradalmi csoport (bizottság) irányítását. A novemberi pedagógus sztrájkot azonban nem sikerült megszervezniük. Csupán 1956 decemberében volt – bizonyos presszió kilátásba helyezésével – egynapos részleges tanítási sztrájk egyik-másik iskolában. Az ellenforradalmi tisztók és a néhány megtévedt pedagógus hangadó szerepe azonban nem sokáig tartott. Már 1957 elején a józan, és határozottan a *Magyar Szocialista Munkáspárt* politikáját követő pedagógusok irányításához csatlakoztak a szarvasi nevelők. Ekkor a szakszervezet korábbi gazdasági felelőse, *Laczy József*, majd *Búzás László* töltötte be a titkári szerepkört.

Higgadt, felelősségteljes munkájuk következtében a pedagógusok között a konszolidáció Szarvason gyorsan végbement. A vezetők sorai rendeződtek. Az iskolai élet normalizálódott.

Az 1956/57. tanévben a szarvasi általános iskolák szervezettsége, területi elhelyezkedése és jellemző adatai a következők:

– 1956/1957 –

Sorsz.	Az általános iskola megnevezése és helye	Tanulók	Osztályok száma	Tanerők	Egy osztályra	
					Egy tanerőre	jutó tanulók száma
1.	I. sz.	430	15	22	29	20
2.	II. sz.	317	11	16	29	20
3.	III. sz.	713	24	33	30	22
4.	Gyakorló Tanítóképző	172	8	8	22	22
5.	Szlovák tannyelvű	168	8	12	21	14
6.	Bikazug	11	1	1	11	11
7.	Bolza major	17	1	1	17	17
8.	Csabai út	22	1	1	22	22
9.	Ezüstszőlő (I. 351.)	44	2	2	22	22
10.	Ezüstszőlő (I. 411.)	54	2	3	27	18
11.	Hertelendi major	36	2	2	18	18
12.	Horváth major	22	1	1	22	22
13.	Inke-Káka	40	2	2	20	20
14.	Karskovics major	34	2	2	17	17
15.	Káka	42	2	2	21	21
16.	Középhalom	102	5	8	20	13
17.	Mótyó	51	2	2	26	26
18.	Orosházi út	49	2	2	25	25
19.	Rózsás	20	1	1	20	20
20.	Siratószőlő	25	1	1	25	25
21.	Széles út	25	1	1	25	25
Összesítés:		2394	94	123	26	22

Szarvason tehát a 21 iskolaegységben összesen 123 nevelő 94 osztályban tanította a 2394 tanulót. (Összehasonlításként megemlítjük, hogy ugyanebben a tanévben Gyula város területén kevesebb, vagyis 113 nevelő tanított 80 osztályban.)

Az 1958. év ismét lényeges állomása az általános iskolák életének. Bevezetésre került Szarvason is az új tanterv. Ez a tanterv az általános iskola célját és feladatait határozottan szocialista szellemben jelöli meg mind a nyolc osztály számára: „Az általános iskola nyújtson minden tanulónak a *dialektikus materialista világnézetet megalapozó egységes alapkultúrát*; egész oktató-nevelő munkájával céltudatosan fejlessze bennük a *kommunista ember erkölcsi tulajdonságait*, jellemvonásait, magatartását, tegye képessé őket arra, hogy szocializmust építő hazánk művelt, *mindenoldalúan fejlett, öntudatos dolgozóivá és védelmezőivé váljanak*.”

Az általános iskola alapvető feladata a tanulók kommunista nevelése, az oktató-nevelő munka egészét irányító, céltudatos törekvés arra, hogy *tanítványainkat a szocialista építés igényeinek megfelelően a munkásosztály, a párt ideológiája és politikája szellemében neveljük*. Az egész iskolai oktató-nevelő munkát ennek az alapvető feladatnak kell alárendelni.” (Tanterv, 1958.)

Az általános iskolai oktató-nevelő munkával szemben támasztott magasfokú igényesség komoly feladat elé állította a szarvasi iskolákat. A munkájukat irányító párt, állami és szakszervezeti vezetők legfontosabb feladata volt a pedagógusok szocialista tudatának fejlesztése, s az erre alapozott nevelési tevékenység elmélyítése. A kettős célkitűzés ugyanis szoros függvénye egymásnak. Megvalósulásuk a kölcsönhatás jegyében történik.

Ennek érdekében az 1959/60-as tanévben minden iskolaegységben továbbképzési ankétokat rendeztek. Az eddigieknél is jobban előkészített tanácskozáson a *szocialista erkölcsi nevelés* kérdéseinek körét dolgozták fel. Ezek a rendezvények általában jól szolgálták a nevelők tudati-pedagógiai fejlődését. Sor került a *Magyar Szocialista Munkáspárt művelődéspolitikai irányelvei* megismerésére is 1959 tavaszán. Anyagát a szarvasi nevelők közös tanácskozáson vitatták meg az Árpád épületének dísztermében.

Majd a MSZMP VII. és VIII. kongresszusának tanításait dolgozzák fel a tantervtervezők. A tanácskozások eredményességét korhűen jellemzi a Pedagógusok Szakszervezete Szarvasi Járási Elnökségének *Híradója* (1960. 1. sz.) a következőkben: „Minden szarvasi nevelő érezte és tudta, hogy a *kongresszus határozatainak ismerete nélkül eredményes munkát végezni nem lehet*. A hozzászólók nagy számából, de főleg tartalmából arra lehet következtetni, hogy elmélyülten, alaposan foglalkoztak az anyag feldolgozásával, az abból adódó feladatok saját munkaterületükre való vonatkoztatásával. Kicsengett a hozzászólásokból, hogy nevelőink zöme már megtalálta helyét a kongresszusi határozatok végrehajtásának útján és látják feladataikat is.”

Ez a kétségtelenül jelentős fejlődés a pedagógusok társadalmi tevékenységében is megmutatkozott. A *szülők* között folytatott felvilágosító-nevelő munka, valamint az *úttörő* szervezetben végzett egyre eredményesebb tevékenység mellett derekasan kivették részüket a soron következő *politikai-gazdasági feladatok* kivitelezéséből, nevezetesen a *mezőgazdaság szocialista átszervezésének* munkálataiból. 1959/60/61-ben – az átszervezés befejező lendületének fontos stádiumában – a szarvasi nevelők példamutató helytállással vállalták a *Magyar Szocialista Munkáspárt* és a *Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány* politikájának megvalósítását. A társadalmi-gazdasági átalakulás sorsfordulóján a szarvasi pe-

dagógusok többsége azonosult a mezőgazdaság szocialista nagyüzemű átszervezésének perspektívájával és önzetlenül segítette a program megvalósulását. „Tömegesen indultak el azoknak a feladatoknak a megoldására, melyeket a községi párt és tanácsi szervektől kaptak. A pedagógusok többsége a múltban is a nép mellé állt. Ha valaha, most igazán szükség volt erre. Átéreztük a feladat nagyszerűségét. Tudtuk, hogy jövőnkéről, felemelkedésünkről volt szó. Pedagógusaink zöme ekkor is ott állt a dolgozók mellett és segítette, hogy elhatározásuk megszülessen. A több évszázados hagyomány, a földhöz való görcsös ragaszkodás lelki vívódását, családi konfliktusokat szült. Ezek levezetésében találtuk meg feladatainkat. A párt és a tanács támaszkodott ránk. Mi pedig éreztük, hogy munkánkkal méltóak vagyunk a bizalomra” – írja Molnár László, a pedagógus szakszervezet járási titkára.

Az illetékes párt és állami szervezetek elismerése nem is maradt el. A járási pártbizottság értékelését Janurik Pálné így foglalta össze: *E munkájukkal nagy elismerést váltottak ki és tovább öregbítették a pedagógusok megbecsülését. Vállvetve a munkásokkal és tsz-parasztokkal együtt járták a tanya-világot és lelkesen végezték a meggyőzés nehéz munkáját.* Majd a soronkövetkező teendőkre mozgósította a nevelőket: *„Segítsék a termelőszövetkezeteket az elért eredmények megszilárdításában, váljanak a pedagógusok a község kulturmunkájának szervezőivé, irányítóivá.* Erősítsék tovább azt a jó kapcsolatot, ami kiépült az átszervezés alatt, kísérik figyelemmel azoknak a tsz-parasztoknak útját a termelőszövetkezetekben, akiknek segítettünk az elhatározásban.”

A szarvasi pedagógusok erre a felhívásra is hatásosan reagáltak. Az állami és szakszervezeti vezetők mozgalmat indítottak a termelőszövetkezetek patronálására. Az 1961-ben történt megállapodás szerint a szarvasi iskolák a következő termelőszövetkezetekkel való együttműködést vállalták:

I. sz. Általános Iskola	Táncsics Tsz
II. sz. Általános Iskola	Bem Tsz
III. sz. Általános Iskola	Szarvasi Állami G.
Középhalmi Általános iskola	Vörös Csillag Tsz
Szlovák tannyelvű Általános Iskola	Örménykúti Petőfi Tsz
Vajda Péter Általános Gimnázium	Csabacsüdi ÁG.
Óvónőképző Intézet	Dózsa Tsz

A termelőszövetkezetek patronálása hasznos együttműködésnek bizonyult. A kapcsolatba került intézmények ugyanis szerződést kötöttek egymással. Ebben így foglalták össze a munkakapcsolat lényegét: *„A termelőszövetkezet és az iskola vezetői abból indulnak ki, hogy a kölcsönös segítség feltétlenül gyümölcsözővé válik a termelőszövetkezet belső életének, megerősítésének területén csakúgy, mint az iskola oktató-nevelő munkájában.* A nevelők jobban megismerik a belső problémákat, jobban meglátják a nevelési feladatokat. Az esetenkénti gyakorlati munkában való részvétel pedig jól szolgálhatja a politechnikai oktatást, a munkára nevelést.”

Majd a konkrét vállalások leírása után a szerződő felek kifejezésre juttatják óhajukat, miszerint „az együttműködés formáinak és tartalmának szélesítését illetően állandóan kutatják a lehetőségeket és a szerződésben vállalt kötelezettségeiknek kölcsönösen eleget tesznek”. A több évig tartó akció kétségtelenül hasznosan segítette a nevelők tudatának fejlődését, az iskolai nevelőmunka megtermékenyítését, életközelpbe kerülését.

Ennek az irányultságnak – társadalmi vetületén túl – közvetlen hivatalos iskolai megvalósulására rövidesen intézményesen is sor kerül. A következő évek-

ben ugyanis a szarvasi iskolákban bevezették a „gyakorlati foglalkozásokat”. A mezőgazdasági jellegű *Továbbképző Iskola* létesítése is (1959) ezt a társadalmi igényt kívánta kielégíteni.

A hatvanas évek az *iskolareform* (1961. III. tv.) jegyében kezdődtek. Az eddigiekben vázolt fejlődést kodifikálta és a szocialista építés megnövekedett igényeinek megvalósulását készítette elő. Nem új iskolarendszer szervezése, hanem a meglévő iskolatípusok továbbfejlesztése és a nevelőmunka elmélyítése állt koncepciójának tengelyében.

Lényegében a következő hármas fő feladatra mozgósít ez a kerettörvény: 1. *Az iskola és az élet, a gyakorlat, a termelőmunka kapcsolatának megerősítése;* 2. *az iskolai általános műveltség és szakképzés korszerűsítése és színvonalának emelése;* 3. *az oktató-nevelő munka kommunista erkölcsi-politikai-világnézeti nevelési oldalának elmélyítése.*

A szarvasi nevelők nagy ügyszeretettel tanulmányozták az iskolareform előírásait, a törvény szellemében felerősítve munkájukat. A kapcsolatos tantestületi tanácskozások intenzitásáról ezeket olvashatjuk a korabeli feljegyzésekben: „Kevés esetben találkoztunk ilyen nagy érdeklődéssel, a hozzászólások ilyen magas színvonalú és nagy számú megnyilvánulásával.”

Érdekes utalás, hogy „a vitákra mindenütt jó hatást gyakorolt az az érdeklődés, amely a párt és a tömegszervezetek részéről megnyilvánult” (*Szatiúr Géza*, 1961.) Az iskolareform alkalmazásával kapcsolatos tizenegy tanácskozáson ugyanis huszonnyolc személy vett részt a párt és a társadalmi szervek képviselőiben. Többen – mint pl. *Rózsa Béla, Vastagh Pál, Litauszki András, Marik Mihály* – aktív bekapcsolódással segítették a helyes állásfoglalást, a szarvasi iskolák társadalmi kapcsolatainak szélesítését, illetve az iskolareform feltételeinek kialakítását.

A pedagógusok felszólalásaiban kifejezésre juttatták egyetértésüket a reform alapelveivel, gyakorlati előírásainak megvalósításával. A szarvasi tanácskozások tartalmi mondanivalója lényegében a következőkben csúcsosodott ki: *a) Az iskolai tanulók világnézetének fejlesztése; b) a tananyag csökkentése és a tanulók túlterhelésének, életkori sajátosságainak problémái; c) a gyakorlati élettel való szorosabb kapcsolat megvalósítása.*

Az iskolareform évében a szarvasi általános iskolák munkájának lényegesebb személyi és tárgyi feltételei – a számok tükrében – a következők:

– 1960/1961 –

Sorsz.	Az iskola megnevezése és helye	Tanulók	Tanuló-csoportok	Tanerők	Osztálytermek
					száma
1.	I. sz.	819	24	36	21
2.	II. sz.	691	20	31	19
3.	Szlovák tannyelvű	178	8	12	8
4.	Dózsa György út	183	6	9	6
5.	Ezüstszőlő (I. 351.)	42	2	2	1
6.	Ezüstszőlő (I. 411.)	44	2	3	2
7.	Csabai út	20	1	1	1
8.	Inke-Káka	59	2	3	2
9.	II. kerület	29	2	2	2
10.	Káka	31	2	1	2
11.	Középhalom	112	5	8	5

Sorsz.	Az iskola megnevezése és helye	Tanulók	Tanuló-	Tanerők	Osztálytermek
			csoportok		
		száma			
12.	Bikazug	22	1	2	1
13.	Bolza major	12	1	1	1
14.	Hertelendi major	33	2	2	2
15.	Horváth major	14	1	1	1
16.	Rózsás	16	1	1	1
17.	T. II. 86/1	44	2	2	1
18.	Siratószőlő	20	1	1	1
19.	Széles út	19	1	1	1
20.	Orosházi út	61	2	2	1
Összesen:		2449	86	121	79

Az öt évvel korábbi állapotokhoz viszonyítva közel százzal nőtt a tanulólétszám Szarvas bel- és külterületén. Az oktató-nevelő munka személyi és tárgyi feltételei azonban (mennyiségi vonatkozásban) nemigen változtak. Ennél persze sokkal lényegesebb az a *minőségi fejlődés*, amely bekövetkezett ebben az időszakban. „*Nevelőink világnézeti fejlődése meggyorsult. Egy része marxistává vált. Ezt a fejlődést tovább kell erősíteni, mivel csak így tudnak marxista módon tanítani, szocialista szellemben nevelni. Az alapvető politikai és pedagógiai kérdések tisztázásával erősítik a tantestületek egységét.*” (Híradó, 1962.)

A nevelőmunka elmélyítését célozta a *szülők között végzett fokozódó pedagógiai propaganda*. A pozitív hagyományokra építve ezt a mozgalmat a szarvasi I. sz. Általános Iskola szakszervezeti bizottsága lendítette fel. Az írásos dokumentumokból kiderül: „Mind a szülők, mind a nevelők részéről az a *kölcsönös felismerés* bontakozott ki, hogy történelmi feladatunkat: az ifjúság nevelését csak együttesen tudjuk eredményesen elvégezni”. Mivel pedig a *szocialista nevelés döntő szerepe a pedagógusokra bízul*, a szülők részére tartandó pedagógiai felvilágosító előadások, családlátogatások beszélgetésének alapjául szolgáló pedagógiai feldolgozásokat összegyűjtötte és eljuttatta a nevelőkhöz a Pedagógusok Szakszervezete Járási Elnöksége.

A szinte minden fontosabb szituációt érintő témasorozat 26 anyagból állt. (Ezek: A második otthon. Hogyan segíthetünk a tanulásban. Barátság és világnézet. Elsőosztályosok. Ötödikes a gyermek. Sport és játék a gyermek életében. Kulturált viselkedés. Gyakorlati munka és a szülői ház. Bizalom és szigor. Egy bírói ítélet tanulságai. Az árulkodásról. Nyugtalan gyermek. Mi történt a gyermekkel? Szülői hiúság. Napköziotthon és a család. Célok és eszközök. A szülő és az iskola szándéka. A szépre nevelés otthon. Legyünk következetesek. A szófogadásról. Akarhat-e a gyermek? Árulkodó játékok. Törtetés vagy életrevalóság? Csak időn múlik a nevelés? A fogadott gyermek. A fiatalok öltözködése.) A tematika egyben a korszak pedagógiai problémáira is utal. A nevelők és a szülők nagy megértéssel fogadták az iskolareform jegyében született szakszervezeti kezdeményezést. A későbbi években is rendszeressé váltak a pedagógiai felvilágosítást szolgáló előadások. A szülők nevelése így közvetve az egységes gyermeknevelés eredményességét, illetve a kettős nevelés káros pedagógiai hatásának leszüktetését szolgálta.

Az iskolareform további vetülete volt az 1963 ősztől fokozatosan bevezetésre kerülő *új általános iskolai tanterv*. Előírásai szerint az általános iskola *célja és feladata már az, hogy „megalapozza a kommunista ember személyiségének kialakítását. Ennek érdekében: nyújtson minden tanulónak egységes, korszerű alapkultúrát; egész oktató-nevelő munkájával céltudatosan fejlessze bennük a kommunista emberre jellemző erkölcsi tulajdonságokat; neveljen úgy, hogy a tanulók szeressék szocialista hazánkat és más országok népeit, becsüljék a munkát és a dolgozó embert, vegyenek részt társadalmunk célkitűzéseinek megvalósításában; tegye képessé őket arra, hogy hazánknak és a jövő társadalmának mindenoldalúan fejlett, öntudatos dolgozóivá és védelmezőivé válhassanak.*” (Tanterv, 1963.)

A leghatározottabb marxista szellemű oktató-nevelő munkát igénylő tanterv nyomán a megvalósulás útjára tér Szarvason is az *iskolareform*, vagy nevezhetjük *nevelési reformnak* is. Az új tankönyvek sikert aratnak. A tanterv ezúttal külön is hangsúlyozza a tanulók pszichológiai és fiziológiai sajátosságainak figyelembevételét. Vagyis kitér azokra a pedagógiai-didaktikai problémákra, amelyeket a szarvasi nevelők a reform anyagának tanulmányozása során az iskolás gyermekek életkori sajátosságaival, túlterhelésével kapcsolatosan már korábban felvetettek.

Ezekben az években a szarvasi általános iskolák tanulóiinak létszáma valamelyest tovább növekszik:

– 1961/1964 –

Sorsz. Év	Tanulók	Osztálytermek	Tanerők	Gyakorlati oktatásban résztvevő felsőtagozatos tanulók aránya (%)
	száma			
1. 1961	2449	79	121	—
2. 1962	2574	80	122	52
3. 1963	2539	76	121	80
4. 1964	2476	76	123	88

Újszerű ebben a szakaszban az iskolareform alapján megkezdődő *gyakorlati oktatás*. Miként a kimutatásból látható az utóbbi három év alatt erőteljesen kiterjedt. A tanulók és pedagógusok száma csak igen kis mértékben ingadozik. (A tanterem csökkenése (1963) a külterületi iskolák elnéptelenedése, illetve körzetesítése révén következett be.)

A megnövekedett feladatok, a szocialista munkastílus térhódítása felvetik az *iskolavezetés demokratizmusának* kérdését. Az egységes társadalmi fejlődéssel való lépéstartás is indokolja ennek rendezését. Az igazgató munkájának és az *igazgatás* munkamódszerének vizsgálata előtérbe kerül. A szarvasi szakszervezeti Híradó az igazgató személyiségjegyeit vázlatosan így sűríti: „*Kíválóan képzett, politizáló, segítőkész, nyugodt de határozott és melegsívű ember*”. Igazgatói értekezleteken, tantestületi tanácskozásokon tárgyalják a szocialista vezetés demokratizmusának módjait. Mindenekelőtt a káderpolitika fontosságára, a vezető beosztásba kerülők helyes kiválasztására (szakmai, politikai, rátermettségi szempontok) terelődik a figyelem. Bár az is kicsendül a szarvasi tanács-

kozásokon, hogy „igazgatónak nem születik senki, hanem azzá válik. Van tehát értelme és jelentősége a kádernevelésnek és öznevelésnek. A szocialista vezetés elveit el kell sajátítani és gyakorlati alkalmazásának készségét kell kialakítani a vezetőknek önmagában.”

Az igazgatói alkalmasság azonban, de még a helyesen gyakorolt vezetési módszer sem jelenti önmagában a demokratikus irányítást. A *kollektivitás* az a többléte, amit a szocialista vezetési munkastílus igényel. Ezért nagyjelentőségű az *Iskolai Tanács* létrehozása. Szarvason minden iskolai igazgatási egységnek megalkult az iskolai tanács. Tagjai az iskola állami és tömegszervezeti vezetői, a szülői munkaközösség és az úttörő szervezet képviselői, illetve az egyes kérdések tárgyalásához meghívott pedagógusok, külső szakemberek. Ezek a tanácsok rövid idő alatt népszerű és nélkülözhetetlen testületei lettek az iskolák életének. A kollektív vezetés gyakorlatához nyújtott segítséget a szakszervezet, amikor „Az iskolavezetés demokratizmusának időszervi kérdései” címen (1963) igen nagy érdeklődéssel kísért ankétot szervezett. A vitaindító előadást Kiss Gyula budapesti vezető-szakfelügyelő tartotta. Az előadás és vita anyagát az igazgatók, szakszervezeti aktívák, tanulmányi felügyelők jól hasznosították a későbbi évek folyamán.

Szarvas életében jelentős előremutató változás következett be 1966. július elsejével. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa ugyanis 17/1966. sz. rendeletével Szarvas várossá nyilvánította. Ez az intézkedés a kulturális, a művelődési élet nagyarányú fejlődésének lehetőségét nyitotta meg. A járási jogú új Városi Tanácsnak önálló Művelődésügyi Osztálya alakult. Első vezetője Molnár Lászlóné. Őt Varga László, majd Dauda Mibály követte. A közvetlen irányítás, a körülhatárolt, homogénebb művelődési és kulturális városi program előnyösen hatott az általános iskolák fejlődésére.

A várossá alakulás első évének fontosabb általános iskolai adatai:

a) Az általános iskolák adottsága
- 1966/67 -

Megnevezés	Osztott	Részben osztott	Kislétszámú			Összesen:
			3	2	1	
			tanulócsoport			
Tantercmellátottság	53	12	—	3	8	76
Tanulólétszám	1715	437	—	91	104	2347
Tanulócsoport	53	15	—	4	9	81

b) A tanulók száma
- 1966/1970 -

Év.	tagozatos		Összes	Ebből		Szakrendszerű oktatásban résztvevő felsőtagozatos tanulók aránya
	Alsó	Felső		I.	VIII.	
	tanulók száma					
1966/67	1016	1331	2347	244	310	96%
1967/68	976	1301	2277	239	324	91%
1968/69	945	1225	2170	255	341	92%
1969/70	887	1126	2013	214	336	95%

c) Gyakorlati oktatás
- 1966/1970 -

Év	Ipari jellegű oktatást nyújtó iskolák száma	Mezőgazdasági	Vegyes	Összes	Gyak. okt. résztvevő		Foglalkozási csoportok
					tanulók	tanulócsoportok száma	
1966/1967	—	5	—	5	1331	38	76
1967/1968	—	5	—	5	1301	37	75
1968/1969	—	4	1	5	1225	38	76
1969/1970	—	4	1	5	1126	38	76

d) Tanerők száma és képzése
- 1966/1970 -

Év	Tanító	Szaktanítói	Tanári	Pedagógiai képzés nélkül	Összesen	Ebből nő
1966/1967	54	5	61	3	123	89
1967/1968	55	1	66	4	126	92
1968/1969	55	1	69	2	127	93
1969/1970	55	2	68	1	126	95

A fenti adatok beszédes bizonyítékai a hatvanas évek második felében kialakult általános iskolai állapotoknak. Az osztottság tekintetében természetesen a belterületi iskolák vezetnek (65%). A részben osztott osztályok (18%) külterületiek. Zömmel a kislétszámú tanulócsoportok is, de ebben a kategóriában szerepelnek a gyógypedagógiai osztályok (4) is. A tanulók száma az egymás után következő tanévekben észrevehetően csökken. A demográfiai hullám apályát szemléletesen érzékelteti az I. és VIII. osztályosok számának összevetése. Mintegy 70–80 tanulóval (vagyis közel 3 osztályra való gyermekkel) kevesebb a belépő első osztályosok, mint a kilépő nyolcadikosok száma. Az iskolareform szellemének megvalósulását jelenti a mezőgazdasági jellegű gyakorlati oktatás százszázalékos kifejlesztése a felsőtagozatban.

A nevelői ellátottság Szarvason mindvégig – a fent részletesen ismertetett négy tanévben is – jónak mondható. Különösen pozitív jelenség a szakképzéssel, tanári diplomával rendelkezők számának növekedése. Ez a szerencsés körülmény az iskolareform kívánalmainak, a szakrendszerű oktatás kiteljesedésének gyorsuló ütemét jelenti. A növekvő nevelői létszámon belül (123–127) csökken a férfiak (27%) és bővül a nők (73%) arányszáma. Ez is országos méretű természetes jelenség, s feltehetően a nevelési mozzanatok finomítását eredményezi.

A reform szellemében készült és már bevezetett tanterv, valamint útmutatók és tankönyvek célszerűbb felhasználása, az oktató-nevelő munka magasabb színvonalra emelése érdekében került sor 1967-ben a sarvasi *Pedagógiai Szabad Egyetem* megrendezésére. A valóban egyetemi szintű szakmai – pedagógiai,

pszichológiai – továbbképzés iránt nagy érdeklődés nyilvánult meg. A Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a Pedagógusok Szakszervezete helyi bizottságai, továbbá az Óvónőképző Intézet közösen rendezték az országos hírű meghívott szakemberekkel való találkozókat. A programban néhány helybeli előadó is szerepelt.

Az előadások témája és az előadók sorrendje a következő: 1. A magyar népi demokrácia nevelésügyének fejlődési sajátosságai, *Dr. Simon Gyula*. 2. A szarvasi ismeretterjesztés haladó hagyományai – *Dr. Tóth Lajos*. 3. Az oktatási reform végrehajtásának mai helyzete és további feladatai – *Dr. Benczéd József*. 4. Az oktatási reform jelenlegi feladatai Békés megyében – *Gácsér József*. 5. A tanulói kollektívák (csoportok) megismerésének lehetőségei és módjai – *Dr. Somos Lajos*. 6. A pedagógus továbbképzés tartalma és munkaformái, perspektívái – *Dr. Bodó László*. 7. A nehezen nevelhető gyermek – *Dr. Jausz Béla*, 8. A nevelői személyiség szerepe az osztályközösség formálásakor – *Dr. Kovács György*. 9. A korszerű oktatási elméletekről és módszerekről – *Dr. Kelemen László*. Az értékes sorozatból csupán az utolsó előadás maradt el szervezési (tanév végi időegyeztetési) komplikációk miatt. A pedagógusok nagy érdeklődéssel hallgatták a mindig érdekes és újszerű tudományos előadásokat. Még a járás (megye) távoli községeiből is elutaztak Szarvasra a valóban továbbképzést jelentő és pedagógiai előrelépésre ösztönző előadásokra. A szinte tanfolyam szerű sorozat egyébként jelentős támogatást nyújtott az iskolai *nevelési tervek* előlévő tételéhez és hatékonyságának fokozásához.

A szakmai-ideológiai továbbképzés a következő tanéveknek is központi feladata volt. Az állami tanügyi irányító hatóságok, valamint a *szakszervezet* ilyen irányú munkáját a *Városi Pártbizottság* és a *pedagógus pártalapszervezetek* támogatták. Fejlődést jelentett a komplex jellegű továbbképzési szisztéma megvalósítása. Úgy készítették ugyanis elő – közös és összehangolt programként – az elméleti konferenciákat 1968-ban és 1969-ben is, hogy annak tematikája ideológiai, politikai és szakmai vonatkozásban összefüggő kérdéseket tartalmazzon. Ennélfogva a feldolgozás, illetve az alkalmazás természetesebb összefüggésekre épülhetett.

Az 1968/1969. tanévben a minden tantestületben feldolgozott kérdéscsoportok a következők voltak: 1. A Kommunista Magyarországi Pártja és a Magyar Tanácsköztársaság. 2. Az új gazdasági mechanizmus egy éve és az 1969. évi népgazdasági feladatok. 3. A nemzetközi munkásmozgalom egységéért. 4. A szocialista haza szeretete. 5. A népművelés új vonásai. 6. Az ifjúsági szervezetek és a nevelés kérdése. A vitaanyag címe is jelzi a tanév központi pedagógiai és politikai kérdéseit. Az elméleti konferenciák öt bázis tanintézményre épültek, úgymint: a) Vajda Péter Általános Gimnázium és Szakközépiskola, b) I. sz. Általános Iskola, c) II. sz. Általános Iskola, d) Általános Iskolai Napközi Otthonok Igazgatósága, ennek keretében a város óvónői, e) Szlovák tanítási nyelvű Általános Iskola és ezzel együtt a Középhalmi Általános Iskola Igazgatóságához tartozó nevelők. Az újszerű kezdeményezés eredményesnek bizonyult. Az elméleti konferenciák jelentős mértékben segítették a pedagógusok dialektikus gondolkodásának és szocialista pedagógiai szemléletének fejlődését.

Az iskoláknak mindig fontos feladata volt a tanulók következő életszakaszának előkészítése. A szarvasi általános iskolákban az 1968/1969. tanév végén a 8. osztályt végzők részéről a következő pálya irányultság alakult ki:

Megnevezés	Szám	%
gimnázium és szakközépiskola	90	26
ipari szakközépiskola	58	17
ipari szakmunkás	164	48
mezőgazdasági szakmunkás	5	2
munkát vállal	24	7
Összesen:	341	100

A korábbi évek túlzott továbbtanulási törekvésével szemben (olykor 70–80% is volt) az 1969-ben végző 341 általános iskolás, vagyis 15. életévükben levő ifjúság közül 148 (43%) kíván középiskolában tanulni. A többség: 193 (57%) az ipari vagy mezőgazdasági szakmunkás pályát választja.

Feltűnő az ipari szakmák előtérbe nyomulása, illetve a mezőgazdaságba irányulók számának alacsony volta.

Az 1968/69. tanév a *Magyar Tanácsköztársaság* félévszázados jubileumának megünneplése – és eszméiségének pedagógiai hasznosítása – jegyében telt el. A jubileumi ünnepekre minden iskolaegység komoly programmal készült. Tanulmányi versenyek, iskolai ünnepek, úttörő vetélkedők, szavalóverseny, kulturális rendezvények, pályázatok mozgósították az iskolai ifjúságot és a pedagógusokat.

A negyedszázad fordulójára kifejeződött iskolai nevelőmunka jellemző keresztmetszetét vázolja a *Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága* egyik 1969. évi (július 9.) ülésének anyaga: „*Nevelőink nemcsak a tantervi anyag követelményeit teljesítik, hanem ezzel szinkronban a nevelési programot (nevelési tervet) is megvalósítják. Ma már tudatos nevelőmunka folyik iskoláinkban. A tanórák nevelésközpontúak. Nevelőink ismerik a gyermek-korcsoportokat, a nevelési követelményeket, a célszerű tevékenységi formákat.* Viszonylag könnyebb tanítani mint nevelni. Ncheziti a nevelést, hogy legtöbb esetben a *tegnap* emberének kell a *ma* körülményei között a *holnap* számára nevelnie.” (*Thury György*). Kétségtelenül tárgyilagos ez az utóbbi felismerés. Nem jelenti azonban a pedagógiai gyakorlat szubjektív feltételeinek elve negatív értékelését. Az időbeliség tényezőjének latbaesése egy szellemes optimista megfogalmazás szerint a nevelőmunkában valóban akkor helyes, ha: „*a várható jövő alapján kétsérem meg a jelent megérteni és a múlt tanulságait hasznosítani, nem pedig fordítva.*” (*Kiss Árpád, 1969.*)

A nevelőmunka tervszerű alapja az iskolai *munkaterv* minden szarvasi iskolaegységben. Ez mostmár négy évre készül. Az egész iskolai munka megtervezése mellett magában foglalja a *nevelési tervet is*. Ez a gyakorlat bevált és tartósan igaznak ítélik.

Hazánk felszabadulásának 25. évfordulójára – az 1969/70. tanévben – színes és sokoldalú programmal készülnek Szarvas iskolái. Az egész város lakosságával együtt méltóan megünneplik az eltelt negyedszázad – évszázadok mulasztásait pótló – sodróerejű fejlődését.

A demokratikus művelődéspolitikai győzelme is ez a dátum. Az egységes szocialista iskolarendszer szarvasi alsófokú oktatási intézményeinek kiteljesedése,

megszilárdulása következett be erre az időre. A gyermekek nyolc tanéven keresztül tartó folyamatos és kötelező iskoláztatása, valamint a dolgozók tanulási lehetőségei (esti és levelező tagozatok) teljes meggyőződéssel indokolják annak kijelentését, hogy „házánkban népmozgalommá vált a tanulás, szélesedett a közoktatás demokratizmusa” (Ilku Pál).

Nem kétséges, hogy a szocializmus alapjait a köznevelés terén is megvetettük. Ezek az alapok Szarvason szilárdnak bizonyulnak. Az iskolai oktató-nevelő munka olyan fejlődési fokot ért el, melynek pilléreire biztonságosan épülhet a szocializmus teljes kiépülésének művelődéspolitikája a soron következő évtizedek folyamán.

A szarvasi általános iskolák szervezetségi állapota a számok és adatok tükrében a jubileumi, 1969/70. tanévben.

a) I. sz. Általános Iskola

A tanévet 738 tanulóval kezdte az intézmény. Ennek zöme a város belterületén lakik. (Bár hozzátartozik még három külterületi iskola is: Sirató, Mótyó, Inkei-Káka.) A 38 tagú tantestület igazgatója Molnár Lászlóné, helyettese Brachna Judit. Két tagozat: orosz (5–8 osztályok) és zenei (1–8 osztályok) működik az intézmény kötelékében. Az utóbbi vezetője: Dauda Mihályné. A 13 tagú MSZMP alapszervezet titkára Dankó Erzsébet, az iskola szakszervezeti titkára Szirony Györgyné, a Dobó Katika úttörőcsapat vezetője Falusi Lenke.

b) II. sz. Általános Iskola

Az iskola tanulóinak száma: 875. Tantestületében 47 pedagógus dolgozik. Igazgatója Zsáki Istvánné, helyettese Cservölgyi János. Az iskola MSZMP alapszervezet tisztagja, titkára Holub László. A szakszervezeti titkár Valach János. A népes úttörőcsapat Vak Bottyán nevet viseli. Csapatvezető Baranyai Istvánné. Az iskola keretében két tagozat működik. A matematikai (7. o.) vezetője Ruzsányi Istvánné. A kiegészítő tagozat (1–8. osztályok, 70 tanulóval) vezetője dr. Molnár Györgyné.

c) Középhalmi Általános Iskola

Az iskola körzeti jellegű. A központban az 5–8. osztályok (122 tanuló) osztott rendszerű tanítása folyik. A következő öt tagiskola tartozik körzetéhez: Ezüstszőlő-felső, Ezüstszőlő-alsó, Széles-út, Rózsa, Középhalom-alsó. Ezekben a külterületi iskolákban összevont osztályok működnek. Az iskola 229 tanulóval 18 tagú nevelőtestület tanítja. Ebből 1 egyetemi, 6 főiskolai, 10 tanító-képzői végzettséggel rendelkezik, 1 pedig pedagógiai képesítés nélküli. A tantestület a nehezebb körülmények között is igen eredményes munkát végez. Igazgatója: Kutas Ferenc, helyettese: Tóth István.

3. Napközi Otthonok Igazgatósága

A gyermekek napközis ellátásának hagyományai vannak Szarvason. A felszabadulás után közvetlenül szervezte a rászoruló gyermekek ellátását (kb. 100–120) az MNDSZ (1946/47). Később az általános iskolák keretében alakultak ki napközis csoportok. Számukra azonban főleg csak étkeztetést nyújtottak. 1959-ben pl. 178 gyermek részesült ellátásban 4 nevelő felügyelete mellett.

Az általános iskolák és az óvodák munkáját támogató Napközi Otthonok Igazgatósága önálló intézménnyé 1967. szeptember 1-én alakult városunkban kísérleti jelleggel. Első igazgatója: dr. Dombóvári Jánosné (1967/68.).

Az általános iskolai napközi otthon intézményének az a rendeltetése, hogy a szarvasi dolgozó szülők gyermekei számára a kötelező iskolai munkán túl optimális lehetőséget nyújtson arra, hogy az egyes korcsoportoknak, osztályoknak megfelelő tanulást és nevelést biztosítson. Ilyen értelemben a legszorosabban kapcsolódik Szarvas két általános iskolájának munkájához tartalmi és szervezeti vonatkozásban egyaránt. A szokásos általános iskolai tevékenység körét túl is haladja. Egyrészt azért, hogy az iskolai oktató-nevelő munkán túl gondoskodik a tanulók kulturált étkezéséről, másrészt pedig megoldja a másik fél nap pedagógiai és fiziológiai problémáit. Biztosítja az egészséges fejlődést szolgáló feltételeket. Pedagógiai munkájának elemzése és szociális rendeltetésének körültekintő felmérése után a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága (12/1969. sz. határozat), valamint a Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya (18.754–2/1969. sz. alatt) 1969. július 7-i keltezéssel állandósította.

A szülők körében rövid idő alatt népszerűvé váló intézményhez az alábbi megoszlás szerint tartoznak gyermekek, nevelők és kiegészítő dolgozók:

Óvoda			Általános Iskola			Összesen		
gyermek	óvónő	egyéb dolgozó	gyermek	nevelő	egyéb dolgozó	gyermek	nevelő	egyéb dolgozó
95	13	14	392	14	14	487	27	28

Az óvodák újabban csak gazdasági, ellátási vonatkozásban (1968/69-es tanévtől) kapcsolódnak az Igazgatósághoz. Központi épületében (Rákóczi u. 3.) nyert elhelyezést a hivatali, gazdasági vezetés. Itt üzemel a konyha és a 120 személyes ebédlő is. Az intézmény működésének tárgyi feltételei nem a legkedvezőbbek. 12 tanulócsoportha a város különböző részén levő iskolai tantermekben kap helyet. A Városi Tanács komoly áldozatvállalással igyekszik enyhíteni a nehézségeken. 1968-ban két foglalkozó-teremmé átalakítható zsbongóval, 1969-ben pedig egy terem és mellékhelyiségek építésével bővítette a központi épületet.

A napközi otthon egyik alapvető rendeltetése a dolgozó szülők gyermekeinek étkeztetése, kulturált ellátása. Reggelit, ebédet, és uzsonnát kapnak kedvezményes térítés ellenében. (A napi étkeztetésben részt vevők száma 480–500 között változik.) A gyermekek étkezési díjának megállapítása a szülők jövedelme egy családtagra jutó hányadának arányában történik. A különösen nehéz szociális körülmények között élő gyermekek (főleg cigányok) lényegében díjtalanul étkeznek. Ezek hozzájárulását ugyanis a Városi Tanács fizeti. (1969-ben 63 gyer-

mek után.) A tízórait a helyszínre, az iskolai tantermekbe szállítják a napközis tanulóknak. Az ebédet a jól felszerelt központi ebédlőben fogyasztják el.

Az intézmény pedagógiai rendeltetése, hogy a dolgozó szülők gyermekei számára – az iskolában folyó kötelező munkán túl – optimális lehetőséget biztosítson az egyes korcsoportok, osztályok megfelelő tanulására, nevelésére, szabad idejének kulturált kitöltésére.

A szarvasi napköziben folyó pedagógiai munka minőségét a megyei szakfelügyelet 1969-ben így értékelte: „A nevelőtestület felkészítő munkájával (a feladott iskolai lecke megtanulztatásával) kapcsolatban elismeréssel kell szólni. Színvonalas, tudatos munkát láttam a legtöbb kaptáznál. Munkájukon meglátszik a helyes központi irányítás és ellenőrzés. Jó volt a gyermekekkel való bánásmód is. Figyelembe vették a napközis gyermekek sajátos iskolai és családi helyzetét.” (Nyilas Józsefné, 1969.) Az összehangolt közös munka eredményeként a napközis gyermekek tanulmányi átlaga az utóbbi két tanévben jobb volt az általános iskolai igazgatási egységeknél.

A napközi oktató-nevelő munkája eredményességét fokozza az általános iskolákkal való jó pedagógiai kapcsolat. A vezetők és a nevelők kölcsönösen részt vesznek egymás rendezvényein. A gyermekek életét egységes folyamatnak tekintik, s a térben és időben jelentkező munkamegosztás jegyében biztosítják tanulmányi előmenetelét és neveltségi szintjének fejlődését.

Az 1969/70. tanévben az előzőektől lényegesen eltérő változás nem történt. Az intézmény igazgatója: Dr. Tóth Lajosné, igazgatóhelyettese: Csaba Jenő.

A szarvasi napközijotthonos személyi ellátottság negyedszázados vázlatos fejlődését az alábbi adatok tükrözik:

– 1946/1970 –

Év	Ált. iskolai napközisiek		Napköziben dolgozó nevelők száma
	száma	%-a	
1946/47	110	100*	2 társadalmi munkában
1958/59	178	161	4 mellék-foglalkozásként
1968/69	390	355	14 főhivatású nevelőként
1969/70	392	356	14 főhivatású nevelőként

*bázisul véve

Új intézményünk tehát beváltotta a hozzáfűzött reményeket. A fokozódó társadalmi és pedagógiai igényeknek lendületes fejlődéssel igyekszik megfelelni.

4. Szlovák tanítási nyelvű Általános Iskola

Szarvas lakosságának szlovák nyelvet beszélő része a város 1722-ben történt újratelepítésekor ideköltözött jobbágyparasztok leszármazottai. Az új lakóhelyen mindmáig megőrizték nyelvüket, szokásaikat, kultúrájukat; bár a magyar környezet természetes társadalmi-nyelvi asszimilációja az eltelt két és fél évszázad alatt erőteljesen éreztette hatását. A múlt század második felében pl. még majdnem minden szarvasi iskolában tanították a szlovák nyelvet. Ma már viszont az iskolaköteles korban levőknek csak a nyolc százalékáé igényli ezt.

Jelentősebb nemzetiségi ellentét a századforduló tájára különösen jellemző erőszakos magyarosítás, nacionalista politika idején sem alakult ki. A Magyar Tanácsköztársaság forradalmi harcait több mint kétezer szarvasi – többségében szlovák származású – vörös katona a harctereken is támogatta. Az ellenforradalmi fasiszta rendszer kettős elnyomással (gazdasági, nemzetiségi) nehezedett a szarvasi szlovák lakosságra.

A szovjet csapatok 1944 őszi megérkezése ezért jelentett teljes felszabadulást számukra is. A szlovák nyelven beszélők hamar közvetlen kapcsolatba kerültek a szovjet katonákkal. A szarvasi szlovák nyelvű lakosság száma az 1946-os és 1947-es áttelepítések idején kissé lepadt. Az itt beszélt szlovák tájnyelv – izoláltsága miatt – konzerválódott. Az új magyar fogalmak, szavak, kifejezések átvétele (s a beszédbe szlovák végződésekkel való beillesztése) nyelvkeveredést idéz elő.

A szarvasi szlovák nyelvű lakosság életkörülményei a felszabadulás után lényegesen megváltoztak. A lenini nemzetiségi politikát kifejező Alkotmányunk 59. §-a alapján minden területen a legteljesebb egyenjogúságot élvezik. Erre a tájegységre a magyar és szlovák nyelvű lakosság természetes és zavartalan együttélése jellemző. Az azonos területen élő szlovák nyelvű lakosság élet- és munkakörülményei minden tekintetben megegyeznek a magyarokéval. Magyar állampolgári jogait és kötelességeiket maradéktalanul gyakorolják.

Társadalmi, mozgalmi aktivitásuk a népi demokratikus rendszer kiteljesedését, a szocialista hazafiság és internacionalizmus gyakorlati megvalósulását szolgálja. A választott testületekben és egyéb munkakörökben képviseljük arányos. Politikai értelemben tehát nincs nemzetiségi probléma Szarvason.

A szarvasi szlovák nyelvű lakosság homogén etnográfiai jellege azonban csökkenő tendenciát mutat. A felszabadulás után megváltozott társadalmi szemléletre jellemző pl. a vegyes (magyar és szlovák nők és férfiak közötti) házasságok számának növekedése. Ez viszont a nemzetiségi jelleg elhomályosodásához vezet az utódoknál. Részben ezzel magyarázható, hogy az ifjúság szlovák nyelvű nemzedékről nemzedékre csökken.

Ennek a társadalmi átalakulásnak okaira mutat rá a Városi Pártbizottság és Városi Tanács közös tanácskozásának előadói anyaga: „A természetes asszimilációs folyamat nemcsak szarvasi, vagy megyei, de országos és világjelenség is. Ennek gyorsasága nagymértékben függ a települési és életkörülményektől. Nyilvánvalóan lassabb ez a folyamat a zártabb településeken, városunk vonatkozásában elsősorban a tanyavilágban (Ószőlő, Ezüstszőlő, Sirató, Mótó). Gyorsabb a folyamat a város belterületén, de a mezőgazdasági és ipari termelőszövetkezetek együtt dolgozó tagjainál is, mivel itt a mindennapos érintkezés, a társadalmi és gazdasági folyamatok hatása az asszimilációt elősegíti. Az asszimiláció – mint tendencia – mesterséges lassítása vagy gyorsítása helytelen volna. Az is biztos, hogy a szlovák nyelvű lakosság közül az idősek jobban beszélnek a nyelvet, sőt, vannak idős emberek akik kevésbé beszélnek a magyar nyelvet. Az unokák viszont alig beszélnek szlovákul, vagy csak nehezen értik meg. Ennek okát elsősorban a társadalmi környezet megváltozásában és a megváltozott életkörülményekben kell keresni”. (Sznyida György, Kugyela Mibály, 1969.).

A szarvasi szlovák nyelvű lakosság művelődési lehetősége a felszabadulástól kezdve biztosított és egyenletesen fejlődő.

A szervezett szlovák nyelvoktatás 1947 őszén kezdődött Batori Emil tanár vezetésével. A Csehszlovákiába áttelepülni szándékozó szülők 30 gyermeke vette először igénybe ezt a tanfolyamszerű lehetőséget.

Az intézményes művelődés feltételeinek szervezése 1949-ben kezdődik. Ez év szeptember 1-én meg is nyílt a szarvasi szlovák tanítási nyelvű általános iskola 8 osztállyal, 49 tanulóval, s a külterületi gyermekek számára ingyenes kollégiummal. Első igazgatója *Bátori Emil*. A négy tagú alapító nevelőtestülethez tartoztak még: *Petrás Mária, Kiss Á. Béla és Váradi Sándor*.

A szlovák iskola először a volt posta, később a mai egészségház épületében nyert elhelyezést. Az 1950/51. tanévben a tanulók száma már elérte a 130 főt. Nagyobb, tágasabb otthonra volt tehát szüksége. Ekkor kapta meg a *Kossuth Lajos* utca 56–58. sz. alatti emeletes objektumot. Kollégiumát ugyanakkor a volt iparitanuló iskola épületében helyezték el. 1951-ben a megnövekedett intézmény irányítása ketté vált. *Bátori Emil* a kollégium vezetését, az iskola igazgatását pedig *Drabos Ágoston* tanár látta el. Az iskola tanulóinak száma a következő esztendőkből tovább emelkedik. A kollégiumot ennek megfelelően bővíteni kellett. 1952-ben emelet ráépítéssel megkészszerződött a kollégium férőhelye. Az oktató-nevelő munka személyi feltételei is javultak. Az 1953/54. tanévben a 251 főre emelkedett tanulói létszámot már 13 pedagógus tanította.

Megérett tehát a helyzet arra, hogy *végleges és megfelelő elhelyezést nyerjen* az intézmény. 1960-ban (kb. egy millió forintos költséggel) felépült új épületének első szakasza. (4 tanterem, igazgatói iroda, nevelői szoba, szertár.) A második szakasz építésére 1969-ben került sor 2,2 millió forintos beruházási összeggel. További 4 tanterem és járulékos helyiségek csatlakoznak a meglévőkhöz. Az 1969/70-es, kettős jubileumi tanévben – *a felszabadulás 25. és az iskolaalapításának 20. évfordulóján* – *tehát az intézmény korszerű iskolaépületben, tanulói pedig kollégiumban nyernek végleges és maximális feltételeket biztosító elhelyezést.*

A szlovák iskola életének – az utóbbi másfél évtizedben folyó – alakulását az alábbi összefoglaló kimutatás tükrözi:

– 1955/1970 –

Tanév	Tanulók	Osztályok száma	Tantermek	Nevelők		Összesen	Szakkörök sz.	Úttörők száma	Nevelői könyvtári	Ifjúsági állomány
				tanítói képesítés	tanári					
1955/56	155	8	8	3	10	13	4	105	390	466
1956/57	167	8	8	4	8	12	4	137	461	524
1957/58	167	8	8	4	8	12	3	128	517	652
1958/59	137	8	8	4	9	13	3	102	882	724
1959/60	170	8	8	4	8	12	3	119	986	811
1960/61	178	8	8	4	8	12	7	95	1057	852
1961/62	178	8	8	4	8	12	3	101	1137	888
1962/63	202	8	8	4	8	12	2	83	1223	987
1963/64	215	8	8	4	7	11	4	159	1264	1106
1964/65	206	8	8	4	8	12	3	127	1337	1120
1965/66	190	8	8	4	9	13	4	102	1391	1203
1966/67	188	8	8	4	8	12	2	97	1415	1247
1967/68	188	8	8	4	8	12	3	101	1492	1298
1968/69	183	8	8	4	8	12	3	100	1515	1347
1969/70	174	8	8	4	8	12	4	156	1546	1467

A fenti adatok az iskola egyenletes munkáját bizonyítják. A tanulók számára fluktuációja a természetes keretek és társadalmi adottságok között mozog. Mindvégig folyamatos az alsó és felsőtagozat teljes osztottsága, a 8 osztály működése. A nevelőtestület összetétele és száma stabilnak mondható. Soraiában a 15 év folyamán lényeges változás alig történt. A képesítés szerinti megoszlás (tanítók és tanárok aránya) általában jó, bár a felső tagozatban folyó szakosítás még nem teljes.

Az oktató-nevelő munka a város magyar nyelvű általános iskoláival azonos színvonalon, 1961 óta *két nyelven* (szlovák és magyar) folyik. A szlovák nemzetiségi iskolák tanterve és tankönyvei viszont felújításra, korszerűsítésre szorulnak. Előnyös helyzetet jelent az iskolához tartozó és azzal közös objektumrendszer, udvart alkotó *kollégium* üzemeltetése és teljes ellátás biztosítása. A tanulók 80–90%-a általában bentlakó. A kollégiumi nevelő-oktató munka ellátását további 4 nevelő segíti. A népes iskolai úttörőcsapat színes programja, valamint a tantárgyi szakkörök és az új felszereléssel ellátott szertárak jól kiégészítik az iskolareform által megemelt tanítási és nevelési igényeket. A nevelői és ifjúsági könyvtár folyamatosan gyarapodó állománya, valamint a rendszeresen járó 30 féle folyóirat – a könyvek és folyóiratok szlovák nyelvű aránya kb. 30–40% – gazdag forrása az állandóan megújuló pedagógiai, ideológiai és kulturális munkának.

A nevelőtestület szakmai és ideológiai továbbképzése folyamatos. Tematikája általában megegyező a többi szarvasi tantestületével. Ezen túlmenően azonban *speciális feladatokat* is ellátnak. A jövőben is koncentrált figyelemmel végzik szlovák nyelvtudásuk irodalmi igényű fejlesztését, az iskoláztatási felvilágosító propagandát, valamint a nemzetiségi művészeti együttes munkájának szervezését és irányítását.

A jubileumi tanévben (1969/70) az iskola igazgatója: *Folytán János*, helyetese: *Molnár Györgyné*. A kollégium vezetését *Sznyiida Györgyné* látja el.

Az elmondottak meggyőzően igazolják, hogy Szarvason a szlovák nyelvű lakosság nemzetiségi jellegű művelődésének, kulturálódásának maximális jogi, társadalmi és gyakorlati lehetősége van. A *Szlovák tanítási nyelvű Általános Iskola* jelentős nemzetiségi funkciót tölt be, hogy az érdekelt dolgozók éljenek is ezzel a demokratikus lehetőséggel.

5. Szakmunkásképző Iskola

A hosszú tradícióra visszatekintő intézmény az utóbbi években jelentős fejlődésen és szervezeti változáson ment keresztül. A termelő üzemek, vállalatok által szerződötett és ott tevékenységet kifejtő ipari tanulók részére biztosítja három tanéven keresztül a választott szakma elméleti és gyakorlati ismereteinek elsajátítását, illetve általános műveltségük megszilárdítását. Tanulóinak száma 406. Ezek 13 osztályban és 22 szakmai csoportban tanulnak. Az egyes csoportok a következő ipari szakmákat sajátítják el:

géplakatos	esztergályos	kőműves
műanyagfeldolgozó	kovács	női szabó
lakatos	autószerelő	szobafestő
asztalos	dobozkészítő	villanyszerelő

Az iskola személyi ellátottsága: 16 tanár és 14 szakmai oktató. A tanulók heti két alkalommal járnak iskolába. A többi időt üzemekben töltik. A környező községekből bejáró tanulók száma 138. Az ipari tanulóképzés iránt fokozatosan növekszik az ifjúság érdeklődése. Az általános iskolát végzettek közül 164 ifjú választotta az ipari szakmunkássá válás útjának megkezdését az 1969/70. tanévben. A kilépő harmadik osztályosok viszont lényegesen kevesebben voltak. Társadalmi igény sürgeti tehát az intézmény önállósítását épület, felszerelés, tanszemélyzet vonatkozásában egyaránt. Vezetője korábban *Gasztonyi József*, most *Sovány Mibály*.

6. Továbbképző Iskola

Az általános iskolából kilépő és rendszeres iskolai oktatásban már nem részesülő tanulók számára létesült 1959-ben 5 nevelővel és 74 tanulóval. Az I. sz. Általános Iskola keretében működik. Két évfolyamos tanulmányi ideje a mezőgazdasági tagozatban novembertől márciusig, azaz tanévenként öt hónapig tart. Általában kevés növendéke van, mert az ifjúságnak csak nagyon szűk rétegét érinti ez a tanulási kötelezettség.

Az iskolának a legutóbbi (1968/69) tanévben 42 tanulója volt. Ez a létszám azonban 27-re, majd 19-re csökkent, részben munkábaállás, részben eltávozás miatt. Szarvason csak az indokolt mezőgazdasági tagozat állandósult. Az ipari tagozat szerepét átvette a Szakmunkásképző Iskola. Az általános műveltség ki- szélesítése mellett *zöldségtermesztési* elméleti és gyakorlati ismereteket sajátítanak el tanulói.

Az 1969/70. tanévben az első évfolyamon 24, a másodikikon 19, összesen 43 ifjú tanul. Vezetője korábban *Dauda Mibály*, most *Brachna Judit*.

7. Szarvasi Állami Zeneiskola

A helyi zenei kultúra hagyományainak ápolása, a szocialista zenei műveltség megalapozása és a zenei ízlés fejlesztése céljából alakult meg Szarvason az ön- álló zeneiskola 1964-ben.

Létesítését Szarvas zenei hagyományai, az ifjúság zenetanulási igénye és általában a városiasodás tendenciája indokolták. Hagyományaink elsősorban a múlt század második felében tevékenykedő *Chovan Kálmán* (1852–1928), „a magyar zene mestere”, *Szendy Árpád* (1836–1922.) és *Benka Gyula* (1838–1923) nevéhez fűződnek. Sokoldalúan képzett zeneszerzők és előadóművészek voltak. Zenepedagógiai, irodalmi tevékenységük is kiemelkedő. *Chovan Kálmán* zongoraiskolája hosszú évtizedekig használt tankönyv volt. Ma is megbecsült forrásmunka. *Szendy Árpád* 1890-től a budapesti Zeneművészeti Akadémia tanára és zongora-művészképző vezetője.

Intézményes nyilvános zenetanítás – a tanítóképző (1862–1959) tantárgyi oktatásán kívül – Szarvason (a magániskolai vállalkozásoktól eltekintve) csak a felszabadulás után indult meg. Múltja mindössze 10 évre tehető. Ennek első felében – 1959-től 1964-ig – úgynevezett „fiókszeneiskola” jellegű. A Békés- csabai Állami Zeneiskola tagintézményeként szervezte *Gulyás Mibály*, az agilis békéscsabai zeneiskolai igazgató.

A szinte minden tekintetben hiányos körülmények között levő intézmény rendkívül sok nehézség közepette működött.

A szarvasi zeneoktatás önállósítása, az *önálló* Állami Zeneiskola létesítése 1964. szeptember 1-én valósult meg. Első igazgatója: *Lang Gusztáv* zongora- művész. Az alapító tanári testület tisztségesei: *Kozák Lajos* (fúvós), *Kutlik Jó- zsefné* (zongora), *Gaszó György* (hegedű), *Fenyvesi András* (hegedű) és *Regős Imre* (zongora).

A zeneiskola létesítésével városunk is felzárkózott a világszerte híres magyar iskolarendszerű zeneoktatáshoz, illetve zenei ízlésfejlesztéshez. „A szarvasi ze- neiskola mint állami intézmény szervesen beilleszkedik az ifjúság, valamint a széles társadalmi rétegek zenei nevelésének nemes programjába. Helyzete azon- ban a többi iskoláénál nehezebb. Nehezebb, mert elvégzése nem kötelező, léte és munkája mindig a társadalom, a lakosság zenei érdeklődésétől és igényétől függ. Természetesen éppen a zeneiskola az az intézmény, amely ezt az érdeklődést és igényt irányíthatja és befolyásolhatja, tehát a zenei ízlést jó irányba terelheti, ha rendelkezik az ehhez szükséges feltételekkel. Ezek egyrészt tárgyi, másrészt személyi feltételek (épület, hangszerek, tanárok). A zenei nevelés érdekében talán a legfontosabb Szarvason egy olyan objektum biztosítása, ahol növendék, illetve tanári hangversenyek tarthatók, hiszen a szülők, a felnőtt dolgozók felé ezen keresztül lehet a zeneiskolában folyó munkát megmutatni, a gyermekek tanulási kedvét fokozni, másrészt a gyermekeket és felnőtteket hangversenyláto- gató közönséggé nevelni.” (*Lang Gusztáv*, 1965.)

A zeneiskola első tanévében megfogalmazott eme nagyszerű gondolatok egész iskolai és társadalmi zenepedagógiai funkcióját összefoglalják. De határozottan utalnak a feltételek fontosságára is. A tanári testület magja már az alapításkor kialakult. Folyamatos kiegészítése azonban szükséges.

Sokkal problematikusabb a *tárgyi feltételek* megteremtése. Az eltelt hat tanév (1964–1970) szinte folytonos drámai küzdelem a minimális működési feltételek biztosításáért. Az intézmény elhelyezése ugyanis egy romos épületben történt alapításakor. Azóta is ebben dolgozik. Hangszerállománya szinte a használhatatlanságig silány, selejtes. Nemi változás ezen a téren már történt, de még mindig nem éri el a zenei oktatáshoz szükséges közepes feltételeket sem. Kotta- és hanglemeztára is hiányos. Teljesen reális a tanári testület lehangoló megállapítása: „Iskolánk a maga igen szegényes felszerelésével és elhelyezésével az ország zeneiskolái közül talán a legrosszabb körülmények között dolgozva igyekszik célkitűzéseinek eleget tenni.”

A szarvasi zeneiskola pedig – a szocialista kulturális forradalom zenemű- vezetői téziseinek szellemében – jól megvalósítja többrétű célkitűzését, melyek a következők:

1. Az ifjúság zenei nevelése; a nagy zenei alkotások megértésére, befogadá- sára és szeretetére való nevelés *hangszertanulással*.
2. Minden növendék a saját hangszerén korához és képességéhez mérten a lehető legjobban *szóltassa meg maga is a zeneművet*; zenei ízlése csak így fej- lődhet.
3. A kiváló képességekkel rendelkező növendékeket a *zenei pályára* messze- menően felkészíteni.
4. A társadalom rétegei között *terjeszteni a zenekultúrát*.

Az új intézmény – hiányos és hátrányos tárgyi körülményei ellenére – *nagy ambícióval* munkálkodik. A tanulóifjúság zenei oktatása meglepően eredményes.

Az ifjúság kezdettől fogva tömegesen jelentkezik és iratkozik be a zeneiskolába. A növendékek számának alakulását és a választott hangszercsoportok szerinti megoszlását az alábbiakban mutatjuk be:

– 1964/1970 –

S. sz	Megnevezés	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68	1968/69	1969/70
1.	Vonós tanszak	97	101	100	104	108	105
2.	Zongora tanszak	102	105	106	110	104	100
3.	Fúvós tanszak	39	20	39	60	46	60
4.	Tanulólétszám összesen	238	226	245	274	258	265
5.	Ebből:						
	ált. iskolás	89	73	81	96	101	129
6.	ált. isk. énekzenei tagozatos	103	115	121	128	112	89
7.	középiskolás	31	32	33	29	27	36
8.	egyéb	15	6	10	21	18	11
9.	Tanári létszám (kinevezett + óraadó)	6+4	6+3	7+4	7+4	7+5	6+6

A zeneiskolai tanulmányok iránti érdeklődés tehát meglehetősen nagy Szarvason. További tanulók felvételét már nem bírják el a jelenlegi adottságok. A kiegészítő tanárok száma így is kb. 50 százaléka a testületnek. Lényegében az egyes hangszereken (tanszakokon) tanulók száma stabil, csak kis mértékben változó. Természetesen ezt meghatározza a tanárok szakos aránya is. Ennek fejlesztése, hegedű és gordonka (cselló) szakos tanár beállításával sürgős igény.

A növendékek hangszeres és elméleti előrehaladását a szakfelügyelet nagy elismeréssel nyugtázta. De bizonyítják a hangversenyeken, városi és megyei rendezvényeken való sikeres szerepléseik is. A zenekar és annak kamaragyüttese a zenei műveltség társadalmi hatású fejlesztésének is jó eszköze. Az iskola és nyilvános ünnepségeken való szerepléseken kívül rádiófelvételek, megyei és országos versenyek, fesztiválok több első és második helyezése (eddig 9 elismerő oklevél) is növeli a szakszerű tanári munkabefektetés és iskolavezetés erkölcsi elismerését.

Ezek közül is kiemelkedik a „Zeneiskolák IX. Országos Ifjúsági Kamarazene Fesztiválja, 1966”. A megyei, majd három megye (Bács, Békés, Csongrád) körzeti válogató versenyé után Békés megyét egyedül a szarvasi zeneiskola kamarazene-együttese képviselte az országos bemutatón Egerben. Itt 84 csoport közül a Szarvasi együttes a II. kategóriába került – ezüst oklevelet nyerve –, megelőzve pl. Szeged, Hódmezővásárhely, (Békéscsaba) vagy Kecskemét zeneiskoláit. Az országos sikert elért kamaragyüttes tagjai: H. Kovács Benedek és Csillik Mária (hegedű), Tóth Nándor (gordonka), Nagy Katalin (zongora). Az

előadott művet – Corelli: E-mol triószonáta I–II. tétel – a rádió is felvette és közvetítette.

A következő tanév hasonló sikerrel zárult. Az 1967. elején Gyulán megrendezett megyei kamarazene bemutatón „újra a szarvasi zeneiskola szerepelt a legjobban”. (Népújság, 1967. febr. 16.) Az elismerő sajtókritika továbbá ezeket írja: „A zsűri megállapítása szerint a Lang Gusztáv igazgató vezetése alatt működő Szarvasi Állami Zeneiskola növendékeinek szereplése volt a legkiemelkedőbb. A szarvasiak három száma: Várnagy Mihály (hegedű) és Szító Imre (zongora) szonátapár, valamint Cluck: Triószonáta (előadták: Truczka Ágnes, Kresszán Anna, Kugyela Balázs, Szító Imre) és Csajkovszkij: D-dúr vonósnégyes (előadták: Truczka, Kugyela, Skorka György, Hudák György) jutott tovább a szegedi területi döntőre”. (Márai György, 1967.) A következő akadályt is sikeresen vették a szarvasi növendékek, s a X. Országos Fesztiválról Debrecenből is elismerő oklevéllel tértek haza.

A tanév egy kiemelkedően sikeres növendékhangversennyel zárult 1967 június közepén. A sajtókritika megfogalmazásával élve: „mulasztást követnénk el, ha ennek a művészi élményeket bőkezűen nyújtó, igen színvonalas hangversenynek a jelentőségét nem méltatnánk”. (Népújság, 1967. jún. 16.) A hangverseny szereplői ugyanis zömmel olyan műveket adtak elő, amelyekkel a tavasz folyamán a megyei és országos versenyeken szerepeltek, „nagy sikert arattak és helyezésekkel gyarapították a Szarvasi Állami Zeneiskola egyre növekvő eredményeit”.

Majd megemlíti a nagyon elismerő kritika, hogy „a szólisták közül Várnagy Mihály (hegedű) aratta a legnagyobb sikert igen megérdemelten Seitz: D-dúr hegedűversenyének kitűnő előadásával... A többi szólista is tudásának legjavát nyújtotta... A kamarazenei és zenekari művek mintaszerű betanítása Gazsó György tanár igen lelkiismeretes munkáját dicséri, aki Lang Gusztáv zeneiskolai igazgató művészi elképzeléseinek és tanácsainak szem előtt tartásával kiválóan oldotta meg a nehezebb feladatokat is. A növendékek is minden lehető elkövettek, hogy a közönség élményekkel gazdagodva távozzon”. (Fenyvesi András, 1967.)

A következő években folytatódik a sikersorozat. Az 1968-as megyei kamarazenei rangadó ismét a szarvasiak győzelmével végződött: „A szarvasi zeneiskola kamarazene-szei emelkedtek ki Békés megye zeneiskoláinak bemutatóján”. (Népújság, 1968. febr. 14.) Különösen figyelemre méltó, hogy a már korábban is említett, kiválóan fejlődő növendékek mellett új tehetségek felkutatását és kifejlesztését is tervszerűen végzi a zeneiskola. A sajtó is elismeréssel ír a Kunos András, Cbilla Emese és Regős Erika hegedű-zongora trióról. (Előadták: Mozart: C-dúr szerenád II. tételét.) A sommás megállapítás szerint: „Általában a szarvasi zeneiskola növendékei kiemelkedtek a megyei bemutató műsorából”. (Márai György, 1968.) Természetesen ezúttal is sikerrel szerepelnek a körzeti (Kecskemét) és a szegedi országos fesztiválon is.

Az 1969. esztendő változatos programmal kezdődött. Márciusban Békéscsabán a szokásos megyei kamarazenei találkozón két együttes szerepel és jut tovább a csongrádi körzeti bemutatóra. (Tagjai: Kunos András, Cbilla Emese, Molnár Mária, Regős Erika, Truczka Ágnes, Kugyela Balázs, Szító Imre, Skorka György.) Ez év áprilisában Békés megye kamara és szimfonikus zenekarainak békéscsabai hangversenyén vezényli Lang Gusztáv a szarvasi zenekart. (Műsora: Corelli: C-moll concerto, Haydn: Öt kis divertimento.

Végeredményben tehát valamilyen hangszeres vetélkedőn minden évben részt-

vesznek a növendékek. Legutóbb pl. a KISZ által rendezett Felszabadulási Szeregszemle zenei számaiban képviselték nagy sikerrel a korszerű szarvasi zeneoktatást. Az ambíció és a színvonal fejlesztése érdekében évente két növendékhangverseny és legalább egy tanári hangverseny rendezésére kerül sor. A környező községekben (Csabacsüd, Békésszentandrás, Örménykút) is rendszeresen tartott összevont hangversenyek a szarvasi zeneiskola kisugárzó hatásáról tanúskodnak.

A zeneiskola munkájának eredményességét húzza alá a magasabb fokú zene-művészeti szakiskolára felvételt nyert növendékeinek száma. Volt tanulói közül jelenleg a következők készülnek zenei pályára: a) *hegedű szakon*: H. Kovács Benedek és Dudás Júlia (Szeged); Várnagy Mihály (Budapest); b) *gordonka szakon*: Tóth Nándor (Debrecen). Nagyszerű zenepedagógiai kezdeményezésnek tekinthető a zenei pályára készülő volt növendékek hangversenyének Szarvason történő megrendezése (1969. okt. 27.) A fellépő Dudás Júlia, Várnagy Mihály (hegedű) és Tóth Nándor (gordonka) szereplését a sajtókritika meleg elismerésben részesítette. (Fenyvesi András, 1969.)

A szarvasi szerepléssorozatból az 1969. évi májusi *tanári hangverseny* emelkedik ki. A szarvasi zeneiskola tanárai személyes példaadással kettős feladatot oldanak meg: a szülők és a felnőttek között terjesztik a zenei kultúrát, egyben pedig növendékeik zenei nevelését a gyakorlat mezején is biztosítják. A *nagyszerű művészi élményt jelentő és lelkes elismerésben részesült hangverseny* műsora a következő volt: 1. Corelli: G-moll concerto, Haydn: Öt kis divertimento – Lang Gusztáv. 2. Schubert: Valses nobles – Kulik Józsefné. 3. Beethoven: B-dúr trió – Kozák Lajos, Pechan Zoltán, Regős Imre. 4. Beethoven: E-dúr szonáta – Regős Imre. 5. Beethoven: G-moll szonáta – Pechan Zoltán, Lang Gusztáv.

A zenei kultúra terjesztése és a zenei ízlés fejlesztése érdekében – az iskolai zeneoktatáson kívül – *jelentős társadalmi, népművelő funkciót is betölt a szarvasi zeneiskola*. Évente több nyilvános hangverseny rendezését vállalja. Részt vesz az Országos Filharmónia zenei műsorának szervezésében, jelezvén a város lakosságának igényeit is.

Az 1965/66-os évad hangverseny-sorozatában szereplő zenekarok és szólisták: *Postás Szimfonikus Zenekar* (Vasady-Balogh Lajos), *Békéscsabai Városi Szimfonikus Zenekar* (Ungváry Tamás, Lang Gusztáv), *Budapesti MÁV Szimfonikus Zenekar* (Sulyok Tamás, Kocsis Albert), *Budapesti Fúvósötös* (Sziklay Erika). A következő évadban a *Belügyminisztérium Szimfonikus Zenekara* is ad műsort (Lukács Ervin, Gyarmati Vera) Szarvason. Majd Kovács Dénes (hegedű) és Bächer Mihály (zongora) egész estét betöltő műsorral, Werner Mária (ének), Boda Eszter (hegedű) és Antal Imre (zongora) szintén önálló hangversennyel szórakoztatják a szarvasi közönséget.

A harmadik évadban (1967/68) a műsorszámok és az előadóművészek köre céltudatosan bővül. A *Tátrai-vonósnégyes*, *Lehotka Gábor* orgonaestje mellett egy kiváló fiatal szovjet hegedűművész: *Oleg Krisza* hangversenyére is sor kerül Szarvason.

Az 1968/69. zenei népművelési évad az eddigieknél is változatosabb, szórakoztatóbb műsort produkál. A kiváló zenekarok mellett híres hangszerzólisták és énekesek lépnek fel Szarvason. *Bartha Alfonz* és *László Margit* ária- és daltstjén közreműködik *Lang Gusztáv*. Közös hangversenyt ad *Tusa Erzsébet* (zongora), *Mező László* (gordonka), *Sepsey József* (hegedű) és *Pröble Henrik* (fuvola). *Peskó György* (orgona) és *Csajbók Teréz* (ének) műsorát a *Pro Musica*

Kamarazenekar hangversenye követi (*Masopust Rezső*). Közben *Kocsis Albert* (hegedű) és *Szabó Csilla* (zongora) elragadó művészetét csodálhatta Szarvas egyre gyarapodó hangversenyt igénylő és látogató közönsége.

Ebben az évben új kezdeményezést is megvalósít a zeneiskola Szarvas lakosságának zenei műveltsége fokozása érdekében. A városi Művelődésügyi Osztállyal és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat városi Elnökségével karöltve rendezte a zeneművészet nagy klasszikusainak életét és főbb műveit bemutató *zenetörténeti ismeretterjesztő előadássorozatot*. Az előadásokat (és zenei illusztrációkat) *Lang Gusztáv* tartja. A hat rendezvény keretében: *Haydn*, *Mozart*, *Beethoven*, *Bartók Béla* élete és munkássága, valamint: *a zenei romantika; a romantikus opera c. témakör* feldolgozására kerül sor.

Szarvas zenekedvelő közönségének régi vágya teljesül az 1969/70-es évadban. Megrendezésre kerül a *Magyar Rádió és Televízió Gyermekkórusának hangversenye*. (*Botka Valéria és Csányi László*). Szerepel még a programban *Perényi Eszter* (hegedű) és *Szűcs Lőránd* (zongora) szonátaestje; a *Gyulai Kamarazenekar Mozart* műsora és a *Postás Szimfonikus Zenekar* több hangversenye. A műsort *Fasang Árpád* és *Rácz György* ismerteti.

A szarvasi zeneiskola sokrétű munkájának ismertetése során e helyen nem törekedhettünk teljességre. A leírottak is erőteljesen bizonyítják, hogy féltizedes fennállása óta Szarvas kulturális életében hézagpótló szerepet vívott ki. A zenei műveltség és ízlésfejlesztés messze kisugárzó hatású bázisává vált. Munkájával máris beigazolta életrealitását, városunk hírnevét is öregbítve. Tárgyi feltelcinek (épület, hangszerkészlet) sürgős és jelentős mértékű javításához fontos művelődés- és várospolitikai érdekek fűződnek. Igaz, hogy a felszabadulási időszak egyik legfiatalabb kulturális intézménye városunkban, éppen azért igényelné munkafeltelcink rendezését. Zenei hagyományaink további megbecsülését jelentené, ha zeneiskolánk felvenné *Chovan Kálmán* nevét.

III. VAJDA PÉTER GIMNÁZIUM ÉS MEZŐGAZDASÁGI SZAKKÖZÉPISKOLA

Békés megye legrégebbi (1802) gimnáziuma a felszabadulást nyolc évfolyamú, az evangélikus egyház által fenntartott intézményként érte meg. 1945-ben – az általános iskolák létesítésével párhuzamosan – szűnt meg alsó négy osztálya.

Az új típusú gimnázium, illetve demokratikus iskolarendszerünk egymásraépültsége (általános iskola – gimnázium – felsőoktatás) kimunkálásának érdekes szarvasi vonatkozására utalhatunk. A hajdani szarvasi gimnáziumban tanuló és itt érettségiző *Kemény Gábor* – a haladó pedagógia kiváló képviselője, a magyar szocialista pedagógus szakszervezet létrehozója és első országos elnöke – jelentős mértékben hozzájárult a szocialista iskolarendszer és gimnázium kialakításához. 1945 tavaszán ugyanis tervezetet dolgoz ki az „*egységes alapfokú iskola*” (14 éves korig) és az erre épülő négy évfolyamú „*egységes középiskola*” (14–18 évig) szervezésére. *Kemény Gábor* strukturális elképzelése lényegében érvényesült a középiskola mai formájának kialakításában.

A szarvasi gimnázium felszabadulás utáni éveinek történetét már érintettük az előző fejezetben. Súlyos anyagi gondokkal küzdött az akkor még egyházi intézmény. A *Szarvasi Nemzeti Bizottság* 1946 őszén 3 900 forintot szavaz meg a gimnázium segélyezésére. Indoklása megfontolt és tanulságos: „*A vármegye legősibb középiskolája, melynek fenntartása csak az esetben lehetséges, ha azok*

a testületek és batóságok, melyek a femutartást vállalták, ebbeli kötelezettségüknek ténylegesen eleget is tesznek". A szarvasi gimnázium anyagi stabilitását azonban csak az 1948-as (június 16.) államosítás biztosította véglegesen. (Az ország 174 gimnáziumából 113, vagyis 65% volt egyházi.) Ettől kezdve elindul a népi demokratikus művelődéspolitikai és a helyi társadalmi asszimilálódás útján.

Művelődési anyagának, a tanuló ifjúság szociális összetételének, a nevelés-oktatás szellemének, módszerének a népi demokrácia követelményeihez való fejlesztésére komoly erőfeszítések történtek. Főbb állomásai: 1946-ban a misztifikált humánjelleg és latin nyelv kultuszának áttörése a természettudományos reátagozat kiépítésével; az orosz nyelv bevezetése; 1949/50-es tanévben a vallástan fakultatívává tétele. Az átalakulás irányát és ütemét az MDP KV-nek 1950-es határozata jelöli meg: „Olyan ütemben, amennyire gyakorlatilag csak megvalósítható, a tankönyv, a tanterv és a tananyag sugározza a marxizmus-leninizmus ideológiáját, mely nem a szakismeretek és szaktudományok elhanyagolását, hanem elmélyültebb, korszerűbb, az összefüggéseket feltáró, tudományosabb oktatását jelenti (1950. március).

Ennek jegyében készül el a gimnázium új tanterve és rendtartása, mely hosszú időre megalapozza oktató-nevelő munkájának szocialista irányú kibontakozását. A gimnázium feladatát ugyanis – igen körütekintően – a következőkben állapítja meg: „Az általános gimnázium feladata, hogy az általános iskolában megszerzett ismereteket elmélyítse és továbbfejlessze, a tananyagban, az oktató és nevelő munkában érvényesítse a marxista-leninista világnézetet, harcoljon a reakciós, idealista szemlélet ellen, a társadalom szerkezetének és fejlődésének törvényeit, különös gondot fordítson a természettudományos ismeretek tanítására és gyakorlati alkalmazására, az oktatást szervesen összekapcsolja a munkára való neveléssel, a gyakorlati élettel, ismertesse a magyar és az egyetemes emberi kultúra és történelem haladó és demokratikus hagyományait, küzdjön a polgári nacionalizmus és a kozmopolitizmus ellen, a tanulókat a középiskolai ismeretek alapján betölthető munkakörök ellátására alkalmassá tegye és egyetemi, főiskolai tanulmányokra előkészítse.” (Tanterv, 1950.)

Ez a tantervi koncepció a szarvasi gimnáziumban is elsősorban az anyanyelvi oktatás és a természettudományos tantárgyak térbővítését, vagyis a korszerű művelődés nyújtását tette lehetővé. Szemléletes példája ennek, hogy amíg az 1938-as „főgimnáziumi óraterv” általában 16–18 órát ír elő a természettudományi tárgyak tanítására, addig az 1950-es tanterv az adekvát osztályokban a humán-tagozaton 25, a reális tagozaton pedig 31 órát fordít erre. Az általános gimnázium szocialista irányú reformálását az 1951. évi 14. sz. tvr. fejlesztette tovább a kéttagozatos rendszer humán, reál elve alapján.

Az ötvenes évek végén a gyakorlati életre nevelés, a politechnikai képzés kiterjesztése az egyik központi művelődéspolitikai koncepció. Szarvason 1958-ban kezdődik a politechnikai oktatás. Előbb heti 2 órában, majd heti egy napra szervezik, előbb csak a fiúk, később a lányok számára is. 1959-ben a gimnáziumnak már saját politechnikai műhelye (ipari), 1960-ban pedig 8 holdas gyakorló területe, „Ifjúsági Termelőszövetkezet” létesül a mezőgazdasági jellegű gyakorlati oktatás segítésére.

Ezekben az években egyébként egymást érik a gimnáziumi tantervi, óratervi változtatások, tankönyvcserék. Mindez az oktató-nevelő munka tekintetében nem volt szerencsés. A szarvasi gimnázium működésének fontosabb mutatói ekkor az alábbiak:

- 1956/1961 -

Tanév	Tanulók	Tanárok	Egy tanerőre jut tanulólétszám	Érettségizők száma
	száma			
1956	428	23	19	95
1957	463	25	19	92
1960	451	25	18	94
1961	436	25	17	94

Az egyetemes iskolareform (1961. III. tv.) a szarvasi gimnázium életében is változásokat idéz elő.

Az ennek jegyében születő új tanterv és óraterv – a társadalmi igénynek megfelelő további differenciálódást – már nem csupán a két tagozat keretében, hanem a speciális osztályok útján és a szakköri munka szélesre kiépülő rendszerével kívánja megoldani.

Szarvason az 1962/63. tanév elején beiratkozott 499 tanulóból 364 jelentkezett az 5 + 1-es (politechnikai) osztályba. A 14 osztály közül öt osztályban ipari, ötben pedig mezőgazdasági jellegű politechnikai oktatás kezdődik. Csak négy osztály részesül tisztán elméleti oktatásban. Az osztályok specializálódását segíti – a külső üzemekben folyó gyakorlati foglalkozásokon túl – az iskolai tanműhely kiépülése és felszerelésének gyarapítása. A tanműhelyi foglalkozásokon – az előírt tananyagon kívül – a gimnáziumban és annak Ifjúsági Termelőszövetkezetében előforduló javítás, felújítási, valamint műhely- és szertárfejlesztési munkát is tekintélyes mértékben végeznek a tanulók tanáraik irányításával. Az iskolai mezőgazdasági termelőszövetkezetben szintén hasznos termelőmunka közben sajátítják el a tanulók az öntözéscs kertészet alapismereteit. A tanműhelyben végzett e tanévi hasznos munka értéke meghaladja a húszezer forintot, az Ifjúsági Termelőszövetkezet működési eredménye pedig a hatvanezer forintot. (A későbbi években emelkedik ez az érték.) Ebből az összegből – a tanítási időn kívül végzett munkaegység arányában – a tanulók is részesülnek.

A következő – 1963/64. – tanévben folytatódik az iskolareform követelményeinek megvalósítása. Megnyílik az „öntözéses növénytermesztő gépész”, szakközépiskolai osztály 43 tanulóval. Árnyaltabbá válik a speciális oktatásban részesülő osztályok differenciálódását. A gimnázium ez évi 15 osztályából már csak kettő nem részesül politechnikai képzésben. Nagyon tanulságos és szemléletes a gyakorlat külső színhelyének (üzemek) és a tanult szakma megoszlása.

- 1963/1964 -

Osztály	A tanulók neme	A tanult szakma	A gyakorlat helye
I/B	lányok	Ifjúsági Termelőszövetkezet	zöldségtermelő és hajtató
	fiúk	Gépjavító Állomás	mezőgazdasági gépszerelő
I/C	lányok	Ifjúsági TSZ Ruházati KTSZ	zöldségtermelő és hajtató francia szabó

Osztály	A tanulók neme	A gyakorlat helye	A tanult szakma
I/D	lányok	Vas- és Fémipari KTSZ Service	szerező
	fiúk	Iskolai Tanműhely	vas- és fémegmunkálási alapismeretek
I/E	lányok	Papír- és Műanyagfeldolgozó KTSZ	játékkészítő
	fiúk	Papír- és Műanyagfeldolgozó KTSZ	könyvkötő kosárfonó
II/A	lányok	Iskolai Tanműhely	
	fiúk	Gépjavitó Állomás	mezőgazdasági gépszerező
II/B	lányok	Ruházati KTSZ	francia szabó
	fiúk	Iskolai Tanműhely	vas- és fémegmunkálási alapismeretek
II/C	lányok	Ifjúsági TSz	zöldségtermelő és hajtató
III/A	lányok	Ruházati KTSZ	francia szabó
	fiúk	ÖRKI (Káka, Csabacsüd)	autószerező
III/B	vegyes	ÖRKI Mezőgazdasági Üzemei	szántóföldi növénytermesztő gépész
III/D	vegyes	ÖRKI Mezőgazdasági Üzemei	szántóföldi növénytermesztő gépész
IV/A	lányok	Ruházati KTSZ	francia szabó
	fiúk	Vas- és Fémipari KTSZ Gépjavitó Állomás Faipari KTSZ	autószerező csztergályos asztalos
IV/B	vegyes	ÖRKI Mezőgazdasági Üzemei	szántóföldi növénytermesztő gépész
IV/C	vegyes	ÖRKI Mezőgazdasági Üzemei	szántóföldi növénytermesztő gépész

(V.ö.: a Szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Szakközépiskola Évkönyve, 1963/64..)

A fenti kimutatásban felsorolt 13 osztály 15 üzemben gyakorol – a két saját gyakorló bázisán kívül. Ebben a képzésben – az említett két osztály 71 tanulója kívül – 523 tanuló vesz részt általában jó eredménnyel, 12 különböző szakma alapismereteit elsajátítva. Kétségtelen, hogy a gyakorlati oktatás ilyen nagy mértékű kiterjesztése és szóródása megsokszorozta az igazgatás szervező munkáját, komoly türelmet – olykor áldozatvállalást – igényelve a külső üzemek vezetői és dolgozói részéről is.

Némi szervezeti egyszerűsítésre volt tehát szükség. Az 1964/65. tanévben ennek megfelelően szűkül a külső gyakorló bázisüzemek száma. A választható szakmák skálája is racionálisabb képet mutat. Mindez azonban nem csökkentette a gyakorlati oktatásban résztvevők számát. A 19. osztály 627 tanulója közül már 15 (és további két szakközépiskolai) osztály, vagyis összesen 527 tanuló ismerkedett meg valamelyik szakmával.

A *munkaoktatás* – az előző évek tapasztalatai alapján – tovább fejlődött. Az 1965/66. tanévben – a 20. osztályba járó 659 tanulóval – már három mezőgazdasági szakközépiskolai osztály nyílik 91 tanulóval, és 15 további osztályban (495 tanuló) folyik munkaoktatás. Ismét sor kerül szervezeti változtatásokra. A régebbi heti öt órás (5+1) szakmai előképzés mellett némely szakmában heti kétórás képzési forma valósul meg a tagozatos osztályokban. Ez az oktatási forma szakmát ugyan nem ad, de megfelelő intenzitás mellett gyakorlati jártasságot biztosít. Ebben a tanévben 4 osztályban – az osztályokat két munkacsoportra bontva – kezdődött el a munkaoktatásnak ez a módosított formája.

A gimnáziumi gyakorlati munkaoktatás célszerű formája végülis kikristályosodott, állandósult a következő tanévekben. Sok didaktikai, pedagógiai problémát leegyszerűsít és megold a gyakorlati foglalkozásoknak *iskolai keretek közé* történő visszahelyezése. Miközben természetesen kiépültek ennek feltételei. Az 1966/67. tanév ilyen irányú munkáját az alábbi igazgatói összefoglalás jól érzékelteti:

„A tagozatos osztályokban kétórás gyakorlati foglalkozásokat tartottunk, amely egy-két területet kivéve megfelelt a követelményeknek. Itt általában azok a gyakorlatok váltak be, amelyeket helyben, kevés mozgással és rövid előkészülettel tudunk megoldani. 5+1-es osztályokat három szakcsoportban működtetünk. Ezek: fémek megmunkálása, faanyagok megmunkálása és a ráépülő kárpitosismeretek, valamint szabás-varrás. Az előbbi kettőt a fiúk, az utóbbit a lányok számára tartjuk fenn. Tanműhelyünk – mely végeredményben azonos a szakközépiskola tanműhelyével – egyre inkább el tudja látni a ráháruló feladatokat. A követelményeknek már eddig is kiválóan megfelelt, amit bizonyítanak már az előző években elért eredmények is. Új színfoltként jelentkezett varrodai részlegünk beállítása, melynek megvalósításával az üzemben való képzést a minimálisra csökkentettük. Az új állapotnak megfelelően pedagógiai céljainknak jobban alá tudjuk rendelni a munkaoktatást ezen a területen is. Azzal, hogy az üzemekből zömmel az iskola keretei közé hoztuk be a politechnikai oktatást, nem szüntettük és nem is fogjuk jó kapcsolatainkat az üzemekkel megszüntetni, mert bizonyos gyakorlati foglalkozásokat azért ott is tartunk, hogy tanulóink lássák, ismerjék az üzemben folyó munkát is. Ugyanúgy nem szűnik meg kapcsolatunk a mezőgazdasági üzemekkel sem, hiszen évente több munkanapot töltenek gimnáziumi tanulóink itt is, amikor bizonyos munkák elvégzésében segíteznek”. (Dr. Gábris József, 1967.)

Az 1966/67. tanév egyben a szarvasi gimnázium *szakközépiskolai* részlegének teljes kiépülési éve is. A négy osztály 103 tanulója közül 31 érettségizik viszonylag jó eredménnyel. Az érettségi oklevél mellett öntözéses növénytermesztő gépészsakmunkás bizonyítványt szereznek. A szakközépiskola tárgyi és személyi feltételei érlelődnek. Kialakul a nevelők sajátos pedagógiai szemlélete. Ez a fejlődés és testületi egységesülés jó hatással van a szakközépiskola megerősödésére, illetve a vele kapcsolatosan meglevő előítéletek eloszlatására.

A hatvanas évek fontosabb adatainak összefoglalásával egészítjük ki a fentebb elmondottakat:

Tanév	Gimnáziumi			Szakközép-iskolai			Összes osztályok száma	Ebből					Érettségizők	
	tanulók száma	tanerők száma	Összes	gimnáziumi	szakközép-iskolai	Óraadó		Összes	osztályok száma					
									gimnáziumi	szakközép-iskolai	gimn. orosz tagozatos	gimn. mat. fiz. tagozatos		csak fiz. tagozatos
1962/63	499	—	499	27	—	14	41	14	—	4	—	—	83	
1963/64	551	43	594	29	1	12	42	15	14	1	4	—	103	
1964/65	552	65	617	31	2	9	42	19	17	2	4	1	102	
1965/66	568	91	659	31	3	10	44	20	17	3	4	2	112	
1966/67	539	103	642	32	3	8	43	20	16	4	4	4	103	
1967/68	584	104	688	32	4	14	50	21	17	4	4	4	150	
1968/69	543	117	660	35	3	10	48	20	16	4	4	4	149	
1969/70	544	125	669	34	3	6	43	20	16	4	4	3	120*	

* várható

A kimutatásban szereplő tanévek egymást követő folyamata (1962-68) egyenletes fejlődést tükröz. A tanulói létszám globálisan 30%-al emelkedik. Az oktató-nevelő munka intenzitásának feltételei is javulnak. A tanerők létszáma 22%-kal, a megnyitott osztályok száma pedig 50%-kal emelkedik. Teljesen kiépülnek: a mezőgazdasági szakközépiskolai osztályok, az orosznyelvi, illetve matematikai-fizikai tagozatok. Természetesen ugrásszerűen megnő az ismertetett ciklus végére az érettségizők száma is.

Az iskolareform módosító hatása a *szakköri munka* helyzetének alakulását, jelentőségének fokozását nagy mértékben befolyásolta. Méltán, mert olyan lehetősége ez az oktató-nevelő munka kiszélesítésének, melyet a tanuló maga választ, s öntevékenyen végzi az érdeklődési körének megfelelő anyag rész elmélyítését akár elméleti, akár gyakorlati vonatkozásban. Természetesen tanári irányítással. A szarvasi gimnázium szakköréi két nagy csoportra tagolhatók: a) *Szaktárgy szakkörök*. Ennek célja elsősorban az órán tanult ismeretek elmélyítése, illetve a tantárggyal kapcsolatos tudomány iránti érdeklődés fejlesztése, b) *Gyakorlati jellegű szakkörök*. Ezek elsősorban a műszaki ismeretek fejlesztését és a gyakorlati készségek, munkafolyamatok elsajátítását szolgálják.

A szakkörök száma, félsége és a tanulók bekapcsolódása változatos képet mutat:

Tanév	A szakkörök		A részt vevő tanulók száma
	száma	megnevezése	
1962/63	13	Magyar irodalom, történelem, orosz nyelv, matematika, biológia, kémia, fotó, rádiós, kézimunka, Vöröskereszt-kör, énekkar, színjátszó.	142
1963/64	15	Bélyeggyűjtő, biológia, fizika, fotó, francia, helytörténet, irodalom, kémia, kísérleti eszköz készítő és karbantartó, matematika, orosz nyelv, színjátszó, technikai, Vöröskereszt-kör, énekkar.	241

Tanév	A szakkörök		A részt vevő tanulók száma
	száma	megnevezése	
1964/65	14	Pedagógia, technikus, biológia, fizika, fotó, francia, helytörténet, irodalom, kémia, matematika, orosz nyelv, színjátszó, Vöröskereszt-kör, énekkar.	213
1965/66	13	Autóvezető, géptan, fotó, magyar irodalom, matematika, kémia, orosz nyelv, pedagógia, történelem, helytörténet, színjátszó, Vöröskereszt-kör.	192
1966/67	12	Autóvezető, géptan, fotó, magyar irodalom, matematika, kémia, orosz nyelv, pedagógia, történelem, helytörténet, színjátszó, Vöröskereszt-kör, turisztika, céllövészet.	177
1967/68	12	Autóvezető, fotó, magyar irodalom, matematika, kémia, orosz nyelv, történelem, helytörténet, színjátszó, turisztika, céllövészet.	150

A szakkörök működésében - az iskolareform éveit követő fellendülés után - némi visszaesés tapasztalható. Bár ez elsősorban a szervezeti keretekre, a tanulói érdeklődésének csökkenésére vonatkozik. A belső tartalmi munka színvonalára a gondos tanári irányítás, s ennek nyomán a *tanulmányi versenyeken* (megyei, országos) való folyamatos, olykor szép eredményekkel való szereplés a jellemző.

Tisztes hagyományai vannak Szarvason a gimnáziumi *sportkör* tevékenységének. A népes intézmény tanulói tömegesen vesznek részt most is a szakosztályok munkájában. Általában a következő szakosztályok működnek: *atlétika, torna, kézilabda, kosárlabda, labdarúgás, sakk, asztali:enisz*. Erőteljes fejlődésnek indult az *úszás* is. Sok értékes helyezés, a küzdő szellemet erősítő verseny, a tömegsport kialakulására ösztönző rendezvény jelzi a gimnázium egyre fokozódó sportéletének és testi nevelésének fejlődését. Évente több neves sportoló *élménybeszámolójának* szerzése hangulatilag is jól alátámasztja a programot.

Szerencsésen egészítik ki az iskolai oktató-nevelő munkát a rendszeressé váló *tanulmányi kirándulások*. Hazánk tájainak megismerése, szocialista létesítményeink megtekintése, az egyes osztály közösségi szellemének erősítése, vagyis a szocialista hazafiság vonásainak kialakítása azok az elsődleges pedagógiai tényezők, amelyek évről-évre történő megrendezését indokolják. Általában minden osztály egyidőben utazik el vonattal vagy autóbusszal. Érthetően a hegyvidék (Bükk, Mátra, Mecsek) és a Dunántúl, vonzza a tanulókat. A városok közül pedig Budapest, Miskolc, Pécs, Eger, Esztergom, Szeged, Veszprém, Sopron a leggyakrabban felkeresettek. Az egy hétig tartó túrát az osztályfőnök szervezi, aki természetesen vezetője a kirándulásnak. Elkíséri a szülői munkaközösség egy-két tagja is az osztályt. A szükséges anyagi fedezetet a tanulók évközi munkájából, illetve iskolai támogatásból biztosítják.

A gimnázium társadalmi kapcsolatának egyik hagyományos formája a *színjátszó csoport* évi két előadása. Ez a tevékenység közvetlenül a felszabadulás utáni években indul. „A kezdet kezdetén szavatokkal, monológokkal, jelenetekkel, melodramákkal, egyfelvonásosokkal, ének- és táncszámokkal léptünk a közönség elé, amely minden alkalommal nagy elismerésben részesíti nívós műsorainkat. Hamarosan olyan igény alakul ki, hogy tarka műsorok helyett *egész estét betöltő színdarab-előadással* szerepeljünk. 1947-ben indítjuk meg

ilyen irányú tevékenységünket, amely – úgyszólván megszakítás nélkül – mindmáig tart”. (Margócsy Gyula, 1963.) Nagyobb sikert aratott produkciók: *Molière*: A fősvény (1948), *Csiky Gergely*: Ingenyelők (1951), *Katona József*: Bánk Bán (1953), *Móricz Zsigmond*: Légy jó mindhalálig (1954 és 1962), *Ibsen*: Nóra (1958), *Vörösmarty Mihály*: Csongor és Tünde (1960), *Dér Endre*: Marika (1961), *Rozov*: Felnőnek a gyerekek (1963).

A Szarvason és a környékbeli községekben is előadott daraboknak sikere volt. A *Marika* című darab előadása – melynek szerzője megyénk szülötte – elismerő sajtókritikai visszhangot is kap: „Műkedvelő színpadokon ritkán lehetünk tanúi mai magyar szerző sikerének. Ezért válik bizonyos értelemben eseményé *Dér Endre* darabjának szarvasi bemutatója. Margócsy Gyula tanár irányításával. A sok klasszikus mű után a fiatal tolmácsolók számára nagy élményt jelent olyan – szinte mai cselekményű – darabban játszani, melynek szereplői többségükben velük egyvívású fiatalok. Ez játékukban mutatkozik meg: egy kicsit önmagukat is adják”. (Tiszatáj, 1961.)

A színjátékosok mellett az utóbbi években figyelemre méltó fejlődésnek indult a gimnázium *Irodalmi Színpada*. Sikerral képviseli az iskola irodalmi kulturált-ságát a gyulai Erkel Diákünnepken, iskolai és városi rendezvényeken. Egyik kiemelkedő műsoruk: *Intés az őrzőkhoz*. (Dr. Gábris Józsefné és Sztrehovszki Zsuzsa tanárok összeállítása, 1967.)

1960 november 7-e tiszteletére *Diákbíradó* c. iskolai folyóiratot indít a gimnázium KISZ-szervezete. Az ifjúsági mozgalom – melynek minden évben tagja a gimnáziumi tanulók kb. 90%-a – az erkölcsi-politikai nevelés szolgálatába állítja ezt a diáklapot is. A *Diákbíradó* ugyanis „feladatának tekinti a tanuló-ifjúság körében levő jótollú gyermekek írásainak közlését, s ezzel mintegy serkenti az önképzést, valamint híreket közöl az iskola életéből, segítve ezzel is az iskola ifjúságának jó közösséggé való kovácsolódását”. (Gimn. Évkönyv, 1963.) A 8–10 oldalas újságnak évente 4–5 sokszorosított száma jelenik meg 500 példányban.

A gimnázium tanulóifjúságának önzetlen támogatója és segítője a – helyi sajátosságának számító – *Szarvasi Öregdiákok Baráti Köre*. A SZÖSZ-ből alakult társaság – néhány kísérlet után – 1961 tavaszán alakul újjá. Az alapszabályban megfogalmazott szándéka a szarvasi gimnáziumban érettségizettek között a későbbi évtizedek folyamán is „ébre tartani az alma mater megbecsülésének tudatát, ápolni, fejleszteni, nemzedékről nemzedékre továbbadni azt a szocialista hazafias szellemet, amely az intézet volt növendékeit áthatja; az intézet kiválóságai emlékének és szellemi hagyatékának méltó ápolása, széleskörű társadalmi bázist teremtve... Pályázatok kiírásával felkelteni a gimnázium tanulóinak érdeklődését egy-egy tudományág elmélyültebb művelése iránt; elősegíteni az ipari és mezőgazdasági politechnikai oktatás sikerét; a *Baráti Kör* évi ösztöndíjaival és jutalmaival serkenti nemes tanulmányi vetélkedésre és az intézeti szakkörökben szorgos kutatómunkára a gimnázium diákjait”. (Alapszabály, 1961). A *Baráti Kör* időnként összejöveteleket rendez. Alapítványok, jutalmak létesítésével (évenként nyolc tanuló részeseül a *Kör*, vagy tagjai által felajánlott 200–400 forintos támogatásban) segíti, honorálja az arra alkalmas tanulók kiemelkedő ambícióit. Támogatja a sportkört is.

A *Baráti Kör* és a gimnázium közös vállalkozásaként kerül megrendezésre 1963 tavaszán a *Gimnáziumi Napok* programja. Az évről-évre megismétlődő kétnapos rendezvény az iskola oktató-nevelő munkáját kulturális és sport életét reprezentálja. Sikeres műsorral (pl. saját készítésű tanszer-kiállítás) zajlottak az

1965-ben – hazánk felszabadulásának 20. évfordulója tiszteletére – rendezett *Gimnáziumi Napok*.

1966-ban két jelentős létesítménnyel gazdagodik a gimnázium. Felépül és átadásra kerül új épülete. (Vajda Péter u. 20.) A 12 tantermes objektum modern, de szűkös elhelyezést biztosít a megnövekedett intézménynek. Ezért vált szükségessé még a *Kossuth Lajos* utcai négy tantermes iskolaépületet is átadni a gimnázium használatára. Így sem könnyű minden osztály számára állandó tantermet biztosítani. Jelentős előrelépés viszont, hogy az új épületben tornaterem is épült. Növekvő gond az állandóan gyarapodó szertárak anyagának és a könyvtáraknak elhelyezése. A *tanári könyvtár* ugyanis – középiskolai vonatkozásban országosan is párját ritkító – nagy és értékes állomány. Valószínűleg egyidőben keletkezett a gimnáziummal (1802). 1900-ban már 20 618 kötet, 1942-ben 36 429 kötet, a felszabadulás utáni szerzeményekkel pedig már meghaladja a negyvenötezer kötetet. Archiv anyaga sok tudományos értékű könyvritkaságot, kéziratot tartalmaz. Jelenleg az ún. *Tessedik*-épületben van raktározva. Rendezését, megfelelő elhelyezését, hozzáférhetővé tételét jelentős művelődéspolitikai és tudományos kutatói érdekek sürgetik.

Ugyancsak 1966-ban készült el a gimnázium körösparti *vízi-sporttelepe*. A négy éven keresztül épült impozáns emeletes épület nagyszerű dokumentuma a társadalmi összefogás eredményességének. A mintegy háromnegyed milliós beruházásból ugyanis közel negyedmillió forint értékű a társadalmi munka. A tervdokumentációt *Sipos Mihály* igazgató-főmérnök, volt szarvasi diák társadalmi munkában készítette. A szarvasi ipari és mezőgazdasági üzemek jelentős anyagi támogatással és munkavégzéssel segítettek. A gimnázium tanulóit és tanárait a munkaoktatás és KISZ akció keretében csaknem az összes szakipari munkát (ajtók, ablakok, bútorzat, díszkerítés stb.) elvégezték.

A Szülői Munkaközösség, a színjátékos szakkör, s egyéb munkacsoportok több tízezer forinttal növelték az építési alapot. Az épület elkészítése koncentráltan a társadalmi-pedagógiai erőforrásokat. Kihasználása pedig a testi nevelés, a vízisportok fellendítése, a kultúráltn pihenés és szórakozás tekintetében teszi teljesebbé a szarvasi gimnázium életét.

A *felnőttoktatás* – váltakozó szervezeti keretben – megszakítás nélkül folyt a szarvasi gimnáziumban a felszabadulás után. Az ötvenes évek elején indult az *esti tagozat* évről-évre emelkedő színvonallal. 1957-ben a *levelező oktatási forma* honosodott meg a dolgozók részére. Az érdeklődés mindig nagy volt. Sokan nagyon szép tanulmányi eredményt értek el. De általános jelenség a kitartó munka hiánya, vagy más tényezők miatt való távolmaradás is.

A levelező tagozaton tanulók életkora általában a 20–30 év között váltakozik. Két év összehasonlítása szerint (*Czinkotszky János*, 1966.) az egyes osztályok életkori átlaga a következő:

– 1961/1965 –

Tanév	Életkori átlag (év)				Összesen	30–40 év közöttiek száma
	I.	II.	III.	IV.		
	osztályokban					
1961/62	20,0	24,7	26,0	28,0	24,7	10
1964/65	23,9	23,7	27,6	26,5	25,4	8

A tanulásra és az ezzel együttjáró nagyobb erőfeszítésre (munka, tanulás, család) alkalmas életkorban levő dolgozók a levelező tagozat tanulói. Mégis igen gyakori a lemorzsolódás. Ez a szükséges és reális tanulmányi követelmények hiányos elvégzése, vagy egyéb munkahelyi, esetleg családi problémákhoz vezethető vissza.

A hatvanas évek felnőttoktatási népességének alakulását tükrözi az alábbi összefoglaló kimutatás:

- 1961/1970 -

Tanév	Osztályok tanulóinak száma					Osztályok száma	Tanév elején beiratkozott	Évközben lemorzsolódott
	I.	II.	III.	IV.	Összesen			
1961/62	46	25	23	16	115	6	167	52
1962/63	33	44	26	30	133	6	205	72
1963/64	22	16	45	24	107	5	164	57
1964/65	14	18	17	51	100	5	132	32
1965/66	13	14	16	18	61	4	89	28
1966/67	10	11	11	16	48	4	73	25
1967/68	9	12	7	10	38	4	57	19
1968/69	21	—	15	—	36	2	36	8
1969/70	20	—	—	16	36	2	36	—

A beiratkozók és ténylegesen tanulók számának alakulása ennek a tanulási formának társadalmi szükségességét bizonyítja. Az utóbbi évek állandóan csökkenő száma viszont arra utal, hogy a felszabadulás előtt született generációból aki akarta, már pótolta középiskolai önképzését; a felszabadulás utáni nemzedék pedig a nappali tagozaton – lényegesen kedvezőbb tanulmányi feltételek mellett – tanulhat. Bár az is kétségtelen, hogy a permanens művelődés gyakorlatához való közeledés meglehetősen lassú országszerte.

A Szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola a jubileumi (1969/70.) tanévben átfogó programmal készül hazánk felszabadulásának megünneplésére. Legfőbb törekvése azonban a szocialista igényű oktató-nevelő munka színvonalának további emelése, jeles hagyományai lelkesítő hatásának megőrzése. Az intézmény vezetésében is változás állott be. Dr. Gábris József után (1962–1969) Árvai Pál (1969) az igazgató, helyettese: Hantos Gusztáv.

IV. A PEDAGÓGUSKÉPZÉS ÚTJA SZARVASON A FELSZABADULÁS UTÁN. A KÖZÉPFOKÚ TANÍTÓKÉPZÉSTŐL (1945–1959) AZ ÉRETTSÉGIRE ÉPÜLŐ ÓVÓNŐKÉPZÉSIG (1959–1970)

Szarvason a tanítóképzés – Benka Gyula áldozatos munkája nyomán – az 1862/63-as tanévben kezdődött. A több mint nyolcvan éves egyházi intézmény a felszabadulásig sok átszervezést ért meg s mindig anyagi nehézségekkel küzdött. Emiatt többször foglalkoztak megszüntetésének gondolatával.

A felszabadulás után megváltozott gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyok között az ötévfolyamos középfokú tanítóképzés újjászervezésének kérdése került napirendre. Különösen az 1948-as államosítás után nyílt lehetősége az egységes kultúrpolitika és az egységes nevelőképzés megvalósításának. A felszabadulás utáni kultúrpolitika kedvezett a szarvasi képző fejlődésének. *Javult a tanári ellátottság.* Több fiatal, lelkes tanár került a képzőhöz. A tanulók létszáma is állandóan emelkedett. Nem volt ritka az 50–60-as létszámú V. évfolyam sem.

A végző osztályok magas létszáma azzal magyarázható, hogy a felszabadulás utáni években a jelentős tanítóhiány következtében sok érettségizett tanuló kérte felvételét a képzőbe. A háború utáni infláció idején, sőt még később is, a helybeli és a közelben lakó érettségizettek rövidített képzési idő alatt (egy év) juthattak tanítói oklevélhez, illetve a munkaerőhiány következtében nevelői álláshoz, egészen az ötéves középfokú tanítóképzés 1959-ben történt megszületéséig. *A tanulók szociális összetétele is megjavult.* Az 1948/49. tanév végén például az osztályozott 177 tanulóból 27 munkás (15,2%), 60 pedig parasztszármazású (33,8%) volt. A többi kategóriához 90 tanuló (51%) tartozott.

Az általános iskolát létrehozó törvény a gyakorló iskola fejlődésének is új irányt adott. A tanulócsoporthoz száma kettőről négyre emelkedett. Ez a körülmény a gyakorlati képzés minőségének emelése szempontjából volt igen jelentős.

Az 1948-as államosítás döntő fejlődési lépcsőfok a szarvasi képző életében. Az államosítást a diákok és a tanárok egyaránt örömmel vették tudomásul, noha annak jelentőségét és előnyös következményeit még nem mindenki ismerte fel azonnal. Az eddigi bizonytalan egyházi főhatósági támogatás helyett *anyagi helyzetének stabilizálódása* következett be az állami költségvetés bevezetésével. Az államosításig ugyanis a képző igen gyenge anyagi bázissal rendelkezett. Egyik tekintélyes jövedelemforrása a tanulók által fizetett díjak voltak. Az egységes állami tanterv és felügyelet a képző színvonalának fejlődését eredményezte.

1949-ben szintén jelentős szervezeti változásokra került sor. Ekkor fejezte be tanulmányait az utolsó, felszabadulás előtti típusú tanítóképzős osztály. Vele és a nyomában felfutó *lyceumi osztályok* első érettségije is e tanév végére esett. A tanév végére azonban mindkét képzési típus megszűnt, és helyét a *pedagógiai gimnázium* foglalta el, melynek *tanítói és óvónői tagozata* volt. Az óvónői tagozatra az első tanévben 34 hallgató iratkozott be.

Ezzel az évfolyammal kezdődik Szarvas nevelőképzésének történetében az óvónőképzés. A *középfokú óvónői tagozat hároméves* volt, és képesítő vizsgával végződött. Az 1949/50-es tanévben nyílt a szarvasi képzőben továbbá lyceumi és gimnáziumi érettségivel rendelkezők részére egyéves óvónőképzői osztály is, mely gyakorlati foglalkozásait a szarvasi I. kerületi óvodában végezte.

Az 1950/51-es tanévben a lyceumi II. osztály kettéosztásával szervezte meg a képző az első végző (azaz harmadik éves) óvónőképzős osztályt. Ugyanebben az évben már népes első- és másodéves óvónőképzős tagozat is működött. A harmadévesek itt is végeztek, Szarvason nyertek óvónői oklevelet. Az első- és másodévesekből álló óvónői tagozat azonban 1951 őszén Gyomára költözött. 1950/51-ben ugyanis megszűntek a pedagógiai gimnáziumok, és önálló óvónői-, illetve tanítóképzők létesültek. Szarvason a *tanítóképzős tagozat* maradt. *A tanítóképzés ettől az időtől négy évfolyamú, s érettségivel végződött. Majd*

egyéves gyakorló tanítói munka után képesítőztek és nyertek tanítói oklevelet a jelöltek. E képzési rendszer idején is igen magas létszámú osztályok voltak. Ezzel párhuzamosan 1952-től úgynevezett képesítés nélküli nevelőket, 1957-től pedig érettségire épülő egyéves átképző évfolyamokat készítettek elő képesítő vizsgára a szarvasi képzőben.

A képzési formák e gyakori váltakozásának több oka volt. Mindenekelőtt a nevelő hiányt kell említenünk, mely az általános iskolai osztályok számának szaporításával fokozódott országszerte, így Békés megyében is. A megye egyetlen tanítónőképzője ugyanis Szarvason volt. A rövid ideig működő gyulai képző nem adhatott számottevő nevelőt Békés megyének. Végző osztályainak utolsó évfjáraai egyébként Szarvason képesítőztek. Az érettségire épülő tanfolyamok munkája tapasztalatokat nyújtott a felsőfokú képzés előkészítéséhez is.

Nemcsak a képzés szervezeti keretei változtak ilyen gyakran ebben az időszakban, hanem az igazgatók is. 1945-től 1959-ig terjedő 14 év alatt hét igazgató követte egymást. (Lipter Melánia, Fasang Árpád, dr. Kada Judit, Sándor Jenő, Gasztonyi József, Hegedűs András, Fodor József.) A gyakori igazgatói csere természetesen nem tette lehetővé a távlati tervezést és a vezetés módjainak tartós kialakulását sem.

A tantervi változások a gyakori *tankönyvcserék*, ha didaktikai tekintetben zökkenőket okoztak is a képzésben, nevelési szempontból azonban egy lépéssel mindig közelebb juttatták azt a szocialista eszmeiség megvalósításához. A pedagógiai gimnáziumok számára 1949-ben megjelent *Pedagógia* c. tankönyv – melyet Szarvason is használtak, bár nehezen lehetett hozzájutni, – világnézeti és pedagógiai szempontból is előrehaladást jelentett. A könyv a nevelés alapfogalmainak már marxista szemlélet alapján tárgyalja. A nevelés öt területét jelöli meg. *A nevelés célja* a szocialista ember nevelése, akinek teste egészséges és edzett; a marxista-leninista világnézet alapján áll, tehát szilárd és tudományosan megalapozott ismeretek birtokában van, a szocializmust építő termelőmunka alapelveivel elméletben és gyakorlatban egyaránt tisztában van; szereti és ismeri a szépet, azaz fejlett és határozott ízlése van, végül magatartásának alapja a kommunista morál. (*Pedagógia*, 1949.) Tehát lényegében a *szocialista neveléstudomány elméleti alapjait* fejlődésünknek egy korai szakaszában már jól tárgyalja ez a tankönyv.

Nem kisebb feladatot kellett megoldani *didaktikai tekintetben* sem. Az oktatás elméletének és gyakorlatának elsősorban a még mindig tekintélyesen ható herbartizmussal kellett leszámolnia. Ugyanis: „A változást a Horthy-korszak didaktikai összképéhez viszonyítva a korábban nagyrészt hegemon jellegű herbartianus didaktika fellazulása, háttérbe szorítása, másrészt a modern polgári irányzatok felfogásának erőteljes előtérbe nyomulása mutatja.” E nagyon is relatíven értékelhető fejlődés a középfokú tanítóképző oktatási anyagában a *Didaktika* c. – 1958-ban megjelent (Dr. Nagy Sándor), s a szarvasi képzőben is használt – tankönyv tetőzi be. E könyv a szocialista didaktika szintézise. Az oktatási problémákat genetikusan tárgyalja. „A könyv a korábbiakhoz képest jelentős többletet nyújt az oktatási folyamat szerkezetének és a képzés folyamatának finom kimunkálásában.”

Ilyen értelemben a *tanítói szakképzés neveléstudományi törzsanyagának tartalma és eszmeisége* már a szocialista nevelő elméleti tudásával igyekezett felvértezni a tanítójelölteket a szarvasi képzőben is. Ezt a törekvést azonban nem sikerült minden tárgy oktatásában következetesen megvalósítani.

A képzőnek, illetve a tanítóképzésnek rövid időn belül történt háromszori átszervezése, többféle párhuzamos módja rendkívül bonyolult helyzetet teremtett szervezeti és tantervi szempontból egyaránt. Az 1950/51-ben megnyílt 4 + 1 normál tanítóképző természetesen magában hordozta még a pedagógiai gimnázium kettős, teljességre törekvő célkitűzéseit. Tantervének közművelődési anyaga, tanításának módja nem állott teljesen a tanítói szaknevelés szolgálatában. A tanítóképző szakiskola jellege nem domborodott ki a szükséges mértékben, s a tanítójelölteket nem készítette elő megfelelően az általános iskola alsó tagozatában való teljes helytállásra. A többszöri tantervi változások sem hozták meg a kívánt eredményt.

Mindez talán még fokozottabb mértékben vonatkozik a középfokú óvónőképzésre. A felszabadulásunkat követő másfél évtizedben az óvónőképzést többször átszervezték. Az egyik átszervezés akkor történt, amikor a szarvasi képzőben óvodai tagozat is működött. A gyakori szervezeti, tartalmi változás komplikálta a képzést. (Pl. pedagógiai gimnáziumi keretben történő párhuzamos tanító- és óvónőképzés.) A középfokúság szükségszerűen az általános műveltség és a szakképzés kettősségre törekvő követelményét támasztotta. Azonban az óvónőképzés tantervének eszmeisége, művelődési anyaga és módszere sem szolgálta minden tekintetben az óvónői szakképzést. Az óvónőképzők szocialista szakiskola jellege tehát nem domborodott ki a szükséges mértékben. Következésképpen az óvónőjelölteket nem készítette elő megfelelően a kulturális forradalom kiterjedése következtében megnövekedett pedagógiai feladatokra.

Hogy a középfokú képzőt végzettek közül – óvodáinkban, iskoláinkban és a felügyelői hálózatban – mégis oly sok kiváló nevelő dolgozik, azt szívós, szakadatlan és tiszteletreméltó önképzésükkel, valamint sokoldalú aktív társadalmi tevékenységük tudatformáló hatásával magyarázhatjuk. Mások azonban nem vállalkoztak arra, hogy képzettségük fogyatékosait az életadta igényeknek megfelelően pótolják. Ebből az ellentmondásból adódó feszültség, ez a felkészültségbeli hiányosság árnyékolta be az elmúlt évtizedek óvodai és iskolai nevelő-oktató munkáját.

A középfokú képzési keret tehát mindenképpen szűknek bizonyult – a szocializmus építésének második évtizedében – az egyidejű magas színvonalú általános és elmélyült szakképzés biztosítására. Szükségszerűen kell tehát következnie a tanító- és óvónőképzés generális reformjának és huzamosabb időre történő megnyugtató rendezésének.

A kibontakozás, a reform útját a Magyar Szocialista Munkáspárt Művelődéspolitikájának *Irányelvei* már 1958-ban megjelölték a tanító- és óvónőképzés *felsőfokúvá fejlesztésének* hangsúlyozásával: „Különös gonddal kell törődnünk az új pedagógusok képzésével annál is inkább, mert a pedagógusképzésnek sok fogyatékosága van eszmei, politikai és szakmai szempontból egyaránt. Mindenekelőtt a tanítóképzésre (és óvónőképzésre) áll ez, melynek problémáját a gimnáziumra épülő tanító- és óvónőképző intézetek rendszere, a tanítóképzés reformja hivatott megoldani.”

Mindezek alapján már 1958-ban megindultak az új típusú tanító- és óvónőképző szervezési és tantervi előkészítő munkálatai. 1959 szeptember elején pedig megnyílt hazánk 11 felsőfokú tanító- és három óvónőképző intézete. Óvónőképző *Kecskeméten, Sopronban és Szarvason* nyílt. Az a rendeltetésük, hogy a magyar óvónőképzés történetében a valóban minőségi változást jelentő magas színvonalú, korszerű szocialista óvónőképzést megvalósítsák.

Szarvas és Békés megye párt-, tanács, tömegszervezeti vezetői és dolgozói nagy lelkesedéssel fáradoztak azért, hogy Szarvas is megkapja a szervezés jogát. *Benke Valéria* művelődésügyi miniszter végülis úgy rendelkezett, hogy *Szarvason is meg kell szervezni a Felsőfokú Óvónőképző Intézetet*. A tárgyi feltételeket a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 216/1958. sz. határozatával biztosította. Ennek értelmében az intézet a gimnázium, a kollégium pedig a tanítóképző korábbi épületében nyert elhelyezést. Tekintve, hogy a két objektum egy telken van, az intézet elhelyezése igen jónak mondható. A Megyei Tanács továbbá kétszázezer forintot, a Szarvasi Járási Tanács százezer forintot, a szarvasi Községi Tanács további százezer forint hozzájárulást és hat tanári lakást ajánlott fel, és gyakorlatilag is biztosított. Ez mindaddig jelentős segítségnek bizonyult, amíg 1962-ben felépült az Óvónőképző számára a 16 lakásos, (Szarvas első) háromemeletes épülete. Mindezek közvetve ugyan, de jelentősen segítették a szarvasi Óvónőképző megalapozását.

A tárgyi feltételek megteremtésében azonban a *Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány* vállalta a legáldozatosabb feladatot. Ugyanis a két főépület korszerűsítésére és felújítására több mint másfél millió forintot fordított.

Ezek után került sor 1959. szeptember 8-án az Intézet első tanévnyitó és iskolaavató ünnepélyére, melyen *Orbán László dr.*, az MSZMP Központi Bizottságának tagja, Tudományos és Kulturális Osztályának akkori vezetője indította útra ünnepi beszédével a Szarvasi Felsőfokú Óvónőképző Intézet munkáját.

Az Intézet az első tanévben 13 tanárral, hét gyakorló óvodai óvónővel, 71 hallgatóval és a háromkorcsoportos gyakorló óvodában 96 gyermekkel kezdte meg működését. Első igazgatója: *Tóth Lajos* (1959–1967), igazgatóhelyettese: *Fodor József* (1959–1963), gazdasági igazgatója: *Maczik Pál* (1959–1964). A gyakorlati képzés igényei már az első tanév közepén szükségessé tették a gyakorló óvodai csoportok számának növelését. Ennek következtében négy-csoportossá fejlődött a gyakorló óvoda (kis, közép, nagy és vegyes). A beírt gyermekek száma 120-ra, az óvónői testület pedig 9 főre emelkedett. A gyakorlati képzés maradéktalan megvalósítása még így is szükségessé tette külső óvodák bekapcsolását.

Az Intézet teljes kifejlődése az 1960/61-es tanévben történt meg. A két évfolyam hallgatóinak oktatását és a kollégiumi nevelőmunkát a 25 főre emelkedett tanári testület végezte. Hatóterülete az egész Tiszántúl. Ugyanis Csongrád, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár, Szolnok és Békés megye, illetve Szeged és Debrecen részére képez óvónőket. A Tiszántúl öt megyéjéből jönnek az Intézetbe a magyar és nemzetiségi (szlovák, román, délszláv) dolgozók felnőtt leányai, hogy a szocialista kultúrforradalmat a maguk munkakörében diadalra segítő értelmiségi dolgozókká váljanak, és elkötelezzék magukat a tudatformálás, az embernevelés magas szociális hivatásának.

A Szarvasi Óvónőképző hamar népszerű lett a Tiszántúlon. (Itt jegyezzük meg, hogy a „felsőfokú” jelző használatát később megszüntette a Művelődésügyi Minisztérium.) Már az első (1959/60.) tanévben túljelentkezés volt. Az eltelt tanévek folyamán csak fokozódott a tanulási vágy. A felvételi vizsgára több mint kétszeres túljelentkezés történik.

Az első tíz év hallgatói népesedését az alábbiakban foglaljuk össze:

– 1959/1969 –

Tanév	A felvételi vizsgán jelentkezett megfelelő felvett hallgatók száma						Oklevelet szerzett		Óvónői munkát vállalt		Össz.
	N	L	N	L	N	L	N	L	N	L	
1959/60	116	5	90	5	72	—	—	—	—	—	—
1960/61	127	78	88	78	76	70	67	5	67	5	72
1961/62	177	145	97	97	80	135	68	41	68	41	109
1962/63	205	130	109	125	80	111	76	95	76	95	171
1963/64	208	226	130	142	76	118	74	105	74	105	179
1964/65	213	160	113	156	78	142	69	83	69	83	152
1965/66	314	89	150	68	77	58	73	111	73	111	184
1966/67	451	—	238	—	105	51	72	106	72	106	178
1967/68	389	—	146	—	116	—	98	55	95	55	150
1968/69	390	85	135	61	116	47	107	20	102	20	122
1969/70	304	115	126	70	116	70	—	—	—	—	—
Összesen:	2894	1033	1442	802	992	802	704	647	696	647	1343

A túljelentkezés következtében a felvételi vizsgákon lehetővé vált a minőségi szelekció, a nevelői pályára való alkalmasság figyelembevétele. A felvett nappali tagozatos hallgatók 95 százaléka általában sikeresen be is fejezi tanulmányait. A levelező tagozaton ez az arány csak 75 százalék körül mozog. A hivatástudat megszilárdulásával magyarázható az a pozitív tapasztalat is, hogy az oklevelet nyert hallgatók csaknem százszázalékosan óvónői munkakörben helyezkednek el.

Az Óvónőképző Intézetnek kezdettől fogva az volt a célja és feladata, hogy alkotó ideológiai és pedagógiai oktató-nevelő munkával olyan marxista-leninista eszmeiségű és meggyőződésű óvónők nevelésével és képzésével segítse a kulturális forradalom és a szocialista építés általános feladatainak megoldását, akik tisztában vannak a szocialista óvodapedagógia téziseivel, s alkalmasak a társadalmi, a népművelő munkára is. Az eltelt évek tapasztalatai az érettségire épülő óvónőképzés koncepciójának helyességét feltétlenül és meggyőzően igazolják.

Minőségileg tartalmasabb lett a képzés. Vitathatatlanul magasabb színvonalú elméleti ismeretek és szilárdabb politikai, világnézeti meggyőződés birtokába juttatja a hallgatókat, mint a korábbi középfokú képzés. Bizonyos fejlesztés, részterületeken való továbblépés azonban szükségessé vált.

Az iskolareform, illetve a felsőoktatási reform keretében így került sor az óvónőképzés további korszerűsítésére 1964-ben. A bevált szervezeti kereteket nem érintette. Kifejezetten a képzés ismeretanyagának korszerűbbé tételét, tartalmi oldalának elmélyítését szorgalmazta. Szükség volt ugyanis a kissé intellektuális jellegű képzés és a maximális anyag átrendezésére. A hallgatók érdekében történt a heti óraszámok és félév vizsgák számának csökkentése is. A korszerűsítési munkálatok, illetve az ezt kodifikáló miniszteri rendelet (140/1964. M. M. sz.) végeredményben a négyféléves képzés reális lehetőségeihez szabta a minőségi és mennyiségi követelményeket.

Az 1946 szeptember végéig érvényben levő képzési óraszámokhoz viszonyítva (1960 óra) az új óraterv (1633 óra) elég tekintélyes (327 óra) csökkenést mutat. De jelentős *arányeltolódás* tapasztalható az elméleti és gyakorlati órák viszonylatában is. A korszerűsítés előtt 860 elméleti órához 1100 gyakorlati foglalkozási, szemináriumi óra csatlakozott. A felsőoktatási reform általános koncepciójának megfelelően – és az óvónőképzés viszonylag rövid idejére való tekintettel – sikerült ezt az arányt a *gyakorlati foglalkozások javára* fejleszteni. Ennek következtében az elméleti órák száma 426-ra csökkent, a gyakorlatiaké pedig 1207-re emelkedett. Százalékban kifejezve tehát az új óraterv szerint az összes képzési anyag 26 százaléka elméleti előadás, 74 százaléka pedig kollektív (vagy egyéni) gyakorlati feldolgozás.

Az utóbbi évek tapasztalatai igazolják, hogy ez a módosítás hasznosnak bizonyult. A kevesebb óraszám és vizsgatárgy elmélyültebb hallgatói felkészülést és a fokozottabb tanári követelmények megvalósulását teszi lehetővé.

Szakképzési és társadalmi funkcióját az Intézet jelentős *rendezvények és kiadványok* létesítésével szolgálja.

Fennállásának második évében vállalja az 1960. évi július 5-i *országos óvónői konferencia* rendezését. A jól sikerült tanácskozáson az ország minden tájáról összeseregülő többszáz óvónő és felügyelő tanulmányozta az óvodai udvari és kerti élet tartalmasabbá tétele érdekében végzett kísérleteket. Működése első éveinek egyik kiemelkedő eseménye az *I. Intézeti Napok* (1960. dec. 20–22.) keretében megrendezett előadói ülészek. Hatása messze túlhaladta az Intézet kereteit. *Tessedik Sámuel* halálának 140. évfordulója ösztönzött a jelentős vállalkozásra. A kétnapos előadó ülés kifejezett célja az volt, hogy az Intézet tanárai beszámoljanak tudományos jellegű kutató munkájukról. Az előadások egyik fele *Tessedik* eszmekörével rokon anyagot dolgozott fel. A másik fele az óvoda és az óvónőképzés pedagógiájából vette anyagát. *Tóth Lajos*: A nevelőképzés történeti alakulása Szarvason címmel tartott előadást. *Hanzó Lajos*, Kossuth-díjas: Tessedik pedagógiai rendszerének vizsgálatához szolgáltatott új szempontokat. *Elek László*: Békés megye haladó kulturális hagyományairól beszélt. A második nap előadásai: *Fodor József*: Az óvodai anyanyelvi nevelés helyzete és feladatai. *Kovács György*: Az óvodai munkára nevelés néhány kérdése az általános iskolai oktatás-nevelés szemszögéből. *Iványi Gergely*: A falusi ismeretterjesztés problémái és feladatai.

Az első Intézeti Napok – sikeressége ellenére is – magán viselte az útkeresés, a kibontakozás jellegét. Ha az előadók minden tételnél még nem summázhatták is kutatási eredményeiket, a problémák felvetésével, megfogalmazásával és a kibontakozás helyes irányának megjelölésével progresszív szerepet töltek be.

A tanulságok felhasználásával került sor a *II. Intézeti Napok* megrendezésére 1962-ben. Az erről szóló recenzió értékelése szerint: „A május 24–25-én lezajlott Intézeti Napok megint egyszer bizonyosságot tettek róla, hogy a Szarvasi Óvónőképző Intézet a magyar óvodapedagógiai kutató munka egyik legfontosabb centruma. Az Intézeti Napok *Brunszvik Teréz* emlékének jegyében állottak. Életről és munkájáról *dr. Tóth Lajos* igazgató tartott igen magas színvonalú, a brunszvik életművet a kor társadalmi folyamatába állító előadást. Előadása és különösképpen azok a szavak, amiket *Burkhardt Erzsébet* kecskeméti igazgató, a Brunszvik-szobor megkoszorúzásánál mondott, közel hozták a hallgatókban a gondolatot: mi játszódhat le a jelenlevő fiatal óvónők lelkében,

vajjon nem ölt-e konkrét formát egyikben-másikban az eszményalkotás folyamata”. (*Dr. Hermann Alice*, 1962.)

Az elhangzott további előadások: *dr. Kovács György*: A sematizmus veszélye a gyermeki tevékenység irányításában. *Szakács György*: Nevelési helyzetek elemzése és megoldása az óvodai nevelés folyamatában. *Megyeri György*: Az élmények szerepe és jelentősége az óvodáskorú gyermekek játékában. *Elek László*: Gondolatok a gyermeknevelésről és óvodai felhasználásuk módszeréről. *Bencsik Endre*: A környezeti hatások, mint az óvodás gyermek magatartási rendellenességeinek okai. *Bagi Rózsa*: A jelzéstől az ábrázolásig.

Még koncentráltabb munka és energia befektetéssel történt a *III. Intézeti Napok* előkészítése. 1963. szeptember 26–27-én, a szarvasi nevelőképzés 100 éves fennállásának és *Kemény Gábor* halála 15. évfordulójának alkalmából került sor ennek megrendezésére. A helyi centenáris ünnepség színvonalát ugyanis fémjelzte a *Magyar Tudományos Akadémia Neveléstörténeti Albizottsága* által ennek keretében *Kemény Gábor* emlékére rendezett vándorgyűlése. Az emlékülést ennek elnöke, *dr. Jausz Béla*, tanszékvezető egyetemi tanár nyitotta meg. Méltatta a szarvasi pedagógusképzés neveléstörténeti jelentőségét és az ott kialakult szellem két nagy képviselőjének, *Benka Gyulának* és *Kemény Gábornak* érdemeit. Szólt továbbá napjaink pedagógusainak feladatairól is. Majd *dr. Tóth Lajos*: A szarvasi nevelőképzést és *Benka Gyula* pedagógiai munkásságát, valamint *dr. Kőte Sándor* egyetemi docens *Kemény Gábor* életét és munkásságát foglalta össze tudományos alaposággal.

A *Szarvasi Öregdiákok Baráti Köre* *Kemény Gábor* egykori iskolájának falán emléktáblát helyezett el, melynek leleplezése is ez alkalommal történt. A második napi program keretében elhangzott előadások: *Iványi Gergely*: Az óvodás gyermek gondolkodásának fejlesztése. *Zsáky István*: Gondolatok az óvodai ábrázolás jelentőségéről. *Kunos Andrásné*: Az óvodai testnevelés módszerének időszzerű kérdései.

A *IV. Intézeti Napok* (1966. okt. 18–20.) a már kialakult tradíció folytatásaként került megrendezésre. A háromnapos műsor aktualitását az *új kétszáz személyes kollégium avatása és átadása* jelezte. Az első napi avató ünnepséget kétnapos pedagógiai ülészek követte. Az előadások főként az óvodai erkölcsi nevelés körét ölelték fel. *Dr. Kovács György*: Az erkölcsi szokások alakulásának sajátosságai az óvodáskorban. *Szakács György*: A 3–6 éves gyermek akarati cselekvését betolyásoló tényezők. *Bencsik Endre*: Az erkölcsi érzelmek sajátosságai az óvodáskorban. *Cvetan Aszenov* (Burgasz): Az erkölcsi nevelés és az erkölcsi érzelmek problematikája Bulgáriában. De sor került *Diesterweg* haladó munkásságának bemutatására is halálának 100. évfordulójára emlékezvén (*Dr. Tóth Lajos*).

Több kísérő rendezvény gazdagította a *IV. Intézeti Napok* programját. Sor került ugyanis egy sajátos intézettörténeti sajtódokumentáció bemutatására, a soproni és a szarvasi óvónőképzős rajztanárok képzőművészeti alkotásainak tárlatára, a pedagógiai rajz egyik hatásos módszerének demonstrálására (*Bessenyei Antal*), a gyakorló óvodába járó gyermekek ábrázoló munkáinak tematikus rendszerbe foglalt kiállítására, korszerű óvodaépítési és berendezési tervek és makettek bemutatására, új óvodai tornaszerek és használatuk szemléltetésére (*Kunos Andrásné*), a korszerű bábjáték technikájának és művészeti hatásainak feldolgozására (*Bagi Rózsa*), illetve a hallgatói bábjátékos szakkör által történő dramatizálására, továbbá a három óvónőképző hallgatóinak sportvetélkedőjére. (*Christian László*). Nagyszerű művészi élményt nyújtott a három

képző közös kórusangversenye. Az egész háromnapos program anyaga önálló kötetben is megjelent. (Dr. Tóth Lajos szerkesztő, dr. Kovács György, Megyeri György szerkesztő bizottsági tagok munkája eredményeként.)

A szakképzés elmélyítése és a kutató munka rendszeressé tétele, illetve a már dolgozó óvónők továbbképzése érdekében *Évkönyveket, Tudományos Közleményeket* ad ki az Óvónőképző. Az eddig megjelent nyolc kötetből álló sorozat első tagja 1961-ben jelent meg dr. Hanzó Lajos szerkesztésében. A következő két kötet (1962, 1963.) megjelenése is az ő nevéhez és munkájához fűződik. 1964-ben bekövetkezett korai és sajnálatos halála után az 1964, 1965, 1966. és 1967. kötetek szerkesztését dr. Tóth Lajos, az 1968. és 1969. évi kötetét pedig *Elek László* végezte. A nagy feltűnést és az óvodapedagógiában hézagpótló szerepet betöltő kiadványok 1963-tól a három magyarországi óvónőképző tanárainak közös munkájaként látott napvilágot: *Neveléstudományi Közleménye* címmel. A szarvasi képző tanárai félszáznál is több tanulmányt írtak a fenti kötetekben. A szakkritika mindig igen pozitívan értékelté ezt a munkásságot. „A kötetben közölt tanulmányok bizonyítják, hogy az intézet tanárai széleskörű tudományos érdeklődésre támaszkodó kutatói tevékenységet fejtenek ki, s fáradozásuk igen rövid idő alatt rendkívül figyelemre méltó eredményeket hozott”. (Dr. Kóte Sándor, 1963.)

A kutató munka eredményeinek közlése természetesen nem korlátozódott csupán az intézeti kiadványokra. Az országos szaklapokban, gyűjteményes és önálló kiadványokban (pl. *Elek László*: Justh Zsigmond, 1964. Gyula, 195 old.; Dr. Tóth Lajos: Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképző száz éves története, 1965. Gyoma, 426 old.), folyóiratokban jelentős számú cikket írtak a képző tanárai.

Az írásos publikáció mellett évente tucatnyi előadás tartása, tanfolyamok rendezése révén segíti az Óvónőképző – 1967-től *Szabó Mihály* igazgató vezetésével – a dolgozó óvónők továbbképzését. Az Intézet állami és tömegszervezeti vezetősége figyelemre méltó erőkifejtéssel tevékenykedik a kulturális forradalomban reáharuló társadalmi rendeltetésének megvalósításáért.

V. A HAGYOMÁNYOS SZARVASI MEZŐGAZDASÁGI SZAKKÉPZÉS (1945–1961) ELSŐFOKÚVÁ VÁLÁSA (1960–1970)

A szarvasi mezőgazdasági szakképzésnek *Tessedik Sámuelig* (1742–1820) visszanyúló hagyományai vannak. Az 1767-ben Szarvasra kerülő agrárreformer félévszázadon keresztül vívott szívós, kitartó harcot az alföldi magyar táj képeinek megváltoztatásáért – a szikes földek javítása, a feudális keretek közé merevedett extenzív mezőgazdasági termelés fejlesztése, a jobbágyparasztság társadalmi béklyóinak fellazítása révén.

Sokoldalú elméleti és gyakorlati tevékenységének intézményessé tételét jelentette az 1780-ban létesített Gyakorlati Gazdasági és Ipariskola. Méltó elhelyezésére 1791-ben emeletes iskolát épített. A mezőgazdasági termelés és termékekfeldolgozását szolgáló háziipari (élelmiszeripari) ismeretek gyakorlati alkalmazását, vagyis tényleges és hasznos termelési tevékenységet végeztek a tömegesen jelentkező tanulói fjak *Tessedik* iskolájában és a hozzácsatolt 6 kat. hold gyakorló területen.

Sőt, megyénként két-két férfi tanulóból álló kétéves tanfolyamát is engedélyezte és ajánlotta a Helytartótanács, akik *Tessedik* „tanmódszerének” elsajátítása után hazatérve az „okszerű” mezőgazdasági termelés tanítóivá és terjesztőivé válnak. *Tessedik* iskolája (Institutum Tessedikianum) nemcsak Szarvas, hanem Magyarország és egész Európa első mezőgazdasági szakképző intézménye volt. Sajnos 1806-ban (néhány évi közbülső szünetelés után) anyagi, fenntartási gondok miatt megszűnt ez a korában igen jelentős és haladó vállalkozás.

A helyi intézményes mezőgazdasági szakoktatás második szakaszának kezdete századunk elejére esik. Az egyetemes agrártörténelem példanélkül álló tessediki hagyományai nyomán az 1919-es *Magyar Tanácsköztársaság* helyi direktóriumának vezetői tervezik és kéri a mezőgazdasági szakiskola felállítását. A nagy forradalmi hullámtörés, az idő rövidege miatt azonban erre nem kerülhetett sor. Több éves előkészítés után 1927-ben nyílt meg Szarvason a közép-fokú mezőgazdasági tanintézet.

Miként az akkor emelt új épületén elhelyezett márványtablán olvasható: „Szarvas nagyközség hozzájárulásával a magyar mezőgazdasági szakoktatás szolgálatára a Magyar Állam építette és a mezőgazdasági szakoktatás kiváló művelője: *Tessedik Sámuel* nevére nevezte el az 1927. évben.” Az iskola 400 kat. hold szántóföldet is kapott mintagazdaság létesítésére. A négy évfolyamú közép-fokú szakoktatási intézményben évente 150–160 ifjú tanult. Tanári testületében olyan szakmai tekintélyek vannak, mint a híres ornitológus *Molnár Béla*, vagy *Kachelmann Curt*, *Kállay Kornél*, *Páter Károly*, *Ubricsy Gábor*. A költséges iskolát zömmel (kb. 75 százalékos arányban) földbirtokosok és nagybérlők gyermekei látogatták.

Szarvas felszabadulása után, már 1944. november 20-án megkezdődött a tanítás a mezőgazdasági középiskolában 4 tanárral és 7 tanulóval. Az első tanév végére azonban a tanárok száma már 11 főre, a tanulók pedig 114-re emelkedett. Az iskola újjászervezése *Bencsik István* igazgató irányításával történt. A szakoktatás tárgyi és személyi feltételei végülis rendeződtek. Az iskola munkájának intenzitását a tanulók számának változása, demokratikus átalakulását pedig a származási, a szülők foglalkozása szerinti megoszlás (dr. Vince Ferenc, 1964.) is mutatja:

– 1944/1961 –

Tanév	Tanuló- létszám (középfokú)	M	P	É	A	E	X
1944/45	114	1	81	5	—	27	—
1945/46	99	—	78	2	—	19	—
1946/47	92	—	75	3	—	14	—
1947/48	84	—	64	2	—	18	—
1948/49	76	6	34	2	—	34	—
1949/50	108	18	64	14	—	12	—
1950/51	117	21	74	—	—	22	—
1951/52	169	21	116	—	—	32	—

Tanév	Tanuló- létszám (középfokú)	M	P	É	A	E	X
1952/53	183	33	114	5	—	31	—
1953/54	181	42	111	8	—	31	—
1954/55	159	40	113	7	—	34	—
1955/56	163	42	94	9	—	18	—
1956/57	137	30	82	9	1	15	—
1957/58	116	26	58	11	3	18	—
1958/59	121	26	64	14	6	11	—
1959/60	114	36	49	14	4	11	—
1960/61	124	40	55	12	6	11	—

Az első években (1945/50) csökken a tanulók száma, majd ugrásszerűen nő (1951/56). Ezekben az években párhuzamos osztályok is nyílnak. Nyilvánvalóan a mezőgazdasági termelősövetkezeti mozgalom kibontakozásával van szoros összefüggésben ez a jelenség.

Oktatási rendszerünk útkereső átalakulása több szervezeti változtatást hajtott végre ebben az iskolatípusban is. Az 1948/49-es tanévben átalakul *mezőgazdasági gimnáziummá*, 1950-ben pedig *technikummá*. A középfokú mezőgazdasági szakoktatás szocialista reformját a 246/1950. (M. T.) számú rendelet fogalmazza meg. A mezőgazdaság növekvő szakemberszükséglete indokolta a határozott rendezést, s a sürgős szakemberképzés miatt a három évfolyamú középfokú képzés bevezetését. A termelősövetkezetek ugyanis súlyos szakemberhiánnyal küzdöttek. Ezért a rendelet kimondja: „Mezőgazdaságunk szocialista építéséhez olyan középfokú képzettséggel rendelkező szakemberekre van szükség, akik a mezőgazdasági és erdőgazdasági termelés egy-egy ágában alapos szakismerettel rendelkeznek, a legújabb termelési technika gyakorlatát elsajátították, a *mezőgazdaság szocialista nagytüzemeinek szervezési és vezetési feladatait jól ismerik, és így a mezőgazdasági munka termelékenységéért, a termelés állandó továbbfejlesztéséért és a természet átalakításáért eredményes barcot tudnak folytatni.*” A mezőgazdasági technikumot kitűnő eredménnyel végzett tanulók felvételi vizsga nélkül is felvételt nyerhettek az Agrártudományi Egyetemre.

Az átmenetileg (két tanév: 1950/52) háromévvé változtatott technikum képzés azonban nem vált be. Már az 1952/53. tanévben négyéves képzési rendszerben dolgozik a szarvasi technikum is. (Az országban ekkor 55 technikum működött.) Ilyen minőségben a szarvasi technikum először *öntözési és talajjavítási* szakosítású, majd *öntözéses növénytermesztési* technikumként működött. (11 féle szakosítású technikum képzés indul be országszerte.) A korai és túlzott szakosítás azonban nem felelt meg sem a társadalmi, sem a gyakorlati termelés igényeknek. A rövid képzési idő alatt csak hiányosan volt lehetséges az alapozó általános és szakműveltség megszerzése. Ez a körülmény nehézséget okozott a technikusok elhelyezésénél, másrészt bizonytalanná tette őket az (akkor még egy-két szakemberre váró) átfogóbb jellegű mezőgazdasági feladatok megoldásában.

A középfokú mezőgazdasági szakoktatás eme hiányosságait kívánja kiküszöbölni az 1956. évi 10. sz. tvr., mely szerint a mezőgazdasági technikum *négy évfolyamú*, osztályai koedukáltak, s célja, hogy „a *mezőgazdaság számára egész dolgozó népünk érdekeit odaadóan szolgáló, művelt, bazaszerető szocialista szakembereket neveljen, és ennek megfelelően*

a) a mezőgazdaság meghatározott területén a termelési folyamatokról, a termelőeszközök szerkezetéről, és kezeléséről, a termelési folyamatra ható tényezőkről, a berendezések üzemből tartásáról, karbantartásáról *szilárd középfokú szakmai elméleti ismereteket adjon;*

b) tanulóit szakmájuk területén a legkorszerűbb *gyakorlati ismeretek és készségek elsajátításához a képzés útján hozzásegítse;*

c) *a kellő általános műveltség megszerzését biztosítsa.*”

A fenti célkitűzéseket a technikumok úgy valósítják meg, hogy általában ezer kat. holdnál nagyobb tangazdaságokat létesítenek. A tanulókat heti gyakorlatra általában teherautóval szállítják a gazdaság területére. A hosszabb összefüggő (őszi, tavaszi, nyári) gyakorlatokon kintlaknak a gazdaságban.

A mezőgazdasági technikumban szerzett oklevél egyrészt mezőgazdasági technikus munkakör, illetve mezőgazdasági technikus végzettséghez kötött munkakör betöltésére, másrészt a megfelelő szakú felsőoktatási intézményekben folytatandó tanulmányokra képesít.

Az átszervezésekkel párhuzamosan természetesen gyakran változtak a tantervek, óratervek, tankönyvek is. Mindez nem volt előnyös az oktató-nevelő munka tekintetében. A tanulók heti 40–42 órás elfoglaltságra pedig szellemi és fizikai túlterhelést jelentett.

Előnye viszont az átszervezéseknek, hogy a szakképzésen belül *a gyakorlati oktatás egyre inkább előtérbe kerül.* A szarvasi technikumban a tanulmányi idő egyharmad részét is meghaladja (40%). Ősszel és tavasszal heti két munkanapot (12 ora), télen pedig heti egy órát fordítanak erre. Kiegészíti továbbá a folyamatos naposi gyakorlat és az ütemterv készítése. Naposi beosztásban a következő munkakört végzik heti három napon keresztül a tanulók: I. osztályban: baromfigondozó, juhász, borjúnevelő; II. osztályban: fogatos, sertésgondozó, kertész; III. osztályban: magtáros-raktáros, tehenész, traktorvezető-munkagépkezelő; IV. osztályban: növénytermesztési brigádvezető, irodai beosztott. Áprilisban egyhetes üzemtervkészítési gyakorlaton minden utolsó éves tanuló valamely környéki termelősövetkezet termelési és pénzügyi tervét készíti el.

Az oktató-nevelő munka eredményesen folyik a szarvasi technikumban. A mezőgazdasági szakemberré válás politikai-erkölcsi tényezőit is gondosan ápolja a tantestület. Fáradozásukat általában siker kíséri. A Szarvason végzett fiatal agrár-szakembereket szívesen fogadják a mezőgazdasági üzemek, s ott meg is állják a helyüket. Erre a felsőbb szervek is felfigyelnek. A szarvasi technikum munkájának elismeréseként 1955. február 19-én – a szarvasi szakoktatás *Tessedik* által történő megkezdésének 175. évfordulója alkalmából – megkapja a *Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsától a Munka Vörös Zászló Érdemrendjét.* Ugyanakkor több dolgozó kormánykitüntetésben részesült.

Az *egyenletes munkateljesítmény* a szarvasi technikum újabb elismeréséhez vezetett. 1956-ban megkapta a *Földművelésügyi Minisztérium* vándorzászlaját és tízezer forint pénzjutalomban részesült. Az indoklás a kiváló eredmények summázása: „A szarvasi technikum *oktató-nevelő munkája az elmúlt évekhez viszonyítva minden tekintetben fejlődött.* A közismereti tárgyak oktatása megyei viszonylatban is jó, sőt néhány nevelő munkája kiváló eredményű. Országos viszonylatban *kiemelkedő gyakorlati oktatása* és a tanulók gyakorlati készsége. A tanulók a *szakfolyamokból szilárd tárgyi tudást mutatnak.* Magas színvonalú az iskolában folyó *eszmélet-politikai nevelés.*

A tantestület *fejlett módszerekkel* tanít. Különös értéke a tanítási óráknak, hogy a kísérleti gazdaság és a termelősövetkezetek gyakorlati példáit a tanítási

órák anyagába beépítik, és nevelési vonatkozásban is felhasználják. A tanulók szilárd tárgyi tudását és politikai felkészültségét a végzett tanulókról kapott értékelés tanúsítja. A tanulók *a tanult ismereteket a gyakorlatban jól alkalmazzák*. A tantestület az ezüstkalászos tanfolyamok vezetéséből és a *mezőgazdasági propaganda* munkából derekasan kiveszi részét". (Földművelésügyi Minisztérium II. K-85-81/1956.)

A tanári kar sokoldalú *társadalmi munkát végzett* mindig. A felszabadulás után az újonnan *földhöz juttatott gazdák* részére ezüstkalászos tanfolyamokat, Szabad Föld Téli Esték előadássorozatát tartottak. Később a TIT keretében végzik az agrárismeretterjesztést. Bentlakásos tanfolyamokat szerveznek a mezőgazdasági üzemek brigádvezetői és traktorosai részére. Esti tanfolyamon öntözési, baromfitenyésztési, rizstermesztő és egyéb szakjellegű ismeretekre tanítják az üzemek dolgozóit.

Segítette a mezőgazdasági üzemek termelési és fejlesztési terveinek kidolgozását. Szinte *a testület minden tagja közreműködött* a mezőgazdaság kettős feladatának megoldásában: nevezetesen a *termelőszövetkezetek számszerű fejlesztésében és ezzel párhuzamosan a terméseredmények növelésének biztosításában*. Részükre szaktanácsadási szolgálatot is vállaltak.

Kiemelkedő *kulturális tevékenységnek* számít a 30 tagú MEDOSZ szimfonikus zenekar működtetése és hangversenyek rendezése *Kozák Lajos vezetésével*. 1955-ben a budapesti fesztiválon értékes helyezést és jutalmat nyert a zenekar. 1957-ben kapta meg a technikum *Tessedik Sámuel* haraszi mészaköből készült mellszobrát, melyet a parkosított udvarban helyeztek el.

A *levelező tagozat* megnyitása a demokratikus művelődéspolitikai szellemében történt. Egyben a mezőgazdaság szakemberellátásának hiányossága is indokolja. Ez a tagozat 1961. elején kezdte el működését. Az első évfolyamra 53 dolgozó iratkozott be. A létszám – ennek a képzési formának megfelelően – állandóan ingadozott. 1964-ben mégis százan tanulnak levelező úton. A hallgatók 60 százaléka termelőszövetkezeti, 20 százaléka állami gazdasági dolgozó. A férfiak aránya általában 80 százalék. Életkor szerint: 30 év alatti 43 százalék, a többi idősebb (57%).

Az igazgatói teendőket a felszabadulás után: *Bencsik István* (1945–47), *Sebeők István* (1947–1950), majd *dr. Vincze Ferenc* (1950–1963) látta el.

A középfokú technikum keretében működött még 1955-től kezdődően a *Halgazdasági Szakiskola*. Az első három évben öthónapos, 1958-tól tízhónapos tanfolyamokat rendezett a halgazdasági üzemek dolgozóinak részére. A gyakorlati foglalkozásokat a szarvasi Kísérleti Halastavak területén végezték. A felsőfokú oktatás szervezése következtében 1965-ben megszűnt.

A mezőgazdasági termelés növelése iránti társadalmi igény és a tudományos-technikai forradalom a mezőgazdasági szakoktatás fejlődésében is lényeges szervezeti-tartalmi változást követelt. Halaszthatatlanul kellett következnie a mezőgazdasági szakoktatás felsőfokúvá fejlesztésének. Az 1961. évi III. – oktatási rendszerünk továbbfejlesztéséről szóló – törvény már a felsőfokú technikumok koncepcióját realizálja.

A mezőgazdasági szakosítás vezetői minden tekintetben egyetértettek ezzel a perspektívával. Már a fenti törvény megjelenése előtt megkezdtek a felsőfokú mezőgazdasági technikumok szervezését. Az 1960/61. tanévben hazánk tíz technikumában kezdődött el *az érettségire épülő kétéves felsőfokú képzés*. Köztük Szarvason is, *öntözéses növénytermesztési* szakosítással. A 27/1961. sz.

M. T. rendelet végül is 15 – meghatározott szakjellegű – felsőfokú technikum szervezését írja elő. A szarvasi technikum négy féléves tanulmányi idő és a sikeres vizsgákat követő államvizsga letétele után ettől kezdve ad öntözéses növénytermesztő szaktechnikusi oklevelet.

A képzés további rendjét és kereteit, a felvehető tanulók számát (Szarvason 60+60 fő az egész ország területéről) a 36/1961. F. M. sz. rendelet szabályozza. Az utasítás szerint: „*a tudományos kutatómunka, az oktatás és a termelés szoros kapcsolatának biztosítása érdekében ott, ahol ennek feltételei megvannak, a felsőfokú és középfokú technikumok a mezőgazdasági kutató intézetekkel összevonva közös igazgatás alatt működjenek*”. A rendelkezésnek megfelelően Szarvason az *Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézet* és a technikum szoros és szerencsés kölcsönhatással egy igazgatás alá került. Az összevont intézmények igazgatója *dr. Kovács Gábor* kandidátus lett (aki 1966-ban a mezőgazdasági tudományok doktora akadémiai tudományos fokozatot szerzi meg, 1967-ben c. egyetemi tanári kinevezést nyer).

A technikum főiskolai munkarenddel dolgozik. Az oktatószemélyzet – tanársegéd, adjunktus, docens, tanár – elnevezéssel és fizetési besorolással tanszkekhez kapcsolódik. (12/1962. M. T. sz. r.) Szarvason ekkor a következő négy tanszék alakul: *öntözéses növénytermesztési, géptani, gyakorlati, kémiai tanszék*.

A hallgatók felvételre történő jelentkezése az első években még kissé tartózkodó. Az 1962/63-as tanévben a két évfolyam létszáma: 119 hallgató. Ebből viszont közel a fele: 50 hallgató társadalmi ösztöndíjas! (Megoszlás: állami gazdaságok 14, termelőszövetkezetek 32, egyéb (tanács, társulat) 4 hallgató.) Ezek az adatok kétségtelenül az öntöző szakemberek iránti növekvő igényt jelzik.

A felsőfokú szervezeti keret csak megfelelő tárgyi és személyi feltételekre épülve eredményezheti a szocialista mezőgazdaság igényének megfelelő szintű képzést. A szarvasi technikum vezetői ezt az elsők között felismerték. Már 1964-ben elkezdi az intézmény rangjának és nagyságának *megfelelő objektumok építésének előkészítését* ötven millió forintos beruházási programmal. (Oktatási épület, kollégium, nagyelőadók, tornaterem, konyha és étterem 540 hallgató ellátására.) Ezt megelőzően 12 lakásos tanári lakóház (Lehel u. 1. sz.) építését kezdik el. Javaslatot dolgoznak ki *a képzési idő három évre történő felemelésére*. A levelező hallgatók felkészülésének megkönnyítésére *konzultációs központot* szerveznek Nyíregyházán és Szentesen.

A kezdeményezések a megvalósulás útján is hasonló aktivitással párosulnak. A tanári lakóház birtokba vétele 1965-ben már meg is történt. Ez megkönnyítette a szocialista nagyüzemi mezőgazdasági termelési gyakorlattal rendelkező tanárok Szarvasra költözését és bekapcsolását a képzésbe. Az új iskola építése is elkezdődött *Nagy Béláné* gazdasági igazgató irányításával 1966-ban. A rendkívül bonyolult és szerteágazó építési munkálatok a dinamikus irányítás következtében lendületesen haladnak a következő években is. A Körös-parton hónapról-hónapra növekszik az Alföld egyik legkorszerűbb és külső megjelenésében is reprezentatív felsőoktatási épülete.

Közben a szakképzés zavartalanul folyik, természetesen csökkentett hallgatói létszámmal. A régi technikumi épület leánykollégiummá való átalakítása miatt az 1967/68. tanévre az egész intézmény a *Tessedik* által épített régi épületbe költözik. 1967. szeptember elseje szervezeti szempontból is jelentős időpont. Ekkor valósul meg a *hároméves képzési szisztéma*. A tanulmányaikat

ekkor kezdő hallgatók már három tanéven keresztül készülnek mezőgazdasági hivatásukra. Az első generáció éppen a felszabadulás jubileumi tanévében (1969/70) fejezi be tanulmányait és kezdi meg a termelő munkát.

A szarvasi felsőfokú mezőgazdasági technikum szakképző munkája iránt az utóbbi években határozottan nő a társadalmi-gazdasági érdeklődés. Az ugyanis kétségtelen, hogy a felsőfokú technikum szakemberképzés a társadalmi-gazdasági igény szoros függvénye. A szocialista mezőgazdasági termelés intenzitásának egyik fontos feltétele a jól képzett és kielégítő szakemberellátottság. Közismert, az a nagyarányú minőségi változás, amely mezőgazdasági nagyüzemeinkben az utóbbi években – a gazdaságirányítás új rendszerének jegyében is – végbement és folyamatossá vált. Nagy gondunk azonban, hogy az ország termelészövetkezteinek egyharmada még ma is nélküli a felsőfokú képzettséggel rendelkező agrárszakembereket. A népgazdaság fokozódó áruellátását pedig csak a korszerű termelési technológiát alkalmazni tudó, következőképpen korszerűen képzett szakemberek képesek biztosítani.

A korszerűen termelni tudó szakember fogalma természetesen rendkívül komplex. A szakterülettel összefüggő tudományos és technikai fejlettség színvonalának ismerete és sikeres gyakorlati alkalmazásának készsége – a szűkebb szakterületen való teljes értékű helytállás mellett a szélesebbkörű, általános szakmai tájékozottság kívánalma is feltétlenül hozzátartozik, – mindazokkal a politikai-világnézeti követelményekkel, amelyek a szakember minőségét szocialistává ötvözik. A korszerű szakmai képzettség tehát a speciális és az általános dialektikájának követelményeit foglalja magában. Ma már nemigen vitatható az a tétel, hogy a hozzáértő, tapasztalt, széleskörű szakember a legjobb befektetés. Az új gazdaságirányítási rendszer termelési és képzési tekintetben szükségyszerűen ráeszméltet ennek igazságára.

Fokozza az ilyen irányú igényeket a mezőgazdasági üzemek termelésének ipari jellegűvé válása. „A mezőgazdaság industrializálása abban az értelemben, hogy a hagyományos mezőgazdasági munkafolyamatokat ipari jellegűeké válták fel, továbbá abban az értelemben, hogy a mezőgazdasági termelés egyre több ipari eredetű termelőerőt alkalmaz, már nálunk is előrehaladott folyamat”. (Simon László, 1968.)

Ilyen ipari jellegű tevékenység az öntözéses növénytermesztés is. A termékmennyiség fokozását (a termelési, természeti feltételek javítását) és a munka termelékenységének növekedését segíti elő. Az öntözéses növénytermesztés rohamos terjedése – az öntözés objektív feltételeinek fokozatos bővülése mellett – ezzel is összefüggésben van. Olyan fejlettebb üzemi szemlélet terjed, melyszerint „az öntözés megvalósítása nemcsak egy már megelőzően kialakult magasabb mezőgazdasági szintet kíván, de megvalósulásakor vissza is hat erre: az öntözés lényegében új mezőgazdasági rendszert jelent; csak egy korszerű, új mezőgazdasági rendszer keretében bontakozhat ki sok előnyös lehetősége.” (Uo.) Ennek a progresszív strukturális szemléletnek kialakítása a Szarvason folyó szakképzésnek is egyik fontos feladata.

Az öntözéses növénytermesztési szakemberek iránt a társadalmi-gazdasági igény nagyon megnőtt az utóbbi években. A szarvasi öntözéses növénytermesztési technikum nagyarányú fejlesztését ez a körülmény is indokolja. Tekintélyes beruházással felépült objektumai (1968) a szakoktatás lényeges mennyiségi és minőségi kiterjesztésének tárgyi feltételeit jelentik. Ezzel egyenes arányban nő évről évre az érettségizett fiatalság érdeklődése és természetesen a felvett hallgatók száma is. Az 1968/69. tanévre például több mint 400 jelentkezőből vette

fel 180 első éves hallgatóját. A három évfolyam ilyen létszámú teljes felfutása folyamatosan, lépésről lépésre történik.

A hallgatói létszám alakulása a Szarvasi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikumban:

– 1960/1970 –

Év	A hallgatók száma	Évfolyamok	Megjegyzés
1960	23	I.(—II.)	Kétéves felsőfokú technikum képzés
1961	79	I.—II.	
1962	106	I.—II.	
1963	107	I.—II.	
1964	110	I.—II.	
1965	100	I.—II.	
1966	101	I.—II.	
1967	109	I.(—II.—III.)	Hároméves felsőfokú technikum képzés
1968	228	I.—II.(—III.)	
1969	408	I.—II.—III.	
1970	540	I.—II.—III.	

A létszámfejlesztés természetesen a népgazdaság perspektivikus igényeinek megfelelően alakul. Ismeretes, hogy öntözéses növénytermesztési lehetőségeink a többszörösére emelkednek a közeli években. Csupán a Kiskörei Öntözőrendszerben kiépülő vízlépcső és tározó több mint 300 000 ha további terület öntözéséhez szolgáltat majd vizet. Érthető, ha ennek tudata mind az ifjúság, mind a mezőgazdasági üzemek érdeklődését motiválja. A technikum fejlesztése ilyen értelemben szerencsés szakoktatási bázisa a szükségletek és lehetőségek kielégítésének. A hallgatók megyénkénti ideirányulása meggyőzően bizonyítja az országos kiterjedésű figyelmet, egyben az öntözésben érdekelt megyék fokozottabb igényét is.

A felvett, illetve beiratkozott hallgatók lakhely szerinti megyei megoszlása:

– 1960/1969 –

Sor-szám	Megye	1968/69. tanév				1960—67	
		I. évf.	II. évf.	III. évf.	Összesen	%	%
1.	Baranya	7	—	—	7	3,1	—
2.	Bács-Kiskun	16	1	—	17	8,—	5,—
3.	Békés	37	18	—	55	24,—	39,—
4.	Borsod-A-Z.	11	1	—	12	5,—	2,—
5.	Csongrád	10	1	—	11	4,5	7,—
6.	Fejér	2	1	—	3	1,3	0,5
7.	Győr-Sopron	3	—	—	3	1,3	1,—
8.	Hajdú-Bihar	16	7	—	23	10,—	13,—
9.	Heves	4	—	—	4	1,8	1,5
10.	Komárom	4	—	—	4	1,8	1,5
11.	Nógrád	1	—	—	1	0,4	1,—
12.	Pest (+Bp)	18	5	—	23	10,—	8,—

Sor- szám	Megye	1968/69. tanév			1960—67		
		I. évf.	II. évf.	III. évf.	Össze- sen	%	%
13.	Somogy	—	—	—	—	—	0,5
14.	Szabolcs-Szatmár	20	4	—	24	10,1	6,—
15.	Szolnok	25	8	—	33	15,3	14,—
16.	Tolna	2	—	—	2	0,8	0,5
17.	Vas	2	1	—	3	1,3	0,5
18.	Veszprém	—	—	—	—	—	—
19.	Zala	2	1	—	3	1,3	—
Összesen:		180	48	—	228	100,—	100,—

A Kiskörei Öntözőrendszer hatásterületén öntözésfejlesztésre jelentkező megyék, illetve üzeimik részéről nyilvánul meg a legnagyobb vonzat. Az összehasonlító kimutatás szemléletesen tárja elénk az öntözésfejlesztésre jelentkező mezőgazdasági üzemek megyénkénti nagyságrendű adatait és a szarvasi technikumban öntözéses növénytermesztési szaktechnikusi végzettséget szerző szakemberek alkalmazásának viszonyát.

A kiskörei öntözőrendszer hatásterületén öntözésfejlesztésre jelentkező üzemek megyénkénti adatai és a Szarvasi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum Öntözéses Növénytermesztési Szakán végzett szaktechnikusok megyénkénti alkalmazása, illetve az 1968/69. és 1969/70. tanévekben tanulmányokat folytató hallgatók számának összevetése:

— 1962/1970 —

Megnevezés	Megyék						Össze- sen		
	Békés	Borsod	Hajdú	Heves	Szabolcs	Szolnok			
Öntözésfejlesztésre tervezett területek (hektár)	14 417	13 853	36 173	4 808	11 598	20 384	101 263		
A végzettek közül alkalmazást nyert (1962—1968)	84	7	40	60	45	55	237		
Hallgatók száma	1968/69	I. évfolyam	37	11	13	4	20	25	110
		II. évfolyam	18	1	7	—	4	8	38
		III. évfolyam	—	—	—	—	—	—	—
	Összesen:		55	12	20	4	24	33	148
	1969/70	I. évfolyam	39	9	11	3	12	25	99
		II. évfolyam	35	10	13	3	17	22	100
		III. évfolyam	17	1	7	—	4	7	36
Összesen:		91	20	31	6	33	54	235	
Összesen várható öntöző szaktechnikus (1962—1970)		175	27	71	12	78	109	472	

Az 1962. óta eltelt nyolc év alatt a végzettek mintegy 77 százaléka (335 főből 237) helyezkedett el a Tisza völgyének öntözési hatáskörében levő szakterületeken. S amíg Békés (84), Szolnok (45), Hajdú (40) megyék az öntözéses növénytermesztési szaktechnikusokat viszonylag szép számmal alkalmazzák, a legszembetűnőbb aránytalanság Borsod (7) és Heves megyében (6) tapasztalható.

Az öntözésfejlesztés perspektívája jelentősen érezteti hatását a felvételre jelentkezők nagy számában. Az 1968. évi felvételek során a technikum Felvételi Bizottsága mérlegelte a Tisza második vízlepcsőjével kapcsolatos hat megye kibontakozó lehetőségeit is. Ez a szempont közrejátszott abban, hogy lényegesen több hallgató nyert felvételt a Kiskörei Öntözőrendszer hatásterületén levő területekről. Ezekből a megyékből az eddigi hét év alatt végzett összes hallgatóhoz viszonyítva (237) mintegy 98%-ának megfelelő (235) fiatal tanul jelenleg a jubileumi tanévben az intézetben. A további iskoláztatási munka folyamán nyilvánvalóan fokozott figyelmet fordít a technikum az öntözőrendszer második és harmadik lépcsőjének megépítése következtében megnövekvő szakemberellátottság kielégítésére. (Ez annál is inkább szükséges, mert a hároméves képzésre való áttérés következtében 1969-ben nincs végző évfolyam.)

Bizonyára nem tévedünk, ha az eddig végzett hallgatók elhelyezkedésének lehetőségeit is a társadalmi-gazdasági igény támasztotta realitással hozzuk összefüggésbe. A szarvasi felsőfokú technikumban oklevelet szerzett hallgatók könnyen álláshoz jutnak. Továbbra is fennáll a társadalmi ösztöndíjakkal biztosított szakemberek szerzésének gyakorlata az üzemek részéről. Az a körülmény pedig, hogy a volt hallgatók csaknem kivétel nélkül szakterületen dolgoznak, a nevelési tevékenység eredményességének egyik tünete is.

A végzett hallgatók elhelyezkedése:

Év	Végzett hallgatók száma	Elhelyezkedésük területe (munkahelytípus)				Szakterületen	
		Állami gazd.	Term. szöv.	Egyéb szakterület	Nem szakterület	Összesen	%
1962	23	5	13	4	1	22	97
1963	55	9	37	7	2	53	92
1964	50	9	29	10	2	48	96
1965	52	8	37	5	2	50	94
1966	53	4	45	1	2	49	96
1967	51	3	41	5	3	50	94
1968	51	5	39	5	2	49	96
Összesen:	335	43	241	37	14	321	—
%:	100	12,5	71	12,5	4	—	96

1962-től ugyanis 335 hallgató szerzett öntözéses növénytermesztési szakképesítést. Ezekből állami gazdaságokban 44 (12,5%), termelőszövetkezetekben 241 (71%) dolgozik. A volt hallgatók további 12,5%-a (44 fő) nem foglalkozik ugyan közvetlenül a termeléssel, de nem szakadt el a mezőgazdaságtól. Ezek tanácsi szakigazgatási munkakörben, vízügyi igazgatóságoknál, kutató intézetekben nyertek alkalmazást. Ezekkel együtt az oklevelet szerzett hallgatók 96%-a dolgozik mezőgazdasági jellegű munkakörben. Zömük (83,5 százalék) közvetlenül a termelésben tevékenykedik valamilyen szinten.

Az öntözési növénytermesztési – és természetesen általában a mezőgazdasági – szakemberekkel szemben támasztott társadalmi-gazdasági igény alapvetően meghatározza a *szakképzés célját*. Ennek jelenlegi fő vonásait – a szarvasi felsőfokú technikum funkciójára vonatkoztatva – a következőkben foglalhatjuk össze:

A szocialista nagyüzemi mezőgazdaság számára elméleti és gyakorlati felkészültségű öntözési növénytermesztési szaktechnikusok képzése, – az általános növénytermesztési képzésen túlmenően speciális ismeretek nyújtása, melyek képessé teszik a Szarvason végzett szakembereket arra, hogy önállóan vezessék az üzemág öntöző tclepét, elláthassák a termelést irányító szervek és vállalatok öntöző-szaktechnikusi teendőit, – vagyis *olyan szakemberek képzése, akik képesek az öntözési növénytermesztési szakmában üzemmérnöki szinten való tevékenységre*.

Az öntöző gazdálkodás nagyüzemi viszonyok között különösen megköveteli, hogy a termelés minden frontján szakképzett vezetők és dolgozók legyenek. Az öntözési növénytermesztéshez szükséges magasabb színvonalú gépi technika, a kémiai szerek nagyobb fokú alkalmazása, a korszerű termelési és szervezési módszerek és eljárások bevezetése, a termelés irányítása, szervezése megnövekedett követelményeket támaszt a mezőgazdaság területén dolgozó agronómiai, műszaki és adminisztratív szakemberek és dolgozók iránt is. Ez pedig a felsőfokú szakemberképzés fejlesztését kívánja, hiszen az *öntözési gazdálkodás személyi feltételeinek megteremtése éppen olyan fontos, mint a tárgyi alapoké. Ily módon az öntözés fejlesztése oktatási rendszerünk fejlesztésével szorosan összefügg.* (Dr. Gergely István, 1969.)

Az öntözési szakszerűségének fontosságát napjainkban legalább annyira hangsúlyoztatja a szaktudomány, mint magának az öntözésnek a jelentőségét. Ugyanis „előfordul olyan gyakorlat, hogy az öntözött növények művelése, tápanyaggal való ellátása, növényvédelme alatta marad a száraz gazdálkodás természeti feltételeinek, mert *nem rendelkezünk annyi jól képzett szakemberrel.*” (Dr. Kovács Gábor, 1968.) Ez a felismerés az alapja végeredményben a szarvasi öntözési növénytermesztési felsőfokú mezőgazdasági technikum főiskolai színvonalú fejlesztésének.

Az öntöző gazdálkodás perspektívája ugyanis a jelenleginél többszörös szakember munkáját igényli. „Az 1985-ben szükséges szakember létszáma előreláthatólag a következőképpen alakul: kultúrtechnikus 550 fő, öntöző mérnök 1 500 fő, öntöző szaktechnikus 5 000 fő (!), szakmunkás 36 000, öntöző gépész 17 000 fő. *Ennyi szakembert csak tervszerű, színvonalas, gyors ütemben fejlődő oktatással, iskolafejlesztéssel lehet képezni.*” (Dr. Gergely István, 1969.) Az idézett adatokból a szarvasi technikumra vár a feladat, hogy az ötezer szakembert a további 15 év alatt kiképezze. Ez az ütem azonban csak akkor lehetséges, ha a jelenlegi képzési kereteket legalább kétszeresére fejlesztik.

A felsőfokú szakmai ismeretek nyújtásával párhuzamosan kialakítja a szarvasi technikum a hallgatók *szocialista emberi vonásainak*, erkölcsi szemléletének, egyéniségének és tudatának szükséges vonásait, gazdaság-politikai tájékozódó képességét, dialektikus természet- és társadalom-felfogását. Annak megvalósítására törekszünk, hogy korunk fő társadalmi és politikai kérdéseiben megfelelő tájékozottsággal, ezek mellett a szükséges általános műveltséggel és magatartásbeli kulturáltsággal rendelkezzenek.

Nyomatékosan hangsúlyozzuk az eredményes nevelés szempontjából annyira fontos *nevelési feltételeket*. A Szarvasi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikumban

ezeket jelenleg a következő tényezők motiválják: a szarvasi agrár-szakoktatás *Tessedik Sámuelig* visszanyúló hagyományai; a felsőfokú szakoktatás keretei között 1960-tól kialakult szocialista nevelési gyakorlat; a jelentős mértékben kibővült oktató-testület egységes nevelési eljárásának koordinálása; a megsokszorozódott hallgatói létszám hatékony átfogása; az új kollégiumi bentlakás adta jó lehetőségek kihasználása; az intézeti tömegszervezetek aktivitása (párt, szakszervezet); a technikai Kommunista Ifjúsági Szövetség szervezeti felépítettségének továbbfejlesztése; a képzés tárgyi feltételeinek lényeges javulása az új objektumok birtokbavétele. A nevelő munkát befolyásoló objektív és szubjektív feltételek lényeges változáson, jelentős javuláson mentek át az 1968/69/70. tanévekben. A nevelési feladatok optimális megvalósításának lehetőségei adóttak a szarvasi felsőfokú mezőgazdasági technikumban.

A termelésben és az életben való *helytállásra* a technikum úgy készíti fel a hallgatókat, hogy a három tanév alatt megszerzett szilárd szakmai, politikai és világnézeti alapokon munkahelyükön is tudományos és materialista irányban fejlődjenek tovább. Ennek következtében hatékonyan valósítják meg a mezőgazdasági dolgozók között társadalmi funkciójukat, vagyis a korszerű termelési, politikai és kulturális feladatok eredményes végrehajtását.

Szarvason az ilyen igényű képzésnek maximális feltételei vannak. A *gyakorlati foglalkozások bázisüzeme* a húszezer holdas, korszerűen gazdálkodó és jó terméseredményeket elérő *Szarvasi Állami Gazdaság*. Igazgatója: *Nagy József* országgyűlési képviselő, és munkatársai a hallgatók gyakorlati képzésének készsége támogatói.

A korszerű szakoktatás *tudományos megalapozottsága* többrétűen biztosított. Az *Öntözési Kutató Intézettel* kialakult fúzió (közös igazgatás) a *kutató és oktató munka szerencsés összekapcsolását* teszi lehetővé. Az intézet több kutatója ugyanis tanít a technikumban, ennek néhány tanára pedig kutatási tevékenységet folytat az intézet keretében. Így a kutatás eredményeit közvetítési veszteség nélkül, azonnal felhasználják a technikai hallgatók képzésében.

Lényegében tehát a *Felsőfokú Technikum*, a *Kutató Intézet* és az *Állami Gazdaság* – sajátos funkciójuk betöltése mellett – szoros kölcsönhatásban és egymásrautaltságban együttműködik, a kölcsönös előnyök és érdekeltség jegyében dolgoznak az öntözési növénytermesztési szakemberek képzésében. A minden tekintetben szerencsés feltételek előnyös hatása a végzett hallgatók (termelési közép-kaderek) közvetlen, aktív és korszerű termelési készségében realizálódik. Bizonyára ezzel magyarázható a Szarvason végzők gyors és jó elhelyezkedésének lehetősége.

A képzés tudományos színvonalának állandó emelését az *oktatók széleskörű tudományos tevékenysége* is alátámasztja. A technikai általános és a tanszéki speciális *munkaterv*ek gondosan megjelölik és koordinálják a tudományos igényű kutatómunkát. Ennek tendenciája természetesen a szakoktatás elmélyítésének irányában hat. Eredményeit a képzésben való közvetlen felhasználásán túl *publikálják* is a tanárok. Az *Öntözési Kutató Intézet* tudományos folyóiratában, az *Öntözési Gazdálkodásban* (az Intézet és a 36. sz. akadémiai főfeladat Koordináló Bizottsága közös közleményei), és a *Felsőfokú Mezőgazdasági Technikumok Évkönyvében* vagy más *szakfolyóiratokban*, illetve *önálló kiadványként* jelennek meg tanulmányaik.

Az *Öntözési Gazdálkodásban* a felsőfokú technikumban oktatóktól az alábbi tanulmányok jelentek meg az utóbbi években: 1964: 1. *Dr. Kovács Gábor* (Debreceni Béla): A KGST koordinációs téma jelenlegi állása és eddigi ered-

ményei. 2. Szabó János: A szemescirok nagyüzemi termelése. 3. Dr. Kovács Gábor: Az öntözőrendszerek értékelésének és összehasonlításának általános kérdései. 1965: 1. Dr. Kovács Gábor: A termőréteg mélyítésének hatása a talaj egyes tulajdonságaira, a gyökérrendszer fejlődésére és a gyomosodásra. 2. Szabó János: Öntözött talajok művelésének és trágyázásának egyes kérdései, valamint adatok az ősgyepék nitrogén trágyázásához. 3. Szabó János: Tiszántúli öntözött ősgyepék agrotechnikájának egyes kérdései. 4. Dr. Kovács Gábor (Tóth Sándorné): A lucerna öntözéses termesztésének néhány fontosabb kísérleti eredménye. 5. Szabó János: Fajta és tenyésztés terület jelentősége a napraforgó öntözéses termesztésében. 1966: 1. Hartyányi László: Lefolyásvizsgálatok a Kondoros-völgyi mintavízgyűjtő területén. 1967: Szabó János: A rizs műtrágyázásának módja és a termelés közötti összefüggés. 1968: Hartyányi László: (Czesznak András): Talajnedvesség és talajvízjárás vizsgálata vegetációs időszakban. 2. Bertók János (Góg János): Hordozható merev öntözőcsövek kialakítása esőszerű öntözéshez. 1969: 1. Dr. Tóth Lajos: A vízgazdálkodás és öntözés élenjáróinak szobrai a Szarvasi Mezőgazdasági Technikumban.

A Felsőfokú Mezőgazdasági Technikumok Évkönyvében (közös országos kiadvány) a szarvasi technikai tanárok publikációi a következők: 1964/65. kötet: Dr. Kovács Gábor: A talajművelés és talajtermékenység egyes elméleti kérdései a réti és a sztyeppes réti szolonyecz talajokon. 2. Szűcs Lajos: A szemescirok mint sertéstakarmány. 1965/66. kötet: Dr. Hetényi Ernő: A Dél-Kelet Magyarországon élő Bryobiod fajokon végzett rendszertani és szaporodásbiológiai megfigyeléseink. Az 1966/67. évi kötetben nem jelent meg a szarvasi szerzőktől tanulmány. 1967/68. kötet: 1. Dr. Tóth Lajos: Tessedik Sámuel munkásságának progresszivitása. 2. Dr. Vincze Ferenc: Adalékok hallgatóink társadalom-szemléletének vizsgálatához. 1968/69. kötet: 1. Dr. Tóth Lajos: Gondolatok a felsőfokú mezőgazdasági technikai képzés nevelési lehetőségeiről – A Szarvasi Öntözéses Növénytermesztési Technikum munkájához. 2. Dr. Bertók János: Esőztető öntözőberendezések fejlesztése.

A Felsőfokú Technikum hároméves képzési tanterve (10/1967. Mg. É./F. M. r.) az 1969/70. jubileumi tanévben nyer teljes kifutást mindhárom évfolyam kiépülésével. Ennek alapján a képzés rendjét az alábbi kimutatás tükrözi:

- 1967/70 -

Megnevezés	Évfolyamok/félévek						Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	
1. Heti órák száma:							
Elméleti	19	19	18	19	18	17	1565 (42%)
Gyakorlati	17	18	18	18	18	19	2161 (58%)
Összesen:	36	37	36	37	36	36	3726 (100%)
2. Időbeosztás betekben:							
Előadás	15	15	15	15	15	10	85
Összefüggő mg. gyak.	2	4	1	2	1	2	12

Megnevezés	Évfolyamok/félévek						Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	
Üzemi gyak. és záródolg. készítése	—	—	—	4	—	3	7
Vizsgaidőszak	4	4	4	4	4	8	28
Szünetidő	—	8	—	7	—	9	24
3. Vizsgák száma:							
Kollokvium	5	4	4	5	5	6	29
Szigorlat	—	2	—	1	—	1	4
Gyak. jegy	3	4	2	3	1	—	13
Összesen:	8	10	6	9	6	7	46
4. Államvizsga:							
a) Feltételei:							
							1. Elfogadott záródolgozat
							2. Sikeres gyakorlati végvizsgorlat
b) Tantárgyai:							
							3. Kultúrtechnika
							4. Növénytermesztés
							5. Mezőgazdasági géptan
							6. Mezőgazdasági üzem- és munkaszervezés

A képzés jelenlegi személyi feltételei – tanszéki szervezeti egységekre bontva – a következőkben dokumentálható:

1969/70.

Tanszékek, munkaterületek	Tanszéki okt. létszám	Tanszéki oktatási létsz. belül						Tanszéki segédzsem.				Tanszéki össz. létszám	
		tanár		docens		adjunktus		segédzsem.					
		főhiv.	félál.	főhiv.	félál.	főhiv.	félál.	techn.	lab.	szakokt.	adm.		
Marxizmus-Leninizmus	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Idegen-nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Növénytermesztési	4	2	—	2	—	—	—	1	1	—	—	—	6
Céptani-műszaki	5	1	—	3	—	—	—	3	—	2	—	—	10
Kultúrtechnikai	3	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3
Növénytan-növényélettani	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Üzemszervezési	3	2	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	5
Kémiai-talajtani	3	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	5
Testnevelés	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Össz. létszám	28	13	1	8	3	3	—	5	4	2	1	—	40

A ballgatói létszám az 1969/70. tanévben:

Megnevezés	I. évf.	II. évf.	III. évf.	Összesen
Férfi	143	124	43	310
Nő	18	25	5	48
Összesen:	161	149	48	358

A Szarvasi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum első tíz éve munkája révén szilárdabban megalapozta az öntözéses növénytermesztési szakemberek magas-színvonalú képzésének feltételeit. Kiepült a három évfolyam. Elkészültek az impozáns épületek. A tanárok oktató-nevelő munkájához szoros egységben kapcsolódik a tudományos-kutató tevékenység. Következésképpen kialakultak a képzés főiskolai színvonalú lehetőségei.

FORRÁSKÖZLÉS

1. Dr. Simon Gyula: Nevelésünk húsz éve (1945—1964.) Bp. 1965.
2. Dr. Maday Pál: Szarvas története. Szarvas, 1962.
3. Békés megye statisztikai évkönyvei (1956—1968).
4. A szarvasi Vajda Péter Általános Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola évkönyvei (1962—1968).
5. A szarvasi Felsőfokú Óvónőképző Intézet évkönyvei (1961—1962).
6. A Magyarországi Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményei (1963—1968).
7. Öntözéses Gazdálkodás, Szarvas (1963—1969).
8. Dr. Tóth Lajos: a) Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképzés száz éves története (1965). b) Gondolatok az óvodai erkölcsi nevelés köréből (szerk.) 1967. c) Krecsmarik Endre élete és munkássága (1969). d) A szarvasi tanítóegyesületi mozgalom története (1969).
9. Szarvas Város Tanácsának tanácsülési, végrehajtóbizottsági és egyéb irattári anyaga.
10. Szarvasi Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztályának irattári és statisztikai anyaga.
11. Szarvas alsó-, közép- és felsőfokú tanintézményeinek irattári és statisztikai anyaga.
12. A szarvasi Állami Zeneiskola irattári, statisztikai és hangverseny műsoranyaga.
13. Pedagógiai szakfolyóiratok kapcsolatos számai és frásai (Felsőoktatási, Szemle, Magyar Pedagógia, Pedagógiai Szemle).
14. Dr. Gergely István: Az öntözés szerepe a mezőgazdasági termelés fejlesztésében, Bp. 1969.
15. Dr. Kovács Gábor: Az öntözés kézikönyve, Bp. 1968.
16. Általános iskolai tantervek és tankönyvek.
17. Felsőoktatási programok, jegyzetek, tankönyvek (Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum, Óvónőképző Intézet).
18. Dr. Vincze Ferenc: A szarvasi mezőgazdasági szakoktatás múltja és jelene (1964).
19. Szlovák Tanítási Nyelvű Általános Iskola irattári és statisztikai anyaga.
20. Személyes elbeszélések, feljegyzések, magán okiratok, levelezések. (Ezeknek rendelkezésre bocsátásáért ezúton mond köszönetet a szerző.)
21. Békés megyei Népújság, valamint más folyóiratok és napilapok.

Dr. Kovács Gábor:

A SZARVASI ÖNTÖZÉSI ÉS RIZSTERMESZTÉSI KUTATÓ
INTÉZET MUNKÁJÁRÓL

Az Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézet 1950-ben alakult azzal a céllal, hogy a mezőgazdasági termelés továbbfejlesztéséhez szükséges öntözési ismereteket összegyűjtse, kutassa, megszabja azokat az új követendő eljárásokat, amelyek hivatottak elvégezni az öntözéses növénytermesztés, az egész öntözéses gazdálkodás agrokémiai, kultúrtechnikai, üzemszervezési problémák tudományos megoldását.

Az Intézetnek szerencsés történelmi adottsága az, hogy azon a helyen szerveződött, ahol 200 évvel ezelőtt a magyar mezőgazdasági tudomány megalapítója, kiváló úttörője – *Tessedik Sámuel* végezte céltudatos munkáját. Célkitűzése az volt, hogy a szikes, aszályos Alföld arculatát megváltoztassa, népét művelté, gazdaggá, megelégedetté tegye. Olyan növények honosításával foglalkozott, melyek a későbbiek folyamán meghatározói lettek a táj termelésének, és mezőgazdasági kultúrájának kibontakozását eredményezték. *Tessedik Sámuel* harca nemcsak a természeti erők leküzdésére irányult, hanem meg kellett küzdenie korának szemléletével, maradiságával és nem utolsósorban emberi rosszindulatával is.

Intézetünkben 30 tudományos munkatárs dolgozik, közülük 10 a Magyar Tudományos Akadémia különböző tudományos fokozatával rendelkezik. A kutatókollektíva munkája azért lehet eredményes, mert technikusok, laboránsok, kísérleti szakmunkások eredményesen egészítik ki tevékenységüket. A kísérletek megvalósítói több mint 400-an dolgoznak így Intézetünkben, szoros egyetértésben és egymást segítve. Intézetünk kísérleteit 1800 kat. holdas kísérleti üzemen végzi.

Kezelésünkben van az Európaszerte híres 140 kat. holdon elterülő Arborétum, ahol több mint 1600 féle fa- és cserjeféleség található, és ahol évente több mint százezer ember fordul meg, talál üdülést, pihenést, szórakozást és kellemes kikapcsolódást heti munkája után.

Az Intézet munkája iránt – ahogy nő a mezőgazdaság technikai bázisa, szakmai felkészültsége –, egyre nagyobb igények támasztódnak. A korábbi években alapvető célkitűzés az volt, hogy a szikes, sekély termőrétegű, nehezen művelhető réti talajokon rendezkedjünk be az öntözéses termesztésre. Ezek meghozták eredményeiket. Azonban ma új, hatalmas beruházás megvalósítására készülünk. Megkezdődött a Tisza II. Vízlépcső építése, aminek segítségével több mint 500 000 kat. holdon válik az öntözővíz terméshozó tényezővé, és a Vízlépcső vizét a legértékesebb talajainkra biztosítjuk. Éppen ezért sokkal nagyobb

körütekintést, tudományos megalapozottságot igényel tervezése és üzemelése. Ilyen értelemben az öntözéses gazdálkodás termelési biztonságunkat fokozza. Ezen létesítmények hozzájárulnak szeszélyes időjárásunk hatásának csökkentéséhez, a biztonságos növénytermesztés megalapozottságához.

Az öntözéses termesztést csakis úgy és akkor célszerű végeznünk, ha gondoskodunk talajaink megfelelő tápanyagellátásáról és műveléséről. A növekvő termésátlagok feltételezik a növekvő talajtermékenységét is. 1956-ban kísérleteket állítottunk be, hogy megállapítsuk öntés réti talajon a különböző mélységű művelés és tápanyag utánpótlás termésre gyakorolt hatását. Megfigyeltük azt, hogy húzamosabb öntözés hatására a talajok összeiszapolódása következik be. Romlik a vízáteresztőképessége, légjárhatósága és ezekkel tápanyagszolgáltató képessége, meglassul az öntözővíznek mélyebb rétegbe történő szivárgása, csökken a talaj térfogatsúlya, pólustérfogata.

Fontos megállapítani, hogy milyen növények hálálják meg a különböző mélységű művelést. Milyen növényi sorrend kialakítása szükséges a különböző mélységű művelések utóhatásainak hasznosítására. Továbbá tisztázandó, hogy a mélyművelések után a következő években milyen talajművelések szükségesek. Itt fontos figyelmet kell fordítanunk a növényzet gyökérfejlődésére, táplálkozási lehetőségeinek maximális biztosítására. Beigazolódott, hogy különböző mélységű művelések hatására az egyik legalapvetőbb fizikai változás a talaj térfogatsúlyának változása. A térfogatsúly változás kedvező levegőviszonyokat teremt az optimális mikrobiológiai tevékenység fokozására, kedvezően alakul és megjavul a talaj hógazdálkodása, és megállapítottuk azt, hogy a közvetlen mélyművelés károsan hat a lucerna fejlődésére és termésmennyiségére. A közvetlen mélyművelésre telepített lucernának szénatermése 14–25⁰/₀-kal csökkent, 20–25⁰/₀-kal csökkent a búza átlagtermése, a 25 cm mélységbe művelt területhez viszonyítva. Termésmnövekedést figyeltünk meg a kukoricánál, cukorrépánál. Ugyanakkor azok a növények, melyek termése az első esztendőben a közvetlen mélyművelés hatására csökkent, a mélyművelést követő második, harmadik esztendőben kedvezőbb termésmnövekedést biztosítanak.

Öntözéses kísérleteinkből megállapítottuk, hogy a takarmánynövények termesztése indokolt és szükséges. A lucerna szárazságtűrő növény. Nagy gyökérendszert fejleszt és ezen keresztül biztosítja a nagy mennyiségű tápanyag- és vízfelvételét. Különösen az első éves lucerna hálálja meg az öntözést és ad növekvő termésátlagokat. Intézetünkben végezzük a Nagyszénási államilag elismert lucernafajta nemesítését és évente 60–100 q elitvetőmagot biztosítunk mezőgazdasági üzeink részére. Az öntözéses lucernatermesztés új betegségek megjelenését eredményezi. Az öntözött és viszonylag levegőtlen körülmények között különböző gombák és baktériumok terjednek el, melyek megtámadják a lucerna gyökérzetét és a második, harmadik esztendőben nagymértékű ritkulást figyelhetünk meg. Ezen betegségek tisztázása, kórokozóinak megismerése és a rezisztencianemesítés módszerének kidolgozása most van folyamatban. Rendelkezünk olyan törzsekkel, amelyek öntözött körülmények között a harmadik, negyedik esztendőben is beállt állományt és ezen keresztül nagy termést biztosítanak. Kíváncsi, hogy e törzsek, illetve az ezekből előállított fajták és hibridek nagy beltartalmi értékkel, fehérje aminosav-mennyiséggel rendelkezzenek.

Megvizsgáltuk, hogy a különböző műtrágyák, azok keverékei hogyan hatnak az évelő pillangósvirágú takarmánynövények termésére, beltartalmi értékeire.

Nagyon sok vitát váltott ki és ma is folyik a vita afelett, hogy mezőgazdasági üzeinkben zöldtrágyázást milyen mértékben használjunk. Munkatársaink

közel egy évtizedes vizsgálatainkban megállapították, hogy a kettőstermesztésnek nagy lehetőségei vannak öntözés adta körülmények között. Az öntözéses kettőstermesztés réti talajon elsősorban takarmány gondjainkat enyhíti és nem zöldtrágyaként használható fel. Az eredmények azt igazolják, hogy az alászántott másodnövények zöldtrágyaként rosszabbul hasznosíthatók, mintha azokat fel-takarmányoznánk, illetve az itt nyert trágyát szóránánk ki a területre. Még műtrágyával sem adják azt az eredményt, amit e módszer hangoztatói közöltek. Mindezekből kifolyólag a másodtermesztést javasoljuk, főleg napraforgó, siló-cirok, silókukorica, tavaszi repce növényekkel, mint takarmánytermesztésünk fontos növényeit.

A burgonyatermesztés az Alföldön éppen a száraz, csapadékszegény időjárás következtében nem volt biztonságos. Az öntözés adta lehetőségek kihasználásával kiválógtattuk azokat a fajtákat, amelyek az öntözést meghálálják, nagy termésmennyiséget biztosítanak. Ezen fajták a Kisvárdai Rózsa, a Gülbaba. Az öntözés több év átlagában mintegy 50–70⁰/₀-kal növelte a termést. A termésmnövekedés különösen réti talajon volt nagyon kedvező.

Foglalkozunk a kukorica nemesítésével és termesztésével is. Előállítottunk az öntözéses termesztés céljaira olyan silókukoricákat, amelyek bőven hoznak fattyat. A bennük levő fehérje mintegy 1,5⁰/₀-kal magasabb, mint a szemre termesztett kukoricáknál. Két silókukoricánk nyert elismerést: az Sz-1 és az Sz-611. Intézetünk nagy szerepet vállalt és szorgalmazta az egyszeres keresztezésű hibridek termelésbevonását. Ezen erőfeszítések is hozzájárultak ahhoz, hogy 1969-ben a mintegy 400 000 kat. holdon egyszeres keresztezésű szemeskukorica hibrideket termeltünk, melyek kedvező tápanyagellátottság mellett 10–15⁰/₀-kal teremnek többet, mint az eddig alkalmazott kétszeres keresztezésű hibridek. 1969-ben öt hibrid került bejelentésre, melyek előzetes vélemények alapján nagyon jól szerepelnek az országos fajtakísérletekben. A kukorica öntözéses termesztésének tisztázásánál fontos kérdés a tenyésztőterület tisztázása. Megállapítottuk az elmúlt évtizedben, hogy a csapadék mennyiségétől függően a területegységenkénti szemtermés mennyisége mintegy 40–60⁰/₀-kal emelkedett az öntözés hatására. A kísérletek azt igazolják, hogy öntözéses termesztés esetén m²-enként 5–6 növény, azaz kat. holdanként 26–33 ezer növény biztosítja a maximális termést.

Fontos helyet foglal el kísérleteinkben a különböző öntözési módok vizsgálata. Néhány évvel ezelőtt a vita még azon folyt, hogy melyik öntözési módnak van elsődlegessége, melyiket terjesszük inkább mezőgazdasági üzeinkben – a felületi öntözést, vagy az esőtető berendezésekkel végzett öntözést. A kukorica esetében az 1 mm-re jutó terméstöbbet a felületi öntözésnél 17,9 kg, esőszerű öntözésnél 15,3 kg szemtermést biztosított. Cukorrépa esetén az esőszerű öntözés bizonyult hatékonyabbnak. Étkezési paprika esetén az esőszerű öntözés volt eredményesebb. Füveslucerna esetében megfigyeltük, hogy a sávcsörgeszettő öntözés közel azonos szénatermést biztosított, mint az esőszerű öntözés.

Másik fontos takarmánynövényünk a takarmánycirok. Az alacsony növésű takarmánycirok nagy termést biztosít. Jelenleg rendelkezünk olyan hibridekkel, melyek fajtakísérletünkben 45–50 q/kat. hold szemtermést adtak kedvező beltartalmi értékkel. Betakarításuk kombájnnal megoldható. Szikes talajokon eredménnyel termesztethetők. Természetesen termesztésük itt is akkor gazdaságos, ha vegyszeres gyomirtást végzünk, ezzel biztosítjuk a ciroktermő területek kulturállapotban való tartását, gyommentességét. A cirok természetesen érzékeny különböző vegyszerekkel szemben. A különböző szudáni cirokfű hibrideink két

kaszálást biztosítanak, 350–400 q/kat. hold zöldtömeget teremnek öntözéses termesztés esetén. 1969-ben az Sz-c silócirok nyert elismerést, mely az országos fajtakísérleti eredmények adatai szerint 70 q-val adott többet, mint az egyéb silóhibridek.

Takarmánynövényeink öntözéses termesztése között fontos helyet foglal el a telepített legelők öntözése. Ilyen lehetőség a volt rizstelepeken mesterséges legelők létesítése. Az eredmények azt igazolják, hogy kat. holdanként – 9 év átlagában – az átlagos tejtermés 6065 liter volt. Egy tehén napi tejtermelése – 9 év átlagában – 12,4 liter volt, kiegészítő takarmányok nélkül. A kat. holdankénti zöldhozam ugyancsak 9 év átlagában 309 q. Ezek az eredmények arról tanúskodnak, hogy kiegészítő abraktakarmány nélkül rendkívül gazdaságosan termelhetünk tejet öntözött mesterséges legelőkön. Hasonlóképpen jó eredményt értünk el fiatal bikák legelőn való hízlalásával, ahol 1 kat. hold legelő húshozama 795 kg volt. Természetesen a legpontosabban előírt technológia betartása alapvetően fontos, mert a folyamatos jó minőségben való takarmányellátás csakis úgy biztosítható, hogy állataink a legeltetési időben – ami 160–170 napra tehető – olcsón, gazdaságosan és friss takarmányt kapjanak. A mesterséges legelő problémája mellett legalább ilyen fontos a nagy területre való tekintettel az ösgepek agrotechnikai kérdésének megoldása. Megállapítást nyert, hogy kat. holdanként 300 mm feletti öntözővíznormák rendkívül eredményesek. A megfelelő műtrágyázás és öntözés több évi használat után megváltoztatja a növényállomány összetételét, megjelennek és elszaporodnak a pillangósok a legelőfűvek között. Tápanyagban gazdag takarmányt kaphatunk és azokon a területeken, ahol korábban öntözés nélkül 8–10 q/kat. hold szénát nyertünk, így szakszerűen gondozva és öntözve 45–70 q/kat. hold szénának megfelelő legelőfű áll állatállományunk rendelkezésére.

Hogy a különböző gyeptelepítésekhez megfelelő fajok és fajták álljanak rendelkezésre, foglalkozunk a gyeptelepítések nemesítésével. Törekszünk előállítani olyan gyeptelepítési fajtákat, melyek a jelenleg köztermesztésben levő fajoknál 20–25%-kal bőtermőbbek és fehérjében gazdagabb termést biztosítanak. Jelenleg 9 államilag elismert nemesített fűfajtánk van és 8 fajtajelöllettel rendelkezünk.

Intézetünkben behatóan foglalkozunk a rizstermesztéssel. A korábban termelt Dunghan Shali fajta gyenge ellenállóképességet mutat a *Piricularia orisae* Cav.-al szemben. Ezért fontos feladat volt, hogy előállítsunk olyan fajtákat, melyek minőségben nem maradnak el az említett fajta mutatóitól, kedvező malomipari tulajdonsággal rendelkezzenek, kielégítsék a kereskedelmi igényeket és nem utolsósorban a háziasszonyok szívesen vásárolják jó főzhetősége miatt. Államilag elismert fajtánk a Kákai 203-as, a Kákai 162-es és a Szarvasi korai. Ezek rezisztenciájukkal és termőképességükkel megfelelnek az agrotechnikai követelményeknek. Nagy termésmennyiséget adnak és a betegségekkel szemben ellenállóképességük nagyon jó. Az elitvetőmag biztosítása évről-évre növekszik. 1968-ban 350 q elitvetőmagot állított elő intézetünk. A rizstermesztésnek a korábbi években nagy fékezője volt a különböző gyomok elszaporodása. A kakaslábű, a zsióka, szürös káka stb., valamint az állati kártevők sok kárt okoztak rizsvetéseinkben. Az utóbbi években kidolgoztuk a rizs vegyszeres gyomirtását olyan kontakt hatású postemergens herbicidekkel, melyek tisztán tartják rizsvetéseinket. Az elmúlt években az itt kidolgozott eredmények felhasználásával mintegy 30 000 kat. holdon végeztek rizstermelő üzemek

vegyszeres gyomirtást. Az eredmények azt igazolják, hogy a kakaslábű ellen legeredményesebb 2–3 leveles korban végezni a permetezést.

Az állati kártevők elleni védekezés ugyancsak megoldott. Munkatársaink közreműködésével mezőgazdasági üzemek védekeznek a különböző kártevők ellen.

A rizstermesztés egyik fontos kérdése a betakarítás gépesítése. Most, amikor kutatóink munkája alapján már rendelkezünk megfelelő fajtaival, megfelelő műtrágyát tudunk biztosítani rizstermelő talajainkra, a növényi sorrend kérdése is megoldott. 1965 őszén a jugoszláv ZMAJ gyárnak „Kondor” típusú rizsarató-cséplő gépével nagyon jó eredményt értünk el és ennek hatására egyre inkább terjed gazdaságainkban a kombájnos beszerzés. Az évi megtakarítás meghaladta a 160 000 Ft-ot. Így a rizs rendkívül nehéz kézi betakarítása helyett előtérbe lépett üzemünkénél a rizsnek kombájnnal történő betakarítása, mely leegyszerűsíti a munkát, csökkenti a pergesvesztést és fokozza a termelés biztonságát.

Az Intézet foglalkozik a különböző műtrágyák hatásával és tisztázza azokat a kérdéseket, melyek a táplálóanyagellátás és az öntözés összefüggésében jelentkeznek mezőgazdasági üzemekben.

Vizsgáljuk azon kérdéseket, hogy a különböző öntözések gazdaságossága hogyan jelentkezik, milyen szervezési formák a legcélszerűbbek a különböző növényeknél, milyen gazdaságossági mutatók érhetők el, a különböző öntözőmódszerek gazdaságossága hogyan alakul, milyen munkaszervezési kérdések megoldása szükséges.

Foglalkozunk az öntözéses gazdálkodás kultúrtechnikai kérdésének a megoldásával. Ideiglenes csatornás öntözési eljárás bevezetése, barázdanyitó eke, terelő töltéscsatorna készítése, öntözőcsatornák szigetelése, vízszállítás és vízadagolás határfokának értékelése, esőztető berendezések hordozható nyomócsöveinek fejlesztése. Az elmúlt évben más intézményekkel együttesen, közösen kialakítottunk egy ütésálló PVC csővezeték, valamint hordozható alumínium nyomóvezeték, műbörtömlőt alkalmaztunk. Ezek a berendezések a korszerű követelményeket kielégítik. Könnyen kezelhetők és szállíthatók. Beható vizsgálatokat végeztünk vízháztartásbeli kérdésekben.

Természetesen ezen rövid ismertető nem elegendő arra, hogy az Intézet minden egyes témájával, munkájával, elért eredményeivel behatóan foglalkozzunk. Azonban mégis e néhány kiragadott témán keresztül szerettem volna bemutatni az Intézetben folyó sokoldalú munkát. Az itt folyó munkák és az elért eredmények nem lennének teljesek és nem felelnének meg a kor követelményeinek, ha ezek nem terjednének a gyakorlatban. Évente intézményünkbe több ezer mezőgazdasági szakember, szakmunkás és érdeklődő látogat, hogy eredményeinket megismerje, saját területén hasznosítsa.

Az utóbbi években kiterjedt szaktanácsadási munkát végzünk. Az elmúlt esztendőben a különböző mezőgazdasági üzemek felé javasoltuk és vállaltuk, hogy 1 kat. holdon üzemenként – 500 kat. hold átlagában – 35 q szemes kukoricát termelünk, amennyiben az üzem az előírt agrotechnikának (fajta, tőszám, tápanyagellátás, növényvédelem stb.) eleget tesz. Az intézet igényt tartott a 35 q-án felüli többlettermés 30%-ára. Ezek az eredmények nagyon sikeresek voltak a Kondoros Dolgozók Tsz, az Újkigyősi Aranykalász Tsz és a Nádudvari Vörös Csillag Tsz-ben. Ez évben a munkát kiszélesítettük. Több mint 3000 kat. holdon végzünk rizstermesztési szaktanácsadást. Pl. Békés, Szolnok, Hajdú megyékben, a Szarvasi Állami Gazdaságban. Mindamellét,

hogy kutatóink tudásának ilyen értelmű kamatoztatásával a legújabb kutatási eredmények bevezetésre kerülnek, az üzemekben sok tapasztalatot nyerünk a további kutatómunka végzéséhez, így a tudomány ténylegesen tevékeny termelőerővé válik és ez egy gyors módja annak, hogy az új kutatási eredmények gyorsan realizálódjanak a termelésben.

Lényeges változás van a tapasztalatcserék szervezésében. Míg a korábbi években mi szerveztünk bemutatókat, meglehetősen nagy volt az érdeklődés, de véleményünk szerint nem volt olyan nagy odahaza annak megvalósítása. Ma a különböző mezőgazdasági üzemek spontán, szakembereikkel, tsz-szövetségek szakembereivel, – tehát az érdeklődők keresnek fel bennünket, hogy megismerjék azt, ami termelésüket, jövedelmezőségüket a saját érdekükben is előbbre viheti.

1969-ben belső átszervezést hajtottunk végre. Az eddigi soktémájúságot megszüntetjük és kutatási programokat dolgozunk ki négy fontos kérdés megoldására:

1. Az öntözéses gazdálkodás termesztési, műszaki, ökonómiai alapkérdéseinek komplex kutatása;
2. a szántóföldi növények öntözéses termesztéstechnikájának fejlesztése;
3. a korszerű legelő- és rétgazdálkodás komplex fejlesztése, valamint a gyep-növények nemesítése;
4. a rizs nemesítése és a termesztés komplex fejlesztésének a kutatása.

E kutatási célprogramokat az egész ország területén intézetünk fogja össze. Kidolgozzuk a különböző kutatási célkitűzéseket, elgondolásokat és a korábbi osztályszervezetek, melyek az intézetben voltak kialakulva, egyes programok megoldása érdekében fogják kifejteni korábbi tevékenységüket. E kutatási célprogramok tíz évre készülnek el, melyek meghatározzák a tudományos munka irányát, anyagi lehetőségeit, a személyi állomány bővítését.

A kutatás átszervezésével egyidőben megváltozik intézetünk neve és az *Öntözési Kutató Intézet* nevet veszi fel.

Intézetünk a hazai öntözéses kutatás, öntözéses termesztés központja lett. Mindemellett évente 450–500 külföldi kutató, szakember, mezőgazdasági vezető látogatja meg intézetünket, ahol – az ő szavaikkal élve – nem vallunk szégyent tudományos eredményeinkkel, sőt jó néhány kérdésben előkelő nemzetközi helyet biztosítottak elért eredményeink számunkra. Ezek az eredmények nemcsak a mi intézményünk, hanem a magyar mezőgazdasági tudomány hírnevét öregbítik a világ előtt.

Szalay Mihály:

A HALTENYÉSZTÉSI KÍSÉRLETI ÁLLOMÁS KIFEJLŐDÉSE ÉS MUNKÁJA

A technika forradalma az életformát is megváltoztatja, ez pedig – a jó közérzés és az egészség megóvása érdekében – táplálkozásunk átalakulását is megköveteli.

A holnap étlapján vezető szerep vár az állati fehérjékre, a könnyű állati húsokra. Fogyasztásuk mértéke, mint a fejlett nyugati államok példája mutatja, az életszínvonal mértékét is kifejezi.

A könnyű húsok között is kitűnik nagy biológiai értékével és könnyű emészthetőségével a halhús. Belőle azonban ma még csak 2 kg jut évente hazánk egy lakójára. Mielőbb el kellene érni, hogy aránya az emelkedő húsfogyasztáson belül is a mai 3–4%-ról legalább 10%-ra növekedjék.

Megvan-e a lehetőség hazai haltenyésztésünk megtöbbszörözésére? Feltétlenül, hiszen erre éghajlatunk különösen kedvező, sőt, mint majd látjuk, fontos népgazdasági érdek lenne, hogy halastóterületünk éppen a leggyengébb talajokon megtöbbszöröződjék.

Elérhető-e, hogy jobb egészségünk érdekében mind többen váljanak halévökké? Minden bizonnyal, hiszen a hal évszázadokon át gyakori és kedvelt tápláléka volt népünknek. Ahhoz azonban, hogy újból azzá legyen, olcsóbb halárrakra, és még húsosabb, ízletes halak nagyobb választékára van szükség, élve, konyhakész termékekben és finom halkonzervekben egyaránt.

Haltenyésztésünkre ezért az eddiginél is nagyobb mennyiségi és minőségi fejlődés időszaka vár. Ahhoz azonban, hogy feladatát jól betöltse, korunkban már nélkülözhetetlenné vált a tudományos kutatás szerepe. A nemzetközi előrehaladás vívmányainak közvetlen megismerésével és hazai viszonyokra történő átültetésével, a jellegzetesen hazai kérdésekben pedig saját kutató munkájával mind korszerűbb és mind jövedelmezőbb tenyésztési módszereket, sőt új gazdálkodási rendszereket kell kidolgoznia, hogy a termelést szinte állandóan megújíthassa, a legkorszerűbb színvonal eléréséhez segíthesse.

HAZÁNK HALÁSZATA ÉS HALTENYÉSZTÉSE

Természetes vizeink halbősége évszázadokon át híres volt. Száz évvel ezelőtt 1,5 millió mázsára rügött a volt Osztrák–Magyar Monarchia összes haltermelése és ennek jókora hányadát a Tiszának és mellékfolyóinak 3 millió holdas ártere nevelte fel. A vízrendezések azonban elvették a halak legelőterületét.

A két világháború között már csak 40–45 ezer q volt természetes vizeink évi átlagos halzsákmánya. Még most is csak évi 48–54 ezer q-nál tart és ennek is közel 2/3 része silány halakból áll. Bár természetes vizeinkbe népesítésként ma már évente tízmillió forint értékű nemes halivadék kerül, még sok a tennivaló, hogy a halászok és a horgászok gazdagabb zsákmánnyal térhessenek haza. Ennek esélyeit azonban egyre jobban korlátozza az iparosodás fokozódó szennyvíz-termelése, a mezőgazdasági kemizálás és a szintetikus mosószerek ártalma. Ezért halállományunk nagyobb fejlesztése inkább csak az állóvizeken, a holt-ágakon, a víztárolókon – különösen a Tisza II. vízlépcső húszezer holdas tározóján – és a Balatonon várható.

Folyóink közül ma még kivételesen kedvező helyzetben van a Körösök vízrendszere, de a vízszennyezések fenyegető előjelei már itt is mutatkoznak. Mindent el kell követni ártalmaik megelőzésére.

A tógazdasági halhústermelés csak a múlt század végén kezdődött el hazánkban. A két világháború között tógazdaságaink 16 ezer holdnyi területe 30–35 ezer q áruhaltermelést adott.

Vízgazdálkodásunk nagyjai már egy emberöltővel ezelőtt az öntözés és a tógazdálkodás kapcsolati lehetőségeit is felismerték és sürgették – főként a szikeseken – kísérleti halgazdaságok létesítését:

„A jövő vízügyi programjának alappillére az öntözés és ezzel szorosan összefügg a tógazdaságok ügye is... Hazánkban mintegy fél-egymillió hold szikes terület van, és a rosszabb szikeseket eddig még alig sikerült mezőgazdaságilag kihasználni... A szikesek halgazdasági felhasználásának gondolata a lehető legnagyobb figyelmet érdemli meg... Alföldünk talaja igen sok helyen nagyon változatos. Az öntözésre predesztinált jó területek mellett úgyszólván csakis halgazdaság útján kihasználható szikes területek is fekszenek, amelyeket ugyanaz a tápláló csatorna láthat el vízzel, az egyiket tavasszal, a másikat nyáron... A Halélettani Kísérleti Állomáson kívül szükség lesz még néhány gyakorlati irányú állami kísérleti halgazdaságra is. A kísérleti telepek közül egyet mindenestre igen gyenge minőségű szikes területen kell berendezni, hogy kellő támpontokat nyerjünk a szikesek halgazdaságokkal való kihasználásának rentabilitására vonatkozólag.”

Ezt írta Sajó Elemér 1931-ben, „A magyar halászat” c. könyv bevezetőjében. Ugyanannak a „Magyar halászat jövője” c. fejezetében Fischer Frigyes tollából ezt találjuk: „Nagy kiterjedésű szikeseink mély részeinek értékesítése szintén tógazdaságok útján oldható meg. Ha a pusztán elméleti kutatás céljait szolgáló Tihanyi Biológiai Intézet létesítése indokolt és hézagpótló volt, akkor a kísérleti tógazdaság vagy tógazdaságok létesítése a gyakorlati élet elkerülhetetlen követelménye. Nagy perspektívát mutat a tógazdaságnak az öntözéssel való kombinálása... E két gazdasági ág együttműködése biztató képet mutat a jövőre.”

Mikor e sorokat írták, az ország tóterületének 76%-a még a Dunántúlon terült el.

Az öntözéses gazdálkodás és vele párhuzamosan az alföldi tógazdaságok nagyarányú fejlesztése a felszabadulás után következett be. A halastavak országos víztükre a korábbiak közel háromszorosára emelkedett, és ennek 55%-a ma Hajdú, Szolnok, Békés és Csongrád megyében csillog, a távlati nagy tófelületnek pedig már csak 1/4-e lesz a Dunántúlon.

Jelenleg tógazdaságaink 38 ezer holdnyi üzemelő tóterületen 150 ezer mázsa áruhalat termelnek, de – a szarvasi kezdeményezés országos elterjedésével –

már közel azonos súlyú peccsenyekacsát is felnevelnek ugyanott, mintegy 600 millió Ft együttes értékben.

Haltenyésztésünk színvonala a nemzetközi szakkörökben is elismertté vált.

A vízügyi szervek és szakkörök felmérései szerint a hazai tóterület a jövőben százezer holdra is felfejleszhető, a mélyfekvésű, szántóföldi művelésre alkalmas területek beépítésével. Öntözésünk nagyszabású vízi építései az újabb tógazdaságok vízellátásának feltételeit valóban megteremtik.

A halhústermelés fejlesztésének páratlan hazai lehetőségei azonban a gondoktól sem mentesek. Ma már alig van választékunk, taví áruhaltermelésünk 90%-a ponty. Az utóbbi években sajnos ez is eléggé elzsirosodott, mivel pedig termelésének önköltsége is megdrágult, kissé már a fogyasztói árak is emelkedtek. Az önköltség lényeges csökkentésére alkalmas új módszerek kidolgozása, illetve elterjesztése, a minőség és a választék megjavítása kulcskérdése lett tógazdasági haltermelésünk továbbfejlődésének. Ez is nagyrészt kutatási feladattá vált, akárcsak az öntözőgazdálkodás és a haltenyésztés legeredményesebb kapcsolati lehetőségeinek kidolgozása.

A HAZAI HALÁSZATI KUTATÁS KRÓNIKÁJA

Fél évszázadon át Budapesten talált otthonra a hazai halászati kutatás, az 1906-ban alapított M. Kir. Halélettani és Szennyvíztisztító Kísérleti Állomáson, amelyből később hasonló nevű intézet, majd 1952-ben Haltenyésztési Kutató Intézet létesült. Az Állomásnak európai hírnevet szerzett tudósai, különösen Maucha akadémikus és Unger Emil kísérletügyi főigazgató termelésbiológiai, vízkémiai és halélettani munkássága. Az új tenyésztési, termelési technikai eljárások kidolgozását azonban nagyban hátráltatta, hogy az Állomásnak egyetlen kísérleti bázisa sem volt, a termelő üzemekben megismert problémák megoldására többnyire csak laboratóriumi kísérletekkel kereshettek választ.

A SZARVASI KÍSÉRLETEK MEGINDULÁSA

Az ország halasvizeit járó kutató 1950–51-ben olyan tájat keresett, amely vízrendszerében gazdag, és bővelkedik azokban a talajtípusokban, amelyek mezőgazdasági hasznosítása gondot okoz, de halastavak létesítésére alkalmas. Így esett a választás az első hazai kísérleti tógazdaság felépítése során éppen Szarvasra és Békésszentandrásra. Ez az ország legaszályosabb vidéke, határa talajainak pedig 60%-a szikes.

Az első halgazdasági kísérletek az akkori ÖTKI gazdasága bikazugi üzemegységének rizstelepén kezdődtek meg, 1951 nyarán. E vizsgálatok elsősorban a rizsföldek hármás – halakkal és kacsákkal történő – hasznosítási módszerének kidolgozására irányultak. Közben a rizstermelés és a rizsföldi haltenyésztés problémái is feltárultak. Az első kísérleti tórendszer 1953 tavaszán épült meg az FM. Kísérleti Igazgatósága által biztosított beruházási fedezetből, az ÖTKI vezetősége által kijelölt területen. A rizsföldi haltenyésztési és kacsanevelési ki-

sérletek mellett már ebben az évben megszületett a harcsaivadék nevelésének új, mesterséges módszere is.

A következő évben a mezőtúri komp mellett elhagyott, előregedett rizstelep átalakításával nagyobb, 25 holdas halastó is épült, amely már építése évében az országos átlagnál 50%-kal nagyobb lehalászási eredményt adott. Ezzel kezdődtek a „vizes forgó”, azaz a tavas-lucernás-rizses forgó kísérletei. Ennek egyik fő célja az volt, hogy a gyenge szikéseket vagy a rajtuk létrejött kimerült rizstelepeket tógazdasági hasznosítással orvosolva, rendszeres rotációval tegye alkalmassá az eredményes növénytermesztésre és a jövedelmező rizstermelésre.

A tógazdaság a kísérleti érdekek megkívánta további területfejlesztése során tudatosan ezért törekedett a környék legrosszabb földjeinek megszerzésére. A helyi tanácsi- és pártszervek messzemenő támogatásával éppen azokat a gyenge földeket vette használatába, amelyek a többi nagyüzemnek már nem kellettek, de az alföldi tófejlesztés főbb talajtípusaival megegyeznek. Ezen a mostoha termelő bázison a kísérleti és termelő kapacitást, a tőrendszerek megépítését kezdetben gyors lejáratú hitelekkel és a későbbiekben is gazdaságossági számításokkal alátámasztott beruházásokkal fejlesztette ki. Abban az időszakban csak ez volt a járható út, mert a halgazdasági kutatások ügye a mezőgazdaság átszervezésének fontosabb gondjai között többnyire csak az irányító szervek horizontjának határáig jutott el, ami a juttatások nagyon változó mértékében is megnyílvánult.

Az első kísérleti üzembrész Horvátpusztán alakult ki, amelynek hasznosítása a szarvasi tanácsnak is régi gondja volt. Mély fekvése, rossz talajszerkezete és az altalaj szikessége miatt búzából ritkán termett rajta több 3–4 mázsánál. A másik üzembrész a békésszentandrás duzzasztó és a mezőtúri komp közti árvédelmi töltéstől délre elterülő szikes öslegelőn alakult ki. Ennek első 100 holdját a mezőtúri Sallai Tsz önként adta át, mint földjének legrosszabb, hasznavehetetlen részét. E területek beépítése 1955-ben központi keretek híján csak bankhitel felvételével vált lehetségessé, amelyet két éven belül a termelés akkumulációjából vissza is kellett fizetni. A felvett 1,2 millió forintból 100 kat. hold idciglenes halastó és 100 kat. hold rizstelep épült. Az első év kudarca után a második év egyszerre hozta meg a két évre tervezett eredményt, és a hitel visszafizetést nyert. Voltaképpen ez az első vállalkozás teremtette meg a gazdasági önállósulás alapját, amely 1957-ben a Kísérleti Halastavak megalakulásával be is következett. Az önálló folyószámla és beruházási egység számla lehetővé tette a további vállalkozásokat és így kísérleti üzem már a saját erejéből is hozzájárulhatott a kutatási tevékenység kiterjesztéséhez. A további beruházásokat a későbbi években is csak a gazdaságosság kimutatásával kaphatta meg, kedvező megtérülés alapján, amely be is igazolódott.

Megannyi vállalkozás alapján, ilyen elemekből alakult ki a kísérleti üzem sajátos gazdálkodási szervezete: a ponty után a harcsa, majd a rizs és a víziszárnyasok, azután újabb nemes ragadozó halak és végül a növényevő halak. Az eltérő kultúrák a kiterjedt kutató munka alapján sajátos rendszerbe kapcsolódtak.

A beruházások alapján végrehajtott nagyüzemi kísérletek akkumulációja pedig lassan lehetővé tette az autarkia elérését, beleértve az akkor még évi egy millió forint támogatási igényű kísérletek költségének saját erőből történő fedezését is.

A kísérleti üzem tematikája, elért eredményei, nagyüzemi kísérleteinek tartalma – egyben gazdálkodásának szervezete – sorra bizonyítja, hogy a kutató

bázis kifejlesztésének érdekében minden anyagi ösztönzés nélkül végzett fáradságos vállalkozásai sohasem voltak függetlenek a kutatási céltól. Ellenkezőleg: mindegyik vállalkozás egy-egy új kutatási irány kibontakozásának mérföldköve lett.

Időközben – alig néhány éves virágzás után – megszüntették Budapesten a Haltenyésztési Kutató Intézetet, és osztályként a gödöllői Kisállattenyésztési Kutató Intézethez csatolták. Tíz évig tartott ez a visszás állapot és még a hazánkba egyre sűrűbben látogató külföldi szakértőknek is feltűnt az, hogy nincs önálló intézete a halászati kutatásnak éppen abban az országban, amely a tógazdasági áruhaltermelés mennyisége terén az első, hozamszínvonalával pedig a második helyen áll Európában.

Igen nagy jelentőségű ezért a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter 1968. őszén történt elhatározása a Haltenyésztési Kísérleti Állomás létesítéséről, amely újból önálló, az egész ország területére kiterjedő működési körű, közvetlenül a MEM Tudományos Kutatási Főosztályának irányítása alatt álló kutatói otthont adott a szakágazatnak, szarvasi székhellyel.

A SZARVASI KUTATÁSOK IRÁNYÁRÓL ÉS EREDMÉNYEIRŐL

A kutatások központjában a haltenyésztés és a halastógazdálkodás áll. A haltenyésztési kísérletek genetikai munkákkal kezdődnek, ezt a pontytenyésztésben a szelekció módszerének kidolgozása, és a céltudatos szelekciós munka alapozta meg. Legújabb eredménye nem kevesebb, mint jobb termőképességű *pontybibridék* előállítás, a különféle hazai tájfajták legjobb egyedek keresztezéséből.

Több éven át folyt az áru pontyok súlycsökkenését és egyre kellemetlenebb elzsírosodását előidéző termelésbiológiai okok vizsgálata. Az ebben feltárt törvényszerűségek alapján kidolgozott új termelési technológia lehetővé teszi a probléma megoldását: ezzel nemcsak a *halszelet túlzott zsírossága* szüntethető meg, de az áru pontyok átlagsúlya és fehérjetartalma is lényegesen növelhető. A technológia alapja a kellemes ízű halhúst biztosító granulált haltáp összeállítása és gyártási módszerének kidolgozása.

Eredeti szarvasi módszer a legnagyobbra növő értékes húsú ragadozónk, a *harcsa mesterséges ivadéknevelése* is. Ez újabban már nem is darált halakkal és vagóhídi hulladékkal, hanem külön erre a célra összeállított, igen jó hatékonysággal értékesülő harcsatáppal történik.

Hét éve indult meg a *növényevő halak* kutatásának korszaka, amely máris jelentős eredményre vezetett.

Megszületett a növedék és áruhalak polikultúrás szerkezetének többféle, igen biztató változata. A lebegő rákocskákon és az iszapállatokon kívül abrakot is fogyasztó *ponty* mellé a tavakba újabb halfajok kerülnek: a tó káros hínárnövényeit felfaló és ezzel a halak étletterét javító *amír*, a kizárólag algákkal, e szemmel nem látható parányi növényekkel táplálkozó ezüst ponty, vagy más néven *fehér busa*, és végül ennek rokona, a szintén zsírtalan, kitűnő húsú márvány-ponty, vagy *pettyes busa*. E halfajok népesítésének megfelelő kombinációjával sikerült az országos átlagnál holdanként kétszer-háromszor nagyobb természetes hozamot és haltermést is elérni.

A növényevő halak *mesterséges szaporítása is* megkezdődött már hazánkban. Ebben, – a hipofizálással nyert lárvák és a felnevelt egynyaras ivadékok számát tekintve – jelenleg a Haltenyésztési Kísérleti Állomás játssza a vezető szerepet az országban.

A kimondottan haltenyésztési kísérleteken kívül az elmúlt időszakban Szarvason két új kutatási irányzat is kifejlődött. Látszólag egyik sem tartozik a haltenyésztés szűkebb köréhez, de hatása, és ezáltal fontossága a tógazdasági üzemek jövedelmezőségére, különösen a szikes talajok hasznosítására, igen nagy.

Az új irányzatok egyike a halastavi peccsenyekacsa-nevelés, a másik a tófenéki gazdálkodás: a „vizes forgó”. Együttes alkalmazásukkal a szikes talajokon létesült tógazdaságok élelmiszertermelésének és jövedelmezőségének színvonalát oly magas színvonalra lehet emelni, amely még a legintenzívebb halgazdálkodással és a legjobb polikultúrás haltenyésztési szerkezettel is alig közelíthető meg.

A tógazdaságoknak ez a komplex hasznosítása sajátos képet adott a szarvasi kutatásoknak.

Első lépcsőjük a *szabadvízi peccsenyekacsa-nevelés* bevezetése volt. A kísérletek 1952-ben indultak, 1955-ben már többezres létszámmal folytak, 1965-től kedve pedig nagyüzemi méretet öltöttek az állomás tavain. Egyedül itt az elmúlt évek során évente 150–180 ezer, együttevén pedig 1,3 millió peccsenyekacsa nőtt fel a kisebb-nagyobb kísérleti tavakon. A kidolgozott, fehérjetakarékos új tavi tápokkal az utóbbi években már 50 napos korra eléri a 2,5 kg átlagsúlyt, kiváló exportminőségben. Az együttes hal- és peccsenyekacsa-nevelésnek oly intenzív foka fejlődött ki, hogy bátran volt elnevezhető „kettős hústermelésnek.” A halakkal is sűrűbben népesített tavakon peccsenyekacsából is általánossá vált évente kat. holdanként a 4–500 db felnevelése. A kiskacsák a 2–3 hetes edző előnevelés után a nagy tavakon már a szabad ég alatt élnek és a víz tükrén, vagy a mesterséges, fásított szigeteken pihennek. Etetésük a szigetek körül elhelyezett önetetőkből történik. Gondozásuk oly egyszerű, hogy egy dolgozó tízezer kacsát kezel.

A módszer megoldotta a szikes pusztaságokban létesült tógazdaságok szerves trágyázásának kérdését. A halak és a kacsák ürüléke nyomán a parányi növénykék és állatkák gazdag világa alakul ki és ez a természetes halhozamot másfél-kétszeresére emeli.

Örvendetes, hogy nemcsak a víz, de a talaj is termékenyebbé válik, a *halak turkálásával* bedolgozott iszapréteg hatására.

A lecsapolt tófenék is gyorsan kiszikkad a jól trágyázott vízben elszaporodott iszapállatkák járatai folytán, mert ez a korábban még szerkezettelen talajnak morzsalékosabb, valóságos szivacsos szerkezetet ad. A periódikus lecsapolásra pedig az ennyire intenzív állattartás után valóban nagy szükség van, hogy rendbe jöjjön a tófenék higiéniés állapota, és zavartalan maradjon a tó oxigénháztartása.

A tófenék lecsapolása nemcsak szükséges, de előnyös is: megteremti a kultúra-váltás, az eredményes növénytermelés alapját. Szerencsés, hogy a tófenéken sokszorosan, és sok ismétlésben kipróbált 30 növényfaj közül különösen a pillangósok adtak kiváló termést olyan talajokon is, ahol telepítésük a tógazdálkodás előtt nem sok sikerrel járt. A lucerna és vöröshere tófenéki termelése nitrogén és szervesanyag felhalmozásával a vizes rotáció második szakaszát is akkumulációs, tehát megint a talaj termékenységét gazdagító szakasszá teszi.

Végül pedig a sovány talaj szerkezetében és tápanyag-készleteiben beálló javulás leggazdaságosabban a *tófenéki rizstermeléssel* fölözhető le. Hosszú

évek óta a nagyüzemi kísérletekben nemcsak a lucerna, de a rizs termése is másfél, sőt néha kétszerese az országos átlagnak. Mivel pedig a rizs a talajt elég gyorsan kiéli, orvoslására jól bevált a rotáció előlrol való kezdése, a tavaszkasz, a kettős hústermelés visszaállítása.

A két irányzat közül, mint korábban láttuk, a peccsenyekacsa-nevelés az ország legtöbb tógazdaságában elterjedt. Az idén országosan felnevelt 6–7 millió tavi kacsa már a haltermés értékével vetekedő, második hústermést ad. A vizes forgó kidolgozása hosszabb ideig tartott – egyetlen rotáció 6–9 évet igényel – és kipróbálása csak nemrég kezdődhetett az Alföld más tájain.

Az intézmény életében és ezzel a hazai halászati kutatások történetében is új korszakot nyit meg az első *középtávú kutatási célprogram* kidolgozása, és ennek a MÉM részéről történt megrendelése. A célprogram megoldásában a Haltenyésztési Kísérleti Állomás irányításával még tíz intézmény, – kutatóintézet, főiskola, egyetem – vesz részt.

Így végül a tegnap és a ma kutatásaiból egyenes vonallal ágazhat ki az a negyven kutatási téma, amely hazánk halhústermelésének nagymértékű továbbfejlesztését a szakterület tudományos erőinek országos összefogásával is meg-alapozza.

NAGYBIRTOKTÓL A SZOCIALISTA MEZŐGAZDASÁGIG

Jó kétszáz esztendővel ezelőtt *Tessedik Sámuel* – Szarvasra költözése idején – alig talált fát a határban, amelynek árnyékában megpihenhetett. Messze földre elláthatott, akinek valami nézni valója volt a nyári aszálytól kiégett pusztaságban. Ma is az ország legszárazabb vidéke ez. Fél évszázad mérési adatai szerint a csapadék évi átlaga csak 528 mm.

Tessedik, a magyar agrárkultúra úttörője néhány évtized alatt gyökeres változást hozott e tájba. Gazdasági és kulturális téren maradandót alkotott, a társadalmi és tulajdonviszonyokon azonban nem változtathatott. Figyelemre méltó megállapítása A parasztember Magyarországon című művében a gazdasági elmaradottság fő forrásának megállapítása: a jobbágy nem magának termel.

Tessediktől a második világháborúig nem sokat változott a helyzet. Az országnak és Szarvas népének előbb meg kellett érnie a felszabadulást, hogy földhöz jusson az is, aki eddig csak verejtékezett rajta.

A három millió koldus országában az ezer holdon felüli birtokok száma 756 volt, 2 719 000 kat. hold területtel. A 200–1000 kat. holdas kategóriában 3317 birtok tartozott egy és egynegyed millió holddal. Móricz Zsigmond keserű iróniával jegyzi meg a „Kivilágos kivirradtig” című regényében:

„Soha se volt ebben az országban semmi biztos, csak a grófi uradalmaknak a sorsa.”

A fasiszta rendszernek a végső összeomlásig kellett eljutnia, hogy földet ígérjen. De milyen áron? Az 1944. szeptember végén kiadott rendelet szerint 5 hold földet juttatnak mindazoknak, akik egyénileg „ellenséges” harckocsit semmisítenek meg.

A birtokviszonyok Szarvason sem voltak kedvezőbbek, melyről az 1935. évi összeírás adatai adnak hű képet:

Kategória	Földbirtok		Egy birtok átlaga kat. h.-ban	Százalékarány az összes területhez viszonyítva	A birtokok százalékaránya
	száma	területe kat. hold			
Összes földbirtokok	6426	44603			
Ebből:					
1 kat. hold alatt	2602*	861	0,32	1,9	40
1–5 kat. holdas birtok	2006	5322	2,6	11,9	31,1
5–50 kat. holdas birtok	1746	24169	13,8	54,2	27,7

*Ennek kétharmada beépített háztelek.

Kategória	Földbirtok		Egy birtok átlaga kat. h.-ban	Százalékarány az összes területhez viszonyítva	A birtokosok százalékaránya
	száma	területe kat. hold			
50—100 kat. holdas birtok	49	3366	68,7	7,5	0,7
100—500 kat. holdas birtok	16	3210	200	7,4	0,2
500—1000 kat. holdas birtok	6	4263	710,5	9,6	0,1
1000 kat. holdnál nagyobb birtok	2	3412	1706	7,6	0,03

Ebben az időben Szarvas nagyközség lakosságának kétharmada élt a mezőgazdaságból. A fenti statisztikai adatokból látható, hogy milyen szélsőségesen eltérőek a birtokviszonyok. Amíg 4608 tulajdonos 6183 holdnyi területtel bír, addig a felső kategóriában 8 földbirtokosnak 7675 kat. hold földje volt.

24 birtokosnak volt 100 holdon felüli gazdasága. Ezeknek a családoknak tulajdonában azonban 10 885 hold föld volt, tehát átlag 453 hold – az első kategóriában mutatkozó 1,6 kat. hold átlaggal szemben.

Akkoriban 692 volt a gazdasági *cselédek* száma. A cselédbér nagyon alacsony volt. A mezőgazdaságban élő családok közül 335-nek volt 1 hold alatti ingatlana, 476-nak házingatlana, míg 1310 mezőgazdasági munkás semmiféle ingatlannal nem rendelkezett.

A keresőknek közel egyharmada *vidékre* járt munkába építőmunkásként, kubikusként. A szegényparasztság nehéz körülmények közt tengette életét. Régen megérették már a körülmények a demokratikus földreformra, csak a feltételek hiányoztak. A *földosztás* feltételeit a szovjet csapatok felszabadító harcai hozták el hazánkba.

A felszabadulás előtt Szarvas határában általában a hagyományos *tanyás* gazdálkodás folyt, mely megszabta a búza-kukorica monokultúrás termelési rendszert a község közelében levő kert-gyümölcsös zóna kivételével.

A Körös lehetővé tette volna az öntözést, azonban e lehetőséget alig használták ki. Csak a negyvenes években terjedt el a jövedelmező rizstermelés a *középfokú gazdasági tanintézet* példája nyomán.

1. Évszázados álmok teljesülése

A felszabadulás mellett a földbirtok-reform volt az a nagyjelentőségű történelmi esemény, amelynek végrehajtása megszabta a további fejlődés irányát, másrészt mélyreható változásokat hozott a megingathatatlanul hitt tulajdon-és osztályviszonyokban.

A céltalan háború súlyos örökséget hagyott. A termelés a háborús károk miatt nehezen indult meg. Hiány volt igaerőben, vetőmagban, talajművelő és egyéb eszközökben. A súlyos gazdasági-ellátási problémákat Szarvason éppúgy, mint másutt az országban, csak a demokratikus, radikális *földreform* oldhatta meg.

A szarvasi kommunisták, a baloldali agrárproletárok már a felszabadulás előtt megindították a harcot a földért. Sok harcos kommunista és régi szakszervezeti tag tömörült a Földmunkások és Kisgazdák Szövetségében. Még a fel-

szabadulás hónapjában, októberben községi *népgyűlést* hívtak össze a legsürgősebb feladatok megbeszélésére. A gyűlésen az őszi munkák elvégzését soronkívüli feladatnak tartották. Felhívták a gazdák figyelmét, hogy segítsék egymást igaerővel, vetőmaggal, kölcsön, térítés vagy gyalog napszám ellenében.

A népgyűlésen Urbancsok Pál, a Magyar Kommunista Párt szarvasi titkára ismertette a párt programját és abban a földreform követelését. A földosztás ügyében 1945. január végén indul el 25 község képviselőjében az a 30 tagú *küldöttség*, mely a kemény téli időben szekereken utazott Debrecenbe, az Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz. A szarvasiakat Demeter János képviselte, aki később a földigénylő bizottság ügyvezetője, majd elnöke lett. Az ő visszaemlékezése szerint a földművelésügyi miniszter fogadta a küldötteket, átvette a memorandumát több mint ezren írták alá. Az aláírásokat a földmunkások szakszervezete és a Nemzeti Parasztpárt gyűjtötte. A miniszter érdeklődött, hogy mi az elképzelésük. Felhívta a figyelmet, hogy rövidesen megjelenik a birtokreform rendelet, készüljenek rá, szervezzék meg a földigénylő és a földosztó bizottságokat.

A küldöttség ez után az Arany Bikába vonult, ahol Rákosi Mátyás, az MKP főtitkára fogadta őket. Érdeklődött a tervekről. A tótkomlósiak úgy nyilatkoztak, hogy ők nem akarják felosztani a földeket, hanem szövetkezeti gazdálkodásba fognak. Rákosi azt tanácsolta, hogy osszák fel a rendelet szerint az igénybe vehető földeket, azokat adják a juttatottak tulajdonába – lehetőleg már birtoklevéllel. Szerinte a kolhozok jelenleg még népszerűtlenek, mert nem ismerik azokat. A szövetkezeti gazdálkodásnak jelenleg egyéb akadályai is vannak. A nagyüzemi gazdálkodáshoz gépek szükségesek és több száz holdas táblák. Súlyos problémákat, veszteségeket okozhat az osztályellenesség, ha az ilyen nagy bűzatáblákat, vagy asztagokat felgyűjtja.

A debreceni út után rövidesen megalakult a Szarvasi Községi *Földigénylő Bizottság*, mely munkáját kivételes körültekintéssel, forradalmi következetességgel, pártatlansággal és hűséggel végezte. Tagjai agrárproletárok, harcban edzett mozgalmi emberek voltak:

Csonki Imre
Demeter János
Csicsely Pál
Haliczki Pál
Palyó János
Palyó Pál
Skorka Mihály

Osztás András
Osztály Pál
Adamik András
Babecz János
Feckó János
Sovány Pál
Valastyán János
Valastyán Pál

Az 1945 március 17-én megjelent 600/1945. sz. kormányrendelet alapján sürgősen az előkészítő *munkához láttak*. A lakosság tudomására hozták, hogy földet osztanak. Haladéktalanul adják be igényüket írásban azok, akik földet, házhelyet vagy kertet igényelnek.

A bizottság március 19-től április 22-ig elvégezte azt a történelmi jelentőségű munkát, amely agrárproletárok és szegényparasztkok százait juttatta földhöz. A rendelet végrehajtását sürgette a tavasz közeledése.

A legsúlyosabb problémát az jelentette, hogy a kisajátítható földek együttes területe csak szűkösen fedezte az igényeket. Kevés volt a nagybirtok, nagy volt

a nincstelenség száma. A suttogó propaganda hatására így is sokan tartózkodtak a földigényléstől. Attól féltek, hogy a kizsákmányoló rendszer hívei esetleg felülkerekednek.

A Községi Földosztó Bizottság 721 családnak juttatott földet, telket vagy kertet az igénylő szociális helyzete, a család nagysága alapján. Összesen 2994 kat. hold területet osztottak, mely szerint egy-egy családra 4,1 kataszteri hold jutott. Ebben nincs benne a csak kertet, házhelyet igénylők száma.

A bizottság 393 sokgyerekes szegényparasztnak is juttatott az 1-2 hold saját földhöz további 3-5 holdat, hogy megélhetésük biztosított legyen.

Az alapozó mérési munkákat a község mérnökei elismerésre méltó lelkiismerettel és szorgalommal végezték. A kiosztásra kerülő földek zömét 3-5-10-15 holdas tagokra osztották és sorshúzás útján osztották szét az érdekeltek között. Összesen 8 család kapott 15 hold szántót, mivel 8-10 volt a gyerekek száma. Az új gazdák zömének 5 hold jutott.

A háborús károk miatt a régi gazdák is jelentős gondokkal küzdöttek, de az újonnan földhöz juttatottak *kezdeti nehézségei* hatványozottan jelentkeztek. Műveld, ahogy tudod – volt a jelszó. A legkezdetlegesebb módon fogták a munkához az új honfoglalók.

Kapával, gereblyével kaparták a földet, a szerencsésebbek tehenüket fogták az eke elé. Tehén borjúval, tehen lóval összefogva szántott, vetett, s az igyekezet eredményes volt. A kiosztott föld 80 százalékát tavasszal sikerült a termelésbe állítani.

A birtokreform ellen Szarvason megindult a *reakció* támadása. Kurilla Miklós nyilasvezető például vasvillával támadt a föld mérésére megjelent bizottsági tagokra. Kevésen múlt, hogy nem bántalmazta őket. Mások kérvényekkel zaklatták a helyi és az országos szerveket. Jómódú nagykereskedő, hentesmester, 12 fővel dolgozó szabó egyaránt arra hivatkozott, hogy további megélhetésüket veszélyezteti a kisajátítás. Egyszeriben a földművelést tekintették élethivatásuknak.

Sziráczkyné azt kérte, hogy az igénybevett 9 holdas gyümölcsösét adják vissza, mert a kisajátítás a munkás bérlőt fosztja meg kenyéréből.

A Hertelendy-major tulajdonosa, Hertelendyné Nyugatról hazaérkezve viszálygényelte volna az 500 hold nagyobb részét azzal, hogy azt három gyermekére szétíratta (á 100 kat. hold). Demeter dr. Dörnyei ügyvéddel 1946. tavaszán Budapestre utazott fel, hogy az Országos Földosztó Bizottság jóváhagyását megkapják az igénybevételhez.

A Magyar Kommunista Párt kiadja a jelszót:
„Földet vissza nem adunk!”

Mindszenty bíboros az 1946. október 18-i pásztorlevelében azzal marasztalta el a földreformot, hogy abban a bosszúállás szelleme nyilvánul meg. Ez az állásfoglalás nem volt éppen érdektelen. A felszabadulásig a római katolikus egyháznak 860 ezer hold birtoka volt.

1945. tavaszán 45 agrárproletár részvételével megalakult a *Szarvasi Földművelés Szövetkezet*. Ez vette kezelésébe a felosztott nagybirtokok felszerelését, melyből akkor két traktor és két cséplőgép kincseket ért. Ezekkel szántották csekély térítés ellenében a földhöz juttatottak szántóföldjét. A kisgépeket és eszközöket kiosztották.

A földigénylő bizottságnak sok fejtörést okozott a majorsági épületek sorsa. Arányosan szétosztották, hogy a bontási anyagból gazdasági vagy lakóépületet

készíthessenek. Akkor ugyanis hiány volt épületanyagokban és épületekben is. Az akkori zavaros viszonyok között úgy is széthordták volna. Még pedig nem igazságosan, hanem aki bírja – marja alapon. Több nagy, kastélyszerű lakóépületet meghagytak iskola céljára.

Az új gazdák és a szegényparaszatok érdekeinek védelmére 1945 tavaszán megalakult a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége helyi szervezete. (1948. év közepén már közel 5000 tagja volt, amelynek feladatai közé tartozott a mezőgazdasági munkaközvetítés, cséplő-, aratóbandák szervezése, bérezési ügyeik.)

Még harcosabb szervezet létesült az Újonnan Földhözjuttatottak Országos Szövetségében.

A két szervezet végül az országos helyzetnek megfelelően a DÉFOSZ-ban egyesült, tagjai sorába már középparasztokat is felvett. Ezek az érdekképviseleti szervek nemcsak a községben, hanem a határban (Csipkársor, Hosszúsor, Örménykút stb.), a tanyavilágban is eredményesen működtek.

Az új gazdák nemesített vetőmagot és 80 igásállatot kaptak állami akcióból. A leghathatósabb állami támogatást azonban végül a gépállomás szervezése adott az új gazdáknak. A föld nélkül maradt agrárproletárok problémáját pedig az 1948-ban meginduló termelőszövetkezeti mozgalom oldja meg.

2. A szocialista mezőgazdaság technikai bázisa: a) a gépállomás

A felszabadulás után fejlődésnek indul a mezőgazdaság gépesítése. A szarvasi *gépállomás* 1948-ban szerény keretek közt kezdi meg munkáját a volt Bolza-féle Józsa majorban. Mindössze 5 traktora és 2 vontatója volt ekkor. Későbbi helyére 1949. évben költözik át, amikor már 24 traktorral és 3 vontatóval rendelkezik. Itt épül fel az 1950-es évek elején a központ. Az anyagi lehetőségeknek megfelelően szerelőcsarnok, irodaépület, ebédlő konyhával, munkásszállás, fürdő, öltöző, kultúrterem, lakások és egyebek.

A gépállomás életében sok lendület és a helytelen agrárpolitika miatt sok megtorpanás is mutatkozott. Szerepe hézagpótló volt, az igényekkel viszont alig tudott lépést tartani.

Kezdetben az ellenséges propaganda a gépi munka lejáratására törekedett. Ennek ellenére a szövetkezetek és az egyének elhalmozták az állomást megrendeléssel. 1948-ban még csak három, 1954-ben már huszoneköt szövetkezettel volt kapcsolata.

Az állomás a kezdeti években káderhiányokkal küszködött. Kevés volt a jól képzett, gyakorlott traktoros és szerelő. Emellett a javítási munkákat alkatrészhiány is késleltette. A szántási munkákban gyakran találtak minőségi hibákat.

1954-től fokozatos javulás következett be a hiányosságok felszámolásában. Az éveken át rendszeresen szervezett műszaki tanfolyamok és szerzett tapasztalatok már éreztették hatásukat. A káderhullámzás csökkent, kialakult az állomás törzsgárdája, amelyre biztosan számíthatott.

A gépállomás a műszaki-technikai feladatok mellett a *szaktanácsadásban* is jelentős segítséget adott. Kevés volt még az agrárszakember, ezért az állomás a saját állományába tömörítette a szakembereket. A 22 körzeti agronómus segítette szakmailag a termelőszövetkezetek gazdálkodását.

Az 1955–60-as években 200–250 az állomás dolgozóinak a száma. 1957-ben 20 000 normálhold gépi munkát, szántást, vetést, betakarítást végeztek.

Az 1961. évi 230-as létszám 380 főre növekedik, ebből 220 szerelő. A vállalat irányítását 2 mérnök és 15 technikus látta el.

A szövetkezetek megerősödése lehetővé teszi, hogy saját erő- és munkagépparkkal rendelkezzenek. Ennek a fejlődésnek megfelelően 1963-ban *gépjavitó* állomássá alakult át az üzem.

1968. január 1-ével a javítóállomást a talajjavító vállalat veszi át és ezzel eddigi munkaterülete, részben a profilja is megváltozik.

Az üzem két évtizedes működése alatt jelentős feladatot oldott meg. A fő rendeltetés a kisüzemi, majd a kollektív gazdálkodás segítése volt. A gépállomásiak Szarvas munkásosztályát gyarapították, erősítették. A politikai munkából és agitációból derekasan kivették a részüket. A szövetkezetekkel jó kapcsolatot teremtettek, azokat politikailag is segítették. Az ellenforradalom idején a néphatalom biztos támasza volt az üzem, melynek szükségzerű megszűnése fejlődési korszakot zár le.

b) Talajjavító és Talajvédelmi Vállalat Szarvasi Kirendeltsége

A rossz termőképességű talajok megjavításának kísérlete jelentős hagyományokra tekint vissza. Szarvason Tessedik Sámuel külföldi tapasztalatai alapján már a 18. század végén meghonosította a digózást, a márgaterítést.

Az 1920-as években Treitz Péter, Sigmond Elek, Herke Sándor és Prettenhoffer Imre világhírű talajtanos tudósaink közreműködésével újból Szarvas határában indul meg a mészben szegény szikes talajok javítása.

A felszabadulás után ismét Szarvas lett a *talajjavítás* szervezésének az *egyik központja*. 1947. évtől operatív szerv működött már itt a nagymúltú Szegedi Talajtani Kísérleti Intézet irányítása alatt.

A Talajjavítási Nemzeti Vállalat 1949. január 1-vel létesült, és azóta Szarvason működik az egyik kirendeltsége. 1953-ban a kémiai és a digózó részleg mellett gépjavitó egység is alakult ugyancsak országos feladatokkal.

Sok tízezer hold javított talaj, szántó és legelő terméseredménye bizonyítja a végzett munka eredményességét.

1962-ben 239 dolgozó tartozott a kirendeltséghez, 1965-ben pedig már 457 a létszám. Ekkor 128 erőgéppel 54 millió forint termelési érték a mutató.

A kirendeltségnél négy szaktanácsadó működik.

Az üzem a *helyi igények* kielégítését kiemelt feladatának tartja. Ezt bizonyítja, hogy 1964. évtől a város termelőszövetkezeteinek közel három ezer hold földjét digózta az alábbi szerint:

Bem Tsz	561,7 kat. hold
Dózsa Tsz	1382,3 kat. hold
Vörös Csillag Tsz	27,0 kat. hold
Táncsics Tsz	818,7 kat. hold
Összesen:	2889,7 kat. hold

Az utóbbi öt év alatt az állami gazdaság szarvasi kerületeiben 2141 holdon végeztek kémiai talajjavítást.

A vállalat évek óta nyereséges. Az 1968. évi termelési érték már 115 millió forint. A kirendeltségnek 638 fizikai és 98 egyéb dolgozója van.

Az *erőgépek száma* 1968-ban:

SZ 100-as lánctalpas traktor	105 db
DT lánctalpas traktor	21 db
dömper	5 db
vontató	41 db
gépkocsi	24 db

A Szarvasi Gépjavitó Vállalat 1968. január 1-én a kirendeltséghez csatlakozott.

A vállalat a továbbiakban is gyenge termőképességű talajokat, – szántót, rétet, legelőt – javít digózással és vegyi módszerekkel. Ezenkívül vízrendezéssel, altalaj-lazítással és a melléküzemágként utépítéssel foglalkozik. A meglévő gépállományát korszerűsíti, a lánctalpas erőgépeit könnyebb, gumikerékes, hidraulikus gépekre cseréli át.

Új irodaház épül, a gépészeti üzem pedig korszerű szerelőcsarnokkal és szervíz gépsorral bővül.

3. Állami tulajdonforma Szarvas mezőgazdaságában

Szarvason már a felszabadulás előtt – bár kisebb területen – kiváló eredménnyel működött egy állami gazdaság. A gazdasági tanintézet bikazugi tangazdasága a gyakorlati oktatás mellett úttörő szerepet játszott Tiszántúlon a haladó agro- és zootechnikai eljárások kutatásában, elterjesztésében. Az 1930-as években az országban elsőként folytatott öntözési kísérleteket 105 holdas öntözőtelepén.

A felszabadulás után két újabb állami mezőgazdasági üzem létesült. Az egyik a kákai ösgyepen, a másik Rózsás pusztán. Napjainkban Káka és Rózsás 21 ezer holdas *Szarvasi Kísérleti Állami Gazdasághoz* tartozik az alábbi beosztás szerint:

- I. Rózsási kerület,
- II. Örménykúti kerület,
- III. Csabacsüdi kerület,
- IV. Kákai kerület,
- V. Sárgegyesi kerület.

Szarvas határa is módosult a felszabadulás után. 1952-ben *levált* és önálló községgé alakult *Örménykút*, a terület pedig az alábbi szerint alakult:

Szarvas eredeti területe	45 126 kat. hold
A különvált Örménykút	16 919 kat. hold
Szarvas megmaradt területe	28 207 kat. hold

Ez a terület ugyancsak 1952-ben szektoronként így alakult:

	Állami gazdaság	Tsz	Egyéni	Állami tartalékföld
Kat. holdban	9123	3437	15 529	118
Százalékban	32,3	12,1	55	0,6

A két új állami gazdaság szerény körülmények között kezdte meg működését 1949-ben. A *Szarvasi Állami Gazdaságnak* csak két pár lova volt. Az üzem rizstermelő profillal létesült. A kákai ösgyep feltörését, a tereprendezést, a rizstelepek építését és a talajmunkákat a gazdaság régi Cormick, Glöckner és Harnag traktora végezte. A többi munkát az ugyancsak alakulási nehézségekkel bajlódó gépállomás vállalta.

1950 tavaszán a négy szovjet SZTZ lánctalpas traktor megjelenése már a forradalom nagy sikere volt. (Egyikét e sorok írója vezette Kiskirályságra, a mai Sárgahegyesre.)

Súlyos gondokat okozott a raktározás. Egyéb híján a régi Bolza kastélyban és tanyákon helyezték el a terményeket, műtrágyát, egyéb cszközöket. A szállítást bérelt autók végezték.

1951-ben már 8 pár lova, 150 birkája volt az üzemnek. A gazdaság területi elhelyezkedésének a fejlődés mellett visszahúzó hatása is volt. A *tagosítási* eljárás kellő körültekintés mellett is zavarokat okozott. A nagyüzemi táblákba beékelődött egyéni parasztok a csereingatlanukat nehezen találták meg, a régi megszokott földet nem szívesen hagyták el. Részben ennek következtében, részben az agrárpolitika egyéb hibái miatt jelentős szántóterület maradt műveletlenül. Országosan 1953. évben közel egy millió kataszteri hold szántó maradt parlagon.

1953-ban végre rendeződtek az állami gazdaságok és szövetkezetek területei.

A kákai gazdaság területi alakulása:

1949	1243 kat. hold
1950	1684 kat. hold
1951	1723 kat. hold
1952	2800 kat. hold
1953—1958	6170 kat. hold
1959	6095 kat. hold
1968	5304 kat. hold

A gazdaság területének kétharmada szolonyeces, erősen kötött, terméketlen, mészben szegény *réti agyagtalaj*. A felszín sík, ezért a tereprendezés kevés költséget igényelt. A két évtizedes céltudatos művelés, az idők folyamán bevezetett helyes vetésforgó javított a talaj állapotán. Az öntözéssel járó degradációt kémiai talajjavítás ellensúlyozta.

Ez az ország egyik *legszárazabb* és legmelegebb tája, ahol a gyakori aszálykár miatt biztonságos termelés csak öntözéssel valósítható meg. A felszabadulás előtt alig éltek a Körös adta öntözési lehetőségekkel. A háborús konjunktúra hatására egyéni vállalkozók 605 holdon termesztettek *rizst*. Ezek a telepek a földreform rendelet értelmében állami tulajdonba kerültek. Az egyéni rizstermelés csökkent ugyan, de az állami szektor bőségesen pótolta azt. 1954-ben már 2300 holdon folyt rizstermelés, amelyből állami terület volt 1900, szövetkezeti 78, egyéni pedig 322 hold.

Az 1959. évben a 6095 kat. hold terület *művelési ág* szerinti megoszlása az alábbi volt:

Szántó	4845 kat. hold
Legelő	388 kat. hold
Erdő	22 kat. hold
Halastó	110 kat. hold
Művelés alatt nem áll (út, csatorna, stb.)	730 kat. hold

A következő években némileg csökkent még a terület, ezenbelül a szántó és legelő, az erdő területe pedig megháromszorozódott.

A gazdaság 1960-ig 3200 hold területet rendezett be *öntözésre*, amelyből 2700 hold a rizstelep. A 464 holdas hajós permetező öntözéssel főként takarmánynövényeket és zöldségféléket termesztettek. Ezt a telepet korszerűtlenség miatt később megszüntették.

1954-ben *kísérleti telep*, majd laboratórium létesült. Tereprendező gép- és tervező-csoportot is szerveztek azzal a rendeltetéssel, hogy a felsorolt részlegek a Rizstermelő Állami Gazdaságok Igazgatóságához tartozó üzemek igényeit is kielégítik.

Az eredményes munka a *termésátlagok* növekedésében realizálódik. Ez a megállapítás nem vonatkozik a rizsre, mely a frissen feltört legelők helyén 1950-ben rendkívüli termést hozott, amikor az időjárás is kedvezett. Kb. 1200 holdon 24,3 q/kat. hold volt az átlagtermés. Azóta sem érték el ezt a jó eredményt, melyért a gazdaság akkor a SZOT országos vándorzászlaját kapta jutalmul.

Főbb növények *termésátlaga* q/kat. hold:

	Őszi búza	Őszi árpa	Rizs	Kukorica	Cukorrépa	Lucernaszéna
1949	—	—	16,5	—	—	—
1950	7	11	24,3	—	30	—
1951	9,8	10,5	9,3	17	—	15
1952	9,2	9,2	13,2	—	—	16,1
1953	12,6	11,5	12,3	7,2	—	16,4
1954	8,4	5,6	10,2	14,1	—	16,8
1955	14,7	13,1	5,5	15,1	111	15,6
1956	11,4	11,3	8,4	11	55,4	23,3
1957	13,4	12,9	12,5	15,6	53,2	20,3
1958	11,7	9,8	13,1	14,7	90,5	16,6
1959	14,5	15,9	10,5	18	189,5	20
1960	12,9	11	10,4	21,1	237	24
1961	13,0	14,6	11,5	11,4	134	25

A táblázatban kiemelt adatok szerint különösen a lucernaszéna, a cukorrépa és a rizs terméseredménye növekedett átlagon felül.

1959-ben 138 hold kukoricát öntözött a gazdaság, amelynek átlagtermése 22,6 q májusi morzsolt kukorica volt.

A gazdaság megalakulását követő évtizedben az *állattenyésztés* is jelentős fejlődésen ment át, amit az alábbi táblázat igazol:

Év	Szarvasmarha	Ló	Sertés	Juh	Számosállat
1949	—	4	—	—	3
1950	—	8	—	—	6
1951	—	16	31	250	35
1952	600	74	535	617	643
1953	440	228	1257	830	736
1954	495	176	865	900	699
1955	509	190	1416	1134	801
1956	524	190	1183	1330	801
1957	493	170	850	1425	729
1958	481	120	1018	2330	696
1960	693	83	1244	2720	833

A lovak száma öt év alatt 4-ről 228-ra növekedett, majd pedig a gépesítés eredményeképpen egyharmadára csökkent. Ez természetesen javította a jövődelmezőséget, miután a lótartás költsége magas.

1952-ben tehenenként még csak 4 liter volt a napi tejhozam, 1955-59-ben már közel 3000 liter az évi tejtermelési átlag. Éveken át jó eredményeket értek el itatásos borjúneveléssel. Az állattenyésztési munkákat fokozatosan gépesítették, ami a dolgozók munkáját megkönnyítette.

Az 1959. évben az állattenyésztés *eredményei* az alábbiak voltak:

szarvasmarha	432 db,	évi tejtermelése darabonként	2960 liter,
ebből: tehén	210 db,		
ló	126 db,	hízó, havi súlygyarapodás	14,7 kg,
sertés	1018 db,	gyapjából egy juh nyírasi átlaga	4,85 kg.
juh	2621 db,		

1961-ben már 742 db a szarvasmarha, és ebből 280 db a tehén. A tehenészet 10 ezer hl tejet termelt ebben az évben. 100 kat. hold területre eső értékesítés 1960-ban 13 q hízott sertés, 16 ezer liter tej, 180 kg gyapjú.

A tárgyalt egy évtizednyi időszakban nagyot lépett előre a gazdaság a *gépesítés* terén is. A döntő változást az alábbi táblázat mutatja:

1949-ben	240 LE kapacitás
1950-ben	455 LE kapacitás
1951-ben	709 LE kapacitás
1952-ben	810 LE kapacitás
1953-ban	1212 LE kapacitás
1954-ben	1534 LE kapacitás
1955-ben	1656 LE kapacitás
1957-ben	1972 LE kapacitás
1958-ban	2050 LE kapacitás
1959-ben	2232 LE kapacitás

A fenti erőgép-parkot megfelelő kapacitású villanymotor-állomány egészíti ki. 1954-ben kezdte meg munkáját az a két arató-cséplőgép, mely a mezőgazdasági munkák forradalmasítását segítette elő.

1960-ban a következő *erőgépek* szolgálják a termelést:

I. sz. gépcsoport

Sz—100-as traktor	1 db
DT—55-ös traktor	1 db
DT—413-as traktor	6 db
G—35-ös traktor	7 db
Zetor Super traktor	5 db
Zetor K—25 traktor	6 db
Lanz 22	1 db
Maulwurf	3 db
Kombajn AC—400	3 db
Szovjet kombajn	2 db
Tehehrgépkocsi	4 db

Kb: 60 munkagép egészíti ki a gépparkot.

II. sz. gépcsoport tereprendező felszerelése:

Erőgép		Munkagép	
SZ—100-as traktor	5 db	gräder	4 db
SZ—80-as traktor	2 db	scräper	34 db
DT—55-ös traktor	5 db	doser	5 db
DT—54-es traktor	33 db	csatornanyitó eke	1 db
		sánceke	12 db

Teljesítményben számítva 12 év alatt tízszeresére nőtt a gazdaság erőgép-állománya.

A fejlődésnek megfelelően megkétszereződött a *dolgozók száma*. Kialakult és megerősödött az a gyakorlott törzsgárda, melyre a vezetőség biztosan számíthatott.

A dolgozók száma 1949-ben 446, 1959-ben 873. Az átlagkereset ez idő alatt 756 Ft-ról 1208 Ft-ra nő.

A táj képe, Káka arculata jelentősen megváltozott. A szentesi úttól másfél kilométerre községnek beillő, csinos kis major épült. Irodaház, hatalmas kultúrterem, konyha, műhelyek, istállók, gépszínek, egy- és kétszobás lakások települtek a központba, melyet hidroglóbusz lát el vízzel. A szarvasiakat rendszeres autóbuszjárat szállítja munkába és haza.

Az emberi akaratereő és alkotóképesség eredménye mindez, valamint, hogy az eddig kopár, fátlan tájat Tessedik példamutatása nyomán befásította a gazdaság.

A *rózsási kerületről* a többszöri átszervezés miatt nem áll rendelkezésre elegendő anyag. Ez a gazdaság is a kákaihoz hasonló nehéz körülmények között kezdte meg a termelő munkáját. Elhagyott, felajánlott, kisajátított kulákbirtokokból, azok és a rizstelepek hasznosítása céljából létesült 1949-ben.

A gazdaság *területe* 1300 kataszteri hold volt, amelyből 480 hold már rizstelep.

A gazdaság tulajdonában induláskor 2 tehén, 8 ló, 30 sertés, 3 traktor, 5 vetőgép, 5 aratógép volt. 1950-ben már további 6 tehén és 4 ló gyarapította az állatállományt, a gépi felszerelést pedig 1 aratógép, 1 cséplőgép és két pótkocsi. A vonóerő szűkössége miatt fuvarosok végezték a vetést, a talajmunkákat pedig részben a géppark.

Kezdetben a személyi állományt 30 dolgozó képezte. Az első időkben nem volt üzemi konyha, távbeszélő vonal, munkásszállás, de még bekötő út sem.

Magtár hiánya miatt – ugyanúgy, mint Kákán – a terményt és egyéb eszközöket, anyagokat, a környék tanyáiban helyezték el. A kezdeti nehézségekre jellemző, hogy amikor az egyik traktornak a reflektora tönkrement, éjjeli szántáskor egy dolgozó vitte elől a viharlámpát.

1950-ben már üzemi konyha, munkásszállás épült és kutat fúrtak.

1949-ben 7 q/kat. hold volt a búza átlagtermése, a következő évben már 8,5 q. 1950-ben a kákaihoz hasonló rekordtermést értek el rizsből, Dunghan Saliből 30 q/kat. hold.

A gazdaság területe 1951-ben 2300 holdra növekedett, amelyből 1564 hold szántó. Öntözésre berendezett terület 736 hold. Ebben az évben 3016 fogatos munkanapot használtak fel.

Az ipari növények területe 834 hold volt az alábbi megoszlás szerint:

gyapot	20 kat. hold
cukorrépa	78 kat. hold
olajosnövény	139 kat. hold
rizs	597 kat. hold

Az összes terméshozam:

olajosnövény	1390 q
cukorrépa	9360 q
gyapot	100 q

Az állatállomány jelentősen megnövekedett, amit a következő adatok igazolnak:

tehén	130 db
ló	38 db
üsző	250 db
sertés	750 db
borjú	50 db
csikó	20 db

Az árutej ugyanekkor 340 000 liter.

1958-ban 21,8 q volt a rizs termésátlaga, a hatvanas években pedig az intenzív Bezostája-1 búzafajta átlagosan 16-18 q termést adott.

A gazdaság területe az évek során lényegesen nem változott. 1961. évben 3460, 1969-ben 3874 hold volt.

A gépesítés helyzetét 1961-ben az alábbi adatok mutatják:

szántótraktor	19,9 traktoregység
univerzál	17,3 traktoregység
teherautó	4 db

A számosállat létszám: 1150.

Először az Örménykúti Állami Gazdasághoz csatolták, majd 1962-ben vált Rózsás az egyesített ÖRKI Mezőgazdasági Üzemei egyik kerületévé. Jelenleg az árutermelés mellett kísérleti és tangazdasági feladatokat lát el.

Napjainkban a Szarvasi Kísérleti Állami Gazdaság (1968) már korszerű, nyereséges, példamutató üzemmé fejlődött. Az öt kerületen kívül kiegészítő üzemek is tartoznak ide:

húsüzem,
zöldtakarmányliszt-üzem,
magtisztító-üzem,
tervező iroda.

Az érdeklődési körünkbe tartozó két kerület jelenlegi helyzetét nézzük ezután az adatok tükrében.

Területi adatok:

	I. ker.	kat. holdban IV. ker.	Összesen
Szántó	3434	4249	7683
Mezőgazdasági művelt terület	3532	4561	8093
Összes terület	3874	5304	9178
1 kat. hold a. k. értéke	12,2	11,6	—
Öntözésre berendezve	2246	2912	5158

A talajok termőképessége gyenge ugyan az a. k. alapján, azonban az összes szántóterület kétharmada öntözőtelep, ami megfelelő talajerő-utánpótlással jó terméseredményeket biztosít.

Az átlagos számosállat megoszlása százalékban:

	I. ker.	IV. ker.
Szarvasmarha	45	74
Sertés	53	22
Ló	2	4

Rózsás állattenyésztési profilja a sertéshizlalás, Kákáé pedig a tehenészet mellett a szarvasmarha-hizlalás.

Baromfinevelésben a kákai kerület emelkedik ki. Csupán kacsából 60 ezer darabot neveltek.

Főbb sűrűségi mutatók:

	I. ker.	IV. ker.	Összesen
Traktoregységek száma (15 LE)	40	52	92
Gabonakombájn db	4	5	9
Rizskombájn db	2	4	6
1 sz. á.-ra jutó szántó kat. hold	3,0	4,2	—

A létszám 1968-ban:

	I. ker.	IV. ker.
Állandó munkás	178	230
Időszaki munkás	46	47
Alkalmazott	26	33

A szélsőséges időjárás miatt súlyos aszálykár gátolta a gazdaság jobb eredményeit. Ezenkívül szeptember közepén a rizstáblákat jég verte el, amiért az Állami Biztosító 2,1 millió forint térítést fizetett.

A mostoha időjárás ellenére jelentős nyereséget hozott a búza. A rózsási termésátlag 18,56 q/kat. hold, a kákai pedig 20,84 q/kat. hold.

Káka 1968-ban nem termelt kukoricát, Rózsáson azonban a kedvezőtlen időjárás ellenére 235 holdon 17,66 q/kat. hold termésátlagot értek el. Ez a terméseredmény 4,5 mázsa terméscsökkenést jelentett ugyan 1967-hez viszonyítva, de a gazdaság dolgozóinak bevallása szerint egyéni paraszt korukban ilyen időjárás mellett képtelenek lettek volna megközelíteni az állami gazdaság eredményeit.

A gazdaság számos termelőszövetkezetet látott el kitűnő minőségű nemesített búza, árpa és rizs vetőmaggal.

A rizs termelési költségeit gépi betakarítással jelentősen csökkentették.

A veszteséglistán a lucerna és abraktakarmányok jelentkeztek több millió forintos értékben.

A gazdaság *állattenyésztése* a kedvezőtlen felvásárlási árak mellett még mindig nem nyereséges üzemág. Főként a szarvasmarha-hizlalás ráfizetéses.

Az előző évekkal szemben az 1968. évben a tehenészet is veszteséges. Ez a kákai kerületet érintette jobban, mivel több a tehene.

I. kerület	262 tehén
IV. kerület	412 tehén

Magas volt a tej önköltsége.

A rendkívüli nehézségek ellenére még mindig 12 millió forint nyereséget produkált az üzem az 1968. gazdasági évben, mely az előző évihez képest 3 millió forint csökkenést jelentett.

A Szarvas környéki állami gazdaságok összevonása idején itt éppen úgy, mint másutt az országban, sokan elleneztek a mammutüzemek kialakítását azzal, hogy gazdaságosság, nyereség szempontjából azok már az optimum fölé nőnek. Ezt az aggodalmat eloszlatta a gyakorlat. Az üzem az összevonás nyomán némi megtorpanás után *egyre nagyobb lendülettel* fejlődik, gyarapodik és Szarvas mezőgazdaságában kiemelkedő súlyt képvisel terméseredményekben, országosan pedig agro- és zootechnikai eljárásai, tenyészállatai, nemesített vetőmagjai segítik a szövetkezeti gazdálkodást.

Államunk beruházásai a következő években az eddiginél is nagyobb nyereségekben és több agrártermékben realizálódnak majd.

SZARVAS TERMELŐSZÖVETKEZETEI

a) A termelőszövetkezetek bőskora

Az állami gazdaságok és a gépállomások nagyrészt azzal a rendeltetéssel alakultak, hogy kezdettől segítsék a szocialista nagyüzemi gazdálkodás legfőbb formáját, a termelőszövetkezetet. Az említett három forma Szarvason is bizakodással, reménységgel és sok kezdeti nehézséggel indult 1948–1949. évben.

A földosztás után a földművesszövetkezet keretében földbérlet csoportok létesültek, majd 1948-ban megalakult a *Táncsics* és a *Dózsa* termelőszövetkezet.

A Táncsicsnak alakuláskor 36, majd 72 tagja volt, a 138 kat. hold területe pedig az állami tartalékfölddel együtt 724 holdra növekedett. Hasonló volt a helyzet a Dózsnál, amely alakuláskor 8 taggal és 110 hold földdel indult, de a tagok száma és a szövetkezet területe gyorsan növekedett.

A szarvasi szövetkezetek az első években nem tartoztak a milliomos szövetkezetek közé, azonban a kezdeti nehézségeken túljutva évről évre gyarapodtak.

A Táncsicsnak 1949-ben 10 lova, 5 szekere, 8 ekéje, 4 hengere és 5 vetőgépe volt. A közös állatállomány 42 szarvasmarha, 35 sertés, 202 juh. Zárszámadáskor a szövetkezet közös vagyona már 629 ezer forint volt. *Dr. Madai Pál*: Szarvas

története 1962. c. mű részletesen közöl további adatokat és ismerteti az alapító tagok névsorát.

A *tagok kezdeti nehézségei* abból adódtak, hogy nem volt tartalékuk. A szövetkezet nem fizethetett előleget. Sok családnak még a fejadagja sem volt biztosított. Pénzünk még a legszerényebb kiadásokra sem futotta. A nehézségek miatt a családok munkaképes ifjú és nőtagjai olyan helyeken kerestek munkát, ahol készpénzzel fizettek. A középparasztság a nagygazdák befolyása miatt passzív volt, nem vonzódott a szövetkezethez.

A háború alatt és az után csökkent a *talajerő*-utánpótlás. Csökkent az állatállomány is. A rendelkezésre álló istállótrágya a szükségletnek csak 40 százalékát fedezte. Területrendezések, tagosítások ugyancsak zavarták a termelés folyamatát, a szakszerű talajerőgazdálkodást.

A műtrágya csaknem ismeretlen. A készlet a szükségletnek csak kis hányadát fedezte. Vetésforgó-rendszer egyik szektorban sincs, a szabadgazdálkodás a konjunktúrához igazodik.

1948-ban Szarvas mezőgazdasági területének csak fél százaléka szövetkezeti, de 1954-re már 12,1 százalék. Az állami gazdaságok nélkül a *termésállagok* az alábbi szerint alakultak:

Növény	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Búza	8,8	—	11,2	6,6	9,6	—
Őszi árpa	10,0	—	10,9	7,9	10,9	—
Kukorica	8,8	8,5	10,0	6,5	11,1	11,0
Cukorrépa	60,0	80,0	150,0	155,0	120,0	135,0

Az 1952. év aszályos időjárása mellett a tagosítási eljárások miatt is csökkentek a terméseredmények.

A felszabadulás előtti jellegzetes monokultúrás kukorica-búza gazdálkodási rendszer megváltozását mutatja az *ipari növények* vetésterületének emelkedése. A cukorrépa vetésterülete az 1948. évhez képest 38 százalékkal emelkedett. 1954-ben már 1769 kat. holdon termelnek ipari növényt. A rossz emlékezetű gyapot vetésterülete 461 holdról 47-re csökkent.

A *Táncsics* termelőszövetkezet területe 1952-ben már 1326 kat. hold, vagyona 3,9 millió forint. *Állatállománya* az alábbi:

30 ló
52 növendékmarha
460 juh
372 sertés
1500 baromfi

Hasonló mértékben gyarapodott a *Dózsa Tsz* is, melynek ugyanakkor traktora, cséplőgépe van és 907 holdon gazdálkodik. Összes közös vagyona másfél millió forint, *állatállománya* pedig a következő:

64 szarvasmarha
283 sertés
35 juh
2300 baromfi

1951-ben megalakul a *Bem Tsz* 147 hold területen 17 taggal, a következő évben azonban már 287 holdon gazdálkodik 46 tag. Állatállománya 1952-ben:

14 ló
19 szarvasmarha
49 sertés
460 baromfi

Az Új Élet, az Alkotmány és a Haladás újabb termelői kollektívák már főleg középparasztokból alakultak I. típusú szövetkezeti csoportokká. 1952–1953-ban ezek is III. típusúvá léptek előre.

1953-ban tehát hat termelőszövetkezet működött. Tagjainak a száma a félszert meghaladta (529 család). A község összes szántóterületének egynegyedét művelték, 5044 holdat.

Az ötvenes évek elején sok a problémája a közös gazdálkodásnak. Az egy dolgozó tagra jutó szántóterület nagy. Az idénymunkákat ezért késedelemmel végezték. A gyom elterjedt, a kukoricát és a cukorrépát több helyen csak egyszer tudták kapálni, ezért a gondos talajelőkészítés, a műtrágyázás hatása elmaradt. Még ilyen hátrányos helyzetben is kiemelkedtek a közös nagyüzemi gazdálkodás előnyei az aszályos 1952. évben. Az egyéni gazdaságok búza termésátlaga csak 4,8 q/kat. hold, a közösé pedig 6–7 q.

A tagság egyrésze a közösben végzett munkát megélhetésének tekintette ugyan, de még nem érezték magukat a szövetkezet gazdáinak. A legsürgősebb betakarítási munkáknál nem akartak túlórázni azzal, hogy az iparban kötött a munkaidő.

Az állami tenyészállat akcióban kapott kitűnő egyedek a rossz takarmányozás, kedvezőtlen elhelyezés és ápolás miatt leromlottak.

Ez a sok baj, a szektás-dogmatizmusnak és a revizionizmusnak az agrárpolitikáján is jelentkező hatása káros következményekkel járt, 1954-re csökkent a tagok száma, és a közösen művelt földterület.

1954-ben a termelőszövetkezetek területe és taglétszáma az alábbi:

1. Tánicsics Tsz	1554 kat. hold	151 tag
2. Dózsa Tsz	953 kat. hold	93 tag
3. Alkotmány Tsz	244 kat. hold	28 tag
4. Bem Tsz	307 kat. hold	36 tag
5. Új Élet Tsz	237 kat. hold	33 tag
6. Haladás Tsz	142 kat. hold	21 tag
Összesen:	3437 kat. hold	362 tag

1951–1954. évek között Szarvas nagyközség állatállománya az állami szektor nélkül az alábbi volt:

	1951.	1952.	1953.	1954.
Ló	3092	1824	1412	1325
Szarvasmarha	3772	2467	2949	2126
Sertés	9238	7947	7101	5895
Juh	4895	3530	2955	2810
Baromfi	23960	39900	40500	70000

Az állami gazdaságok állatállománya ekkor körülbelül 600 számosállat. A számok bizonyos visszaesést mutatnak már csak azért is, mert az intenzív állattartó Örménykút elszakadt. Az egy számosállatra eső szántóterület ekkor 5 kataszteri hold.

Ugyancsak 1954. évben az állattenyésztés átlaghozama az alábbi volt:

tej	1800 liter
tojás	80 db
gyapjú	3,5 kg
darapercent	16,5

1954. évben a Bem Tsz végre aktív mérleggel zárt. Egy munkaegységre az alábbiakat fizette:

készpénz	3,14 Ft
búza	2,40 kg
kukorica	1,80 kg
árpa	1,33 kg

Az állammal szemben teljesítette kötelezettségeit és 50 férőhelyes korszerű tehénistállót épített. Egy tagra eső teljesített munkaegység 350 volt. E szerény, de biztató eredmények már a tagság javuló öntudatát tükrözik.

Az állattenyésztés területén nincs lényeges előrejutás, de a növénytermesztésben már határozottan kibontakoznak a nagyüzemi gazdálkodás kezdeti eredményei túlszárnyalják terméseredményekben az egyéni gazdaságokat:

Év	Gazdaság neve	Búza	Árpa	Zab	Kukorica	Rizs
1955	egyéni	8,2	9,8	7	10	6,2
	tsz	8,7	9,8	6	16	7,1
1956	egyéni	8,2	9,0	8,9	13,3	14,2
	tsz	10,2	10,0	9	13,8	15,3

Az 1956-os októberi ellenforradalom már nem okozott jelentősebb kárt. Mindössze a frissen alakult Tessedik szövetkezet bomlott fel, de a következő évben az is újjáalakult. A sok éve létesült szövetkezetek kibírták a vihart. A szövetkezetek egykori agrárproletárjai, szegényparasztjai megvédték a közös tulajdont. Az ellenforradalom hatására 146, zömmel középparaszt lépett ki, legtöbb azonban néhány hónap múlva kérte a visszavételét.

1957-ben a hat szövetkezet 383 családja 3706 hold területen gazdálkodik.

Az állami gazdaságok állománya nélkül az állatlétszám az alábbi:

	Ló	Szarvasmarha	Sertés	Juh
Községi állomány	1339	2395	8357	2446
Tsz állomány	116	289	618	830
Százalékos aránya	8,6	12	7,3	33

Az állatok zöme még mindig az egyéni és a háztáji gazdaságokban található. A termelőszövetkezetek végleges megszilárdulása mellett fokozatosan javul a gazdálkodás színvonala. A termésátlag 1957. évben az alábbi volt:

	Búza	Árpa	Kukorica
szövetkezeti	8,5	12,5	22
egyéni	7,0	8,2	18,5 q/kat. hold

A javuló terméseredmények kihatottak az állattenyésztés fejlődésére is.

Vizsgáljuk meg részleteiben is legalább a jobban prosperáló Tánicsics szövetkezet eredményeit. 1954-ben a tagok száma 148, a családoké 135, 1958-ban pedig 198 tag, 188 család tartozik a szövetkezethez. A terület ez idő alatt 1389

holdról 1715-re növekedett. A közös vagyon kiemelkedő növekedést bizonyít, 1,7 millióról 5,7 millió forintra nőtt.

Hatálytalanították azt az állami rendelkezést, mely szerint szövetkezetek erőgépet nem vásárolhattak. 1957-ben a hat szövetkezet tulajdonában már 19 vegyes erőgép dolgozik.

A Táncsics Tsz 372,5 holdon öntözéses termelést folytat, melyből 24 hold a konyhakertészet, a többi rizstelep. 60 hold gyümölcsöst telepítenek és 50 holdas halastavat alakítanak ki. Ebben és a többi szövetkezetben tovább nőtt az ipari növények vetésterülete.

A Táncsics szövetkezet 1955–1957 között 50 százalékkal növelte a műtrágya-felhasználást, amely 1957-ben már 21 vagon volt.

1958-ban a hat szövetkezet együttes *vagyona* már 16,5 millió forint, amelyből a tiszta vagyon 9,5 millió. A vagyon kétharmada a Táncsicsé, a Dózsa következik utána. Az 1 holdra felhasznált munkaegység is a Táncsics szövetkezetben a legtöbb, ami a belterjességre utal. Az alábbi táblázat jól szemlélteti a gyors *fejlődést*.

Tsz	Össz vagyon 1000 Ft-ban		Fel nem osztható szöv. alap 1000 Ft-ban		1 kat. holdra jutó munkaegység		Egy tagra jutó részesedés 1000 Ft-ban	
	1967	1968	1967	1968	1967	1968	1967	1968
Alkotmány	849,0	927,0	310,2	330,2	19	26,3	9,0	11,1
Bem	1348,5	1875,2	250,6	338,8	37	51,8	10,2	12,5
Dózsa	2339,6	2574,8	323,5	631,2	36	47,8	8,4	7,2
Haladás	749,0	822,5	104,3	134,5	24	24,8	11,1	9,6
Táncsics	7833,9	9118,9	3858,5	4388,4	47	57,0	10,6	9,7
Új Élet	1116,5	1205,4	157,4	213,9	17	34,6	11,9	5,8

1954-ben a 362 szövetkezeti tag 3437 kat. hold területen gazdálkodott, 1958-ban pedig 428 tag 3977 holdon. Ez idő alatt a közös vagyon megnégyszereződött, az egy munkaegységre jutó részesedés pedig 15,60 forintról 35,80 forintra nőtt.

Az elért eredmények figyelembe vételével megállapítható, hogy termelőségünk megerősödtek, megszilárdultak. Mind az anyagi-technikai, mind pedig a szubjektív feltételek megérttek a szocialista nagyüzemi gazdálkodásra való teljes áttérésre. Befejeződött a tsz-mozgalom első szakasza.

b) A szocializmus teljes győzelme a mezőgazdaságban

Az ellenforradalom időszaka a termelőség szövetkezeti mozgalomnak a próbaköve volt. Iparunk fejlődése – különösen a gép- és a vegyipar – megteremtette a termelőség szövetkezeti forma uralkodóvá válásának feltételeit. Az egyéni parasztok körében kifejtett felvilágosító, meggyőző munkánál hatásosabb propaganda eszköznek bizonyultak a szövetkezetek termelési eredményei, a tagoknak nyújtott biztos megélhetés, a hajsza nélküli élet. Az ipar után a mezőgazdaságnak szükségszerűen a *szocializmus útjára* kellett lépnie.

A termelőség szövetkezetek számszerű fejlesztésének ügye Szarvason is társa-

dalmi ügyé vált. 1960-ban Szarvas is *termelőség szövetkezeti község* lett. Az egyéni parasztok túlnyomó többsége a közös útra tért.

A termelés koncentrációja, a nagyüzemi feltételek megteremtése érdekében 1961-ben a Táncsics szövetkezettel *egyesült* az Új Élet, a Dózsaival pedig a Klapka termelőség szövetkezet.

Az 1960-as években nem mentes még a szövetkezeti parasztság a múlt csökkenéseitől, az önzéstől, a spekulációtól. Konkrét esetekben gyakran elmosódik a felelősség. Még nem a múlté a sógorság, komaság intézménye. Mindezek ellenére, a *szemléletben* lényeges a változás. Megjavult a tagság zömének a munkához, a közöshöz való viszonya. A középparasztság visszatekintgetése megszűnt. Megváltozott az „enyém” és a „mienk” tartalma. A tagok döntő többsége a közös gazdálkodást már létalapjának tekinti, és érzi a közös tulajdon erősítésének fontosságát. A tagok közti régi határok elmosódnak, a megbecsülés alapja egyre inkább a végzett munka.

A tagság életszínvonala lényegesen nőtt az elmúlt évek során, és egyre közelebb kerül az egységes szövetkezeti parasztság kialakulása.

A termelőség szövetkezetekhez a hatvanas években 9500 kat. hold szántó tartozik, a tagok száma pedig 1439. (1965). A dolgozó tagok száma 851. Évi átlagban 4–5 százalékkal csökken a tagok száma. Egy dolgozó tagra 11–12 kat. hold szántó jut. A szövetkezetek tiszta vagyona

1961-ben 20 442 000 Ft,
1965-ben 40 236 000 Ft,

tehát négy év alatt megkétszereződött. Ennek megfelelően gyarapodott a közös vagyon.

A tagok részesedése is növekedett, bár nem éri el az ország legjobb szövetkezeinek szintjét.

1962-ben 8 605 Ft,
1965-ben 11 073 Ft.

A búza termésátlaga 10 q/kat. hold körül ingadozik az időjárási viszonyoknak megfelelően.

A közös állatállomány nem növekedett kielégítő mértékben, sőt! A 100 kat. holdra jutó számosállat 1961. évi 17,3 számosállat indexhez képest 16-ra csökkent.

Belvízkárok, aszály, száj- és körömfájás, jégkár és egyéb *természeti csapások* még mindig jelentős terméskieséseket okoznak. Az utóbbi években azonban tovább fokozódott a belterjesebb gazdálkodásra törekvés. Javultak a mezőgazdasági termékek felvásárlási árai is.

Megállapítható, hogy szövetkezeink nem élnek kellően azokkal a *lehetőségekkel*, amelyeket az öntözés, és egyéb agrotechnikai módszerek, a talajjavítás, a kutató intézet, a technikum közelsége jelent szaktanácsadás szempontjából. Vidéki szövetkezetek szívesebben fordulnak tanácsért ezen intézményekhez, mint a helyiek.

Évek óta komoly ellátási zavarok mutatkoznak a szarvasiak *zöltség-ellátása* terén. Ennek ellenére még nem növelték kellően a zöltségtermesztést.

A tsz-ek gazdálkodása napjainkban (1968)

Az egyesülések után Szarvason három szövetkezet maradt: a Bem, a Dózsa és a Táncsics, amelyek végeredményben Szarvas legrégebbi önkéntes mezőgazdasági társulásai.

Területük az alábbi:

Tsz neve	Szántó kat. holdban	1 kat. hold a. K. értéke
Bem	2455	10,70
Dózsa	3520	13,31
Táncsics	3950	15,13

A szövetkezetek tagságára vonatkozó adatok:

Tsz neve	Tagok száma	Alkalmazott	Átlagos életkor	Nyugdíjas és járadékos
Bem	353	7	58	44,0%
Dózsa	502	56	55	35,9%
Táncsics	521	35	58	46,8%

A tagság kormegoszlása százalékban:

	1953 járási	1968 járási	1968 városi
20 éves korig	6,7	3,3	2,8
20—40 év között	33,1	23,5	17,2
40—60 év között	41,5	32,1	23,7
60 év feletti	18,7	41,1	56,3

A szarvasi járásban az átlagos életkor 51, Szarvason pedig 57 év. Tehát a szarvasi szövetkezetekben is jelentős probléma az *előregedés*. Szövetkezetünk tagságának közel a fele nyugdíjas, vagy járadékos.

Az országos helyzetnek megfelelően a szarvasi szövetkezetekben is csökkent az alkalmazottak száma, egy év alatt 52-ről 24-re.

Az 1967. és 1968. év főbb termésátlagai q/kat. holdban:

Tsz	Búza		Őszi árpa		Kukorica		Cukorrépa	
Bem	12,8	7,4	18,9	10,6	15,8	8,4	196,8	199,1
Dózsa	15,3	11,1	12,8	14,5	6,7	8,2	189,5	157,5
Táncsics	14,3	11,8	10,5	10,1	15,2	17,9	152,0	163,2

Műtrágyafelhasználás hatóanyagban q/kat. hold:

Bem	30
Dózsa	77
Táncsics	75

A két utóbbi szövetkezet felhasználása megfelel az országos átlagnak.

Az állattenyésztés helyzete:

Tsz neve	Számosállat 1968. év végén	100 kat. hold szántóra jutó
Bem	340	14,4
Dózsa	625	18,3
Táncsics	701	17,0

Az országos átlag 16,1 számosállat.

Az állatállomány 1968-ban:

	Szarvas-marha	Ebből tehén	Sertés	Ebből koca	Ló	Juh	Évi tejtermelés átlaga
Bem Tsz	259	86	600	49	38	664	2023 l.
Dózsa Tsz	419	143	1601	174	77	1011	3065 l.
Táncsics Tsz	576	180	942	89	55	1034	2774 l.

A megye évi tejtermelési átlaga 2 529 liter

A tehénállomány a tbc-mentesítés következtében is (selejtezés) csökkent.

A sertéshizlalás eredményességét az 1 kg súlygyarapodáshoz felhasznált abrakmennyiség mutatja: Bem Tsz 5,1, Dózsa Tsz 5,1, Táncsics Tsz 4,3 kg.

A három szövetkezet tulajdonában 77 traktoregység van. A gépek kihasználása a Táncsics Tsz-ben a legkedvezőbb.

A szövetkezetek anyagi helyzetét a *tiszta vagyon* mutatja:

	Összesen 1000 Ft-ban 1967	1968	1 kat. h. termőterületre Ft 1967	1968
Bem Tsz	13 663	12 528	5 676	5 058
Dózsa Tsz	16 029	15 914	4 438	4 408
Táncsics Tsz	18 893	20 079	4 458	4 773
Összesen:	48 585	48 521		

Jelentősen nőtt a tagság közösből szerzett jövedelme. Az egy dolgozó tagra jutó átlagos részesedés 14–19 ezer Ft szövetkezetenként. A termelési eredmények és a vagyoni helyzet jelentős anyagi erősödést mutatnak.

Szarvas mezőgazdaságának néhány területe, illetve intézménye még bemutatást igényel.

Az Ady és a Tessedik Termelőszövetkezeti Csoport összesen 934 holdon gazdálkodik 216 taggal. Termésátlagban meg sem közelítik a termelőszövetkezeteket:

	Ady TSZCS	Tessedik TSZCS
búza 1967	8,0	9,0 q/kat. h.
búza 1968	9,3	4,3 q/kat. h.
kukorica 1967	13,2	6,0 q/kat. h.
kukorica 1968	3,0	4,0 q/kat. h.

A termelési szint gyenge, szinte egyéni gazdálkodást folytatnak és nem élnek eléggé a szövetkezés előnyeivel.

Az *egyéni* gazdálkodók száma 260, ezekből 197 hold van, az elért termés-átlag azonban a tszcs-nél is gyengébb.

	Búza	Kukorica
1967.	7,5 q	11,2 q
1968.	5,0 q	5,0 q

A zártkertek összes területe 1791 kat. hold.

A zártkertek jelentősége lényegesen megnőtt az urbanizáció erőteljes fokozódása óta. A 8472 tulajdonos egy részét a maczózugi és a maczólaposi hegyközség fogja össze. A kertek átlagos nagysága 338 négyzetööl.

A zártkertek fontos szerepet játszanak az egyéni háztartások zöldséggel, gyümölcssel való ellátásában, valamint a piaci forgalomban.

Szarvason tíz éve működik *állatkórház*, amelynek a profiljába a táj jellegének megfelelően a nagy állatok tartoznak. Évi átlagban 2000 ambuláns páciens, 200 kórházi ápolat (10 ápolási nap átlaggal) az igénybevétel. A kórház 1969-ben korszerűsítésre kerül.

1958 óta *baromfikellető* üzem is segíti a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok napos baromfival való ellátását a békéscsabai vállalat üzemegységként. 4 db Gergely-féle 10 ezres géppel folyik a keltetés.

A mezőgazdasági termelés melléküzemága a *vadászat* és *halászat*, egyben az egészség fenntartásának kitűnő lehetőségei. Egy vadásztársaság és két horgász egyesület működik kiváló eredménnyel. A hatalmas Holt-Körös vízterületet a gyomai Viharsarok Halászati Termelőszövetkezet üzemeli és e területből is jelentős a bevétele.

Szarvas mezőgazdasága a negyedszázad alatt gyökeresen átalakult. 1935-ben még a lakosságnak kétharmada élt a mezőgazdaságból, ma pedig már csak alig fele. Legalább ilyen mértékben emelkedett a termelés színvonala, az átlagtermések éppen úgy, mint az állattenyésztés hozamai. Csökkent ugyan a vetésterület, de ezt bőségesen pótolja a korszerű agrotechnika eredményeképpen biztosított nagyobb átlagtermés. Mindent összevetve Szarvas ma Tessedik útmutatása nyomán a szocialista mezőgazdaság, az agrárkultúra, a szakoktatás és a kutatás tiszántúli fellegvára lett.

Almásy Tilmér: Az Intézet gazdaságának eredményei.
Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézet. Öntözéses Gazdálkodás. Szarvas, 1962.

Állami gazdasági beszámolók.

Békés megye statisztikai évkönyvei.

Litauszki Mihály: Az 1945-ös földosztás és az 1945. év utáni agrárfejlesztés Szarvason.
Tanári szakdolgozat, 1960.

Dr. Madai Pál: Szarvas története. Szarvas, 1962.

Népszabadság, 1965. március 5.

Szarvas Város Tanácsa V. B. Mezőgazdasági Osztálya jelentései.

Személyes visszaemlékezések, szóbeli közlések.

Viharsarok Népe, 1952. augusztus 22.

Talajjavítási Vállalat beszámolója.

Praznóczy Iván:

A SZARVASI IPAR ÉS SZÖVETKEZETI KERESKEDELEM FEJLŐDÉSE 1944-1969 KÖZÖTT

A felszabadulás előtt Szarvason nagyobb ipari létesítmény alig volt. A lakosság igényeit kisiparosok elégítették ki. Az 1945-ös kimutatásban még jóformán minden szakma képviselőjét megtaláljuk, létszámuk közel 800 fő.

A felszabadulás után a közös munka előnyeinek megismerése arra készíteti az iparosokat, hogy kisipari termelőszövetkezetekbe tömörüljenek. A szövetkezetek folyamatos létrejötte fokozatosan csökkentette a magán kisiparosok számát, mert nagyrészüket azokban helyezkedett el. Szarvas várossá nyilvánításának napján: 1966. július 1-én, már csak 115 iparos dolgozott egyénileg Szarvason. 1968-tól, az új gazdaságirányítási politika következtében némi létszámemelkedés tapasztalható. Jelenleg Szarvason 153 magán kisiparos van.

A szarvasi kisipari termelőszövetkezetek fejlődését szövetkezetenként külön-külön ismertetjük az alábbiakban.

CIPÉSZIPARI KISIPARI TERMELŐSZÖVETKEZET

A szarvasi szövetkezetek közül elsőnek a Cipézipari Kisipari Termelőszövetkezet alakult meg 1948. október 1-én. A 16 alapító tag *Jakab Jánost* választotta meg elnökének.

A szövetkezet évről évre fokozatosan fejlődött és 1963-ban 130 dolgozója volt. A tagok mértékutáni és készáru termelést folytattak, valamint a lakosság részére javításokat végeztek.

Létszámuk állandó növekedése és a munkafolyamatok korszerűsítése 1963-ra már áru-túltermelést eredményezett. Az erők célszerű csoportosítása, a megtermelt áruk biztos értékesítési lehetősége, új piacok keresése, szükségessé tette, hogy megváltozott formában folytassák tevékenységüket. Ezért 1963. májusában mint önálló szövetkezet megszűnt és beolvadt a Körösvidéki Egyesült Cipész Kisipari Termelőszövetkezet Békéscsabai Kirendeltségébe. A szövetkezet helyi tevékenysége egyre szűkült. Megszűnt a mértékutáni és készáru termelés. Központi helyiségüket is átadták a Vas- és Fémipari Ktsz-nek. Jelenleg csak a helyi lakosság részére végeznek javítási munkákat. Természetesen ehhez a tagok száma soknak bizonyult. Ezért folyamatosan csökkent létszámuk. Jelenleg huszonhatan vannak.

A szövetkezetből kilépők azonban nem maradtak munka és kereset nélkül.

Többen kiváltották iparendélyüket és mint magán kisiparosok folytatják tevékenységüket. A volt tagok túlnyomó többsége a Vas-Fémipari Ktsz-ben helyezkedett el, ahol megfelelő munka és kereseti alkalmat biztosítottak részükre.

ÉPÍTŐIPARI KISIPARI TERMELŐSZÖVETKEZET

A szarvasi Építőipari Ktsz, mint önálló szövetkezet 1953. december 1-től működik. Ekkor a Békés megyei KISZÖV hozzájárulásával – és közös meg egyezés alapján – különvált a Faipari Ktsz-től. Az anyaszövetkezettel szembeni épületben létesítették első telephelyüket. Itt voltak elhelyezve az iroda és raktárhelyiségek is.

28 termelő dolgozóval és 5 ipari tanulóval indultak. Tőkájük mindössze 193 000,- Ft volt. Kezdetben kőműves, ács, épület-asztalos, szobafestő és mázó részleggel rendelkeztek. Az első évben csak Szarvason és közvetlen környékén vállaltak munkát. Kizárólag kislakás építéssel és tatarozással foglalkoztak. 1957. évi össztermelési értékük mégcsak 450 000,- Ft volt. Az alacsony kapacitás miatt bérezésük kezdetlegesen alakult. Dolgozóikat százalékos formában fizették. Ez a módszer az egyes részlegek dolgozói között feszültséget okozott.

A szövetkezet fejlődése lassú, de folyamatos volt, s a meglévők mellé új részlegeket: címfestőt, parkettázót, burkolót és műkövest létesítettek. Ekkor már többszintes épületek felépítésére is kapott megbízásokat, s lehetőségeik mind a munka, mind a kereset szempontjából jobbakká lettek. A magasabb jövedelemmel együtt megváltozott a bérezési forma is és 1958-tól kezdve már az országosan érvényes építőipari norma-elszámolás alapján fizették a dolgozókat.

1964-ig a szövetkezet egyenletesen erősödött. Ekkor már 130 termelő, 12 irodai és 4 kisegítő dolgozójuk, valamint 22 ipari tanulójuk volt. Termelési értékük ebben az évben 1 millió Ft, saját vagyonuk pedig 1 216 000,- Ft. 1965–1967 között vezetési nehézségek miatt visszaesés mutatkozott, s a szövetkezet veszteséges lett. Új vezetőség választása következtében a szövetkezet újból fejlődésnek indult. 1969. I. félévének végére 126 termelő mellett már 57 ipari tanuló, 20 irodai és 5 kisegítő dolgozó végzi munkáját a Ktsz-ben. Az átlagbérek lényegesen emelkedtek. Nemcsak az örökségül kapott 800 000,- Ft adóságot dolgozták le, hanem 1968-ban már 1 667 000,- Ft nyereséget is szót tudtak osztani a dolgozók között. Termelési értékük 1968-ban 12 126 000,- Ft volt és saját vagyonuk meghaladta a 2 milliót. Egyre több megbízást kaptak. Nemcsak Szarvason, de más városokban, községekben is. A lakosság részére legjelentősebb építkezéseik a békéscsabai és szarvasi OTP társasházak, valamint a magánszemélyek rendelkezésére készült többlakásos társasházak felépítése volt. Emellett nagyon sok egyedi építkezést is végeztek egy- és kétszintes formában.

A közületek részére végzett munkák közül megemlítendőek: a Vas- és Fémipari Ktsz szervizének, a Ruházati Ktsz három szintes épületének, a Bem Mg. Tsz gazdasági épületeinek, a kondorosi kétszintes sütőüzemnek és a Geofizikai Intézetnek elkészített épületek. A megnövekedett feladatok mellett természetesen hamar kінőtték első telephelyüket. Egy év után átköltöztek jelenlegi helyükre: a Bajcsy-Zsilinszky u. 1. sz. alá, melyet a Talajjavító Vállalattól vettek át.

A dolgozók munkakörülményeinek javítása és a kereseti lehetőségek növelése érdekében folyamatosan és tervszerűen vásároltak munkagépeket, anyagszállító eszközöket és több százezer forint értékben vasállványokat. Az ipari tanulók részére külön tanműhelyeket létesítettek, ahol a legmagasabb szaktudású oktatók foglalkoznak velük. Az ipari tanulók képzése komoly összegekbe kerül a szövetkezetnek. Szívesen vállalják, mert ezzel tudják biztosítani szakmunkás utánpótlásukat.

A műszaki apparátus javítása céljából 1969. január 1-el olyan műszaki vezetőt alkalmaztak, aki magasepítő-ipari mérnöki képesítéssel rendelkezik.

A szövetkezet 28 alapító tagja közül (elhalálozás, nyugdíjbavonulás, állásváltás és más okok miatt) a ktsz-nél ma csak hatan dolgoznak. Ezek a következők: *Bába János, Domonyi András, Farkas András, id. Holló András, Molcsán István és Molnár János*. A szövetkezet elnökei a megalakulás óta: *id. Ordovics György, Kulcsák Márton, Gunda Mihály* és jelenleg *Dányi Zoltán*. A szövetkezet első főkönyvelője *Strassbourger Ferenc* volt. Jelenleg ez a tisztség betöltetlen.

A vezetőség további célja a tagok keresetének folyamatos növelése, a munkák minőségi javítása. Ennek érdekében a hagyományos építkezési módszerről a modern, gyorsabb, blokk-rendszeres építkezésre térnek át. Villanszerelő, bádogos és vízvezeték szerelő részlegeket alakítanak. 1972-ig új telephelyet létesítenek. Ebben már korszerű műhelyek, világos irodák és tágas raktárak kapnak helyet. Reméljük, hogy terveiket mind a növekvő szövetkezet, mind az egyre szépülő városunk érdekében meg tudják valósítani.

FAIPARI KISIPARI TERMELŐSZÖVETKEZET

1951. május 15-én *Kornidesz Sámuel, Potoczki György* és *Terbes András* kovács kisiparosok kezdeményezésére megalakult a Szarvasi Általános Szolgáltató Kisipari Termelőszövetkezet, mint a Békés megyei KISZÖV, illetve ezen keresztül az OKISZ tagja. Az alapítási tervezet kimondja, hogy minden belépő tag köteles legalább egy 500,- Ft-os részjegyet jegyezni és 50,- Ft belépési díjat fizetni.

Az alapítás 14 taggal történt. Közülük 12 önálló kisiparos, kettő pedig segéd volt. Az alapító tagok ipari megosztása a következőképpen alakult: 8 kovács, 3 asztalos, 2 sziigyártó és 1 mázó. Az alakuló közgyűlésen három éves időtartamra igazgatósági tagoknak *Galanbos Gyula* mázólot, *Kornidesz Sámuel* kovácsot és *Piacsek Pál* asztalost választották. Egyidejűleg elhatározták, hogy a részjegy 50%-át az induláskor minden tagnak be kell fizetnie, munkahelyről és számról pedig minden részleg maga gondoskodik.

A tagok által képviselt 4 szakmában 1951. június 4-én indult meg a termelés a különböző munkahelyeken. A tagság létszáma rövidesen emelkedett. A szövetkezet építő részleggel is bővült.

Az OKISZ és KISZÖV segítsége révén hamarosan kiépül és tartalmat kap az egységes vezetés, a hitel és termelési irányítás. Az alapszabályokon keresztül keretet kap a mozgalom, feladatokat a nevelő munka. Megvalósul a jövedelem elosztási elve is, mely szerint a tisztanyereségből:

40% szövetkezeti tartalék alapot,
 25% OKISZ kezelésében Kölcsönös Támogatási Alapot,
 20% év végi nyereségrészesedést,
 3% jutalmazási alapot,
 5% kulturális alapot,
 5% szociális alapot és
 2% sport alapot képez.

A közös összefogás meghozta gyümölcsét, mivel megfelelő munkalehetőséget és jó keresetet biztosított. Ennek eredménye, hogy 1956-ra már 84 főre emelkedett a tagok száma. A szövetkezetben a politikai nevelő munkát célszerűen végezték. Az ide tömörült különböző gondolkodású embereket szövetkezeti szelvényben, a közösségért élő és dolgozó emberekké kellett átfórmálni.

A gyors felfutás eredményezte, hogy kapacitásukat már nem elégítette ki a lakosság részére végzett munka. Ekkor áttértek kiemelt munkák termelésére is. E téren azonban sok kezdeti nehézség mutatkozott. Ilyenek voltak például: az üzemszerű termelés szokatlansága, a hibás kalkuláció, a nagyfokú szakmai szerteágazás, a kereseti lehetőségek széles skálája. Mindezek következtében a szövetkezet veszteséges lett.

A szövetkezet vezetősége és tagjai úgy érezték, hogy ebben a formában nem tudják biztosítani a műszaki, anyagi és munkafegyelmet. A szövetkezet jövedelmezővé és vonzóvá válása érdekében fel kell számolniuk a sokrétűséget. Elhatározták a szövetkezet kettéválasztását. Külön faipari és külön építőipari ktsz-t létesítettek. Elhatározásukat 1956 november végére megvalósították. 1956. december 1-én már két különálló szövetkezetben dolgoztak.

Ettől az időponttól számíthatjuk a Faipari Ktsz második időszakát. Ekkor 37 taggal és eddigi vagyonuk 49%-ával indultak meg. Az újrakezdés talán még az elsónél is nehezebb volt. Mind a felső vezetés, mind az anyagellátás és munkabiztosítás rendezetlen és szétzilált állapotban volt. Az új vezetőség: *Marsall István, Bárány Mibály, Kozsucz István, Perfalvi Mibály és Szűcs Ödön* súlyos terheket vett át örökségül. A nehézségek azonban megsokszorozták a tagok tettvágyát, lelkesedését. Ezt mutatja az is, hogy – a kevés meglevő anyag mellé – a dolgozók maguk termelték ki a fát a Körös-parton, hogy munkájukat folytathassák. Átmentileg koporsó és gyümölcsládák készítésére tértek át. A szövetkezet életében 1957 a dolgok rendezésének, kerékvágásba lenülésének éve. Mind nagyobb mértékben indul meg a lakosság igényeinek kielégítésén túl, az üzemszerű termelés. Főleg a Bútorértékesítő Vállalat részére dolgoznak.

A két szövetkezetre történő szétválás tehát szerencsésnek bizonyult. Ettől az időponttól kezdve a Faipari Ktsz fejlődése folyamatos és állandó. Ezt az alábbi számok is meggyőzően bizonyítják:

	1956	1968
Tagság száma:	37 fő	126 fő
Termelési érték:	1 565 000,— Ft	13 000 000,— Ft
Nyereség:	nem volt	1 010 000,— Ft
Átlagkereset havonta:	600,— Ft	1 630,— Ft
Állóeszközök értéke:	175 000,— Ft	1 546 000,— Ft
Tartalék alap:	364 000,— Ft	2 504 000,— Ft

A munkakörülmények javulását, a termelékenység növelését elősegítette, hogy 1960-ban két ingatlant vásároltak (mely jelenleg is a szövetkezet telep-helyéül szolgál), valamint új, korszerű gépeket szereztek be. 1961-ben a szarvasi

Faipari Szövetkezetbe olvadt a békésszentandrási Vas- és Faipari Ktsz faipari részlege is. A kereseti lehetőségek az által is nőttek, hogy a dolgozók nyereségrészesedése csaknem egy hónapi fizetésnek felelt meg. A második időszak is hozott magával további észszerű változásokat. A szíjgyártó, festő-mázoló és gatter részlegeket felszámolták és új részlegeket szerveztek.

Amint a szövetkezet eredményei mutatják a fejlődés egyenletes: a vezetés távlati tervei még további emelkedést irányoznak elő. A szövetkezet elnöke a kettéválás óta megszakítás nélkül: *Marsall István. Lestyán Márton* főkönyvelő 1969-ben történt elhunytával nagy személyi veszteség érte a ktsz-t. Munkája döntően hozzájárult a szövetkezet biztos és gyors fejlődéséhez, s neve elválaszthatatlan annak történetétől.

Jelenleg a szövetkezetnek az alábbi részlegei vannak:

Asztalos részlegek:	Szarvason és Békésszentandráson,
Kárpitos részleg:	Szarvason,
Kovács részleg:	Szarvason,
Úvegező és képkerepező részlegek:	Szarvason és Kondoroson.

FODRÁSZ ÉS FÉNYKÉPÉSZ KISIPARI TERMELŐSZÖVETKEZET

A szövetkezetet 1951 március 27-én Szarvasi Fodrász Kisipari Szövetkezet néven alapította 14 szarvasi fodrász kisiparos. 1952-ben a szövetkezet fényképész részleggel bővült és nevét Szarvasi Fodrász és Fényképész Kisipari Termelőszövetkezetre változtatták.

Lassú, de állandó bővítés és korszerűsítés mellett a járás községeiben is telepített részlegeket. Így tulajdonképpen járási szövetkezetté vált.

1960-ban Szarvason 5 férfi, 2 női fodrász és 1 fényképész, Kondoroson és Békésszentandráson 1-1 férfi és női fodrász, Csabacsüdön pedig 1 férfi fodrász részleget üzemeltettek.

A szarvasi fodrász üzletek 2 műszakosak. Korszerűsítésük révén a megye legjobbjai közé tartoznak. A szövetkezet első elnöke *Illés Péter* volt.

A szövetkezet célszerűen és arányosan növekedett. Szolgáltató jellege miatt azonban nem került sor nagyobb arányú fejlesztésre. 1956-ban a Háziipari Termelőszövetkezetből kiváló papírfeldolgozó részleggel bővült. Nevük ekkor Szarvasi Dobozkészítő és Szolgáltató Kisipari Termelőszövetkezetre változott.

A szövetkezet fejlődése – alakulásától 1956-ig – a következőképpen nőtt:

	1951	1956
Létszám:	15 fő	31 fő
Termelési érték:	165 540,— Ft	560 000,— Ft
Egy főre eső átlagbér:	11 100,— Ft	19 330,— Ft
Évi nyereség:	11 900,— Ft	32 900,— Ft

A papírfeldolgozó részleg beolvadása után fejlődésük ugrásszerű, de erős eltolódás mutatkozik a szövetkezet profiljában. A doboz és játékkészítő részlegben dolgozók száma egyre magasabb lesz a fodrász és fényképész részlegekben dolgozókéval. Ezért profil-rendezés vált szükségessé. Ez 1964. január else-

jén következett be. Ekkor ugyanis a fodrászok és fényképészek kiváltak a szövetőkből és a Békés megyei Szolgáltató Kisipari Termelőszövetkezetbe olvadtak. Azóta oda tartoznak. Jelenleg a járás területén 25 dolgozóval 8 férfi fodrász, 17 dolgozóval 8 női fodrászüzlet, 6 dolgozóval pedig 2 fényképész és egy órárs részleg működik. A szövetkezeti tagok jelenlegi havi átlagkeresete kb. 1700,- Ft.

MŰANYAGFELDOLGOZÓ ÉS JÁTÉKKÉSZÍTŐ KISIPARI TERMELŐSZÖVETKEZET

Jelen formájában, városunk legfiatalabb szövetkezete. Gyökerei azonban még 1951-be nyúlnak vissza. Ekkor alakult meg a szarvasi Fodrász Szövetkezet, mely lényegileg anyaszövetkezete volt a Műanyagfeldolgozó Ktsz.-nek. A szövetkezet 1956-ban dobozkészítő részleggel bővült és nevet is változtatott. Az évek folyamán egyre kisebb lett a fodrász és fényképész tagok arányszáma, míg 1964. január 1-el kiváltak belőle. A ktsz 1965. január 1-el műanyag iparági besorolást kapott. Termelése fokozatosan a műanyag feldolgozás felé tolódott. Ez névváltozásában is megnyilvánult. Új neve: Szarvasi Műanyagfeldolgozó és Játékkészítő Kisipari Termelőszövetkezet lett.

A különböző változások a szövetkezet életében szükségszerűek és előnyösek voltak. A műanyagfeldolgozást tiszta profilú termelésé kellett átalakítani. Az új iparág előtt ugyanis korlátlan lehetőségek nyíltak.

A vezetőség figyelembe vette a reális adottságokat. Legfőbb feladatának a műszaki fejlesztést tekintette. Műszaki vezetőnek vegyészmérnököt alkalmaztak, és kialakítottak egy törzsgárdát, mely a kívánt fejlődéssel szakmailag lépést tudott tartani. Gépi berendezéseik szintén a műszaki továbbfejlesztést szolgálták.

Fejlődésük szempontjából rendkívüli fontos volna újabb üzemépületek létesítése. Megfelelő helyiségek birtokában ugyanis új cikkek gyártásával a szövetkezet termelési értékét lényegesen meg lehetne emelni.

A szövetkezet megfelelő képességű és képzettségű irányító és közép-kaderekkel, valamint szakmunkásokkal rendelkezik. Termékei iránt nemcsak belföldön, de külföldön is érdeklődnek.

Az 1968. év – a gazdaságirányítás új rendszerének első éve –, nagy feladatokat állított a vezetés elé. Ennek sikeres megoldását bizonyítja, hogy a folyamatos termelés biztosításával ugrásszerűen emelkedett termelési értékük az előző évhez viszonyítva. A 6 700 000,- Ft-os többlettermelés a nyereség alakulását is kedvezően befolyásolta. Az egyébként is szép eredményt még értékesebbé teszi, hogy ezt döntően jó munkaszervezéssel, illetve tartalékok ésszerű felhasználásával érték el, mert évközben gépi beruházásaik nem voltak.

A szövetkezet jelenleg 2 telephelyen folytatja termelését. A papír és műanyagipari termékek termelésének aránya 50–50 százalékos. A műanyagipari termékek gyártása állandó és fokozatos növekedést mutat. A papíripari termékek gyártásának fokozását a gépi kapacitás hiánya akadályozza. Bár 3 műszakban, sőt esetenként még vasárnap is dolgoznak, a termelés növelése csak újabb gépek üzembeállításával érhető el. A műanyagipari termékek gyártása lényegesen többreüt. Foglalkoznak fröccsöntött termékek és polietilén fólia gyártással, vákuum formázással, fólia hengerléssel, de legnagyobb volumenben PVC termékek hegesztéssel történő előállításával. Jelenleg meglevő adottságaikat

kihasznaíva igyekeznek termékeiket előállítani és azoknak piacot találni. Vevőik nagy- és kiskereskedelmi vállalatok, szövetkezetek, hivatalok.

A szövetkezet termelése kimondottan kisszériás. Éves szállítási szerződéseik nincsenek. Rendszeres piackutatást végeznek, ügynöki hálózatot tartanak fenn. Termékeiket rendelések alapján juttatják el vevőiknek.

Nagy gondot fordítanak új termékek előállítására, főleg olyanokra, amelyeket mások nem gyártanak. Akár állami vállalattal, akár szövetkezetekkel szívesen folytatnak kooperációs tevékenységet.

A szövetkezetnél a munkaerő hullámzás minimális. Régi dolgozók legfeljebb lakóhely változás miatt válnak ki. Újat csak akkor vesznek fel, ha az illető részére a munkaellátottság hosszú időre biztosítva van. Kiváló szakmunkás törzsgárdával rendelkeznek. Ennek utánpótlására jelenleg is 29 ipari tanuló szakmunkás képzését végzik.

A szövetkezetben a munkafegyelem jó, a munkakörülmények megfelelőek. A munkatermek világosak és nem túl zsúfoltak. Mind a két telephelyen mosdó, fürdő áll a dolgozók rendelkezésére.

A szövetkezet elnökének 1952-ben *Bangya Sándort* választották. A főkönyvelő *Deme Imre*. A ktsz saját vagyona 4 293 000,- Ft.

A szövetkezet fejlődését az alábbi számok tükrözik:

	1951		1968	
Létszám:	15	fő	278	fő
Termelési érték:	165 540,—	Ft	21 793 000,—	Ft
Egy főre eső évi átlagbér:	11 100,—	Ft	19 922,—	Ft
Éves nyereség:	11 900,—	Ft	2 421 000,—	Ft
Állászközök értéke:	52 100,—	Ft	3 967 000,—	Ft

RUHÁZATI KISIPARI TERMELŐSZÖVETKEZET

A Szarvason működő férfi és női szabók munkaközösségéből 1950. november 29-én alakult meg a szarvasi Ruházati Ktsz. Alapító tagjai: *id. Bankó Mihály, ifj. Bankó Mihály, Burák Jánosné, Bürger Béláné, Dévai Mihály, Furár Zsuzsanna, Hraskó István, Jakab Jánosné, Korindesz Józsefné, Kovács Anna, Kovács András, Kovács György, Kozsuch Ilona, Kozsuch Pál, Oncsik Györgyné, Pribelszki Pál, Selmeczi György, Turák Mihály, Újbegyi Mihály, Varga Ferenc*. Igazgatósági elnöknek *Selmeczi Györgyöt*, ügyvezető elnöknek *Kovács András!* választották meg.

A szövetkezet vagyona megalakuláskor 20 00,- Ft, a tagok által behozott felszerelés értéke pedig 42 000,- Ft volt. Az első évben női és férfi konfekció termeléssel, valamint méretes tevékenységgel foglalkoztak, s körülbelül 800 000,- Ft termelési értéket értek el.

A szövetkezetet a rendkívül gyors fejlődés jellemezte. 1960-ban 1 000 000,- Ft-os költséggel korszerűsítették. Egyre inkább áttértek a tömegtermelésre. Középzemmé váltak. Az export termelést 1963-ban kezdték meg. Fő profiljuk a férfi és fiú ingek készítése. 1964-ben áttértek a kétműszakos munkarendre. 1967-ben már az évi 1 000 000 darabos termelést is elérték. Állandó jellegű építkezésekkel, újabb és újabb épületekkel fejlesztették üzemüket. Ma már mind

a termelő, mind az irodai dolgozók korszerű felszerelésű, jól gépesített, világos és egészséges munkahelyeken végzik munkájukat. Sokat törődnek a szociális létesítményekkel is. Orvosi rendelőt, üzemi étkezdét, klub- és könyvtártermet, valamint a Körös-parton nyaralót bocsátottak a tagok rendelkezésére.

Rendszeresen biztosítják a dolgozók kül- és belföldi üdülését. Sokat áldoznak sportcélokra és az utánpótlás érdekében tervszerű szakmunkás-képzést végeznek.

A szövetkezet kiemelkedő munkájáért már több megyei és országos elismerést kapott. Áruikat külföldön is becsülik és sok kitüntetett dolgozójuk van.

A szinte hihetetlenül magas fejlődésüket az alábbi számok híven tükrözik:

	1951	1968
Létszám:	21 fő	450 fő
Vagyon:	63 000,— Ft	7 412 000,— Ft
Export termelés:	semmi	32 000 000,— Ft
Termelési érték:	800 000,— Ft	64 000 000,— Ft

A szövetkezet elnöke alakulásától napjainkig: *Kovács András*. Jelenlegi főkönyvelője: *Rajkó Sándor*.

VAS- FÉMIPARI KISIPARI TERMELŐSZÖVETKEZET

Városunk legnagyobb szövetkezete, amely országos viszonylatban is jelentős, külföldön is ismertek termékei. 1952. március 2-án alakult. A szövetkezetnek 17 alapító tagja volt. Ezek a következők: *Bertók György* bádogos, *Bracsok Pál* tekeréscső, *Dankó János* villanyszerelő, *Demjén János* lakatos, *Gyurik János* könyvelő, *Hankisz György* bádogos, *Hipszki György* géplakatos, *Körmöczy János* lakatos, *Kraicsovics András* géplakatos, *Neubauer János* bádogos, *Novodomszky János* géplakatos, *Ruzicska Mihály* géplakatos, *Sárkány János* villanyszerelő, *Szamosvölgyi Mihály* villanyszerelő, *Székely László* villanyszerelő, *Tislar János* géplakatos, *Ubljar István* géplakatos.

Elnöknek *Székely Lászlót* választották meg, aki azóta megszakitás nélkül vezeti a szövetkezetet. Könyvelőnek *Gyurik Jánost* alkalmazták. Ő jelenleg raktárkezelő. Az alapító tagok közül még tizen vannak a szövetkezetnél.

Termelő tevékenységüket a villanyszerelő, épületlakatos, bádogos, vízvezeték-szerelő, géplakatos és motortekercselő szakmákkal kezdték meg.

A munka megindításához szükséges gépeket, berendezési tárgyakat anyagokat és készpénz tökézt az alapító tagok hozták be, részben felajánlás, részben pedig részjegyzés formájában. Mindezek összértéke 69 000,— Ft volt. Kezdeti nehézségeiket megfelelő telephely hiánya is növelte. Mint társbérlok kiutalt helyiségekben kezdték meg munkájukat.

A tagok létszáma már az első év végére 27 főre emelkedett. Ez is jelezte, hogy kedvezőbb körülmények között a fejlődés rohamos lesz. Az első két évben még sok gondot okozott az elhelyezés, műhelyeknek szükséges helyiségek megszerzése és rendbehozatala, valamint az anyag és pénzhiány.

Az első lényeges beruházásra 1954 februárjában kaptak engedélyt. Még ebben az évben 160 000,— Ft-os költséggel felépítették vasöntödéjüket és lakatosműhelyüket. Az öntödében már 1954-ben 40 tonna vasöntvényt termeltek.

A vasöntöde megépítésével lehetősége nyílt a szövetkezetnek készáru termelésre is. 1955-ben már kisebb sorozatban csempézett tűzhelyet gyártottak. Az elkészült 147 darabot közvetlenül a lakosságnak adták el. Ugyanakkor megkezdtek a „Fürge” tengeri daráló gyártását is, melyből már az első évben 2036 db készült el. Egyidejűleg füstcsövet, tűzhelyrácsot és tűzhelylapot is termeltek. Lényegében ebben az évben indult meg a nagyobb arányú sorozatgyártás. A későbbiekben a szövetkezet fokozatos és állandó fejlődését biztosította és egyre több dolgozónak nyújtott megélhetési lehetőséget.

1956-ban tovább kísérleteztek, s kialakították a hordozható csempékálya prototípusát. A kályha nagyszerűen bevált, de csempeszerzési nehézségek miatt az első évben még csak 83 darabot készítettek. Az ellenforradalmi események a szövetkezetben nem okoztak kárt. A sztrájkra való felhívások ellenére is folyamatosan termeltek és a szövetkezetből ebben az időben nem lépett ki senki.

A szövetkezet rohamos fejlődése 1957-ben indult meg. A dolgozók annyira magukénak érezték a szövetkezetet, hogy a beruházások növelésének javára ebben az évben 116 000,— Ft nyereségrészesedésről mondtak le. Ekkor létesítették a csempégető üzemüket, mely biztosította a folyamatos csempetermelést, s így nem volt akadálya a csempetűzhely és kályha rendszeres gyártásának.

1959 őszén 1 millió forintos beruházással megkezdtek a Szabadság utcára néző 50 méter hosszú üzemépület építését, mely már 1960. május 1-re el is készült. A következő évben az üzemház járulékos beruházásait, a fürdőt, a raktárakat és az irodákat is használatba vették. Az építkezéssel egyidejűleg gépparkjukat is felújították és bővítették. Ekkor szereztek be az állványos csiszoló, az excenterprés, a hosszúgyalu, a hidraulikus fémfűrész, az esztergapad, az elektromos lemezvágó és egyéb célgépeket. Mindegyik nagymértékben segítette a termelést és jelentős termelékenység emelkedést eredményeztek. Ennek következtében a termelési érték egy év alatt több mint 50%-kal emelkedett.

A szövetkezet vezetősége az új munkahelyek létesítése, a munkakörülmények megjavítása és a fokozott gépesítés mellett a dolgozók szociális és kulturális ellátottságán is igyekezett javítani. 1958-ban a szarvasi Körös-parton telket vásároltak és a dolgozók összefogásával – jórészt társadalmi munkában – 1960-ra felépítették a környék legszebb és legkényelmesebb nyaralóházát. A tagok téli szórakozási lehetőségeit biztosította az 1961. február 1-én megnyílt klubhelyiség. Ebben rádió, televízió, könyvek, folyóiratok és különböző szórakoztató és szellemi játékok szolgáltak a dolgozók ilyen irányú igényeinek kielégítésére. Mind a nyaralóban, mind a klubban a nyitvatartás idején jól felszerelt büfé üzemel.

A szövetkezet jelentőségét növelte, hogy igen sok olyan iparágat vezettek be, melyek azelőtt Szarvason ismeretlenek voltak. Ehhez az úttörő munkához, s ezekhez a szakmákhoz a szakembereket vidékről kellett biztosítani. Így indult meg a szövetkezet keretében többek között a vasöntés, a csempégyártás, a galvanizálás és a műanyag feldolgozás. A szakmunkásoknak Szarvasról való utánpótlása érdekében rendszeresen neveltek iparitanulókat. Ma már a jelentkező munkaerő hiányt saját nevelésű szakmunkásokkal tudják megoldani. Az évek folyamán sikerült kialakítani egy olyan középüzemet, mely ma már megyénk legnagyobb és legtöbb telephelyre kiterjeszkedő szövetkezete.

A szövetkezet jó munkájáért és kiemelkedő eredményeiért számos elismerésben, dícséretben és kitüntetésben részesült. 1957 óta többször első, egyszer pedig második helyezetteje volt a „Kiváló Kisipari Szövetkezet” címért folyó

versenynek, 1967-ben érte el legnagyobb sikerét, ekkor az „Országos Kiváló Kisipari Szövetkezet” kitüntetést és az ezzel járó pénzjutalmat nyerték el. Az 1969. évi országos Mezőgazdasági Kiállításon bemutatott termékekért miniszteri elismerést kaptak, s nagyon sok egyéb dicséret oklevél bizonyítja, hogy munkájukat minden szinten elismerik és értékelik.

Menetközben a szövetkezet folyamatosan fejlődött és gyarapodott. 1964-ben húsdarálók és kilincsek, 1965-ben elektromos cikkek gyártásához kezdtek. Termékeik előállításához két új üzemet létesítettek. 1966-ban felújították a csempeüzemet. Ma már az új csökemencék olajfűtésűek. A központi telepen levő épületre emeletet húztak, s ebbe 1968-ban költöztek be. Egyidejűleg 500 személyes üzemi konyhát építettek, majd orvosi rendelőt létesítettek. A rendelőben 2 orvos, egy belgyógyász és egy fogorvos végzi munkáját.

1967-ben új öntöde és ipartelep kialakításához fogtak hozzá. Ennek céljaira a városi tanácstól 5 hold földet kaptak az autószerház mellett. Ezen a nagy területen biztosított lesz nemcsak a vasöntöde, hanem a gép és elektromos cikkek gyártó üzem elhelyezése is.

A szövetkezet vezetősége – Székely László elnök és Doroszlai Ervin főkönyvelő irányításával – arra törekedett, hogy nemcsak Szarvason, hanem a környéken is teremtsenek munkaalkalmat a dolgozóknak, illetve biztosítsák a vidék lakóinak ellátottságát is. Ezért több telephelyet létesítettek, ezzel is növelve a szövetkezet jelentőségét, valamint kisugárzó hatását. A szövetkezetnek jelenleg a következő telephelyei vannak:

Szarvason:

Szabadság u. 64–66.	Központi telep.
Szabadság u. 56.	Vasöntöde, Központi raktár.
Lenin u. 68.	Elektromos üzem.
Ady u. 36.	Húsdaráló-gép üzem.
Árpád-köz 5.	Javító kombinát.
Csabai u. 2.	Autó és kismotor szerviz.

Vidéken:

Békéscsabán:	Kályhakészítő részleg	28 fővel,
Békésszentandrás:	Javító-szolgáltató ház	6 fővel,
Csabacsüdön:	Javító-szolgáltató ház	5 fővel,
Dévaványán:	Javítás és készáru termelés	76 fővel,
Kondoroson:	Javító-szolgáltató ház	8 fővel,
Szeghalmon:	Tömegcikk gyártás	100 fővel.

A szövetkezet alakulása óta hatalmas fejlődésen ment keresztül. Ennek számszerű bizonyításául közöljük a legjellemzőbb mutatókat:

	1952-ben	1968-ban
Létszám:	22 fő	1 234 fő
Egy főre cső termelés:	35 635,— Ft	163 571,— Ft
Teljes termelés:	677 000,— Ft	151 958 000,— Ft
Egy fő átlagbőre:	12 840,— Ft	20 870,— Ft

	1952-ben:	1968-ban:
Alló eszközök értéke:	69 000,— Ft	31 054 000,— Ft
Saját források:	35 000,— Ft	31 910 000,— Ft
Osztalék:	6 300,— Ft	2 388 000,— Ft
Nyereség:	35 000,— Ft	14 580 000,— Ft

VEGYES HÁZIIPARI TERMELŐSZÖVETKEZET

A második világháború romjainak eltüntetésében, az új élet építésében egyre törekvényebben vették ki részüket a nők. Az egyenjogúság kivívásával nőtt társadalmi szerepük, s Szarvason is éltek a lehetőséggel, hogy a munkához való jogukat a gazdasági életbe való bekapcsolódással, mind saját, mind az ország javára hasznosítsák.

A női alkatnak nem minden munkakör alkalmas, ezért olyan munkaterületet kellett keresni, ahol egyéni sajátosságaik figyelembe vételével tudnak szövetkezeti formában dolgozni.

Kezdeti lépésként még 1951 májusában közel 30 fővel megalakult egy háziipari csoport, mely a Földművelésügyi szövetkezet keretében működött. A tagok létszámának fokozatos növekedése és a végzett munkák sokrétűsége miatt 1952. július 1-én önálló vegyesprofilú szövetkezetté alakult át. Ekkor már 45-en voltak, s szakmai felkészültségük kezdetlegességét nagy szorgalommal és lelkesedéssel pótolták. Irányító szervük a Békés megyei KISZÖV volt.

Bár arányait tekintve a szövetkezet ekkor még nem volt jelentős, de a kezdeményezés községünkben egy hatásaiban végtelenül fontos útkeresésnek bizonyult. Megtalálták a lehetőséget, hogy azokat az embereket juttassák munkához s ezzel együtt keresethez, akik csökkent munkaképességűek, vagy otthonukhoz kötött családanyák. Ugyanakkor azok a forintok, melyek az idősek, betegek és ellátatlanok munkájával biztosították részükre a létminimumot, visszaadta önbizalmukat, biztonságérzetüket és azt az emberi méltóságérzetet, melyre lélektanilag is nagy szükség volt. Családmentő szerepe is jelentkezett az itt végzett munkának, mert a családfő keresetét pótolta, s annak nem kellett boldogulását lakóhelyétől messzebb eső vidéken, magasabb fizetésű munkahelyen keresnie.

A tapasztalat hiányát ez a kis közösség munkakedvvel, lelkesedéssel, tudatlanságát tanulással igyekezett pótolni. A nehézségek idején gyakran ragyogó példái mutatkoztak a tagság és vezetőség összefogásának. Például az ellenforradalom alatt is folyamatosan dolgoztak és tervüket 105%-ra teljesítették.

A kizárólag csökkent munkaképességű, főleg női dolgozókat foglalkoztató szövetkezet működésének társadalmi kihatása számokkal alig fejezhető ki. De az már mérhető, hogy a kezdeti 45 fős létszám 16 év alatt 1500-ra gyarapodott, tőkájük pedig 3000,— Ft-ról 5 millióra nőtt. Mivel termékeit a szövetkezet főleg tőkés országokba exportálja, nem csekély az a devizahozam sem, melyet nagyrészt hulladékanyag felhasználásával a népgazdaság számára biztosít.

Városunk egyik nagy létszámú szövetkezete amikor igyekszik a tömegizlést kialakítani és irányítani, egyben kulturális missziót is teljesít. A hagyományok felkutatásával, átmentésével és továbbfejlesztésével, Szarvas feledésbe ment népi díszítőelemeit használati tárgyakra alkalmazva, hozzájárult a népi gyöke-

rekből táplálkozó új szocialista lakáskultúra kialakításához. A kerámiák, szöttek, szőnyegek és hímzett ruhák alkotása mellett bevezették szövetkezetükben a gobelin falikárpit szövését is. Ennek sikere érdekében városunk nagy művésze: *Ruzicskay György*, átengedte részükre négy kompozícióját. Így a gobelin szövés művészi rangra országosan elsőként a szarvasi szövetkezetben emelkedett. A szövetkezet terméseinek kül- és belföldi sikerei azt bizonyítják, hogy a szövetkezet dolgozói megtalálták azt a kifejezési formát, mely összhangba hozza az értékes népi díszítőelemeket a ma emberének igényével.

Gazdasági eredményeik lehetőséget adtak, hogy kulturális munkájuk mellett szociális és egészségügyi célkitűzéseiket is valóra válthassák. Az emberről való fokozott gondoskodás jegyében 1957-ben megszervezték a megye első üzemorvosi rendelőjét. Ez a lehetőség csökkent munkaképességű dolgozók egészségének megóvása érdekében nagy előrelépés volt. Az elesett, magános dolgozókat számon tartották, a szövetkezet beteg tagjait – évente mintegy 300–400 főt – rendszeresen látogatták és súlyosabb esetekben biztosították a gyógyintézetbe, vagy gyógyüdülőbe való beutalását. A szövetkezeti saját (és az ösztömszövetkezeti üdülőket) évenként több mint 100 fő vette igénybe. A melegvízes zuhanyozók és a Körös-parti nyaraló az egészséges dolgozók felfrissülését szolgálja.

A szövetkezet gazdasági megerősödését bizonyítja, hogy jelenleg két földszintes, három emeletes ház, valamint három tehergépkocsi és két személyautó van birtokukban. Mindez a kiterjedt üzlethálózattal történő kereskedelmi tevékenység eredményeként született.

A kis földművesszövetkezeti csoportból kifejlődött háziipari szövetkezet 1952–1969 közt nagyot tudott előre lépni. A számokban kimutatható termelés nemcsak helyi, de népgazdasági viszonylatban is eredményesen szolgálta a szocializmus építését.

A szövetkezet elnöke *dr. Szabó Lórándné*, aki az alapítástól kezdve irányítja és vezeti a szövetkezet munkáját. A főkönyvelők gyakrabban változtak. A jelenlegi főkönyvelő *Zvara Andrásné*. Az alapító vezetőségi tagok: *dr. Szabó Lórándné, Kiszeley Erzsébet, Kovács Béláné, König Miksáné és Schwartz Jakab*, míg az ellenőrző bizottság első elnöke *Oszterland Béláné* volt.

A szövetkezet fejlődése számokban kifejezve az alábbiakban szemlélhető:

	1952	1968
Létszám:	45 fő	1 491 fő
Bérialap:	92 000,— Ft	8 472 000,— Ft
Termelési érték:	222 000,— Ft	22 471 000,— Ft
Szövetkezeti eredmény:	4 200,— Ft	1 575 000,— Ft

A szövetkezet legeredményesebb éve az 1966-os esztendő volt. Ezután tárgyi okok miatt kis visszaesés következett. De a töretlen munkakedv, új termékek bevezetése és új piacok keresése biztosította, hogy a szövetkezet előre léphet mind fejlődésben, mind eredményeiben.

Kereskedelmi életünk fejlődésében az utolsó három évtized folyamán – a bekövetkezett gazdasági, társadalmi és politikai átalakulás következményeképpen – jelentős változások mennek végbe.

1940-ben a szarvasi járás területén 530 magánkereskedő elégíti ki a lakosság szükségleteit. Természetesen, ebben a létszámban megtalálható a kereskedelem minden akkori ágazatának képviselője (bazáros, szatócs, tollkereskedő, baromfiárús stb.).

1947-ben a kiskereskedők összlétszáma: 349 fő, majd a szocializálás nyomán e létszám 1960-ig 74 főre csökken.

Napjainkban 33 magánkereskedő tevékenykedik városunk kereskedelmi életében.

A magánkereskedelem államosításával, az egyes boltok és vendéglátó-egységek a Földművesszövetkezet és az állami kereskedelem hatáskörébe kerülnek.

Jelenleg az Univerzál Kiskereskedelmi Vállalat 11, a Békés megyei Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalat 12 szakboltot üzemeltet.

A Szarvas és Vidéke Körzeti Földművesszövetkezet 1945. december 7-én alakul meg 47 agrárproletár taggal. A tagság anyagi és erkölcsi támogatása révén, 1946. május 16-án nyílik meg az első bolt. Ezután évről évre növekszik a szövetkezeti boltok száma.

1952-ben – a magánkereskedőtől átvett boltokkal együtt – 27 kiskereskedelmi egység mutatható ki a Földművesszövetkezet keretén belül, s az éves forgalom eléri a 10,201/MFt-ot.

Batta György, igazgatósági elnök és munkatársai kezdettől fogva minden igyekezetükkel azon fáradoznak, hogy a dolgozók minél jobb és sokrétűbb ellátását biztosítsák. E nemes célkitűzés megvalósulását szolgálja: a közszükségleti cikkekről történő folyamatos gondoskodás, a rizstermesztés, a treményfelvásárlás, a szerződéses termeltetés, a szeszfőzés, a kenyértütés, az étolaj-cseretelep működtetése, az állattenyésztés minőségi fejlesztése, a termelőszövetkezet patronálása, a baromfi-, tojás- és tollfelvásárlási ténykedés, valamint a kulturált vendéglátás.

1960. december 31-én, a különféle állami hitelek segítségével, a szövetkezet vagyona, álló és forgóeszköz-állománya a számok tükrében a következő helyzetképet tárja elénk:

1960. évi részjegy alap	514/MFt
tartalékalap	9,622/MFt
álló- és forgóeszköz-állomány	17,919/MFt
saját forgóeszköz	4,274/MFt
saját állóeszköz	6,974/MFt
nyeresség	2,625/MFt

Területrendezés következtében, 1961-ben a Békés megyei Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalat veszi át a Földművesszövetkezet Szarvason üzemelő kiskereskedelmi szakboltjait. Ez a változás mintegy évi 30,000/MFt forgalomvisszaesést eredményez.

1963 első felében beolvad a szövetkezetbe a „Csabacsüdi Földművesszövetkezet”.

Az ellátási feladatok megváltozásának eredményeképpen szükségessé válik a szövetkezet névváltoztatása. 1967-ben kel életre az új elnevezés: Szarvas és Vidéke Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet (ÁFÉSZ).

Hogy a kétségtelen fejlődés érzékelhető legyen, sorakoztassuk fel az 1968. évi főbb gazdasági mutatószámokat:

1968. évi összforgalom	84,187/MFt
1968. évi nyereség	2,487/MFt
1968. évi részjegyalap	800/MFt
1968. évi tartalékalap	20,586/MFt
1968. évi állóeszköz-állomány	13,182/MFt
1968. évi forgóalap-állomány	12,637/MFt

(Az állóeszköz-állomán yteljes egészében saját, a forgóeszköz-állomány 70⁰/₀-a saját, 30⁰/₀-a pedig kölcsönvett forrásból ered.)

Az ÁFÉSZ egységeinek száma 1968-ban:

kiskereskedelem	39 egység
vendéglátóipar	30 egység
felvásárlás	9 egység
ipar	6 egység

A kereskedelmi hálózat korszerű fejlesztését és bővítését igyekszik megoldani a szövetkezet vezetősége a 7,5 millió forintot kitevő új beruházással: a 60 OTP-lakás alatt létesítendő kereskedelmi egységek kialakításával. Ezeknek műszaki átadására, illetve üzemeltetésére előreláthatólag 1970 tavaszán kerül sor.

Batta György nyugalomba vonultával, 1969. december 21-e óta *Demcsák Pálné* az igazgatósági elnök.

Ami a jövőt illeti, a szövetkezet új vezetőségének sok komoly problémával (felvásárlás, vendéglátás stb.) kell szembenéznie és megbirkóznia. A közeljövőben egyre fokozottabban fognak jelentkezni az idegenforgalmi igények is.

Fiatalfalusi városunk városiasabb fejlődését nagymértékben segítheti az új gazdasági irányítás rendszerének igényes követelményei alapján működő Szarvas és Vidéke Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet. (A szövetkezeti kereskedelemmel foglalkozó részt *Margócsy Gyula* állította össze.)

Radnai József-Papp László:

A SZARVASI BANKOK SZEREPE A FELSZABADULÁS UTÁN

A felszabadulást közvetlenül megelőző években három pénzüintézet működött a városban:

a *Szarvasi Takarékpénztár*,

a *Szarvasi Hitelbank RT.* és

az *Országos Központi Hitelszövetkezet (OKH)*.

Ezekre ugyanaz az elkülönülés volt jellemző, mint az akkori társadalmi rétegződésre általában. Mindegyik bank célja elsősorban a minél nagyobb nyereség elérése volt. Egyik sem volt valójában a kisemberek bankja, ha nevében és hangoztatott célkitűzéseiben ez szerepelt is.

A Szarvasi Takarékpénztár főként a földbirtokosok és jómódú parasztok bankja volt, vezetőségében ennek a rétegnek a képviselői foglaltak helyet. Jelentős befolyással bírt a mezőgazdasági árak kialakítására, tekintve, hogy a bankügyletek mellett a mezőgazdasági felvásárlást is a kezében tartotta. Futura főbizományosi joggal rendelkezett az akkori járás egész területére, egyben a Közraktár fő részvényese volt.

A Szarvasi Hitelbank RT. a nagykereskedők, jobbmódú kiskereskedők, iparosok és egyéb spekulánsok ügyleteit bonyolította. A helyi burzsoázia mellett a Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank volt a legnagyobb részvényese.

Az OKH, bár elnevezéséből és célkitűzéseiből kiindulva is az alacsonyabb jövedelmű kispolgári, kisparaszti rétegek pénz- és kölcsönügyeit lett volna hivatva ellátni, lényegében nem különbözött a többi banktól. Épp úgy folytatódtott a legradikálisabb eszközökhöz (elárverezés), mint nagyobb társai.

Valamennyire egyformán volt jellemző, hogy minimális betétállománnyal rendelkeztek, a kihelyezett kölcsönök összege sokszorosa volt a betétnek. Mind a három bank egy-egy hazai nagy bankkal állt függőségi viszonyban, a kölcsönzéshez szükséges pénzt ezek biztosították részükre. Jellemző volt hitelezési rendszerükre, hogy a kihelyezett hitelek igen jelentős része nem a termelést segítette elő, hanem spekulációs célokat szolgált.

Szót érdemel még, hogy a három bank mellett a Postatakarékpénztár a helyi posta útján betétek elfogadásával és visszafizetésével foglalkozott. Egyéb pénzügyi tevékenységet nem folytatott.

A bankok működésében, szerepében és szervezeti felépítésében a felszaba-

dulás jelentős változást hozott. Kezdetben csupán adminisztratív intézkedések védtek az alacsonyabb jövedelmű dolgozók érdekeit, míg alapvető változás csak a bankok államosításával következett be.

1946. augusztus 1-től, a Forint kibocsátásától kezdve az állami befolyás a bankok pénz- és kölcsönügyleteire vonatkozóan egyre jelentősebbé vált, míg a bankok államosítása óta teljes mértékben a tervszerű szocialista termelést szolgálják.

A nagybankok államosítása 1948-ban vette kezdetét, amely magával hozta a helyi bankok államosítását és átszervezését is. Elsőként a Szarvasi Hitelbank RT. felszámolására került sor, amely 1948. június 30-án beolvadt a Szarvasi Takarékpénztárba. Utóbbi néhány hónap múlva ugyancsak befejezte önálló működését és a Békés megyei Takarékpénztár Egyesület fiókjaként szerepelt. 1949. március 1-én államosításra került és mint az Országos Takarékpénztár NV. helyi fiókja 1950. augusztus 12-én a centralizáció következtében szűnt meg végérvényesen. Betétállományát a Posta, kölcsönállományát az OKH, helyesebben az államosítás során abból átszervezett Országos Szövetkezeti Hitelintézet helyi fiókja (OSZH) vette át. Ezzel a három pénzügyintézetből egy maradt a város területén. Megváltozott e bank belső tartalma is, és az átszervezést követően már magán viselte a szocialista bank jellegét. Ebben az időben még igen gyenge volt a gazdasági életben a szocialista szektor szerepe, így a termelés beindítása és elősegítése érdekében kölcsöneivel a kisparaszti réteget támogatta. Feladata egyrészt kisebb összegű termelési kölcsönök folyósítása, másrészt a lakossági betétek kezelése volt. Betétek kezelésével egyidejűleg a Posta is foglalkozott.

A szocialista bankok végleges kialakítása a városban 1952-ben vette kezdetét. 1953. január 1-ével az addigi OSZH-ból megalakult a Magyar Nemzeti Bank. 1954. május 10-én nyitotta meg kapuit az Országos Takarékpénztár Szarvasi Járási Fiókja. Az Országos Takarékpénztárnak már 1952. márciusától 2 fős kirendeltsége működött a helyi Posta épületében, tevékenysége azonban kizárólag a takarékbetétek népszerűsítésére és a betét üzletággal kapcsolatos adminisztratív tevékenységre korlátozódott.

A népgazdaság egyéb területeihez hasonlóan a szakosítás a bankok vonatkozásában is megvalósulhatott. Az OTP Járási Fiók átvette az MNB-től az addig kezelt lakossági kölcsönöket és ettől kezdve az MNB Fiók a népgazdaság szocialista szektorának pénz és hitelforgalmát, míg az OTP Fiók a lakosság bankügyleteit bonyolítja.

A parasztság takarékoságban való közvetlenebb érdekeltté tétele céljából a földművelésszövetkezet szervezésében 1957. szeptember 27-én megalakult a város harmadik bankja, a Szarvas és Vidéke Körzeti Takarékszövetkezet.

Az MNB Fiók tevékenysége 1966. évtől a kibővített járás területére, az OTP Fiók tevékenysége a járás 1966. év előtti (régijáras) területére, míg a Takarékszövetkezet tevékenysége Szarvas, Békésszentandrás, Csabacsüd, Kardos és Örménykút községek területére terjed ki.

A városban a Magyar Nemzeti Bank fiókja 1953-ban nyílt meg. Működési területe a városon kívül az egész járásra kiterjed. Ennek a banknak kizárólagos feladatává lett téve a szocialista szektor pénz és hitelügyeinek intézése.

A fióknál vezetett városi gazdálkodó szervek számláinak száma 17, míg az egyéb gazdálkodó szervek 26.

E banknak feladata volt kezdettől fogva a kormány által kijelölt népgazdasági célkitűzések megvalósítása. E körülmény már magában is azt jelenti, hogy a banknak a hitelnyújtáson keresztül nem a minél nagyobb nyereség elérésére

kellett törekedni, hanem a gazdaságpolitikai célkitűzések megvalósítását volt hivatva elősegíteni.

A hitelezés főfeladata az állandóan bővülő termeléshez szükséges pénzeszközök biztosítása a gazdálkodó szervek részére. A város vonatkozásában az ipart döntően a kisipari termelőszövetkezetek képviselik. Így ezek pénz és hitel-ellátása egyik fő feladata a banknak.

Ha figyelembe vesszük e szövetkezetek nagy arányú fejlődését, termelésük bővülését, nyilvánvalóvá válik, hogy ehhez egyre nagyobb hiteligenybevételre volt szükségük.

A nagyarányú fejlődést az alábbi számadatok is tükrözik:

Term. érték (millió)		Készlet (millió)		Létszám (fő)		Hitel (millió)	
1960	1968	1960	1968	1960	1968	1960	1968
53,3	305,—	6,8	70,3	1 339	3 823	2,5	30,9

Annak ellenére, hogy az eltelt időszakban a szövetkezetek vagyoni helyzete jelentősen növekedett, a termelés bővítéséhez szükséges pénzügyi fedezetet saját pénzeszközökből nem tudták biztosítani, és ennek következtében jelentős hiteligenybevételre kényszerültek. A szövetkezetek saját vagyona 1960-ban csupán 5,6 millió Ft, 1968-ban már 77,8 millió Ft-ot tett ki. A termelés ilyen fokú felfutása nagy mértékű fejlesztést tett szükségessé. Míg az állóeszközök nettó értéke 1960-ban csak 6,1 millió Ft volt, 1968-ban már elérte a 47 millió Ft-ot. E nagyarányú fejlesztést a bank 43 millió Ft-tal támogatta.

E szövetkezetek megerősítése és az új gazdaság irányítási rendszerben versenyképesebbé tétele érdekében 48 millió Ft beruházási és forgóalap hitel került elengedésre.

A város *kiskereskedelmi forgalma* az elmúlt 8 év alatt jelentősen emelkedett. 1960-hoz viszonyítva a kiskereskedelmi forgalom 67, míg a vendéglátóipari forgalom 61%-kal nőtt.

A nagyarányú forgalom felfutást nem követte kellő mértékben az üzlethálózat bővítése, korszerűsítése.

A rendelkezésre álló szűk beruházási keretek nem tették lehetővé az igényeknek megfelelő bővítést, korszerűsítést.

Míg a Szarvasi Általános Fogyasztási Szövetkezet jelentősen, mintegy kétszeresére emelte forgalmát, csak minimális beruházási lehetőségekkel rendelkezett. 1960-ban mindössze 270 ezer Ft volt a beruházási kerete. A kötött keretgazdálkodás megszűnése, illetve az új irányítási rendszer bevezetése lehetővé tette a nagyobb arányú fejlesztést. A Szarvasi Általános Fogyasztási Szövetkezet már 8 millió fejlesztési alappal rendelkezik, melyet üzlethálózatának fejlesztésére használ fel.

A város *kereskedelmi* szempontból megosztott terület. A kiskereskedelmi forgalom lebonyolításában részt vesz a Gyulai Élelmiszer, az Univerzál Kiskereskedelmi Vállalat, a Szarvasi Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet és egyéb termelőüzemek. E megosztottság megvalósulása már kedvezően éreztette hatását, mivel a monopolhelyzetek megszűntek és egyre inkább egészséges verseny tapasztalható az egyes vállalatok között, ami végső soron a lakosság jobb ellátását szolgálja.

A megosztottság, továbbá a helyi szövetkezet nagyarányú saját pénzeszközei következtében a készletezés és forgalom alakulására a hitel csak kis mértékben volt befolyással. A helyi ÁFÉSZ is csak időszakonként volt kénytelen hitel igénybevételére, így itt is a készletek, illetve forgalom alakulására csak kis mértékben volt lehetőség a befolyásolásra.

A város a felszabadulást követően mezőgazdasági jellegű volt döntően. Ennél fogva a mezőgazdasági üzemek termelésének finanszírozása volt akkor döntően előtérben. A kisparaszti gazdasági felszerelések és épületek már nem feleltek meg a korszerű nagyüzemi követelményeknek. A mezőgazdaság szocialista átszervezése a városban is jelentős állami támogatást igényelt a népgazdaságtól. E támogatások részben vissza nem térítendő állami támogatások, részben hitel formájában kerültek a termelőszövetkezetekhez. E támogatások nemcsak az átszervezés idején, hanem jelenleg a korszerű nagyüzemek kialakítása során is nagy jelentőséggel bírnak.

A város termelőszövetkezetei a megalakulástól kezdve az alábbi vissza nem térítendő állami támogatásban részesültek:

Megalakulásuktól kezdve	1966-ig	17 092 ezer Ft
	1967-ben	6 729 ezer Ft
	1968-ban	2 814 ezer Ft
	Összesen	26 635 ezer Ft

A fenti számok is mutatják, hogy a város termelőszövetkezetei éltek az állam által biztosított lehetőségekkel és üzemüket korszerű nagyüzemmé fejlesztették. Az állam által biztosított lehetőségeket a jövőben is ki kívánják használni. 1969-ben a város 3 termelőszövetkezete a helyi állami gazdasággal együtt, társulás útján korszerű sertéstelep építéséhez fogott hozzá 26 millió Ft-os beruházással, melyből az állam mintegy 18 millió Ft-ot dotációként juttat a társulásnak.

Az állami támogatások mellett jelentősen hozzájárultak a termelőszövetkezetek megerősítéséhez, illetve fejlesztéséhez a bank útján rendelkezésre bocsátott hitelek is. Megalakulásuktól kezdve mintegy 30 millió Ft beruházási hitellel támogatta a bank a termelőszövetkezetek megerősödését.

A folyó gazdálkodás elősegítése érdekében évi 10–12 millió Ft évközi hitellel segítette elő a bank a szövetkezetek eredményes gazdálkodását.

A termelőszövetkezetek gazdasági megerősítése érdekében a Kormány határozata értelmében közel 15 millió Ft hitel került elengedésre, mely tovább erősítette gazdasági alapjukat.

„OTP a lakosság bankja”

1954. május 10-én ezzel a jelszóval és célkitűzéssel kezdte meg működését az OTP Szarvason.

A Fiók az „Árpád” épület keleti szárnyában kapott helyet, ahol 4 fővel kezdett munkához.

Ügyszólván a nulláról kellett elindulnia, hiszen a fiók megnyitásáig mindössze 470/m Ft-ot tett ki a város lakosságának takarékbetétekben elhelyezett megtakarítása. (Postabetét 1953. XII. 31.)

Az OTP országosan ebben az időben építette ki fiókhálózatát. A meglévő üzletágakat fokozatosan decentralizálta és ugyancsak fokozatosan, de nagy lép-

tekkal haladt az új üzletágak bevezetésében is. 1956. év második felére már egész sor üzletággal állt a lakosság szolgálatára. Így pl. a takarékbetétek kezelésével (kamatozó, nyereséges, szelvényes és ifjúsági betétek be- és visszafizetése, takarékbélyegek beváltása, takaréktalványok forgalomba hozatala és visszaváltása, iskolai takarékbélyeg ügyintézés, lakossági és lakossági jellegű csekk-számla betétek, KST-k szervezése, ellenőrzése és betéteinek kezelése), átutalási-, beszedési- és kifizetési megbízások teljesítésével, a kisorsolt államkölcsön- és búzakötvények beváltásával, letétek kezelésével, más pénzintézetektől átvett kölcsönök beszedésével, új kölcsönök, mint például a különböző mezőgazdasági termelési-, kisipari-, kiskereskedői-, építési- és lombard kölcsönök folyósításával, totószelvény forgalomba hozatalával és azok nyereségeinek kifizetésével.

Első és legfontosabb feladata a betétgyűjtés, a lakosság megnyerése a helyes takarékoság ügyének. Ez nem ment máról holnapra. A fiók minden dolgozója propagandistája volt az ügynek. A társadalmi és tömegszervezetek, a posta dolgozói és a pedagógusok közreműködésével ez a munka fokozatosan társadalmi ügyvé fejlődött. Különösen az első időkben alig múlt el értekezlet, közgyűlés a városban anélkül, hogy a takarékoságról szó ne esett volna. A betétállomány gyarapodásában a kezdeti lépések igen szerények voltak, majd az évek során befektetett munka egyre gyümölcsözőbbé vált. 1956. második felére a város lakosságának betétállománya már elérte az 1948/m Ft-ot, ami jó eredménynek számított. Az 1956-os ellenforradalmi események következtében azonban néhány hét alatt az addiginak 49%-ára csökkent. Az ebben az időszakban betétből kivett pénzek jelentős részét nem költötték el az emberek. A konszolidálódással párhuzamosan lassan visszatették, s a betétállomány fejlődése viszonylag rövid idő alatt a korábbi évek ütemét is túlszárnyalta.

Az 1957-es és azt követő évek az OTP életében az előrelépés, a kibontakozás évei voltak. A betétállomány erőteljesen gyarapodott, s az új üzletágak sora került bevezetésre. 1957-ben bővült a termelési célú kölcsönök skálája, takarékpénztári feladattá vált a tanácsi házhelyek értékesítése, bevezetésre került a Lottó. 1958-ban bevezetésre került egy, az egész ország területén forgalmazható betétforma, a helyközi takarékbetét. Tovább bővült a kölcsönkonstrukciók száma, így bevezetésre került a közkezdvelt áruvásárlási és személyi kölcsön, valamint a vízgazdálkodási társulati- és tanácsi fejlesztési alap kölcsön. 1958. novemberében került megnyitásra a Totó-Lottó kirendeltség is. Az 1959-es évhez fűződik a közterületi közműépítési kölcsön bevezetése és az állami tulajdonban levő kisebb házingatlanok értékesítésének takarékpénztári feladattá tétele, hogy csak a fontosabbakat említsük.

Az eddig felsoroltakon túlmenően az OTP ma már további egész sor üzletágával áll a lakosság rendelkezésére.

A városi lakosság betétállományának fejlődését az alábbi táblázat mutatja:

Értékelési időpont:	Betétek db	Ft (ezrekben)
1953. XII. 31.	1 875	470
1956. XII. 31.	2 942	958
1960. XII. 31.	4 686	11 385
1965. XII. 31.	5 818	40 316
1969. VI. 30.	6 890	64 174

(A táblázatban összesítve szerepel az OTP fiók, a Posta és a Takarékszövetkezet kezelésében levő betétek darabszáma és összege.)

A betétkönyvek darabszáma nem tartalmazza azoknak a dolgozóknak a számát, akik többnyire a téli beszerzésekre és ajándékozási terveik megvalósítása érdekében KST-ban gyűjtenek. A város különböző munkahelyein 12 Kölcsönös Segítő Takarékpénztár működik.

KST elnevezése:	Taglétszám:
Postás KST	101
Ruházati Ktsz KST	253
Járási Tanács KST	57
Városi Tanács KST	54
Állami Gazdaság KST	321
Talajjavító és Talajvédelmi Váll. KST	74
Vegyes Háziipari Szövetkezet KST	146
Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet KST	105
Műanyagfeldolgozó és Játékkészítő Ktsz KST	99
Haltenyésztési Kutatóintézet KST	52
Óvónőképző Intézet KST	65
Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum	58
Összesen:	1385

Az iskolákban az ifjúságot takarékoságra, helyes gazdálkodásra nevelik. Zsebpénzüket iskolai takarékbélyegeg vásárlásával gyűjtik az iskolai takarékosági mozgalom keretében. Ezzel mintegy gyakorlatban is megszokják a céltakarékosságot. Egy példa: az 1968/69-es tanévben a város általános iskoláinak és gimnáziumának 2863 tanulója 321/m Ft-ot gyűjtött így össze. Az évek során e tekintetben mindannyiszor komoly eredményt mutattak fel, s a megyei takarékosági versenyekben nem egy alkalommal első helyezést is elértek.

A közkedvelt gépkocsi nyereménybetétkönyvek eddigi sorsolásain a városban 12-en nyertek személygépkocsit.

A város 1968-ban harmadszorra érte el a „Takarékos Város” szintet és címet.

Az a tény, hogy elméletileg a városban élő családok 100%-a rendelkezik takarékbetétkönyvvel, nem keveset mond az olvasó számára. E város lakói munkaszerető, szorgalmas, jó beosztással élő emberek.

A 15 éves lakásépítési program helyi megvalósításában az OTP-nek jelentős szerepe van. A Kormány gazdasági célkitűzéseivel összhangban a családi és társas lakóházak építését és a meglévő lakások helyreállítását kedvező feltételek mellett jelentős összegű hosszúlejáratú kölcsönrel támogatja. A fiók a lakosság saját otthon iránti vágyait építési anketok, kiállítások rendezésével és rendszeres tanácsadással, valamint szervezéssel igyekszik elhatározására kovácsolni.

A városban a legutóbbi 10 év alatt OTP kölcsönrel épült lakások adatai:

(Forint adatok ezrekben)

Év	Új épület		Toldalék építés		Helyreállítás		Együtt	
	db	Ft	db	Ft	db	Ft	db	Ft
1960.	9	458	—	13	—	—	10	471
1961.	14	591	1	30	6	125	21	746
1962.	11	528	5	146	7	178	23	852
1963.	20	1331	1	35	8	208	29	1574
1964.	32	1408	1	25	4	78	37	1511
1965.	31	1443	2	76	2	56	35	1575
1966.	35	1698	1	18	5	145	41	1861
1967.	62	3528	6	141	5	95	73	3764
1968.	61	4546	4	123	6	111	71	4780
1969. VI.	12	869	1	36	—	—	13	905

A fiók dolgozói a jövő építkezési formája, a többszintes társas lakóházak megkedveltetése terén úttörő munkát végeztek. Szervező munkájuk nyomán 1963-ban épült fel a Kossuth tér 25/1. sz., első 4 lakásos emeletes társasház. Ezt követte a Lenin u. 2. sz., 18 lakásos épület, miközben az első kedvező tapasztalatok hatására az emeletes lakóházak egész sora épült a városban. A következő 4 lakásos társasház az Akácos utcában épült. Ugyanitt és a Hunyadi utcában újabb 4 lakásos társasházak épülnek, OTP kölcsöntámogatással. A fejlődésnek azonban mindezek csupán első lépcsői. Ma már az OTP a városfejlesztési tervvel összhangban, figyelemmel a városépítési előírásokra, a városkép kialakítására, s az üzlethálózat fejlesztésével kapcsolatos követelményekre is, saját beruházásban épít lakótömböket a város központjában. E módszerrel a lakásépítéssel járó gondoktól, utánjárástól, munkából való kieséstől mentesíti azokat, akik mindezekre kényszerülnének, ha nem lenne mód ezáltal a lakást egyszerűen, kedvező hosszúlejáratú kölcsönrel, megvásárolni. A Kossuth téren, alul üzletsorral, 60 kényelmes közműves lakás közvetlenül befejezés és átadás előtt áll. A tömbépítkezéseket a párt és tanács vezetőivel egyetértésben és messzemenő segítségnyújtásával az OTP Megyei Igazgatósága folyamatossá teszi a városban. Az itt folyó egyéb építkezéseket kiegészítve a város arculata 4-5 év alatt is nagymértékben megváltozik.

OTP kölcsöntámogatással folyik a város „szociális követelményeknek meg nem felelő lakótelepének” (Krakkó) felszámolása is. Napjainkig 21 telepí család részére épült korszerű lakás az akció keretében.

A Kormány intézkedése alapján 1968. évtől a Takarékpénztáron keresztül bonyolódik a tanácsi lakásberuházás finanszírozása is, és ezzel az országban folyó lakásépítkezések majdnem teljesen az OTP közbejöttével valósulnak meg.

A lakásépítési és helyreállítási kölcsönigényeken túlmenően ma már a lakások modernizálásának (közmvűvek bevezetése, fürdőszoba kialakítása stb.) kölcsönrel való támogatására is megvan a lehetőség.

A fiók az állami lakásértékesítés keretében a tanács megbízásából 131 állami lakást, vagy tulajdoni illetőséget értékesített a lakók részére.

1969. közepéig 220 építkezni szándékozó család vásárolt a fiók útján ház-helyet.

A Lenin út Deák és Vajda utcák közötti szakaszán OTP kölcsönrel, a Lenin út Vajda és Zalka utcák közötti szakaszán a fiók szervezése nyomán épült meg a vízvezeték.

A közkedvelt áruvásárlási kölcsön keretében évente mintegy 1200 városi dolgozó vásárolt bútort, tv készüléket, motorkerékpárt, háztartási gépeket és egyéb tartós fogyasztási cikket a fiók útján. Az említettek mellett mintegy 7-800 a személyi- és egyéb kölcsönigények száma is.

A Fiók, Totó-Lottó Kirendeltsége és bizományosi hálózata heti 17 000 db Totó- és Lottószelvényt értékesít.

A fiók a felsorolt üzletágakon felül kapcsolatban áll a lakossággal az IKKA utalványok beváltásán, a valuta eladáson és vételen, a szakszervezeti tagdíj-bélyegek kiszolgáltatásán, a gépkocsi előjegyzésekkel kapcsolatos lefizetéseken és az üzletági ügyekkel kapcsolatos biztosításon keresztül is. Alig van olyan ember, aki az OTP-vel valamilyen formában ne került volna már kapcsolatba. A célkitűzés, miszerint „az OTP a lakosság bankja”, ma már élő valóság.

A fiók és Totó-Lottó Kirendeltsége a kiterjedt feladataik ellátásával kapcsolatos fejlődés során kinőtték az induláskor kapott helyiségeket. A Kossuth téri 60 lakásos OTP finanszírozású házban részükre új helyiségek épülnek. 1970-ben már itt fogadják kulturált körülmények között ügyfeleiket.

SZARVAS ÉS VIDÉKE KÖRZETI TAKARÉKSZÖVETKEZET

A takarékszövetkezetek az 1091/1956. MT. sz. határozat, a 11/1956. PM. sz. rendelet és a 48/1956. sz. SZÖVOSZ határozat alapján, a szövetkezeti mozgalom kiterjesztéseként, a falusi lakosságra – elsősorban a parasztságra – épülve jöttek létre.

A helyi Takarékszövetkezet a Szarvas és Vidéke Körzeti Földművesszövetkezet (újabban Szarvas és Vidéke Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet) szervezésében, a Földművesszövetkezetek Járási Központja (FJK) tagjaként alakult. 1957. szeptember 27-én a szervező Földművesszövetkezet Béke utcai székházában nült meg. Az indulásához szükséges bútorzatot és irodai felszereléseket is az FMSZ biztosította.

Szervezéséhez a Földművesszövetkezet mellett a kisipari szövetkezetek is csatlakoztak, így tagjaik már az alapító taglétszámban jelentős arányt képviseltek. 268 alapító taggal kapott működési engedélyt. Az alapító tagok 62%-a a parasztságból, 25%-a a kisipari szövetkezetek tagságából, 10%-a egyéb bérből-, fizetésből élők, 3%-a pedig egyéb foglalkozásúakból tevődött össze.

A Takarékszövetkezet kezdeti szerényebb eredményeit, viszonylag rövid idő után erőteljes fejlődés követte. Taglétszáma, betétállománya jelentősen gyarapodott. minek következtében hitelezési lehetőségei is bővültek.

Igazgatósága a működési terület mezőgazdasági termelőszövetkezeteiből, kisipari szövetkezeteiből, valamint egyéb munkahelyek dolgozóiból került ki, akik által a különböző munkahelyek dolgozóival széleskörű kapcsolata alakult ki.

Igazgatósági tagjai a tagszervezésben, betétgyűjtésben, valamint az egyéb üzletágak népszerűsítésén keresztül jelentősen hozzájárultak a Takarékszövetkezet fejlődéséhez.

A taglétszám alakulása:

Év	Taglétszám
1957. (alakuláskor)	268
1960. XII. 31.	1 227
1965. XII. 31.	2 599
1969. VI. 30.	3 650

A betétállomány fejlődése:

Év	Betétállomány ezer forintban:	Betétkönyvek darabszáma:
1960. XII. 31.	1 802	872
1965. XII. 31.	6 229	1 100
1969. VI. 30.	10 784	574

Hitelezési tevékenységét a PM és a SZÖVOSZ rendelkezései szerint fokozatosan terjesztette ki. Kölcsönneinek a részjegyalap – amely ma már 365 000,- Ft-ot tesz ki – a Takarékszövetkezet egyéb alapjai és a betétállomány központi-lag szabályozott hányada képezi alapját. Kezdetben kisebb összegű termelési és személyi kölcsönököt folyósított. A későbbiekben bővült hitelezési tevékenysége a termelési és személyi kölcsönök felső összeghatárának emelésével, áruvásárlási kölcsönök folyósításával, majd kiterjedt a lakásépítés mérsékeltebb összegekben való támogatására is. Kölcsönkihelyezési lehetőségei gazdaságos kiaknázásával évenkénti nyeresége jelentős.

A kölcsönállomány emelkedése:

Év	Kölcsönállomány ezer forintban
1960. XII. 31.	1 000
1965. XII. 31.	4 042
1969. VI. 30.	5 686

Banktevékenysége kiterjed a kölcsönügyletekhez kapcsolódó biztosítási ügyletek kötésére, a totó-lottó szelvényárúsításra, ezek nyereményeinek kifizetésére, a gépkocsi előjegyzésekkel kapcsolatos lefizetések közvetítésére, valamint a kisorsolt államkölcsön kötvények nyereményeinek kifizetésére is.

Működési területe 2 községébe, Békésszentandrásra és Kardosra Kirendeltséget telepített. Az előbbi 1962. február 1-én, utóbbit 1969. február 1-én nyitotta meg. Csabacsüd községben ugyancsak kirendeltséget telepít.

Jelenlegi helyisége, létszámát és ügyfélforgalmát figyelembe véve, ma már nem felel meg a Takarékszövetkezet céljainak. E probléma megoldása érdekében a főútvonal mentén, a tanácsháza szomszédságában épülő irodaház építkezéséhez társulva alakítja ki új bankhelyiségét.

Dauda Mihály:

SZARVASI TÖMEGSZERVEZETEK, MOZGALMAK

A felszabadulás után közvetlen, haladó erők szervező munkája nyomán az illegális tevékenység helyét a szabad mozgalmi és tömegszervezeti munka foglalta el. A szervezetek tapasztalat hiányában és a fennálló körülmények folytán kezdetben sok nehézséggel küzdöttek.

Sorra alakultak az ifjúságot soraiba gyűjtő MADISZ, EPOSZ szervezetek.

A haladó nők a MNDSZ soraiba tömörültek.

Egységes, a társadalom egészét egybefogó mozgalmi munka alapfeltételei is mindinkább erősödtek.

HAZAFIAS NÉPFRONT

Jelentőségében rendkívül nagy a község akkori életében az 1954-ben zászlót bontó Hazafias Népfrent. Helyi bizottsága veteránok, kipróbált munkás és haladó értelmiségi dolgozók soraiból alakult. Első vezetői: Hódsági Ernő, Janurik Mihály, Megyeri György, Rákos Zoltán.

Kezdeti működésére is a politikai tömegmozgalom jellemző. A tömegszervezetek és szervezeteken kívül álló, néphez hű hazafias tömegek összekapcsolásában eredményesen működött.

A helyi tanács erősítésében, eredményes munkájának pártpolitika alapján való támogatásában tiszteletreméltó tevékenységet folytatott.

1958-ban a bizottság újraválasztására került sor. Az elnökség intéző bizottsága 8, az elnökség tagjai 9, a bizottság 76, a közelet különböző területein dolgozókból nyert megbízást választás útján. *Praznóczy Iván, dr. Dandé Mihály, Litauszky András, Marik Mihály, Batta György, Dauda Mihály, Bertók György, dr. Darida Mihály, Dékány Viktória, Gombár János, Hartányi László, Korbely Mihály, Margócsy Gyula, Palov József, Sechna Mihály, Sznyida György, Takács Pál, dr. Tóth Lajos, Varga László tevékenysége méltó kiemelésre.*

1966 a városná alakulás éve. Ekkor ismét választás útján 20 tagú elnökség és 41 tagú bizottság megválasztására került sor. A megnövekedett feladatok megvalósításának irányítását *Praznóczy Iván* elnök, *Varga László, Margócsy Gyula, Hódsági Ernő* elnökhelyettesek és *Dauda Mihály* titkár látja el.

A Hazafias Népfrent helyi bizottsága tevékenységi köre évek során mind erőteljesebben szélesedik.

A mozgalom megtalálja helyét a község, majd város életében. Az elnökség, bizottság megfogalmazza fő feladatait: „A pártpolitika alapján...” . . . , majd később kibővíti „. . . népi-nemzeti egység erősítése és fejlesztése!” Ez a mozgalmi munka gerince. Segíti az ellenforradalom utáni gyors konszolidációt. Előmozdítja az időszerűvé vált szocialista átszervezést. Erősíti a szocialista jelleg kidomborodását.

Határozott az alkotmányjogi feladatok megvalósítása. A választások alkalmával a tömegek a HN jelöltjei mellé egy emberként álltak. A Hazafias Népfront városi elnöksége és bizottsága a szocialista demokrácia fejlesztése és erősítése tekintetében mind elismerésre méltóbb törekvéssel lemérhető eredményeket valósított meg.

A kezdeti kampányjellegű munkát a megfontolt, mértéktartó, helyesen megfogalmazott, arányaiban is megtervezett munkaterv alapján álló munka váltotta fel. A munkás-paraszt-értelmiségi dolgozók azonos értékű részvételével a gazdasági-politikai-kulturális feladatok megvalósításán fáradozik.

Az átfogó társadalompolitikai feladatok: demokratizmus szélesítése, közjogi-, tömegmozgalmi-, politikai-, tömegnevelési tevékenység mellett kiemelten szerepel az állami tevékenységhez kapcsolódó gyakorlati-tanácsi munka segítése. Ki kell emelni a párt és tanáccsal való jó kapcsolatot, együttműködést, mellyel egységben oldódnak meg várospolitikai problémák.

Az elnökség és bizottság számos javaslata emelkedett vb- és tanácsi határozattá, s a társadalmi helyi erők összefogásához vezetett. Akció- és ideiglenes bizottságok kimunkálása alapján nagy horderejű programjavaslatok kerültek a fenti fórumok elé: pl. városrendezési terv, közműhálózat létrehozása, művelődési ház építése, üdülő-idegenforgalom fejlesztése, ipartelepítés, villamosítás, iskolafejlesztés, emlékünnepek lakáshelyzet javítása.

Nagy horderejű, kiemelt tevékenység közé tartozik a mozgalom által végzett béke-munka. A tömegek békeakarátának kifejezése városunkban egyértelmű. Kitüntetett béke munkások-harcosok: *Janurik Mibály, Bertók György, Kovács András, Hódsági Ernő, Varga László, Hetényi Ernő, Vajda Aurél* és még sokan mások.

E munkával szorosan összefüggő, az *MSZBT munkája*. Számos találkozó, est szolgál fényes bizonyítékul.

Nagy gondot fordít a tömegek rendszeres tájékoztatására, melyet pl. félévenként a VKB-tagok és meghívottak számára a tanáccsal közösen szervez.

Az elnökség és bizottság a város kulturális életének szervezésében is aktív mozgató szerepet tölt be. Különböző kulturális rendezvények: irodalmi estek, kiállítások, hangversenyek, tudományos előadások, sportrendezvények szervezése kellő sikerrel járt, s jól szolgálta az iskolaváros növekvő igényeinek kielégítését, a tömegek tudatformáló és szórakoztatási feladatait.

Tiszteletre méltó, s a város fejlődésének előmozdításában nagy értéket képvisel a társadalmilag hasznos munkák szervezése a lakosság körében. Különböző kampánymozgalmak a szép, tiszta város jelző megfogalmazásához és elismeréséhez vezettek.

A pártpolitika széles tömegek részvételével való megvalósítása – az új gazdasági irányítási rendszer érvényrejuttatása s bevezetése városunkban a mozgalom munkájának is eredménye.

A népfront mozgalom *akcióbizottságai* tevékenységüket állandó jelleggel folytatják. A *Műszaki Akció Bizottság*, a *Helytörténeti Kutató Csoport*, az

Agrárszakemberek Klubja, az *Enlék-Bizottság* törekvései, munkája a szocializmus erőinek továbbfejlesztésén fáradozik, értékeit a várospolitika szolgálatába állítja.

A hazafias népfront helyi mozgalma munkáját az MSZMP IX. Kongresszusa határozatai szellemében végzi. Fegyvertársának tekint minden becsületes állampolgárt, ki a társadalomért él, dolgozik. Városunkban hathatós erőfeszítések folynak a mind mélyülő bizalomért, a népi nemzeti egységért. Töretlen politikájával képes is erre.

Városunkban napjainkban is mind nagyobb feladatok megvalósítása van napirenden. A feltételek azonos nézetek, egység és akaratban adottak. Érezzük a 25 év, a negyedszázad felé kötelezettségeinket. E szellem és eszme jegyében fáradozunk további eredményekért, a szocializmus teljes győzelméért.

A NÖTANÁCS TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Felszabadulásunk 25. éves évfordulóján eredményeink mellett asszonyaink jó munkája, lelkesedése is ott van.

A háború befejezésével új harc, új feladat megoldására kellett vállalkozni, s ezt nem lehetett külön-külön megvívni, összefogásra volt szükség. A béke megtartása, az élet beindítása jelentette a legsürgősebb feladatot.

A Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség 1945. november 26-án és december 1. közötti időben Párizsban tartotta alakuló kongresszusát 40 ország asszonyai részvételével. A 850 küldött 80 millió nőt képviselt.

Eugène Cotton asszony, a kongresszus által megválasztott elnöknő szavait idézem: „Mindenütt fejleszteni kell a demokrácia szellemét, ha biztosítani akarjuk a békét, mert a föld túl kicsivé vált ahhoz, hogy a fasizmus valahol is fennmaradjon anélkül, hogy újabb háborút robbantson ki. A béke a nők legfőbb vágya és minden erővel azért akarnak dolgozni, hogy végre lehetővé váljék, hogy boldog gyermekeket nevelhessenek.”

Az irányelvek ismerete lehetővé tette, hogy városunk területén is megalakuljon az MNDSZ. A borzalmas háború, a családi tragédiák, a még fel nem száradt könnyek erősítették az összefogást. A város belterületén és a külterületeken is megindult a szervezkedés.

Alapító tagok:

Kornidesz Józsefné, Takács Pálné, Sonkoly Pálné, Pricz Györgyné, Litavszki Pálné, Rágyánszki Mibályné, Kastyyák Mibályné, Kugyela Mibályné, Maglóczki Györgyné, id. Sebő Jánosné, Gombár Jánosné, Lipták Pálné, özvegy Szabovik Istvánné, Töröcsik Sándorné, Velki Györgyné, Gyurik Andrásné, Bódis Jánosné, Tomasovszki Mibályné, Major Györgyné, Janurik Mibályné, Litavvecz Györgyné, Klimaj Istvánné, Vida Jánosné, Rágyánszki Mibályné, Valach Györgyné, Kobut Jánosné, Pljesovszki Pálné, Fulajtár Mátyásné, Dankó Mibályné, Brusznyczki Istvánné, Molnár Istvánné, Dauda Mibályné, Molnár Andrásné, Dévai Antalné, Furár Jánosné, Brlázs Pálné, Lázár Jánosné, Csankovszki Pálné, Molcsan Jánosné, Nyiri Kálmánné, Surina Zsuzsa, Kastyyák Mibályné, Czirmaz Zoltánné, Pusztai Györgyné, Korbely Tamásné, Demjén Jánosné, néhai Janurik Mátyásné, Kugyela Mibályné, Maglóczki Györgyné, Kondacs Mibályné, Kalocsai Istvánné, Petrovics Pálné, Dérczi Antalné, Lestyan

Jánosné, *Litauszki Andrásné, Batta Györgyné, Zalán Magda, Liska Mibályné, Pusztai Jánosné, Bartók Györgyné, Sechna Mibályné, Darvas Sándorné, Demcsák Andrásné. Andrékovich Jánosné, Valastyán Györgyné, Adamik Pálné, Lipták Pálné, Maczik Pálné, Kócsa Jánosné, Tóth Lajosné, Demeter Jánosné, Zima Jánosné, Meljan Pálné, Czesznak Jánosné, Szrnka Mibályné, Bencsik Jánosné, Sztrebouszki Mártonné, Urvai Györgyné, Furár Pálné, Szebegyinszki Györgyné, dr. Szabó Lórándné, dr. Détár Jánosné, Dévai Pálné, Magyar Pálné, Litauszki Györgyné, Kleman Józsefné, Tolnai Antalné, Kozsusch Ilona, Aradi Jánosné, Török Sándorné, Behan Jánosné, Bencsik Andrásné.*

Programjuk: küzdelem a nők, a gyermekek jogaiért; a jogok védelméért; a demokráciáért; a nemzeti függetlenségért, és a békéért.

Megindult a munka a program megvalósításáért. 1946–47-ben a bölcsőde felszerelését összegyűjtötték, összeadták, hogy a dolgozó asszonyok elhelyezhessék gyermekeiket.

1951-ben ingyenes műsort, fogylaldélután rendeztek először a szarvasi ligetben. Késő estig tartó szórakozás, vetélkedő tette hangulatossá a rendezvényt. 1952-ben Világmozgalom a gyermekért. Bölcsődék, iskolák rendbehozása az SZMK-el. Anya- és csecsemővédelmi intézkedéseket követelnek. Az MNDSZ asszonyai a legaktívabb segítők a gyermekintézményeknek. Aláírások gyűjtése az atomfegyverek betiltásáért. Asszonyaink egyre inkább bekapcsolódnak a termelőmunkába. Elvégzik sokan az ált. iskola 7–8. osztályát, esti tagozaton a gimnáziumot, közgazdasági technikumot. Megalakult az MNDSZ színjátszó csoportja néhai *Janurik Mátyásné* vezetésével. Jövedelme megsegítési célokat szolgált, politikai célkitűzése, felvilágosító munka volt. Az eddig otthon ülő munkáscsaládok szívesen mentek el ezekre az ünnepélyekre, sokan aktív szervezői voltak.

Összejöveleteket, teadélutánokat tartottak. A nőnapok, gyermeknapok, anyák napján színvonalas, tartalmas műsort adtak, s fogták össze a város minden rétegének asszonyait. A tanyák asszonyai is megváltoztak. Aktívabbak, öntudatosabbak, igényesebbek lettek. Őszölőben, Síratóban és Ezüstszőlőben a nőmozgalom erősödött, szinte kiemelkedett. Egyre több nő vett részt a közéletben mint tanácsstag, vagy üzemekben brigádvezetőként. A pedagógusnők száma emelkedő. A továbbtanulásnál a lányok aránya növekszik.

Megindult a harc az „egyenlő munkáért egyenlő bért” elvének megvalósításáért. A munkához való jog megszerzése mellett a megvédés, az egészségükre káros munkakörülmények megjavításáért. Az államosítás, a földosztás, a tsz-szervezés városunk területén nem volt könnyű. Az asszonyok helytállása eredményekben mérhető.

A parasztasszonyok életkörülményeinek, gazdasági helyzetük megjavításáért kiemelten harcolnak. Az V. moszkvai kongresszus elmélyítette a nők nemzetköziség eszméjét. Minden becsületes asszony ösztöne törekvése: jobb életet biztosítani gyermekeinek, a családnak. A magyar demokratikus nőmozgalom minden aktív résztvevője ezért harcolt.

A Járási-Városi Népi Ellenőrző Bizottság 1968 novemberében megvizsgálta az üzemekben dolgozó nők helyzetét, problémáit. Azóta sok intézkedés született a megoldással kapcsolatban. Foglalkozunk a művelődési munka személyi és tárgyi feltételeinek javításával.

Pedagógiai bizottságunk az SZMK vezetők továbbképzésén tájékoztatást ad a felmerülő feladatok megoldásához. Megnézzük a szakmunkásképző tanulóink problémáit, segítséget nyújtunk a pályaválasztásnál. Munkatervünket a Tanács

munkatervével egyeztetve készítettük, s a Műv. Osztály segítségével közösen oldjuk meg. Üzemeinkben és a tsz-ekben nőtitkárok fogják össze a mozgalmi munkát. Az ott dolgozó asszonyok szívesen keresik meg gondjaikkal, mert segítenek a megoldásokban.

A felszabadulás 25. évfordulóján Szarvason a Nőtanács szervezeti felépítése a következő:

Elnök:	<i>Liska Jánosné,</i>
Titkár:	<i>Dauda Mibályné,</i>
Gazd. vez:	<i>Skultéti Mibályné</i>

Üzemi titkárok:

Ruházati KTSZ:	<i>Kovács Andrásné</i>
HISZ:	<i>Janurik Mibályné</i>
ÖRKI és Szarvasi Á. G.:	<i>Lubics Istvánné</i>
Óvónőképző:	<i>Sebő Jánosné</i>
Dózsa Tsz:	<i>Óvári Jánosné</i>
Táncsics Tsz:	<i>Czesznak Mibályné</i>
Bem Tsz:	<i>Furár Pálné</i>

A szarvasi városi Nőtanács munkája összetett. Az előadássorozatok, ankétok megszervezése, levezetése intenzív társadalmi munka. Aki ezt csinálja, önzetlenül szolgálja a mozgalmat. Megbecsülésük az emberek ragaszkodásában, a jól végzett munka sikerében nyer jutalmat.

KOMMUNISTA IFJÚSÁGI SZÖVETSÉG MUNKÁJA

Városunkban az elmúlt negyedszázad folyamán, – noha többszöri átszervezésre volt szükség, – az ifjúsági mozgalom megtalálta helyét a társadalomban. A MADISZ, EPOSZ, majd a DISZ szervezetekbe tömörültek a haladó ifjúság legjobbjai. Az ellenforradalom zavart okozott. Új szervezetre volt szükség az ifjúság megbomlott, félrevezetett sorai között.

Bátor, párthoz és hazához hű fiatalok 1957 tavaszán járási jelleggel megalakították a KISZ Szervező Bizottságot. Jelszó: „A párt egységes ifjúsága”.

Újvári András, Molnár György, Bankó Mibály, Czegléczky Mibály, Glózik Judit, Velki Mibály, Stefancsik Pál, Vaskor Pál szervezésében hamar 120 fős mag alakult, s tömörült a városi területi és középhalmi alapszervezetbe.

A fejlődő szervezet önállósult a városban. Az első KISZ-bizottság titkára *Molnár György*, majd *Vaskor Pál, Vízványó Ferenc, Laurenczy Jenő, Koszti Pál* vette át a vezetést.

Hajthatatlanul vallották, s vallják ma is, hogy akcióik során mélyítik az ifjúság hazafias és internacionalista érzését, erősítik hitét a magyar nép ercisében, a szocializmus győzelmében, a forradalmi hagyományok tiszteletében.

Az ideológiai, kulturális harc eredményei nem maradtak el. Erősödtek az

ifjúság tudatában a szocialista vonások. Megnőtt műveltsége. Meg-megújulva jut kifejezésre az alkotó akarat a munka, a szocialista termelés frontján.

A KISZ-tagok létszáma fokozatosan növekedett. 1969 végén közel 1900 tag 3 KISZ-bizottság és vb, 5 csúcsvezetőség irányításával területi, üzemi, intézményi szervezetekben tevékenykedik. Örvendetes a szervezet befolyása minden ifjúsági rétegre, s azon belül egyenlő értékű leányok és ifjakra. Számszerűen a 20 éven aluliak teszik ki a taglétszám zömét. A leányok száma jelenleg 10%-kal haladja meg az ifjakét.

Az ifjúsági szervezet helyesen folytatja politikáját az élcsapatba való előkészítést illetően, ma már jelentős, s évek során növekvő a párttagok száma.

A szervezeti élet, programok bővülése további alkalmat ad a létszám növelésére. Jól látják az ifjúsági vezetők, hogy az egyetemet végzett, a leszerelt katonák, a fiatal házások, a munkásifjúság körében a szervezettség erősítésére van szükség.

Az ifjúság termelést segítő tevékenysége városunkban is kibontakozott. Csatlakoztak az országos brigádmozgalmhoz. Az 1970-es „Jubileumi munkaverseny” kibontakozóban van.

A kulturális és sportmunka is tiszteletre méltó. A lehetőségek kihasználására való törekvés jellemző, de még nem teljes.

A szabadidő helyes eltöltése mind nagyobb probléma. Egyre népszerűbbé válik az országjárás, táborozás, külföldi utazás. Szép példáit a gimnázium, óvónőképző, állami gazdaság KISZ-szervezetek bizonyítják. Eljutottak fiataljaink a Szovjetunió, Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia, Lengyelország és NDK-ba. A VIT-ről sohasem hiányoztak városunk ifjúságának legkiválóbb képviselői.

Városunk ifjúságának vezetői mindig nagy szeretettel és felelősséggel végezték szervezeti munkájukat. Szatur Géza, Szekeres István, Kázmér Miklós, Janurik Anna, Huszárik Mihály vezetésével biztosíték van a jó szervezeti munkára.

Az eltelt negyedszázad a mi ifjúságunk történelmi ideje. Benne született, él, harcol, alkot. Ifjú kommunistáink eredményesen valósítják meg az MSZMP, a KISZ kongresszusainak határozatait.

Erősödik a KISZ tömegszervezeti, s fokozódik a kommunista jellege. A város politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális életében, a szocializmus építésében ütöképes erőt képvisel.

Dr. Darida Mihály:

SZARVAS VÁROS EGÉSZSÉGÜGYÉNEK FEJLŐDÉSE A FELSZABADULÁS UTÁN

Az egészségügyi állapotnak, mint az életet alapvetően befolyásoló egyik tényezőnek, meghatározó szerepe van mind az egyes ember, mind pedig az emberi közösségek életében. Adott helyzete lehet előreivője, de akadályozója is a fejlődésnek. Mindennapos tapasztalat, hogy az egyén egészséges vagy beteges volta mily döntően szabályozza az ember életvitelét. Ugyanilyen szembetűnő egyes betegségeknek, nevezetesen a járványoknak szerepe az emberiség történelmében. Egy-egy epidemia hadseregeket tett tönkre, virágzó közösségeket pusztított el, hódítókat és leigázottakat tett egyenlővé a halálban. Miközben az egymást váltó nemzedékek az emberiség sokévezredes történelmét alakították, ebben a folyamatban szerepet játszott a mindenkorai egészségügyi állapot is.

A város egészségügye 25 éves fejlődésének vizsgálatánál figyelmünket elsősorban a népességre gyakorolt hatásra fordítjuk. Nem feledkezhetünk meg az anyagi és szervezeti változásokról sem, melyek alapját képezik a fejlődésnek. A fejlődés ténye azonban az eredményekben mutatkozik közérthető formában.

Tanulmányunk vizsgálja a csecsemő- és gyermekhalandóság, valamint az átlagos életkor alakulását. Hogy éppen a felszabadulás óta eltelt huszonöt év adatait tartjuk bemutatásra legmértöbbnek, érdeklődésünkben nemcsak annak a kortársi elfogultságnak van szerepe, ami a történelem legfontosabb szakaszának az általa éppen megéltet tartja. Ennek a kornak történései. intenzitásukban, tendenciáikban messze felülmúlják a megelőző korszakokat. Felszabadulásunkkal olyan politikai, gazdasági és kulturális változások kezdődtek, melyek az egészségügy alakulását is befolyásolták.

Sokkal jobban értjük, értékeljük azonban ezt a negyedszázados fejlődést, ha a város újratelepítése óta eltelt 250 év történetére is vetünk egy pillantást.

AZ ÚJRATELEPÍTÉSTŐL A FELSZABADULÁSIG

Az 1722-ben újratelepített Szarvas egészségügye híven tükrözte az ország jelentős részében akkor uralkodó állapotokat. A szabályozatlan Körös kiöntései következtében a települést mocsár és árterület övezte. Szünyogok milliárdjai terjesztették a maláriát, az akkor még megmagyarázhatatlannak tartott lázas betegségek egyikét. A folyó vizét használták ivásra, de a Körös volt a dögte-mető is. Az emberek többnyire sárfalú, alap nélküli kunyhókban laktak, melynek

parányi ablakait a zord idő beálltával még be is tapasztották. Ruházkodásra, testi tisztálkodásra, nem sok gondot fordítottak. Az egyoldalú táplálkozás mellett ez a tény is magyarázza a sok halálos bőrbetegséget. A művelhető földterület kevés, szűkös a kenyér. A török hódoltság idején kipusztultak a gyümölcsfák. A zöldségtermelés pedig csak akkor kezdett meghonosodni. Bár az az igazság, hogy a paraszti táplálkozásban még pár évtizede is lebecsült szerepe volt a gyümölcsnek, főzeléknek.

A telepés Szarvas legfőbb ura a földesúr volt. A nép hétköznapi életét azonban az evangélikus pap irányította. Felkészültsége, rátermettsége alapvetően befolyásolta a község életét. A község második papjaként került 1784-ben Szarvasra Markovitz Mátyás. Részletes községi törvényeket szerkesztett, melyek többek között foglalkoztak a bábákkal, egyes betegségekkel, a tisztátalanságokkal stb. Egészségügyi ismeretekre vall az az intézkedése is, mellyel a lakosok házaitól távolabbra helyeztette a temetőt.

Ekkoriban a lakosság még egészségügyi tanácsot is csak sokoldalúan képzett papjaitól várhatott. Az előbb említett járvány idején az egész Békés megyében csupán egy sebész működött. Az egész országban is csak 87 orvosdoktor és kb. 120 orvosi működést kifejtő hajnyíró- és borbély-sebész irnak össze 1720 táján. A megye első orvosdoktora 1768-ban telepedett le egy szintén Bécsben végzett sebésszel együtt. A nemesi családok nagyrésze sem tudott saját orvost tartani. Ezek gyakran csak többnapos járóföldre találtak tanult sebészt, vagy orvost. Gyógyszertár 1766-ban az egész Alföldön csupán Aradon, Gyulán, Makón és Szegeden volt. Ezért tartottak is kéznél egy kis házi patikát orvosi kövek poraival, gyógyfüvekkel felszerelve. A házi patika tartozéka volt a nyomtatott vagy kézzel írott orvosi tanítások tára, mely a különböző betegségek-nél használatos eljárásokat, orvosságokat ismertette. Egy ilyen, bár a XIX. századból származó könyvet, szarvasi vonatkozása miatt meg kell említeni. Nyelvezete és szabatossága miatt messze a hasonló könyvek fölé emelkedett az 1834-ben már második kiadást megért mű, melynek címe: „A tanácsadó orvos: mint hív barát”. Fordítását Vajda Péternek tulajdonítják.

Ezidőtájt a gyógyítás tanult mesterei a kevés orvos mellett a borbély-sebészek voltak. Egyetemi képzésük Magyarországon azonban csak 1773-ban kezdődött. Ezt megelőzően katonai felcseriskolákban, gyakrabban borbélyműhelyekben tanultak. Munkájuk minéműségére érdemes idézni abból a szerződésből, mellyel Orosháza 1790-ben sebészt fogadott alkalmazottul. „... tartozni fog fent nevezett... minden héten Helység Előjáróit és cselégyét mind egybe foglalván maga ígéreti szerint fizetés nélkül borotválni.”

Az ilyen céhbéli képzésű borbély-sebészek belső betegségek gyógyításával nem foglalkozhattak. A külföldön, majd 1773-tól a nagyszombati egyetemen tanult sebészek azonban már járási, városi, községi és uradalmi állásokat is betölthettek, belső bajokat is kúrálhattak.

Szarvas első felcsere, Eger Keresztély, valószínűleg 1767-ben telepedett le, céhbéli képzettségű borbély-sebészként. A járási orvosi teendőket ugyanekkor ellátó Beyschlag János sebész, képesítését egyetemen szerezte. Ha már a település első egészségügyi szakembereinél tartunk, meg kell említeni Kollár Júlia nevét is, aki első bábája Szarvasnak. 1781-ben kapja megbízását, miután nemes hivatása gyakorlására 10 (!) napos kiképzést kapott a megye akkori, jónévű főorvosától, Jósa Istvántól. Gyógyszertára csak jóval később, 1803-ban lesz Szarvasnak.

1767-ben választotta papjává Szarvas Tessedik Sámuelét. A település idején

alig 300 lelkes község lélekszáma ekkor már 8000-re gyarapodott. Tessedik alig 25 éves, midőn az akkortájt érvényes hierarchikus rend szerint, vezetője lett a községnek. A községi előjárók is újévkor, megválasztásuk után, a pap előtt tették le a hivatali esküt.

Nem kis adottságot, tanultságot kívánt a vezetőtől a nép helyes irányítása. Tessedikből egyik sem hiányzott. Életműve oly gazdag, a gyakorlatnak oly bámulatos precizitásával van tele, hogy még egészségügyi ténykedése is megérdemli a zseniális jelzőt.

Már tanulmányai idején széleskörű ismeretek szerzésére törekszik. Debrecenben hallgatója a misztikus orvosnak, Hatvani Istvánnak, a teológiai- és orvosdoktorának. Erlangenben folytatta természettudományos képzését, ahol rendszeresen hallgatott orvosi előadásokat is. Így azután nem tekinthetjük véletlennek, hogy 1779-ben alapított mezőgazdasági iskolájában az egészségtant főtantárgyként oktatta. Ennek az egészségtannak lényege, feladata a helyes életmód szabályainak ismertetése volt.

De Tessedik nem elégedett meg iskolásainak nevelésével. Minden alkalmat felhasznált az általa helyesnek megismert életvitel propagálására. Betegei látogatásakor, szószéki és halotti beszédeiben és általában mindig többre becsülte a gyakorlati jótanácsot a kenetes együttérzésnél. S ha csak ennyit tett volna a lakosság egészségéért 53 éves szarvasi működése idején, a mai egészségügyi szakemberben akkor is tiszteletet ébresztene.

Tanulmányai során szerzett természettudományos ismeretei azonban csak az egészségügy iránti érdeklődés felkeltését szolgálták. További életében is gondos figyelemmel kísérte a közösségek egészségügyével foglalkozó műveket. A XVIII. század végén bontakoztak ki az orvostudomány egy új ágának, a közegészségtannak körvonalai. E tan megfigyeléseinek, következtetéseinek gyakorlati jelentőségét Tessedik hamar felismerte és lehetőségein belül igyekszik azokat megvalósítani.

Az osztrák-magyar birodalom egészségügyi szervezetének megteremtésében nagy szerepe volt JOSEPH SONNENPELS bécsi egyetemi tanárnak. Közegészségszervi elgondolásai és javaslati kiterjedtek többek között egészségügyi intézmények felállítására, az egészségügyi szemlélet helyes elosztása érdekében ezek állami tisztviselőkké való kinevezésére, szegénybetegek gyógykezelésére, a kuruzslás megszüntetésére, valamint a köztisztaság biztosítására szolgáló intézmények és intézkedések hasznára.

1780 és 1819 között jelentek meg JOHANN PETER FRANCK közegészségtani úttörő munkái is. Köteteink vitathatatlan érdeme, hogy ezekben állapította meg a közegészségtan tudományos fogalmát. Szerinte ez a tudomány lenne az alapja az egészségügyi ártalmak elhárítására hivatott közigazgatási orvosi tevékenységnek. FRANCK felismerte, hogy a betegségek szülőanyja nem mindig a „rothadó kigözölés”, hanem gyakran a nép nyomora. Ő hirdette először, hogy minden betegség leküzdése állami feladat.

SONNENPELS és FRANCK úttörő munkái Tessedik közegészségszervi gyakorlatának vezérfonalai. Ebben is tanúélet adja mindenben korszerű tudományos felkészültségének, zseniális praktikusságának. Annál is inkább ki kell emelnünk ezt a tényt Tessedik életművében, mert a hivatalos orvostudomány csak 1909-ben fedezi fel FRANCK-ban a közegészségtan megalapítóját.

A közegészségszervi gondolat lassú térhódítása mellett egyre nagyobb az igény a gyógyító orvosi ellátásra. A magyar orvosképzés első 25 esztendejében a nagyszombati, illetve a budai és pesti egyetemről kikerült orvosok száma kevés volt.

De az 1830-as évek végén már 640 orvosdoktor és 1276 sebészorvos működött az ország területén. Az 1848/49-es szabadságharc idején a már 17 500 lakosú Szarvasnak két orvosa is van. Mindketten, szakmai munkájuk mellett, a község forradalmi vezérkarához tartoztak. Emiatt is érdemes a nevük fel- említésre. Winterlich doktor később Télessire, Neubarth pedig Barthnay-ra változtatta nevét az osztrák-elleni demonstráció jeleként.

A szarvasi orvoslétszám lehetőségadta egészséges növekedését bizonyítja, hogy az 1873-ban kitört kolerajárvány idején egy járási és három községi orvos veszi fel a küzdelmet a betegség ellen. Ez a hatósági orvosi szervezet már csak annyiban változik a felszabadulásig, hogy a későbbiekben négy községi orvos látta el a maga területén a közegészségügyi teendőket és kezelte a szegényebb lakosságot. A hatósági orvosok mellett már az említett kolerajárvány idején is találunk magánorvosokat. Számuk az 1930-as években eléri a tizet. Van közöttük belgyógyász szakorvos is a kor szintjén álló modernebb vizsgálóeszközökkel. Három sebész is váltja egymást. Operatőri tevékenységüket a helyi, kis magánkórházban végzik. Egy szülész-orvos mellett 2-3 fogorvosa van ekkor Szarvasnak. A többiek ún. általános orvosi gyakorlatot folytattak. Közülük és a községi orvosokból néhányan a felszabadulás után 8-12 évet töltöttek el körzeti orvosi munkában. Felkészültségük, emberi magatartásuk példaként állítható a mai és a jövő orvosi nemzedék elé.

A gyógyító orvosok számának kedvező alakulása mellett jótékonyan hatott az általános egészségügyi helyzetre a közegészségügy javulása. Már Tessedik kidolgozta műveiben egy mintaszerűen épített falu tervrajzát. A zezugos sika- torokban megbúvó kunyhók helyére tágas udvarú, kertes házakat szeretett volna építtetni, nyílegyenes, fásoros utcákkal. Elképzelését azonban csak halála után, 1824-ben kezdték valóra váltani. A mai városkép az akkori átépítésnél kapta meg jellegzetességét.

1888-ban fejezték be végleg a Körös átvágásának munkálatait. Vizét ivásra többé nem lehetett használni. Először ásott kutakkal biztosították az ivóvíz- szükségletet, majd 1891-ben elkészül az első ártézi kút is.

1884-ben megépült a gőzfürdő. A mai helyére 1903-ban telepítették át. Vízügyi szükségletének biztosítására a község orvosai önálló, melegvízű kút fúrását javasolták. A fürdő jelentős átalakításával együtt 1911-ben ez meg is történt.

A fentiek szerint a felszabadulást megelőző időkben Szarvas orvosi ellátott- sága, közegészségügyi helyzete nem volt rossznak mondható. Az akkori gyógyító orvosi létszámot a mai alig haladja meg. Lényeges különbség mutatkozik azon- ban az orvosilag ellátottak akkori és mostani száma között. A község szegényeit ingyenesen kezelték a községi orvosok. A különböző biztosító intézetek Szarva- son élő párszáz tagjuk részére néhány orvos jelentéktelen munkaidejét vették igénybe. A lakosság túlnyomó többsége azonban csak alkalmilag fordult orvos- hoz, vagy pedig éves szerződéssel fogadott magának orvost. Ez a házi-orvosi rendszer a családok mintegy negyedének nyújtott lehetőséget a rendszeres orvosi ellátásra. A betegellátásnak ez a módszere, korlátai ellenére, az akkori viszonyok között, előnyösnek tartható. Az orvos és betegek között igen szoros, emberi kap- csolat is kialakulhatott. Az orvos megismerhette alaposan a családot, lakás- és életkörülményeiket. Rendszeres figyelemmel kísérhette a családtagok szervezeté- ben beállt változásokat. Hasznos tanácsokkal hárihatta el a helytelen életmódban rejlő veszélyeket. Az orvosi ellátás bérbevétele egyben azt is jelentette, hogy az ilyen család hamarabb fordult tanácsért, segítségért orvosához, mint akinek esetenként kellett fizetnie.

A lakosság általános egészségügyi ellátását a házi-orvosi rendszer azonban nem oldhatta meg. Az évi bérösszeget a családok többsége nem tudta előterem- teni. A gyógyuláshoz pedig nemcsak orvosi tanács, hanem gyógyszer, sokszor kórházi vizsgálat, kezelés, esetleg műtét is kellett. Gyakran került olyan jelentős összegbe az egészség visszaszerzése, hogy a család anyagi alapjai is megrendül- tek. Így azután nem csodálható, hogy a még házi-orvost tartó családoknál is fordult elő elhanyagolt, orvosi segítséget megkésve igénylő, az orvosi tanácsot be nem tartó beteg.

A szegényjogon ellátottak és a biztosító intézetek tagjainak gyógyszeres keze- lése sok megszorítást tartalmazott. A szabadon rendelhető gyógyszerek elsősor- ban csak a tüneti kezelést tették lehetővé. Azok a családok pedig, melyek egyik kategóriába sem tartoztak, háziszerekkel, kuruzslással igyekeztek betegük álla- potán könnyíteni. Az orvosi segítség kénytelen elmulasztása gyakran vált azután végzetessé.

Mint láthatjuk, a viszonylag magas orvosi létszám mögött ilyen elhanyagolt az általános betegellátás. Nem az akkori orvosokon múltott azonban, hogy gyó- gyító munkájukkal nem tudták alapjaiban megváltoztatni a város egészségügyi helyzetét. Mint említettük, többségükben méltó képviselői voltak mind tudás- ban, mind emberségben, a viszonylag magas színvonalú, nemzetközileg is elis- mert magyar orvostársadalomnak. Akkori tudásuk elegendő lett volna a beteg- ségek túlnyomó részének megfékezésére, gyógyítására, ha a betegek idejekorán eljutottak volna hozzájuk. Igaz ugyan, hogy az általános egészségügyi helyzet javulásához nemcsak orvosi felkészültség, hivatástudat és gyógyszerek kellettek. Az általánosan rossz lakásviszonyok, az elégtelen táplálkozás, a nyomorúság miatti szellemi szegénység, babonaság féktelenül tenyésztette a népbetegsége- ket. A csecsemők és gyermekek, valamint a fiatalkori felnőttek között igen ma- gas volt a halálozás. Ezeken a méltatlan, áldatlan állapotokon csak gyökeres társadalmi változások segíthettek. A felszabadulás előtti népellenes rend kor- mányai is kénytelenek voltak a kirívó nyomorúság miatti elégedetlenség csití- tására jószerint késedelmes, látszat-intézkedéseket hozni. A tarthatatlan helyzet megjavítására azonban még legtöbbit azok a társadalmi szervezetek tettek, me- lyek orvosok vezetésével, gyakran csak a lakosság jótékonyására támaszkodva, tartották fenn magukat és intézményeiket. Némelyikük életképes magja, mely csak senyedett a múltban, új társadalmi rendünk emberséges légkörében kitere- bélyesedett, alkalmassá vált az egészségügyi állapotok gyökeres megváltozta- tására.

A SZOCIALISTA EGÉSZSÉGÜGY ÚTJÁN

Hogy a felszabadulás óta eltelt 25 év egészségügyének fejlődéséről, jelenlegi állapotáról az előzőeknél lényegesen derűsebb képet rajzolhatunk, két tényező- nek köszönhető. Az első, a jelentősebb tényező az a fordulat, mely házánk, városunk felszabadulásával a politikai, gazdasági, kulturális életben elementáris erővel indult meg, s amely végül a szocialista társadalom építésébe torkolt.

A másik tényező az orvostudomány haladásában, rohamos fejlődésében lel- hető fel.

Az orvostudomány fejlődése nemcsak a gyógyítás hatásosságának növelésével

segítette elő az általános egészségügyi helyzet javulását. Figyelmét ráirányította az élet- és munkaviszonyokban rejlő egészségkárosító, életveszélyes ártalmakra is. Az elhárításukra tett javaslatokat, ezek megvalósítását, fokozatosan magáévá tette a társadalom. Így beszűkült azoknak az ártalmaknak a köre is, melyek többek között az embereket a rossz lakásviszonyokon, az elégtelen vagy helytelen táplálkozáson, az egészségtelen munkakörülményeken keresztül érték.

A változások szemlélésére a lakásviszonyok alakulása alkalmas. 1949-es adatok szerint a közel 6 000 lakóházból csupán 4,2% épült szilárd alapra, téglafalal. További 70%-nak szilárd az alapja, de vályog, vagy vertföld a falazata. A maradék közel 90%-nak építőanyaga teljes egészében vályog vagy sár. A lakószobák 56%-ában vertföldes a padozat. A legújabb összeírások adatait még nem ismerjük, csupán arról adhatunk számot, amit szemünkkel láttunk. Több száz új ház épült a felszabadulás óta. Mindegyik alapja szilárd anyag, ha falazata igen soknak megmaradt vályog. Ha jó a szigetelése és a talajvíz nem szivárog fel rajta, a szélsőséges klímájú Alföldön még előnye is vannak olcsósága mellett. A vályogfal télen a hideget, nyáron pedig a meleget nehezen engedi át. A tetőzet anyagának nincs közvetlen hatása az egészségre, legfeljebb gyűlékonysága miatt fokozottan baleset-veszélyes. Sokkal jelentősebb a padozat minősége. Az újonnan készített lakásokban a padozat már el van szigetelve a talajtól. A régebbi házakban is igen sok helyen bepadozták a szobákat. A sűrűbben lakott tanyai településeken sem ritka már a pados szoba. Még a földes padlót is sok helyen linóleummal, újabban műanyaggal terítették le. A parányi ablak-szemeket tágas, két vagy három-szárnyú ablakokra cserélték ki.

Az élet- és munkakörülmények befolyását mind az egyes ember, mind pedig a közösség általános egészségi állapotára, nem lehet eléggé hangsúlyozni. A példaként említett lakásviszonyok alakulása számos betegség fellépését akadályozta meg. Elsősorban azzal, hogy a világos, száraz lakásban élő ember jobban megőrzi természetes ellenállását a kórokozókkal szemben, mint a nedves, levegőtlen házakban lakó. Elemző tudományos vizsgálat nélkül is tapasztalható, hogy a derűs lakás fenntartja, sőt fokozza az élet- és munkakedvet. Ugyanez állapítható meg a helyes táplálkozásról, az egészséges munkahelyről.

Az emberek igénye a szebbre, jobbra, egészségesebbre természetesen nem ez alatt a 25 év alatt alakult ki. A megvalósítás lehetősége azonban csak ebben a negyedszázadban, a kizsákmányolástól mentes, szocialista társadalomban adott meg.

Városunk egészségügyének fejlődése az ország egészségügyi fejlődésének részeként vizsgálható. Mint csepp a tengerben, úgy tükrözik a helyi változások az általános szemléleti és szervezeti átalakulást. A felszabadulás után elsősorban olyan intézkedéseket kellett tenni az államnak, melyekkel a régóta megoldásra váró feladatok rendeződtek. Ezekkel párhuzamosan fel kellett számolni azokat a károkat, melyek a háború folyamán az egészségügyi intézményeket érték. Mindez úgy vált lehetségessé, hogy kormányzatunk elsőrendű feladatának tekintette az ország lakossága egészségének védelmét, orvosi ellátásuk biztosítását, a szociális körülmények javítását.

Most már nézzük meg, hogy a szocialista szemléletű egészségügyet milyen alapelvek jellemzik.

1. A szocialista társadalmi rend alapelveiből és célkitűzéseiből következik, hogy az állampolgárok jólétéről és egészségéről való gondoskodás állami feladat. Ezzel szoros összefüggésben megvalósult az egészségügyi ellátás egysége is.

2. A szocialista egészségügy mindenki számára hozzáférhető, díjtalan és magas színvonalú egészségügyi ellátást biztosít. Az első jellemző 1952-ben valósult meg Szarvason is, amikor a községi, valamint biztosítóintézeti orvosi feladatok ellátását egységesen az újonnan szervezett körzeti orvosi hálózatra bízta. A hozzáférhetőség kielégítését jelentette városunkban az 1955-ben megnyílt központi orvosi rendelő, valamint az 1955-ben megnyílt központi rendelő, valamint az 1964-ben szervezett éjszakai és ünnepnapra ügyeleti szolgálat.

3. A szocialista egészségügyi szemlélet szerint az egészségügyi ellátás alapelve a megelőzés. A szocialista rendszerbe ehhez tartozik mindaz az állami és társadalmi tevékenység, melynek célja megfelelő életviszonyok, munkakörülmények és egészségügyi ellátás biztosításával az egyén és a közösség egészségének védelme.

4. A szocialista társadalomban az egész nép ügye az egészségügy. Feladatainak megoldásában a közigazgatási szerveken kívül társadalmi szervezetek is részt vesznek. Gondoljunk csak a Vöröskereszt, Hazafias Népfront, TIT, a Nőszövetség hálózatára. Szarvasi egységeik jelentős feladatokat vállaltak az egészségügyi munkából. A Vöröskereszt helyi vezetői, aktivistái elsősorban a mezőgazdasági dolgozók egészségügyi ellátásának megszervezésében, a tisztasági mozgalomban, véradás, különböző szűrővizsgálatok propagálásában jeleskedtek. A TIT és a Nótanács pedig felkarolta az egészségügyi előadásokat, ismeretterjesztő-tanácsadó rendezvények ügyét.

A VÁROS MAI EGÉSZSÉGÜGYI SZERVEZETE

Az alapelvek ismertetése után sor kerülhet a felszabadulás óta eltelt 25 év gyógyító-megelőző szolgálata fejlődésének vizsgálatára.

Az egészségügy ellátás két, egymással azonban szorosan összefüggő munkaterülete tartozik ide: a kórházon belül és a kórházon kívüli gyógyító-megelőző ellátás. Az utóbbi kiépülését részben már érintettük. Itt csupán a következőkkel lehet kiegészíteni a tájékoztatást. Szarvason 1952-ben 7 orvosi körzetet létesítettek. Az időközben önálló közigazgatási egységgé alakult Örménykút ebből egy státuszt kapott, így Szarvas ellátására 6 körzeti orvosi állás maradt.

A kórházon kívüli betegellátás színvonalának emelésére szervezték a szakorvosi rendelőintézeteket. A szarvasi járásban 1957-ben, a békéscsabai tanácsai rendelőintézet részeként, indult meg a szakorvosi ellátás. Szervezeti változás nélkül, a szakorvosi órák száma jelentősen emelkedett az eltelt 12 év alatt. Jelenleg 5 főfoglalkozású és 4 másodállású orvos nyújt támogatást a járás körzeti orvosainak munkájuk magasabb szintre emelésében.

A szakellátásnak kiemelkedően fontos területe a népbetegségek elleni küzdelem. Kifejlődésükben, lefolyásukban, a beteg ember további sorsának alakulásában a társadalmi rendszernek, a társadalom politikai-gazdasági szintjének alapvető szerepe van. Városunkban két járási hatáskörű gondozóintézet vette fel a harcot a tuberculosos, valamint a bőr- és nemibetegségek ellen. A tbc-nek, mint későbbi kimutatásainkban látni fogjuk, jelentős hadállásai voltak Szarvason. A bevezetett védőoltások, a kötelező ernyőképszűrések, a tbc-s betegek ingyenes gondozói és kórházi kezelése, táppénzen felüli anyagi támogatása, hatásos tbc-elleni gyógyszerek alkalmazása, különösképpen pedig az ország gaz-

dasági és szociális fejlődése olyan feltételeket teremtett, melyekkel belátható időn belül visszaszorítható a tuberculosos és célul tűzhető ki végleges felszámolása.

A bőr- és nemibeteg gondozóintézet munkájának növekvő hányadát a bőrbetegségek megelőzése és gyógyítása jelenti. A nemibetegségek alattomos támadásának lehetősége, veszélye azonban véglegesen még nem szűnt meg, esetleges jelentkezésüket csak felvértezett lehet fogadni.

A mezőgazdasági jellegű Szarvasból a felszabadulás óta iparosodó város lett. A kialakult üzemorvosi szolgálat elsősorban a dolgozók betegellátásával foglalkozik. Üzemegészségügyi és beteggondozói lehetőségei még kiaknázatlanok.

Az iskolaváros Szarvasnak évek óta van általános iskolaorvosi és iskolafogászati szolgálata is. Sajnos azonban, hogy a két főiskola ilyen irányú igényei még kielégítésére várnak.

Az emberiség az utódok születésével újul meg és marad fenn. A közösségeknek nem lehet humanitáriusabb feladatuk, mint e folyamat legaktívabb résztvevőinek, anyáknak és gyermekeiknek védelme. Szocialista egészségvédelmünk kiemelt részét képezi éppen ezért az anyákkal, csecsemőkkel és gyermekekkel való fokozott törődés. Zavartalan terhesség, szövődésmenyes szülés, az élő és egészséges újszülött fejlődésének biztosítása a feladat. A terhesanya- és csecsemővédelem munkáját városunkban szakorvosok végzik. Jelentős segítséget nyújtnak az orvosi körzetekkel azonos területekre kiterjedő védőnői hálózat.

A háznál vezetett szülések igen sokszor az anya- és újszülöttje életének, egészségének kockáztatásával jártak. Nagy eredmény, hogy járásunkból több mint tíz éve intézetbe mennek szülni a terhesanyák. A városban levő járási szülőotthon a szövődésmenyes szülések levezetését biztosítja. A többiek korszerű ellátása a gyulai megyei kórház szülészeti osztályán történik.

A csecsemő- és gyermekvédelem fejlődésének kilátásai éppen mostanában nőttek meg városunkban: a közeljövőben 14 éves korig a gyermekeket körzeti gyermekorvosok részesítik gyógyító-megelőző orvosi ellátásban. A városi bölcsőde, az óvodai hálózat és a három évre kiterjesztett gyermekgondozási segély a fiatal anyák gyermeknevelési gondjain sokat könnyített.

A kórházon kívüli betegellátás lényegéhez tartozik, hogy rendszerint a beteg keresi fel orvosát a rendelőben, vagy az orvos látogatja meg betegét annak lakásán. Igen jelentős része azonban a gyógyító-megelőző szolgálatnak a gyógyintézeti fekvőbetegellátás is. E kategória munkahelyei a kórházak és szanatóriumok. Országosan mindkét intézmény-hálózat sokat fejlődött a felszabadulás óta. Szarvas kórházigénye régóta visszatérő probléma. Orvos nélküli, a szegények és elhagyottak ápolására fenntartott ún. kórház szükségességét már Tessedik is szorgalmazta, de csak 1861-ben jött létre ez az intézmény. 1900-ban nyilvános jellegű községi kórház és járványkórház építését határozták el, ahol az orvosi munkát a község orvosai látták el. A mai értelemben vett, gyógyító osztályokra tagozódó, kizárólag és elsősorban kórházi orvosokkal üzemelő intézmény felállítására a legkomolyabb, kezdeményezés a 20-as évek elején indult meg. Szarvas egyik orvosa magán-szanatórium építéséhez fogott hozzá, közbejött halála azonban megakadályozta a kivitelezést. Szerény jelentősége van annak az 1-2 szobának, melyet az egyik orvos lakásán, fekvőbetegek ellátására tartott fenn. Ma a sarvasi rászoruló betegek a környék jól felszerelt állandóan fejlődő kórházaiban, Gyulán, Békéscsabán, Orosházán, Mezőtúron, de ha kell az egyetemi klinikákon, központi kórházakban nyerhetik vissza egészségüket.

A közlekedés gyorsulása és az a tény, hogy a korszerű betegellátás sokoldalú

felkészültséget igényel a kórházaktól, melyet elsősorban a nagyobb intézmények tudnak nyújtani, nem tartják sürgetőnek egy Szarvason építendő kórház ügyét.

A tessediki kezdeményezés, a későbbben megvalósult községi kórház-, ápolda újbóli megvalósítása azonban korszerűnek látszik. Ápoltság nem szegénységük kényszerítene falai közé, hanem az otthoninál hatásosabb orvosi kezelés lehetősége, a lassan majdminden családtag munkába járása miatt elmaradó ápolás, kiszolgálás pótlása. Kiseb, de mégis intézeti adottságokat kívánó kivizsgálásokat is el lehetne ebben a kórházban végezni. Alkalmas lenne a hosszabb, de nem intenzív kezelést kívánó betegek nagy-kórházi kivizsgálása és bevezető kezelése utáni kezelésre, ezzel tehermentesítve a zsúfolt intézeteket. Szervezeti formája, ágylétszáma megfelelő szakemberek véleménye után alakulna ki. Elképzelhető azonban úgy is, hogy a város körzeti orvosai egyenlő arányban rendelkezzenek az intézmény ágyaival. Megmaradásának továbbra is betegeik kezelőjének, de konzultásként támogatná őket a kórház vezetője, jószerevel egy belgyógyász szakorvos.

A vezető sokoldalúbb felkészültsége biztosítaná a szükséges színvonalat, tanácsadásai pedig megoldanák a körzeti orvosok korszerű továbbképzése problémájának jelentős részét. Alkalmas lenne ez az újszerű egészségügyi intézmény a körzeti orvosok, szakorvosok és kórházak annyira kívánatos, de még csak elveiben megvalósult együttműködésének kialakítására is.

A lakosság egészségügyi ellátásának munkáját a tanács végrehajtó bizottsága egészségügyi csoportjának vezetője, a városi főorvos irányítja. Mellette, önálló hatáskörrel, az állami közegészségügyi felügyelő oldja meg a közegészségügyi feladatokat. Hasznos és városunkban igen aktív segítséget jelent mindkettőjük munkájában az egészségügyi állandó bizottság.

Bár nem tartozik az egészségügyi ellátás fogalomkörébe az elhagyott, anyagi nehézségekkel vagy betegséggel küszködő öregek gondozása, a tanács egészségügyi szervek munkatársa az ilyenek ellátásával foglalkozó szociálpolitikai előadó is. A támogatására szoruló száma fokozatosan nő. Ez természetes folyamat. A mezőgazdasági lakosság életformája alapvetően megváltozott.

A szocialista átszervezéssel az agrármunka is üzemi jellegűvé vált. Az eddigi családi termelés folyamán kialakult ún. „nagy családban”, mely több generációt foglalt magában, az új körülmények között bomlásnak indult. Mint már említettük, a munkaképes családtagok egyre fokozottabb mértékű bekapcsolódása a gazdasági életbe, csökkentette a megbetegedett hozzátartozók ápolásának lehetőségét. De annak az eshetősége is zsugorodik, hogy az elaggot szülők, magatehetlenségükben gyermekeiknél találjanak elhelyezést, kiszolgálást. Legkevésbé számíthatnak családi támogatásra a gyermektelen öregek. Gondozásukra Szarvason egy már jól bevezetett és egy most induló lehetőség kínálkozik. Az első a felszabadulás óta több mint kétszeres befogadóképességűvé fejlesztett szociális otthon adja. Emberséges légköre, becsületos gondozása megbírózik a zsúfoltan elhelyezett ágyakból fakadó zörtölődésekkel. A másik lehetőséget a gondozók segítségével támogatott otthoni ellátás jelenti. Szarvason 1963 óta minden körzeti orvos mellett dolgozik körzeti nővér. Áldozatos munkájuk igen sok gondot vett le betegekről, hozzátartozókról vállairól, a betegség okozta szorultságukban. Feladatukról azonban nem tejjeszthető ki szociális gondok elhárítására. Az elhagyottan, tehetetlenül élő emberek segítésére a közelmúltban beállított szociális gondozónővér egyre szaporodó feladatai már most sürgeti e hálózat fejlesztését. A város dicséretes törekvésének eredményeként szervezett öregek napközi otthona gondoskodik a mozgásképtelenek élelmezéséről is. A járóképe-

sek pedig étkezésükön kívül itt találnak kultúrált tartózkodási lehetőséget a nap nagyobb részében.

Az a sajnálatos módszer, ahogy a város egészségügyének felszabadulás utáni fejlődését bemutattuk, az elmondottak után érthető. Első látszatra is mutató, jelentős egészségügyi intézmények nem épültek az elmúlt huszonöt évben. Az orvosok száma sem sokat gyarapodott. A lakosság egészségügyi ellátása azonban szocialista szemléletünk, szervezetünk eredményeként megközelíti a szükségletet az előző korszak bizonytalan esetlegességével szemben. A következő sorok hivatottak ennek fényes bizonyítékát nyújtani.

STATISZTIKAI BIZONYÍTÉKOK

Az egészségügy szemléleti, majd ennek folyamányaként bekövetkezett szerkezeti változásai egyetlen cél, az általános egészségügyi helyzet javítása érdekében történtek. Hogy ez a folyamat tényleges fejlődést eredményezett, azt az alábbi kimutatásokkal fogjuk igazolni. Bemutatjuk a csecsemő- és gyermek, valamint a fiatalok felnőtté és az időskorúak halálozási adatait az elmúlt hetven évben. Ezzel igazoljuk, hogy a korunkban megszületett csecsemők közül mennyivel többnek van lehetősége érett emberré válni, mint akár csak a közelmúltban is. A statisztikai adatok megtámadhatatlan bizonyosságával szemléltetjük azt a tényt is, hogy Szarvas lakosságának átlagos életkora, a magasabb életkort megélt emberek száma, biztatóan növekedett az eltelt negyedszázad alatt. A bemutatott változások azonban nem végeredményt jelentenek. Azok a tendenciák, melyek a változásokban mutatkoznak meg, további feladatokat is jelölnek. Szocialista társadalmi rendünk korszerűségét, életrevalóságát bizonyítja, hogy a feladatok megvalósításához megteremti a szükséges anyagi és személyi lehetőségeket. Az egészségügyi szakember végre olyan helyzetbe került, ahol egyre fejlődő tudományának vívmányait társadalmi segítséggel viheti át a gyakorlatba. Nem kell többé a gyakorló orvosnak betegség-megelőző és gyógyító munkája közben olyan nehézségekkel megküzdenie, melyek a rossz lakásviszonyok, az elégtelen táplálkozás miatt alakultak ki. Az egy cél felé tartó, egységes társadalom tagjaként tevékenysége nem merül ki a beteg ember vizsgálatával, a szükséges gyógyszerek elrendelésével.

A statisztikai kimutatásokkal kapcsolatban az alábbiakat kell megjegyezni. Elsősorban az arányok érzékeltetése volt a feladat. A számok abszolút értéke csak bizonyos hibahatárokon belül érvényes. Az adatok a városi születési és halotti anyakönyvekből kerültek összesítésre. Ezeket módosítani kellett, mert a helyben levő járási Szülőotthonban a környező helységek anyái is adnak életet. Ugyanakkor bizonyos esetekben a szarvasi szülők más városok kórházaiban szülnék. A korrekció az első esetben kis figyelemmel megoldható, az utóbbi lehetőség felkutatása már több fáradozást vett igénybe, az adatok hibaforrása is megnövekedett.

Ugyanez áll a halottakra is. A kórházban meghaltak közül azoknak az adatait tudtuk összegyűjteni, kiket idehaza temettek el. A többiek száma elenyésző, s mint mondtuk, az arányok érzékeltetését nem befolyásolják.

A statisztikai bemutatás módszeréről még a következőket kell elmondani. Az állami anyakönyvvezetés bevezetése óta az első egész év 1897. A csecsemő-

gyermek- és fiatal felnőttek halálozási adatait ettől kezdve, tízéves időközökben, egy-egy évre vonatkoztatva közöljük. Az időskorúaknál 5 egymást követő év adatait összesítettük és állítottuk egymás mellé.

A kezdő év itt 1898. Az ötéves összesítések első éve minden esetben az ezt követő tizedik év. A módszerek különbözőségét az magyarázza, hogy a kimutatások jelen beszámoló előtt készültek, előzetes felhasználásuk az adott módszert követelte meg. Mivel nem szakmai tanulmányt, hanem széleskörű érdeklődésre számotartó tájékoztatást kívánunk adni, a módszerbeli különbségek nem zavarhatják az olvasót.

KIMUTATÁS CSECSEMŐ-, GYERMEK- ÉS FIATALKORÚ FELNŐTTEK HALÁLOZÁSÁRÓL

Év	Összes születés	Összes halálozás	Ebből 20 év alatt	‰-ban	A halott kora			
					0-tól 30 napig	2. hó—1 év	2. év—10. év	11. év—20. év
1897	451	582	324	55,7	123	82	91	28
1907	1026	687	353	51,4	96	110	116	31
1917	404	652	204	33,1	46	45	77	36
1927	711	512	244	47,6	71	90	52	31
1937	548	400	102	25,5	17	51	25	9
1947	503	335	59	17,6	28	20	6	5
	553	368	64		30	22	7	5
1957	367	231	22	9,5	9	5	4	4
	438	277	27		11	6	5	5
1967	331	203	12	5,9	7	2	1	2
	397	244	15		8	3	1	3

Megjegyzés: A szaggatott vonal alatt levő számok azt jelzik, hogy azokban az években csökkent a lakosság száma. A vonal felettiek a valós adatok, az alattiak pedig az előző 50 év átlag lakosságára átszámítottak.

A kimutatás adatai az alábbi tényeket rögzítik számszerűen.

a) Az 1897-es és 1907-es években a halottak több mint fele azokból került ki, akiknek zöme az önálló emberi élet kapujáig sem jutott el. Ez az arány az elkövetkező évtizedekben javulást mutat, de az 1927-es év általánosan ismert gazdasági nyomorúsága kifejeződik a fiatalok halottak számának emelkedésében is.

Az 1937-es adatok az előző társadalmi rend szociális és egészségügyi helyzetére vetnek fényt. A halottak több mint negyede nem éri el huszadik életévét.

b) A századforduló előtt, 1897-ben született gyermekek több mint 27‰-a meghalt egy hónapon belül. A továbbiakban ez az arány 10‰ körül mozog, 1937-ben 3,2‰-ra csökken. 1947-ben 5,6‰, 1957-ben 2,7‰, 1967-ben pedig 2,1‰-ra esik le.

c) A 11 és 20 év közöttiek aránya az összes halott között: az első négy felmérésénél átlagosan 4,5–6%, 1937-ben 2,5%, 1947 és 1957-ben 1,5% körül mozog, míg a legutóbbi kimutatás szerint nem egészen egy százalék.

A következő táblázat a 20 évnél fiatalabb korban elhaltak halálkait ismereti. Ezt a kimutatást a későbbiek során sem fogjuk szem elől téveszteni. Alkalmassá annak bizonyítására, hogy a társadalmi viszonyok alapvető megváltozása, ezzel az életkörülmények javulása is csökkenti a fiatalok halálozását. Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül az orvostudomány utóbbi évtizedben elért lenyűgöző eredményeinek szerepét sem.

0—20 ÉVES KORIG MEGHALTAK
FONTOSABB HALÁLOKOK SZERINTI
MEGOSZLÁSA

	1897	1907	1917	1927	1937	1947	1957	1967
Veszületett gyengeség	56	49	33	42	8	3	2	2
Tüdő- és hörgőlob	35	125	61	90	35	12	2	2
Agyhártyalob	35	14	20	8	3	6	1	1
Bélhurut	58	79	40	38	24	4	1	1
Rángógörcs	22	15	2	9	3	1	1	—
Fertőző betegségek	14	10	11	5	5	—	1	1
Bőrbetegségek	7	5	1	6	3	—	—	—
Erőszakos halál (baleset)	5	7	3	4	3	4	4	3
Tuberculosis	27	25	24	25	10	2	—	—
Egyéb	65	24	9	17	8	24	16	2
Összesen:	324	353	204	244	102	59	22	12

Megjegyzésként az alábbiakat fűzzük a kimutatáshoz.

- a) A veszületett gyengeség kórisméje mögött gyakran találjuk a helytelenül vezetett szülés vagy a csecsemőkor első napjaiban elengedhetetlen gondosság hiányát. Ezek az orvostudomány viszonylagos fejletlenségét és a szociális nyomorúságot mutatják.
- b) A heveny megbetegedések, gyulladások igen nagy számmal hívják fel magukra a figyelmet. Kétségtelen, hogy a tüdőgyulladás, agyhártyalob, bélhurut ellen hatásos gyógyszerek csak egy-két évtizede kerültek a gyógyítás szolgálatába. A betegségek tömeges fellépését azonban az akkori rossz lakásviszonyok és nyomorúságos életkörülmények segítették elő. Az anyakönyvi adatok minderről nem beszélnek, de idősebb kollégáink tapasztalatai igen élethű képet festenek az akkori állapotokról. Az elhanyagoltság, ápolatlanság, a tengődés a létminimum határán, ezek következtében pedig nagyfokú szellemi elmaradottság sok esetben korán eldöntötték az újszülött sorsát. A terhes nők védelmének hiánya, munkára kény-

szertő körülményei, táplálkozási hiányosságai a még meg sem született gyermek sorsát is megpecsételték.

- c) A nemzetközi orvosi irodalomban a tuberculosist *Morbus Hungaricus-ként*, magyar betegség néven tartották számon. Az elnevezés jogosságát, sajnos, statisztikai adataink nem tudják megcáfolni.

Egy következő kimutatásban külön foglalkozunk a tuberculosisban meghalt fiatalok számával, az összes elhaltak közötti %-os arányával. Mellette ismertetjük azok adatait is, kiket a fenti években, életük 21. és 45. éve között tuberculosis miatt ragadt el a halál.

	1897	1907	1917	1927	1937	1947						
0—20 éves korig	27	4,6%	25	3,6%	24	3,4%	25	4,9%	10	2,5%	2	0,6%
21—45 éves korig	81	13,9%	44	6,4%	25	3,8%	28	5,5%	18	4,5%	6	1,8%
Összesen:	108	18,5%	69	10,0%	49	7,5%	53	10,4%	28	7,0%	8	2,4%

A tüdőgondozói hálózat országos fejlesztése, hatásos gyógyszerek felfedezése és alkalmazása, a tüdőosztályok és sanatóriumok ágyainak növelése mellett a szociális jólét megteremtésének is szerepe van abban, hogy az 1957-es és 67-es években nem volt fiatalok tuberculosissal halott.

Már az előzőekben említettük, hogy a fiatalok halálozási adatainak változását, valamint az időskorúakra vonatkozó hasonló ismertetést közlünk tanulmányunkban. E két korosztály megfigyelése nem véletlen. A közbülső korcsoportokkal ellentétben a felcseperedő – serdülő és az öregedő szervezetek a legérzékenyebbek az életkörülmények változásainak, hatásainak elviselésében. Míg a fiataloknál még nem alakult ki a külső adottságokhoz való alkalmazkodás készsége, idősebb korban a különböző helyzetekhez való igazodás rugalmassága csökkent.

Ha a szociális körülmények, általában az életviszonyok, kedvező lehetőséget teremtenek ennek a két korosztálynak, a többi más mellett és segítségével, egészségesen fejlődnek az újszülöttek felnőttekké és a felnőttek zavartalan egészségben érik meg az idősebb kort.

Az átlagos életkor emelkedését, ezen belül pedig a magasabb kort megélték számának növekedését reprezentálja a következő kimutatás.

A közöltekből világosan kirajzolódik az, hogy progresszív folyamat részesei vagyunk. Bár még városunkban senki, különösen pedig az egész lakosság átlagosan nem ért meg 105 évet, ami GREPPI, a Nemzetközi Gerontológiai Társaság elnökének véleménye szerint az élet- egészségügyi viszonyok minden tételre kiterjedő javulása után átlagos emberi élettartamként elérhető. A statisztika azonban közérthetően jelzi ezt a tendenciát, melynek érvényrejutási üteme az utolsó 10 évben annyira felgyorsult, hogy teljes kifejlődésének lehetősége már nem tűnik távolinak, vagy éppenséggel elérhetetlennek.

KIMUTATÁS A HALÁLOZÁSKOR 5 ÉVNÉL MAGASABB ÉLETKORT MEGÉLT LAKOSSÁGRÓL KORCSOPORTOK SZERINT

	1898—1902	1906—1912	1918—1922	1928—1932	1938—1942	1948—1952	1958—1962	1963—1967
Lakosság átlagos száma	25 773	25 879	25 224	25 561	25 560	22 714	18 946	20 000
Halottak száma 5 év alatt	3 722	3 524	3 367	2 429	1 884	1 489	1 109	1 078
Ebből 45 évesnél idősebb	1 088	1 213	1 260	1 185	1 132	1 190	996	953
A fenti adat %/o- osan	29,6%	34,4%	37,4%	48,7%	60,7%	80,0%	90,0%	88,0%
Részletese korcsoporthként								
45-től 49 évig	32	56	79	72	43	52	7	5
	7,5%	4,1%	6,4%	5,9%	3,9%	4,0%	0,6%	0,4%
50-től 59 évig	232	240	204	182	154	171	95	110
	21,3%	20,3%	16,1%	15,6%	13,6%	13,0%	8,2%	9,5%
60-tól 84 évig	737	870	926	861	843	965	912	855
	67,7%	71,7%	73,5%	72,6%	74,5%	73,0%	78,2%	75,5%
85 évtől idősebb	37	47	51	70	92	135	151	192
	3,5%	3,9%	4,0%	5,9%	8,1%	10,0%	13,0%	14,6%

A szaggatott vonalú alatti adatok az első 50 év átlag lakosság számára, 25 600-ra átszámítva.

A korcsoporthok szerinti részletezés ezeket a számokat veszi figyelembe.

X-el jelzett csoportban egy fő 100 évet élt.

Y-al jelzett csoportban egy fő 102 évet élt.

A kimutatás adatait el-
mezve, szavakba foglalva a
következőket mondják:

a) A halottak száma az első
évcsoport után fokozatosan
csökken. Az utóbbi évtized-
ben csupán harmada a szá-
zadforduló körülinek.

b) A 45—49 éves korúak,
az ún. javakorabeliek az első
évcsoportban még 7,5%-át
teszik ki az összes meghalt-
nak, az utóbbi évtizedben már
csak kb. 0,5%-át.

c) Tendenciájában hasonló
változás észlelhető az 50—
59 éves időskorúak között is.
21,3%-os arányuk 8,2—
9,5%-ra alakul.

d) Legkisebb az ingadozás,
illetve változás a 60—84
évet megélt öregkorúak cso-
porjában. Arányuk ugyan
egyenlőre növekszik a 45
évnél idősebb korban meg-
haltak között, a növekedés
azonban csak 10%-o körül.

e) A 85 évnél idősebb kor-
ban meghalt aggok %/o-os
aránya fokozatosan emelkedést
mutat.

Mind a fiatalok, mind pedig az idősebbek halálozáskor megélt életkor alapján készült kimutatások egyértelműen bizonyítják azokat a tényeket, melyekből az általános egészségügyi helyzet javulása demonstrálható a felszabadulásunk óta eltelt negyedszázad alatt. Itt van például a következő adat: a századforduló idején a 45 évnél idősebb korban meghaltak az összes halott 30%-át sem teszik ki. Ha nem ismernénk a másik kimutatás adatait, akkor is helyesen következtetnénk ebből arra, hogy annak idején fiatalok között aratott gazdagon a halál. Mint tudjuk, ez a szomorú érték 55,7%-ot jelent. Ugyanilyen egyértelműen lehet következtetni az 1967-ben meghalt fiatalok 5,9%-os arányából arra, hogy az emberek már idősebb kort érnek meg, a halottak nagyobb része idős emberekből adódik.

Beszédes bizonyítéka a magasabb kort megélték száma szaporodásának az alábbi ismertetés. Évenkénti megoszlásban sorolja fel a 90, vagy annál nagyobb életkorban meghaltakat.

	fi	nő		fi	nő		fi	nő		fi	nő
1898	—	1	1916	1	—	1934	1	2	1952	1	3
99	—	—	17	1	—	35	—	—	53	1	2
1900	—	1	18	—	—	36	—	3	54	5	3
01	1	—	19	1	1	37	2	2	55	4	5
02	3	—	1920	2	3	38	2	3	56	3	2
03	1	—	21	2	—	39	3	—	57	2	4
04	—	1	22	1	—	1940	3	—	58	4	1
05	1	1	23	—	3	41	3	1	59	5	8
06	—	2	24	1	2	42	1	1	1960	3	4
07	1	4	25	1	—	43	2	4	61	3	2
08	2	4	26	2	2	44	2	2	62	1	7
09	1	3	27	3	1	45	3	6	63	4	5
1910	—	—	28	1	1	46	2	7	64	4	7
11	2	—	29	1	1	47	2	4	65	6	3
12	1	—	1930	1	—	48	—	5	66	6	5
13	—	2	31	3	—	49	1	4	1967	2	5
14	—	1	32	4	1	1950	1	1			
15	—	—	33	—	3	51	5	4			

Összesen: 277 fő
férfi 124 fő
nő 153 fő

Számuk fokozatosan emelkedik és ez a tény 10 évenkénti csoportosításban az alábbi képet adja:

Évcsoportok	Szám	%-os arány
1898—1907	17	6,2
1908—1917	17	6,2
1918—1927	25	9,2
1928—1937	26	9,5
1938—1947	51	18,4
1948—1957	56	20,0
1958—1967	85	30,5
Összesen:	277	100,0

Ha a beszámoló témájához nem is, a fenti kimutatáshoz azonban szorosan kapcsolódik az a táblázat, mely az aggkorúak halálozáskor megélt életkorának nemek szerinti megoszlását ismerteti.

	Férfi	Aggok közötti %	Nemen belüli %	Nő	Aggok közötti %	% Nemen belüli
90 éves	34	12,30	27,40	40	14,50	26,00
91 éves	27	8,80	31,80	28	10,10	18,30
92 éves	24	8,70	19,30	32	11,50	21,00
93 éves	17	6,10	13,70	13	4,70	8,50
94 éves	12	4,30	9,70	17	6,10	11,00
95 éves	5	1,80	4,00	13	4,70	8,50
96 éves	3	1,08	2,40	5	1,80	3,30
97 éves	1	0,36	0,80	2	0,72	1,30
98 éves	—	—	—	1	0,36	0,70
99 éves	—	—	—	—	—	—
100 éves	1	0,36	0,80	1	0,36	0,70
102 éves	—	—	—	1	0,36	0,70

Reméljük, hogy a beszámoló a felszabadult város egészségügyének negyedszázados fejlődéséről teljes, ha nem is aprólékos képet adott. A statisztikai adatok pedig egyértelműen igazolták, hogy az általuk érzékeltetett változások kétségtelen előrehaladást, fejlődést jelentenek az általános egészségügyi helyzetben. Végül nem marad más hátra a bemutatott korszaknak a város felszabadulása 25 éves jubileumával való elhatárolása után, mint az, hogy az elhatárolást ne lezárásnak tekintsük. Az általános egészségügyi helyzet egyenletesen és arányosan fejlődik a szocialista népgazdaság bölcsőjében. A bemutatott számvetés adatai az elkövetkező feladatok megtervezéséhez nyújtottak reális alapot.

A szükségletek és lehetőségek egybevetésével az országos és megyei tervek már közel-távoli időkre megszabták a város egészségügyének fejlesztését. Van azonban olyan helyi lehetőségeink is, melyekkel az előrelépés ütemét fokozni tudjuk. Ezeket mások, felsőbb szervek nem tudják feltárni. Hasznosításuk a helyi vezetőkre és egészségügyi szakemberekre vár. Számítva a város lakosságának segítségére is. E feladatok megoldására mozgósítani, szervezni az erőket, a beszámoló célja volt.

IRODALOM

Gortvay György dr.: Az újabbkori magyar orvosi művelődés és egészségügy története.
 Hanzó Lajos dr.: Tessedik Sámuel kisebb írásai.
 Nádor Jenő dr.: Tessedik Sámuel élete és munkája.
 Ifj. Neumann Jenő dr.: Szarvas nagyközség története.

Margócsy Gyula:

KULTÚRMUNKA ÉS KULTURÁLIS ÉLET SZARVASON
AZ ELMŰLT NEGYEDSZÁZADBAN

(1945–1970)

a) Tudományos ismeretterjesztés

(TIT-munka)

Felszabadulásunk után a Pedagógus Szakszervezet kiemelt feladatának tekintti a pedagógusok ideológiai és szakmai műveltségének fejlesztését. A szervezeti és eszmei egység kibontakozásával, néhány év alatt, főképpen 1948 és 1952 között, olyan jól képzett előadógárda termelődik ki, amely hamarosan teljes felelősséggel tudja vállalni a dolgozók ideológiai és kulturális irányítását. E pedagógus-mag köré csoportosulnak a többi értelmiségi kultúrmunkások.

Szarvason a tudományos ismeretterjesztés térhódítása az 1950-es évek derekán indul meg. Eleinte nehezen ver gyökeret ez a nagyjelentőségű kezdeményezés: inkább csak az értelmiség és az iskolai fiatalság tábora épül. Később tárgul a kör, s az előadások körforgalmába bekapcsolódnak helyi társadalmi szervezeteink is.

Az első TIT-titkár, dr. Sztankovics Ernő, mezőgazdasági technikai tanár, nagy igyekezettel végzi az úttörő munkát. Nehéz körülmények között, főleg néhány áldozatkész pedagógus odaadó segítségével révén sikerül leraknia az ismeretterjesztés alapjait.

1962-től Hódsági Ernő, telekkönyvvezető, tölti be a titkári tisztséget. Megalakul az új elnökség: csupa lelkes pedagógusból, jogászból, mérnökből, orvostól, agronómusból, akiknek közreműködésével újabb társadalmi rétegekre terjed ki az ismeretterjesztő munka. Eljutnak az előadók a termelőszövetkezetek, az állami gazdaságok és a ktsz-ek dolgozóihoz. Minden esetben szerződés képezi az előadások jogi alapját.

Rohamosan növekszik e kultúrmozgalom népszerűsége és a dolgozók érdeklődése: a nőtanácsok és a szülői munkaközösségek tagjai, az önálló kisiparosok és kiskereskedők is sok előadást kötnek le. Ezzel párhuzamosan állandóan emelkedik a hallgatóság létszáma. Míg 1962 előtt – a szarvasi járás területén – évente alig 120–150 ismeretterjesztő rendezvény bonyolódik le, átlag 15 hallgató jelenlétében, 1966 már szinte forradalmi fordulópontot jelent a lekötött és megtartott 600 előadással, átlagosan 65 érdeklődő előtt.

Ebben az időben az elnökség elnöke, dr. Tóth Lajos, óvónőképző intézeti igazgató, rendkívüli agilitással mozgósítja kultúrmunkára az elnökség tagjait, s mindenben segíti a titkárt. Bevonja az ismeretterjesztés munkájába – különösen zenci téren – intézete óvónőjelöltjeit is.

Újszerű vonások akkor tűnnek fel az elnökség működésében, amikor célkitűzései közé iktatja a szaktudományok és elsősorban a termeléssel közvetlen kapcsolatban álló tudományok terjesztését. Ezzel mintegy szakosodási folyamat körvonalai bontakoznak ki, ami a továbbiakban igen hasznosnak bizonyul.

A sokoldalú ismeretterjesztő munka legaktívabb szakemberei: dr. Szűcs Lajos, dr. Dima András (mezőgazdasági); dr. Tóth Lajos (társadalomtudományi); Margócsy Gyula, Czinkotszky János, Vajda Aurél (irodalmi); dr. Molitórisz Pál, dr. Új Sándor, dr. Tóth Tamás (jogi); dr. Hanzó Lajos, dr. Lovász György (történelmi); dr. Darida Mihály (egészségügyi); dr. Hetényi Ernő (csillagászati); Bencsik Endre (pedagógiai és lélektani).

Jóllehet az ellátottság (szállítási lehetőségek, szemléltető eszközök stb.) szempontjából egyelőre nem javul a helyzet, a kollektív együttműködés úrrá lesz minden nehézségen. Nem is maradnak el a jelentős eredmények; egyre csökkennek az úgynevezett fehér foltok.

Hódsági Ernő 1968-ig látja el a titkári teendőket. Sikeres munkásságának legfőbb pozitívuma: az ismeretterjesztés fontossága fokozatosan átment a vállalatok, intézmények vezetőinek és dolgozóinak tudatába, s már mint kulturális és szakmai igény jelentkezik városban és járásban egyaránt.

1968-ban a város és a járás félfüggetlenített titkárt kap Kovácsik Gábor, általános iskolai tanár, személynében. Ugyanekkor megteremtődik néhány tárgyi feltétel is: mikrobusz áll a TIT rendelkezésére, ezenkívül számos szemléltető eszköz biztosítja az előadások eleveenségét és élményszerűségét.

A munka jó irányban halad tovább – újabb távlatok és sikerek felé.

b) A Földművelésszövetkezet, illetve ÁFÉSZ kultúrmunkája

A SZÖVOSZ kongresszusának határozata értelmében, 1962. július 10-én jön létre a Szarvas és Vidéke Körzeti Földművelésszövetkezet Kulturális Szakbizottsága. Megalakulásától kezdve mindmáig komoly szerepet játszik Szarvas kulturális és politikai életében.

Elnöke és „Irodalmi Színpad”-ának vezetője: Margócsy Gyula, a Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum tanára. Bizottsági tagok: Nagy József, országgyűlési képviselő, Varga László, városi tanácselnök, Kugyela Mihály, városi tanácselnökhelyettes, dr. Tóth Lajos és dr. Hetényi Ernő, a Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum tanárai, Praznóczy Iván, a Könyvesbolt vezetője, Hódsági Ernő, a Járási Tanács Földhivatalának elnöke, Tusjak Györgyné, járási könyvtárvezető, valamint a szövetkezet részéről: Batta György, igazgatósági elnök, Szabovik Mihály, igazgatósági elnökhelyettes, Demcsák Pálné, főkönyvelő és Nagy István, személyi-ügyi előadó.

Munkaterv alapján folyik a munka. Évenként 12 értekezleten tárgyalják meg a bizottság tagjai a megvalósításra váró kultúrpolitikai feladatokat. Kibővített ülések alkalmával rendszeresen képviselteti magát a Párt, a Hazafias Népfront, a Művelődésügyi és Népművelési Osztály, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, a Művelődési Ház (Művelődési Központ) és a Nőtanács.

Általában: a mezőgazdasági könyvhónap, a költészet napja, az ünnepi könyvhét, az őszi megyei könyvhetek, a Justh Zsigmond Országos Földművelésszövetkezeti Színjátszó napok, nagy évfordulóink és nagy ünnepeink reprezentatív megrendezése köré csoportosulnak a legfőbb tennivalók.

Könyvkiállítással és könyvvásárral egybekapcsolt ismeretterjesztő előadások, író-olvasó találkozók és irodalmi estek állnak a könyvterjesztés, a könyvtári propaganda s a tudatformálás szolgálatában.

Neves költők és írók mutatnak be alkotásaikból a szarvasi járás irodalombarátainak. Baranyi Ferenc, Bárány Tamás, Bede Anna, Berkesi András, Cseres

Tibor, Csóór István, Csutka István, Darvas József, Dér Endre, Fábian Zoltán, Fehér Klára, E. Fehér Pál, Fekete Gyula, Filadelfi Mihály, Fodor András, Földi Lajos, Garai Gábor, Hubay Miklós, Huszár Rezső, Illés Tibor, Kaplonyi Károly, dr. Keresztúry Dezső, Kiss Dénes, Komlós János, Kónya Lajos, Alexej Korzin, Ladányi Mihály, Maróti Lajos, Mezei András, Molnár Gábor, Móricz Virág, Nagy László, Papp Lajos, Pándi Pál, Rakovszky József, Sánta Ferenc, Sass Ervin, Simon István, Somlyó György, Székely Béla, Székely Magda, dr. Szende Aladár, Tatay Sándor, Tímár Máté, Váci Mihály és Zelk Zoltán sok-sok embert nyer meg az „Olvasó népert” mozgalom nemes ügyének.

Teltházias irodalmi esték keretén belül kitűnő előadóművészek: Bánffy György, Bánki Zsuzsa, Básti Lajos, Berek Katalin, Béres Ilona, Bessenyei Ferenc, Bodor Tibor, Csernus Mariann, Egresi István, Jancsó Adrienne, Keres Emil, Mensáros László, Mikes Lilla, Surányi Ibolya, Szakács Miklós és Zolnay Zsuzsa nagy közönségikert aratnak a magyar és a világirodalom klasszikusainak művészi tolmácsolásával.

Az „Irodalmi Színpad” igen tehetséges szavalókkal rendelkezik, akik a „Szövetkezeti szavalóverseny”-eken mindig az élmezőnyben végeznek.

A Kommunisták Magyarországi Pártja és a KIMSZ megalakulásának 50. évfordulója tiszteletére rendezett „Országos szavalóverseny” III. fordulójába, az országos döntőbe vereszi be magát Gázó Erzsébet, s a kőszegi döntőn – ezüstjelvényt szerezve – kiemelkedő eredménnyel képviseli Szarvas és Békés megye színeit.

A hazánk felszabadulásának negyedszázados jubileuma alkalmából meghirdetett „Országos Felszabadulási Szavalóverseny” megyei elődöntőjében Kozák Katalin és Zalavári Ferenc I., Györkös Elvira pedig II. helyezést ér el. Mindhárman jogosultak a területi elődöntőn való részvétellel.

A SZÖVOSZ Szövetkezetpolitikai Osztálya, a Békés megyei MESZÖV Igazgatósága, a Békés megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, a Békés megyei KISZ Bizottság és a Kulturális Szakbizottság közös rendezésében, a Népművelési Intézet dramaturgijainak bevonásával, 1966, 1967 és 1969 folyamán Szarvason zajlanak le a Justh Zsigmond Országos Földművelésszövetkezeti Színjátszó napok.

Jelentőségüket rendkívül találóan fogalmazza meg „Köszöntő”-jében Püski Gábor, a Békés megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya Népművelési Csoportjának vezetője: „Megrendezésükben kettős cél vezérel bennünket. Megőrizni és továbbfejleszteni azokat a hagyományokat, amelyek ma is reprezentálják a színjátszó mozgalom eredményeit, igazolják a színházi kultúra fejlesztése, művelése terén is a mozgalom hasznosságát, továbbá ezzel kívánjuk leróni kegyeletünket az első műkedvelő parasztszínház létrehozója, megyénk szülötte, Justh Zsigmond előtt... Bizonyítani szeretnénk, hogy a műkedvelő színjátszó mozgalom tovább él, továbbra is alkalmas célkitűzéseink, a szocialista társadalom felépítésének, a szocialista embertípus kialakításának segítésére, a mozgalomban részt vevő dolgozóink önképzésére, dolgozó népünk nemes szórakoztatására.”

A színjátszó napokon – megyéjük képviseletében – az ország legjobb szövetkezeti együttesei lépnek a közönség elé. Műsorukban arányosan kapnak helyet a drámairodalom klasszikusai és a mai életünkkel foglalkozó művek.

Az eddigi rendezvényekkel kapcsolatos tapasztalatok birtokában megállapítható: a műkedvelő művészeti csoportok képesek arra, hogy megközelítsék, esetleg el is ériék a hivatásos színművészet színvonalát.

A Könyvesbolt és a Kulturális Szakbizottság jó munkáját tükrözi – az egy főre eső könyvvásárlás 1969. évi átlagértékét tekintve – a járási szinten elért 40,94 Ft. Ez a szám magasán meghaladja az országos és megyei szövetkezeti átlagot, s messze első a megye könyvesboltjainak termelési versenyében.

c) *Könyvtárunk a művelődés szolgálatában*
(Községi Könyvtár – Járási Könyvtár)

Szarvason több évtizedes múltra tekinthet vissza a könyvtármozgalom. A Magyar Minerva 1912-ben a következőket közli: „Népkönyvtár. 1903-ban a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa alapította. Állománya 617 mű, 692 kötet, mely az iparos ifjak önképzőköré helyiségében van elhelyezve. Olvasóterme és szakkatalógusa van. Kikölcsönzés céljából az önképzőkör tagjainak díjtalanul, mások részére évi 1 korona ellenében minden vasárnap délután 2-től 4-ig rendelkezésre áll. A múlt évben 108 olvasó 1402 kötetet kölcsönzött ki. Könyvtáros: Szvák Gábor, községi hivatalnok.”

Községi Könyvtárunkról csak 1955-től kezdve vannak megbízható adataink.

1958-ban létesül a Járási Könyvtár; 4 község tartozik ekkor hozzá: Békésszentandrás, Csabacsüd, Kondoros és Örménykút.

1966-ban a járási összevonással Gyoma, Endrőd és Hunya községekkel bővül a könyvtár működési területe.

Ami a Járási Könyvtár jelenét illeti, könyvállományához és olvasótáborához mértelen méltatlan körülmények között teljesíti kultúrhipátását. Könyvtári rendezvényt a zsúfoltság miatt egyáltalán nem lehet tartani. A szűk olvasóterem, sajnos, mindössze 8–10 ember befogadására alkalmas.

Szerzői, cím és szakkatalógus teszi áttekinthetővé a könyvállományt.

Tusjak Györgyné, könyvtárigazgató és munkatársai a könyvtárban nem találhatók szakkönyveket és idegennyelvű kiadványokat könyvtárközi kölcsönzés útján biztosítják olvasóik részére.

A könyvtár 79 napilapot és folyóiratot járát.

Álljon itt néhány számadat a könyvtári élet fejlődésének érzékeltetése céljából!

1955-ben:

a könyvek száma	4 450
az olvasók száma	1 298
a kikölcsönzött kötetek száma	26 375
a fiókkönyvtárak száma	4

1958-ban
Szarvason:

a könyvek száma	6 983
az olvasók száma	1 497
a kikölcsönzött kötetek száma	39 170
a fiókkönyvtárak száma	4

a szarvasi járásban:

a könyvek száma	9 371
az olvasók száma	2 064
a kikölcsönzött kötetek száma	43 777
a fiókkönyvtárak száma	10

1969-ben

Szarvason:

a könyvek száma	27 442
az olvasók száma	3 351
a kikölcsönzött kötetek száma	127 542
a fiókkönyvtárak száma	13

a szarvasi járásban:

a könyvek száma	90 640
az olvasók száma	9 998
a kikölcsönzött kötetek száma	342 712
a fiókkönyvtárak száma	55

A könyvolvasás igényének egyre nagyobb arányú megnyilvánulása ismeretében, a Járási Könyvtárnak továbbra is legfőbb kultúrprogramja: a könyvbarátok táborának mennyiségi és minőségi növelése.

Mindnyájunkhoz szólnak Aragon szavai: „A könyv csatája az élet csatája!”

d) *Hangversenyek, színházi előadások*

1946 és 1963 között a Kultúrház égisze alatt – Margócsy Gyula tanár szervezése és rendezése nyomán – az Operaház kitűnő művészgárdája több ízben vendégszerepel Szarvason. Ágai Karola, Bende Zsolt, Czanik Zsófia, Dénes Erzsébet, Gyurkovics Mária, Házy Erzsébet, Ilosfalvi Róbert, Littassy György, Mátyás Mária, Melis György, Neményi Lili, Orosz Júlia, Sándor Judit, Simándy József és Tamássy Éva az operairodalom remekműveit szeretik meg a szarvasi közönséggel. A régi Kultúrházat minden esetben zsúfolásig megtöltő zenebarátok felejthetetlen élményekkel gazdagodnak.

Az 1964-ben önállósult Állami Zeneiskola – az Országos Filharmóniával történt megállapodás értelmében – 1965-ben kezdi meg rendszeres bérleti hangversenyek rendezését. A négy hangverseny-évad műsorában a Postás Szimfonikus zenekar, a Budapesti MÁV Szimfonikusok, a Belügyminisztérium Szimfonikus Zenekara, a Pro Musica Kamarazenekar, a Budapesti Fúvósötös, a Tátrai-Vonósnégyes, a Békéscsabai Városi Szimfonikus Zenekar, a Magyar Rádió és Televízió Gyermekkórusa, Antal Imre, Bächer Mihály, Bartha Alfonz, Kocsis Albert, Kovács Dénes, Lang Gusztáv, Lehotka Gábor, Oleg Kriszta, Peskó György, Szabó Csilla és Werner Mária gyönyörködtetik művészetükkel a komolyzene kedvelőit. A bérletesek száma 307–440 fő körül mozog.

Helyes és életképes kezdeményezés: Ifjú Zenebarát-hangversenyek szervezése az általános iskolai tanulók részére. Ezeknek célja: élményanyagot adni, az érdeklődést felkelteni a komolyzene iránt és hangversenylátogató közönséget nevelni.

A Művelődési Ház (Művelődési Központ) igazgatóinak, Szító Andrásnak és Holub Lászlónak, elismerésre méltó vállalkozása: a békéscsabai Jókai Színház bérletes előadássorozatának beállítása és lebonyolítása. Fáradhatatlan ügybuzgóságukkal csaknem 350 bérletest szerveznek be.

A Jókai Színház az elmúlt évadban kilenc előadást tartott nagy érdeklődés mellett.

A jövőre nézve, fontos feladat: a gazdaság- és intézményvezetők lelkesebb támogatásának megnyerése s a környező települések intenzívebb beépítése a bérletesek táborába.

A szolnoki Szigligeti Színház és a szegedi Nemzeti Színház is jó kapcsolatokat tart fenn a Művelődési Központtal. Ennek bizonyosságaként szívesen vállalkoznak egy-egy szarvasi vendégszereplésre.

e) Szarvasi Filmbarátok Köre

1962 őszén alakul meg a Szarvasi Filmbarátok Köre. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Békés megyei Elnöksége megbízásából, kezdetől fogva Margócsy Gyula tanár szervezi és rendezi a csak bérlettel látogatható előadásokat.

A magyar és külföldi filmekből összeválogatott műsorok az igényes szarvasi közönség tetszésével találkoznak.

Vetítések előtt kellő szakismerettel felvértezett pedagógusok, Péter László, Margócsy Gyula, dr. Gábris József és Balczó Judit, tartanak filmesztétikai bevezetőt.

A bérletesek száma: 600–800.

f) Szlovák Népi Együttes

A Népszabadság 1969. október 10-i számában egy rövid, szarvasi vonatkozású közlemény hívja fel magára a figyelmet: „Szlovák Népi Együttes alakult Szarvason. A 35 tagú együttes a többi között a régi, feledésbe menő helyi népszokásokat és szlovák népdalokat gyűjti össze és dolgozza fel. Az új együttes novemberben mutatkozik be Szarvason.”

A történeti hűség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy tulajdonképpen a „Szlovák Színjátszók Köre” alakult újjá: a szlovák színjátszás ugyanis – Janurik Mátýásné, majd Tomasovszki Mihályné irányítása mellett – legalább kétévtizedes, értékes múlttal büszkélkedhet.

Legnépszerűbb műsordarabjuk, a Szlovák lakodalmas című táncos színjáték, 1969. december 6-án került bemutatásra.

A Szlovák Népi Együttes szakmai vezetője: Balczó Judit, általános iskolai tanárnő.

Kulturális forradalmunk döntő fontosságú bázisainak, az ismeretterjesztésnek és az ismeretszerzésnek, egyaránt éppen azt kell erősíteniük az emberekben, amely a jövő, az egész társadalom számára elengedhetetlen: a szocializmushoz, az emberi élethez való hozzáértést, a műveltséget.

Dr. Vigh Károly:

ÜNNEPSÉGEK SZARVASON BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE SZÜLETÉSÉNEK 80. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

A magyar politikai és kulturális élet számos nagy férfiújának bölcsője ringott Szarvason, ebben az immár várossá fejlődött, jelentős történelmi múlttal rendelkező Békés megyei helységben. És nem kevés azoknak a hírességeknek a száma, akik a szarvasi alma mater falai között vértették fel magukat azzal a szellemi fegyverrel, amivel azután meghódították a tudomány, a művészet és irodalom halhatatlan csarnokait. Éppen ezért nem csodálható, ha először a szarvasi Vajda Péter Gimnázium öregdiákjainak a körében vetődött fel az a gondolat, hogy emléktáblával és más módon kellene megörökíteni a város (illetve akkor még község) nevezetes diákjainak és szülöttjeinek az emlékét. Különösen az öregdiákok körének elnöke, az azóta elhunyt országos hírű történész-tanár, dr. Hanzó Lajos, valamint a kör titkára, dr. Perényi Béla, tettek sokat azért, hogy a szép elképzelésből valóság válhatott. Ez az elhintett mag szökött szárba a Hazafias Népfront szarvasi községi bizottsága körében. A bizottság már a 60-as évek elején felkarolta az öregdiákok tervét és elhatározta: mindent megtesz annak érdekében, hogy maradandó emléket állítsanak Szarvas nagy fiainak a tiszteletére. A bizottság elnöke, Praznóczy Iván, a sok arra érdemes személy közül elsőnek a szarvasi születésű Bajcsy-Zsilinszky Endrét nevezte meg, akiről eddig még a községben sem volt közismert, hogy Szarvason született.

A bizottság egyetértett a javaslattal és megbízta elnökét, hogy járjon el az illetékes szerveknél a szükséges intézkedések megtétele végett. Így történt, hogy a Községi Tanács Végrehajtó Bizottságának felkérésére és a Hazafias Népfront Községi Bizottságának megbízása alapján Szarvas község tanácsának 1965. augusztus 17-én megtartott ülésén Praznóczy Iván elnök „A Hazafias Népfront Bizottság és a Tanács kapcsolata” című beszámolójában – többek között – javasolta: a tanácsülés fogadja el az 1966. évi Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékünnepekre megrendezésére vonatkozó tervet a nagy magyar hazafi születésének 80. évfordulója alkalmából. A tanácsülés egyhangúlag elfogadta az emlékünnepekre megrendezésének tervét és a költségek fedezésére 24 000 Ft-ot biztosított, amit később 30 000-re egészített ki. Ugyanakkor a tanácsülés határozata alapján az MSZMP Községi Bizottsága, a Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága és a Hazafias Népfront Községi Bizottsága közösen összeállították a Bajcsy-Zsilinszky Endre Emlékbizottságba javasolt tagok névsorát. Az Emlékbizottság 1965. október 28-án tartotta alakuló ülését, amelyen elnöknek dr. Vincze Ferencet, titkárnak Fenyvesi Andrást választották meg. Az Emlékbizottság munkáját hatékonyan segítette a Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága elnöke, Varga László, a Hazafias Népfront Községi Bizottsága részéről Praznóczy Iván,

dr. Dandé Mihály, a TIT szarvasi járási szervezete részéről dr. Perényi Béla, Hódsági Ernő és dr. Tóth Lajos. Bajcsy-Zsilinszky életére és családjára, valamint tevékenységére vonatkozó adatokat és tájékoztatást nyújtottak: özv. Szemes Béláné, Bajcsy-Zsilinszky Szarvason élő unokatestvére, dr. Nádor Jenő, a szarvasi Vajda Péter Gimnázium nyugalmazott igazgatója, továbbá dr. Vigh Károly történész-múzeológus.

Az Emlékbizottság munkája során számos megbeszélést tartott és 1966. január 19-én az alábbiakban állította össze a Bajcsy-Zsilinszky ünnepekkel kapcsolatos feladatokat:

I. Bajcsy-Zsilinszky Endre életét és munkásságát ismertető cikkek megjelenítése a Békés megyei Népújságban.

II. Bajcsy-Zsilinszky Endre életét és munkásságát ismertető előadások tartása Szarvason és a szarvasi járásban.

III. Politikai filmhét rendezése Szarvason és a szarvasi járásban.

IV. Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékkiállítás megrendezése a Járási Tanács kis tanácstermében.

V. Bajcsy-Zsilinszky emlékére bélyegkiállítás rendezése a Járási Tanács nagy tanácstermében.

VI. Politikai könyvek kiállítása és árusítása a Járási Tanács kis tanácstermében.

VII. Emléktábla elhelyezése Bajcsy-Zsilinszky Endre szülőháza: Szarvas, Vajda Péter utca 22.

VIII. Bajcsy-Zsilinszky Endre születésének 80. évfordulója alkalmából emlékünnepe és hangverseny megrendezése a Vajda Péter Művelődési Házban.

Az Emlékbizottság jó munkáját dicséri, hogy a járási és községi szervek támogatásával sikeresen végrehajtotta a fenti munkaprogramot.

Az I. pontban megjelölt feladat, az ünnepség sajtó-előkészítése Cserei Pál, a Békés megyei Népújság főszerkesztője segítségével vált lehetővé. A lap hasábjain 14 alkalommal jelent meg cikk, tudósítás, híryanag a Bajcsy-Zsilinszky ünnepekkel kapcsolatban. E közlemények sajtóbibliográfiáját az alábbiakban adhatjuk meg:

1. Bajcsy-Zsilinszky Emlékbizottság alakult Szarvason. Békés megyei Népújság (a továbbiakban: BMN), 1965. december 24., 303. sz., 1. old.

2. Beck Zoltán: Nagy évfordulókra készül a Viharsarok. BMN, 1966. január 1., 1. sz., 6. old.

3. Dr. Vigh Károly: Bajcsy-Zsilinszky Endre alakjának történeti értékeléséhez. BMN, 1966. március 13., 61. sz., 8. old.

4. Készül a Bajcsy-Zsilinszky Endre postai emlékbélyegző. Fénykép. A fényképen balról jobbra az Emlékbizottság két tagja: Tepliczky János és Vajda Aurél, valamint a bélyegzőtervet készítő Bessenyei Antal látható.

5. Bajcsy-Zsilinszky emlékünnepe Szarvason. Tudósítás Bajcsy-Zsilinszkynek a német megszállókkal szemben 1944. március 19-én tanúsított fegyveres ellenállása 22. évfordulója alkalmából a Járási Tanács nagy tanácstermében tartott előadásról. BMN, 1966. március 20., 67. sz., 1. old.

6. Országos bélyegkiállítás Szarvason c. közlemény. BMN, 1966. április 2., 78. sz., 4. old.

7. Árvai Pál: „Éljen a szabad, független Magyarország”. Bajcsy-Zsilinszky harca népünk felszabadításáért. BMN, 1966. április 3., 79. sz., 2. old.

8. Lovász György: „... Nem vagyunk szövetségesei Németországnak, nem is leszünk...” Bajcsy-Zsilinszky Endre antifasiszta és háborúellenes magatartása. BMN, 1966. április 17., 90. sz., 2. old.

9. Németh Imre: Zsilinszky Endre és a szocialisták. BMN, 1966. május 1., 102. sz., 9. old.

10. Bajcsy-Zsilinszky emlékünnepek c. híryanag az Emlékbizottság által összeállított végleges programról, valamint Bajcsy-Zsilinszky szülőházának utcai homlokzatát bemutató fénykép. BMN, 1966. május 8., 108. sz., 5. old.

11. Dr. Gábris József: Bajcsy-Zsilinszky Endre gondolataiból. BMN, 1966. május 15., 114. sz., 9. old.

12. Gyarmati András: Szomorú karácsony. Részlet a szerző Sopronkőhidai Emlékeimből c. írásából. BMN, 1966. június 3., 130. sz., 2. old.

13. Leleplezték Szarvason Bajcsy-Zsilinszky Endre emléktábláját. Tudósítás a június 4-i ünnepségről. BMN, 1966. június 5., 132. sz., 1. old.

14. Ünnepi megemlékezés Szarvason a Bajcsy-Zsilinszky évfordulón. Tudósítás a június 5-i emlékünnepről és hangversenyéről. Ugyanott két fénykép: az egyikken Harmati Sándor, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa nevében ünnepi beszédét tartja, a másikon az ünneplők egy csoportja a mártír emléktáblája előtt. BMN, 1966. június 7., 133. sz., 1. old.

A II. pontban megjelölt feladat értelmében előadások hangzottak el Szarvason és a járás számos községében. Az Emlékbizottság jelentéséből idézve: „A Bajcsy-Zsilinszky Endre életét és munkásságát ismertető előadások közül – közönségsikerét és hatását tekintve – kiemelkedett a Járási Tanács dísztermében 1966. március 18-án megtartott ünnepség. Ezen dr. Vigh Károly, a Legújabbkori Történeti Múzeum Dokumentációs Osztályának vezetője tartott előadást Bajcsy-Zsilinszky életéről és főleg a II. világháború alatti tevékenységéről, majd Görbe Jánosné, a szarvasi I. sz. Általános Iskola nevelője, özv. Bajcsy-Zsilinszky Endrénének férje 1944. március 19-i fegyveres ellenállásával és bebörtönzésével kapcsolatos visszaemlékezését olvasta fel. Mivel az Emlékbizottság által meghívott özvegy sajnálatos betegsége miatt nem tudott részt venni az előadáson, az Emlékbizottság táviratban tolmácsolta a hallgatóság jókívánásait.

Az ünnepek III. programja előírta politikai filmhét rendezését Szarvason és a szarvasi járásban. A Békés megyei Moziüzemi Vállalat a filmhét keretében június 2. és június 7. között levetítette „Az utolsó felvonás”, „A hétköznapi fasizmus”, a „Honfoglalás” és a „Különös ismertetőjel” c. filmeket.

Az ünnepeksorozat egyik jelentős eseménye volt a Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékkiállítás megrendezése a Járási Tanács kis tanácstermében. A Járási Könyvtár vezetője, Tusjak Györgyné, nagy lelkesedéssel és hozzáértéssel készítette el a kiállítást, amelynek szakmai patronálását a budapesti Legújabbkori Történeti Múzeum végezte. Ennek köszönhető, hogy számos értékes dokumentum (fénykép, újság, könyv) segítségével sikerült – legalább egy kis kamara-kiállítás keretében – érzékeltetni a látogatókkal azt a páratlanul küzdelmes és ellentmondásos életutat, amit Bajcsy-Zsilinszky Endre befutott az ellenforradalmi korszak negyedszázada alatt a Gömbös-féle Fajvédő Párttól a demokra-

tikus ellenzék táborán keresztül az antifasiszta harc vállalásáig, s végül a sponkőhidai mártíriumig.

Ezt a tanulságos történelmi kiállítást szerencsésen kiegészítette egy értékes bélyegkiállítás, valamint a politikai könyvek kiállítása. A bélyegkiállításon 29 gyűjtő anyagát mutatták be, akik között – a helyieken kívül – budapesti, cell-dömölki, debreceni, hatvani, isaszegi, kecskeméti, keszthelyi, mezőtúri, orosházi, pécsi, soproni és szombathelyi gyűjtőket is találtunk. A Bessenyei Antal által tervezett emlékbélyegzőn szarvasagancs és bölcső volt látható, melyen két évszám szerepelt: 1886 (Bajcsy-Zsilinszky születésének éve), alatta pedig 1966.

A három kiállítást együtt nyitotta meg 1966. június 4-én dr. Vigh Károly, a Legújabbkori Történelmi Múzeum osztályvezetője. A megayitóünnepségről a Magyar Televízió Békés megyei munkatársai tudósítást készítettek.

Az ünnepségek központi eseménye volt az emléktábla elhelyezése Bajcsy-Zsilinszky Endre szarvasi szülőházán, a Vajda Péter utca 22. sz. ház falán. Az emléktábla leleplezésére 1966. június 4-én délután került sor, amelyen szép számmal vett részt a község lakossága és a tanulói ifjúság. Ünnepi beszédet mondott és az emléktáblát leleplezte Varga László, a Községi Tanács V. B. elnöke. Az eseményről a Magyar Nemzet kiküldött munkatársa „Emlékünnepségek Szarvason, a várossá lett szülőfaluban” címmel írt beszámolót a lap 1966. június 5-i, 132. számában. Az emléktáblán olvashatjuk Bajcsy-Zsilinszky figyelmeztető szavait, amelyeket röviddel a kivégzése előtt mondott politikai barátai előtt: „Soha ne hagyjátok el a szabadság és a demokrácia eszméjét!” Ezután az alábbi szöveg olvasható: „Ebben a házban született 1886. június 6-án a magyar függetlenségi mozgalom bátor harcosa, Bajcsy-Zsilinszky Endre. Szarvas dolgozó, 1966.”

Végül az ünnepségek fénypontjára, az emlékünnepség és a hangverseny megtartására 1966. június 5-én került sor a Vajda Péter Művelődési Házban. Mivel a nagy hazafi özvegye sajnálatos betegsége miatt nem tudott eljönni, táviratban üdvözölte az ünnepség résztvevőit. A rokonok a díszelnökségben foglaltak helyet. Az ünnepi beszédet Harmati Sándor, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára tartotta. Az előadó méltatta az ellenforradalmi korszak egyik legjelentősebb ellenzéki politikusának a demokratikus szabadságjogokért, a társadalmi igazságosságért és a haladásért, az ország függetlenségéért, a német elnyomás és a fasiszmus hazai erői ellen vívott harcát. Az előadást színvonalas kultúrműsor követte.

Az immár várossá lett szülőföld, Szarvas, méltóan emlékezett meg nagy fia, Bajcsy-Zsilinszky Endre hősi életéről és küzdelmeiről, születésének 80. évfordulója alkalmából.

Ruzsicskay György:

UTÓBBI 25 ÉVEMRŐL

Most, hogy az a feladat jutott nekem, hogy magamról és munkámról számoljak be, az 1945 óta eltelt 25 év alatti életemről, látom, hogy az egybeszövődő évekről milyen nehéz számot adni. Könyv kerekedhetne belőle, ha részletesen leírnám, de a térszűke megszabja a terjedelmet, s így csak arra szorítkozom, hogy kronológikusan felsoroljam mindazt, ami életemben azóta történt, vagy magam csináltam. A sok szándékról, amely rajtam kívül álló okból csak szándék maradt. De ha leírom, a szándék is szülhet újabb szándékokat, és elindíthat sokakban tetteket, melyek végül visszahatnak egy város életére.

Itt vissza kell néznem kissé a régi Szarvas csendes, közönyös életére, amelyben a művészetnek nem igen volt helye. Amikor én elsőként elindultam festővé lenni, és következetesen azzá fejlődni, ez teljesen értelmetlennek tűnt fel sokak szemében. Miért kell a művészet, elég ha dillelans levelezőlap másolásban élnek ki magukat azok, akik vágnak valami vizuális élményre.

Így, amikor visszatértem külföldi tanulmányutaimról, (München, Róma, Páris) és belső meggyőződéstől hajtva elkezdtem megfesteni Szarvas tájait, és életét, népét, és kiállítást is rendeztem ezekből, vajmi kevés megértésre találtam. Persze ez nem tartott vissza attól, hogy elmélyedjek az alföldi színek finomságaiban, öreg parasztok és földmunkások napbarnított és élettől megviselt alakjainak lefestésében. Ma is büszkén őrzöm e korból megmaradt néhány képemet. Persze, ha nem is Szarvason, festő életem tovább folyt: Rajzsorozataim jelentek meg, rajzaimat világlapok közölték, több kiállításom volt a világ nagy városaiban, ezekről az akkori szarvasi sajtó be is számolt. 1930-ban Szarvason megfestettem a volt árvaház falára 3 nagyméretű történelmi freskót. 1945-ben tülbuzgalomból valaki le akarta kapartatni s úgy tudom, hogy az itt levő katonai parancsnok öröket állított a terem elé, nehogy bárki is megsérthesse a falfestményeket. De a további évek is sok munkával, szerepléssel teltek el. 1929–34 között a szarvasi szavaló kórust irányítottam; sokáig éltem Nagyváradon. Kiállításaim voltak ott és más városban, Bucurestiben, Hollandiában, Amsterdamban, Utrechtben és természetesen Budapesten.

És ezzel eljutottunk 1945-ig, amikor új korszak kezdődött Szarvas életében. Ebben az időben Budapesten éltem, így csak közvetett kapcsolatom volt Szarvassal, de az élő volt, hiszen családom, és baráti szálak, emlékek ide kapcsolnak. Sok munka és festői feladat kötött Pesthez. Am ahogy mondják a festő minden munkája magán hordja a szülőföld emlékét. Így én is szellemi, érzelmi kontaktusban maradtam Szarvassal: görcsös akácfái, az ég gyengéd színei, lilás-

kékes tájai, és friss zöldjei, a Körös melankólikus hangulata bennem éltek, műveimben életre keltek.

Budapesten sokat dolgoztam, többek között én kaptam megbízást (1949) az első moszkvai ipari kiállítás pannójának megfestésére. Az egyik legnagyobb méretű festmény volt hazánkban (6×14 méteres). Szép sikere volt és sokat írtak róla a lapok.

Több nemzetközi és hazai kiállításon vettem részt, gyakran szarvasi vonatkozású képeimmel is. Több munka-kompozíciómban belefestettem szarvasi munkákról készített tanulmányaimat is.

Talán nem ismerik eléggé ez írás olvasói, hogy már a huszas évek közepén egy szarvasi vonatkozású gép-témájú képpemmel (a jéggyár motorjáról festettem, és „Diesel-motor arcképe” címen szerepelt kiállításokon) indítottam el azt a programot, amelyben hazánkban elsőként ábrázoltam a gépet, a gyárak gépi munkáját, az autók és az országút életét, egyszóval a modern élet és technika világát. Ezt a programot a 20-as és 30-as években következetesen végig vittem. 1945-ben már olyan kiállításaim voltak Budapesten, amelyek a munka világát s a modern ember tevékenységét ábrázolták. Életemnek, munkásságomnak eredményeit 1948-ban a Népszava gondozásában megjelentették és a Gál György Sándor által írt életrajzi könyvben méltatták.

1957-ben újra Párisba mentem, ahol sokat szerepeltem, gyakran szarvasi vonatkozású tájképeimmel és rajzokkal. Szerepléseim során mindig hangsúlyoztam festői szépségét, és ez sok megértőre talált. Több párisi gyűjteményben szerepelnek ilyen témájú képeim. Franciaországban két Nemzetközi Nagydíjat nyertem. (1959 és 1961.) Ügyszintén Edinbourghban (1959) két díjat. Hogy ezt Szarvas tudomásul vette, ez már az új idők jele volt; a művészet iránt megindult érdeklődés és az általános kulturális fejlődés eredménye.

1960-ban ennek következménye lett, hogy Szarvas vezetői, a Hazafias Népfőnt és a Községi Tanács meghívtak, hogy töltsék évenként néhány hónapot Szarvason, hogy ezzel annak művészi és kulturális fejlődésére hatással legyek, és azt ottlétemmel ébren tartsam. Ezt elfogadtam. A község vezetősége megajándékozott (és életem végéig nevemre írta) a volt ligeti kis házat, amelyet műtermi és lakási célokra átépített. Ezzel a gesztussal újra szülőhelyemen töltök több hónapot évenként, nevelő és inspiráló hatást igyekszem a közösségre tenni, példákkal megmutatni, hogyan fejlődhet a művészet és az általános kultúra egy területen belül. Ennek sok részlete van. Igyekszem röviden felsorolni, amit tettem és tenni akartam, hogy ennek példája megtermékenyítse mások fantáziáját is.

1960. Megterveztem és a gimnázium politechnikai osztálya kifűrészelte fából, műteremházam bejárati kapuját. Az volt a célom, hogy a már feledésbe merülő népi díszítési motívumot, amelyet főleg kerítéseken és ház oromzaton alkalmaztak, újra köztudatba vigyem. A régi formát új tartalommal töltöttem meg. Az eredetileg csak dekoratív formában Szarvas népének alakjait vittem bele, s ezáltal új hatást értem el. Így szerepel a motívumban a parasztfiú, parasztlány, kubicos, traktoros nő, kőműves, kovács stb. A kapun magán a város szimbólumát, az ugró szarvast, az akácfát, az iskolavárost, a lucernát, és a Köröst ábrázoltam. Ezt a népművészeti formát „ácsművészetnek” neveztem el.

1961. „Faligrafika” nevet adtam azoknak a rajzoknak, amelyeket a ház fehér falára, fekete vonalrajzban festettem. Szarvasi paraszt és parasztnő, a festő, a festő felesége a címük. A fekete-fehér hatás régi szarvasi népi összetétel, még ma is látni parasztházakat alul feketével festett „coklival”.

1962-ben elkezdtem gyűjteni Szarvas népi emlékeit. A gyorsan változó időben a régi munkaeszközök, tárgyak, díszítések gyorsan eltűntek, s így az volt a szándékom, hogy ezeket a szarvasi nép életével összefüggő tárgyakat, ma már emlékeket, megmentssem az elveszéstől, a pusztulástól. Már közel 500 darabból áll ez a gyűjtemény. Sokan jönnek megnézni. Látogatóim, különösen az új generáció, megismerik, hogyan és miként éltek ezekkel a tárgyakkal a régick. A hazai sajtó, rádió televízió többször bemutatta ezt a gyűjteményt. A tárgyakat a lakásban, élő környezetben helyeztem el, hogy így új értelmet kapjanak, mindig megtekinthetők legyenek. *Lakó-múzeumnak* neveztem el. Fontosabb tárgyak: Szarvas vára, metszet, 1685. Szarvas felszabadítása a törököktől, metszet, 1695. Szarvasi céhpeccét, 1818. Faragott szék, 1820. Borotva tartó 1830. Felszabadító levél és vándorló könyv, 1838. Szarvasi pénztárláda 1846. Munkácsy láda kb. 1857. Szarvasi főkötők 24 db, 1860–1900 stb.

Évenként Párisban és más külföldi városokban rendeztem *kiállításaimat*, s mindegyiken szerepeltek szarvasi témájú képeim is. Innen mindig sietve visszatértem Szarvasra, műterem-házamba, hogy megvalósítsam itteni terveimet.

1965. Itt alakítottam ki „*Biofestészetemet*” is. Ezzel egy új művészi szemléletet indítottam el, amely ma már nem csak hazánkban, de más világtájakon is ismertté vált és követői is lettek. A „Művészet” c. folyóirat felkért, hogy ismertessem ennek a művészeti szemléletnek tartalmát, és az 1965. jún. 6-i számában le is közölte manifesztumomat. Ebből idézek: „**BIOFESTÉSZET: Kifejezetten az Alföldön, Szarvason, ahol most dolgozom, alakult ki bennem az a szemlélet. Korunk a belső értelmek, magyarázatok kutatásának kora. (Biológia, biokémia, biofizika stb.) Én ennek a szellemiségnek művészi kifejezését keresem. Szarvas a fák, és a növények, a termés dús helye. Itt élt Tessedik Sámuel „a fák atyja” ott van a világhírű Arborétum is. Körülvéve a természetől annak mélyére és nemcsak felületére igyekszem hatolni és részben annak elemeiből (levél, fatörzs, rajzi elemekkel stb. gazdagítva, részben festve, komponálva) akarom megvalósítani ennek a természeti valóságnak és mélységnek a művészetét. Vissza akartam térni korunk bonyolult formavilágából az ősi valósághoz, (ahogy a művészet minden korban tette!) és nem másolni egy meglevő formanyelvet. Csak az élet és természet mély törvényeinek követésével hiszem az új utat kifejezhető, ezért neveztem el festői programomat: Biofestészetnek.”) A görög biosz = élet, összetett formában bio”.**

Ennek szellemében komponáltam meg szarvasi akácfából az első bioszobrot Tessedik emlékének tiszteletére. S ez a műteremház kertjében áll, arany színűre festettem be.

„Akácfá sorok” címen festettem meg egy sorozatot, amelynek témája a szarvasi akácból formálódott ki. Talán nem lesz érdektelen felsorolnom néhány biokompozícióm címét: Shakespeare: A Romlás virágai; Ady: Héja-nász az avaron; Bartók: Cantata Profana; A krolófil halála; Ébredő levelek; Metamorfózis stb.

A szellemi közlésnek sok módja van, többek között a színpadi hatás. Ezért a műteremház körül egy kisméretű, de a célnak megfelelő, színházat rendeztem meg Amphitheatrum néven. (Kissé trefásan, első magyar „háztáji amphitheatrumnak” neveztem el.) A szép szarvasi ligeti estéken képzőművészeti sorozatokat vetítettem, s így saját grafikai sorozataim mellett, (Szerelemkereső, Világosság felé) Michel-Angelo szobrait, a velencei festészet remekműveit vetítettem a nézőknek és megfelelő magyarázattal kísértem. Így jutott el Michel-Angelo a szarvasi kis tanyára amelynek fehér falán négy méteres nagyságban csodála-

tosan hatott a Rabszolgák, Mózes, Dávid stb. szobrok monumentális formátómege.

1963-ban indítványoztam a „fény és hang” játékot elindítani Szarvasról. Az ótemplom előtti kis tér igen alkalmas lett volna ennek megrendezésére. Azóta ez országos szándék lett. Kétségtelen azonban, hogy a kezdeményezés elsősége Szarvast illeti, ha nem is itt valósult meg először ez az érdekes műfaj.

Megkísértem egy *szarvasi kerámia* típust teremteni, de ez még sok technikai akadály miatt nem fejlődhetett ki. Aktuális meghatározással úgy mondhatom, hogy a prototípusokat megcsináltam.

Ligeti akadémia címen kisebb társaság részvételével szellemi összejöveteleket szerveztem, ahol mindenki külön-külön esten, saját munkaköréből adott elő megfigyeléseket s remélem, hogy ezzel is Szarvas kulturális fejlődését segítem elő.

Sokat foglalkoztatott a színház. Arra is gondoltam, hogy Szarvasnak egy színpadon előadható programot adjak. Megírtam 10 képben „Város az Alföldön” címmel Szarvas történelmét. Az volt a célom, hogy évenként visszatérő – színpad, szabadtéri játék – sajátos műsora legyen Szarvasnak. Ezt nemcsak művészi, színpadi, de idegen forgalmi szempontból is szükségesnek tartom.

Kiállításokat is rendeztem ezekben az években. 1960-ban a régi kultúrházban, majd 1966-ban Budapesten az Ernst Múzeumban, ugyanezt az anyagot kiállítottam Békéscsabán 1968-ban a Munkácsy Múzeumban és szintén 1968-ban Szarvason a Járási Tanács dísztermében. Állandóan kis bemutatókat rendezek az érdeklődőknek és látogatóknak a műteremházban. Külföldön 1967-ben Párisban volt kiállításom, ahol André Salmon, a nagy francia költő és műkritikus, „századunk legjobbjai” közé sorolt. 1969-ben New-Yorkban, St. Cathrines és Torontóban voltak kiállításaim. Ottlétemkor az amerikai Magyar Népszava így címezte egész oldalas cikkét: „Egy nagy művész Szarvasról”.

Az előbb azt írtam az „érdeklődőknek”. Hát igen, ezek sokan vannak. A felsorolt és megvalósított szándékok, nagyon sok nézőt, látogatót vonzanak a műteremházba. Volt nap, hogy 70 látogató jelentkezett, de a heti 80–100 látogató szinte rendszeres. Vendégek könyvbe ilyen beírások vannak sok között: Csongrád megye 50 nevelője, a képviselőház alelnöke, a Bolgár Kultúra igazgatója, a Chilei Képzőművészeti Akadémia professzora. Nemzetközi sakkbajnokság résztvevői, a Poitiers-i egyetem tanárai, a Párisi televízió munkatársai, a Magyar Televízió és Rádió munkatársai, írók, színészek, iskolák, nevelők stb.

Létrehoztam (1963) Szarvas és Délfranciaország között *ifjúsági és dolgozó nők közötti cserét*: Francia fiatalok és asszonyok jöttek Szarvasra. El voltak ragadtatva az itteni vendégszeretettől és a szép Körös-i részletektől. Ennek viszonzásaként a szarvasiak jutottak el a Cote d’Azurra. Ezenkívül rendszeresen járnak francia, német és más országokból látogatók hozzánk. Ezeken keresztül Szarvas nevét sok helyütt ismerik: Párisban, Londonban, New-Yorkban, Bécsben és sok más helyen a világon. Talán ez is eredmény. Hiszen már óriási összegeket fektetnek be városok, országok idegenforgalmi propagandába, amelynek hatása beláthatatlan. Nem beszélve arról, hogy ez mennyire a népek közleledését, egymás megismerését és megbecsülését, összefoglalva: a békét szolgálja.

Eppen ez a nagy látogatottság szülte a város vezetőiben az ötletet, hogy a régi kis műtermet meg kellene nagyítani, hozzá építve egy újabb részt. Annál inkább, mert most dolgozom *Szarvas történelmének* megfestésén. Ezzel az a célom, hogy egy újfajta szándék során kifejezzem mindat, ami Szarvas múltja, sorsa és

jelene. Körülbelül 60 méteres hosszúságúra tervezem, ez természetesen teret, kiállítási helyet kíván, s így az új műteremben ennek kiállítására kerül sor, hogy bárholnan jövő látogatók, távollétemben is megtekinthetik ezt.

Ugyanakkor dolgozom régi tervemen, *Tessedik Sámuel*, nagy elődünk, életének megrajzolásával. Ez körülbelül 30–40 rajzból fog állni és könyv, illetve album formájában jelenne meg. S így e rajzokban is emléket állítanék Tessedik nagy szellemének és a népért való munkálkodásának.

Így folyik életem és munkám a ligeti műterem-házban. Igyekszem kifejezni Szarvast, és a művészetben megörökíteni népe munkáját és természeti adottságait. Hogy ez a munkám nem hiábavaló, annak számomra egyik legszebb példája a sok közül, hogy egy napon bukósisakos, overálos nő kopogtatott be hozzám. Engem keresett. Elmondta miért jött. Egy közeli városban szép lakást kapott s azt most berendezni, s néhány művészi képet szeretne falaira s azért jött hozzám motorbiciklin, mert nevémet ismeri a sajtóból, rádióból, televízióból és ő maga is szarvasi születésű. Természetesen örültem a látogatásnak és a szándéknak, hogy jó művészetet akar lakásába. Megkérdeztem mi a munkája? „Munkás vagyok, magas daruval dolgozom.” Hát ez gyönyörű! Fizikai dolgozó eljutott a művészethez és nem útszéli giccsel és házilag gyártott rossz kézimunkát akar lakásába! Eljutott a művészet megértéséhez és szeretetéhez! Ha valamit eredménynek tartok szarvasi munkámban, akkor ez az. A nép megérti, szereti, akarja azt, amit érette csinállok. Tudom, hogy immár 20 éve az egész szarvasi közösség, vezetők és társadalmi csoportok munkálkodtak és munkálkodnak ezért a célért és eredményért, s az egyetemes kultúráért.

És mi lehet szebb ennél?!

Bauecker Alajos:

A SZARVASI ARBORÉTUM 25 ESZTENDEJÉNEK TÖRTÉNETE
(1945–1970.)

Visszaemlékezés a kert alapítójára

1945-ben hazánkban bekövetkezett társadalmi változások, valamint Bolza Pál 1946. június 8-án történt halála következtében a szarvasi arborétum történetének is egy új szakasza kezdődött.

A kertalapító Bolza Pál a múlt század végétől élete végéig tervezte, építette kertjét. Tervei, elképzelései 1945-ig nagyobb részben már valósággá váltak. Ekkor már kialakult a Pepi-kertnek egy egységes jellemző karaktere, amely ma is híven visszatükrözi alkotójának egész életén keresztül nagy szeretettel folytatott munkáját. Változatos fa- és cserjefélékből 74 kat. holdon olyan kert fejlődött ki, amely elsődrendű alapot teremtett ahhoz, hogy a Pepi-kert végeredményben arborétummá fejlődjön. Élete vége felé Bolza Pál szeretett kertje sorsáról is megnyugtatóan kívánt gondoskodni. A 40-es évek elején már úgy rendelkezett, hogy kertje halála után köztulajdonba kerüljön. A felszabadulás után természetesen a Pepi-kert is állami tulajdonba került. A kert életének első szakasza, tehát a felszabadulással, illetve Bolza Pál halálával véget ért.

Az új szakasz kezdetén

1945–46-ban a személyi és társadalmi változások következtében a Pepi-kert életében is fordulat állt be. Ez a fordulat azonban nem járt tragikus következményekkel. Az a munka, amelyet egy emberöltővel ezelőtt kezdtek el, folyamatosan súlyosabb megrázkódtatások nélkül újra megindult a háború után. Hazánkban talán az egyetlen gyűjteményes kert a szarvasi Pepi-kert volt, amely jelentősebb háborús károkat nem szenvedett. Természetesen, hogy ez így történt, elsősorban Misák Jenőnek, az arborétum főkertészének is köszönhető. A fakitermelés, amelyet a szarvasi iskolák tüzelőanyag szükségletének kielégítésére végeztek, a felszabadulás utáni években is tervszerűen az ő irányításával folyt. Ő a nehéz időkben híven kitartott az arborétumban és féltő gonddal őrködött. A Pepi-kert vezetését ezután már ő látta el.

1945–46–47-es években végeredményben, majdnem minden állami támogatás nélkül igyekezett a kert legszükségesebb anyagi forrásait biztosítani. Ebben az időben a Pepi-kert elnevezés mellett egyre gyakrabban szarvasi arborétum megnevezés is a köztudatba került. A felszabadulás utáni években nem kerül-

hetett sor az arborétum jelentősebb fejlesztésére, de sikerült a meglevő értékes növényanyagot a pusztulástól megmenteni és a Pepi-kertnek új perspektívát adni.

Kié legyen a Pepi-kert?

Bolza Pál még halála előtt a kert legfőbb felügyeletét a Szegedi Tudomány Egyetem Botanikai Tanszékére, személy szerint dr. Greguss Pál professzorra bízta. 1945. után mégsem került a kert a szegedi egyetem felügyelete alá. Az egyetem ugyanis akkor lemondott a Pepi-kert felügyeleti jogáról. 1946 februárjában, azután a földművelésügyi miniszter utasítására a szarvasi Mezőgazdasági Technikum vette át a kert felügyeletét.

1947 áprilisától 1949 márciusáig az arborétum a Debreceni Agrártudományi Egyetem Növénytan Intézete irányítása alatt működött. 1949 márciusától kezdve 1950 augusztusáig az Agrártudományi Egyetem Kert- és Szőlő Gazdaságtudományi karának lett arborétuma. 1950 augusztusában ismét egy szarvasi intézményhez, az akkori Öntözési és Talajjavítási Kutató Intézet kezelésébe került. 1957-ben azután ismét úgy rendelkezett a Földművelésügyi Minisztérium, hogy az arborétum irányítását a Kertészeti Kutató Intézet vegye át. Végül 1960-ban ismét az Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézethez kapcsolták, ahol ma is van.

Az elmúlt 25 év alatt, amint látható, a szarvasi arborétumnak sok gazdája volt. A gyakori ide, vagy oda tartozást elsősorban az elmúlt 25 év változatos viszonyai befolyásolták, de gyakran szakmai, adminisztrációs, vagy szubjektív tényezők is jelentős szerepet játszottak ebben. Most már kétségtelenül megállapítható, hogy a gyakori ide, vagy oda tartozás nem tette lehetővé az arborétumban a tervszerűbb munkát. Ezen kellemetlen viszonyoktól függetlenül az arborétum, ha lassan is, de fejlődött. Az elmúlt időszak bizonyítja, hogy az arborétum fejlesztése szempontjából sokkal lényegesebb az a körülmény, hogy a kerten belül a közvetlen szakmai vezetés és irányítás hogyan alakult, vagy alakul. Egy gyűjteményes kert életében sokkal súlyosabb hiba az, ha közvetlen vezetője rövid idő közt változik. Szerencsére azonban, hogy az elmúlt 25 év alatt arborétum vezető változásra nem került olyan gyakran sor, mint felügyeleti szerv változásra.

Az arborétum és dolgozói

Legelőször Misák Jenőről kell megemlékezni, aki 1920-tól, 1945-ig, mint a Pepi-kert főkertésze működött. 1945 után pedig ő lett az arborétum vezetője, 1957. júniusáig, nyugalomba vonulásáig. 37 éven át volt az arborétum hűséges, lelkes dolgozója. A felszabadulás utáni évtizedben végzett különösen jelentős munkát. Munkásságával jelentős mértékben járult hozzá ahhoz, hogy az arborétum a nehéz időkben nem a pusztulás, hanem a fejlődés útján tovább haladhasson. 1968. szeptember 17-én bekövetkezett halála érdemeit nem halványítja el, emléke a szarvasi arborétum történetében tovább él.

Misák Jenő nyugalomba vonulása után, 1957 júniusától, 1958. novemberéig Balla András okl. kertész vette át az arborétum vezetését. Ő mint gyakornok már az előző években is Misák Jenő mellé volt beosztva. Misák Jenő segítségével ő állította össze az arborétum első katalógusát, amelyhez fénykép felvételeket is készített. Majdnem másfél éves működése után az arborétum vezetésétől megvált. 1958. december 1-én Bauecker Alajos kertész mérnök lett az arborétum vezetője. Jelenleg is az ő irányítása alatt áll az arborétum. Az arborétum vezetői után meg kell emlíkezni azokról a dolgozókról is, akik hosszú éveken keresztül eredményes munkájukkal nagyban hozzájárultak az arborétum fejlesztéséhez.

Az első helyen kell megemlíteni Medvegy Pált, aki az első világháborútól kezdve, az 50-es évek közepéig volt az arborétum öre és a kertben dolgozók brigádvezetője. Madarász János a 20-as évek végétől több mint 30 éven keresztül a fás növényfélék elszaporításával végzett nagyon hasznos munkát. Tisljár András, aki még ma is az arborétum lakója és dolgozója, 40 éven át szorgalmas, hűséges munkájáért minden elismerést megérdemel. Hárskúti Pál, a faiskolai termelés területén szakmunkássá fejlődött dolgozó, szintén az arborétum törzsgárdájához tartozik és még ma is az arborétum lelkiismeretes dolgozója.

Természetesen az említett dolgozókon kívül még szép számmal voltak és vannak az arborétumnak becsületes dolgozói, akiknek jó munkáját az arborétum, név nélkül is méltóan hirdeti.

Megindul a tervszerű munka

1945-től, 1950-ig eltelt idő alatt az arborétum fejlesztésére nem volt lehetőség. A bizonytalan átmeneti állapotok, valamint a szűkös anyagi támogatás következtében az arborétumot ténylegesen csak fenntartani lehetett. Az 1950-es évek elején azonban már rendeződnek a viszonyok és megindulhat a tervszerű munka. Legégetőbb feladat volt az arborétum feltérképezése, illetve növény kataszterének az elkészítése. Ismeretes, hogy az arborétum, eredetileg nem egy kidolgozott terv szerint készült, hiteles térkép eddig nem állt rendelkezésre. A fa és cserje félék számba vétele is nagyon időszerűvé vált. Bolza Pál soha sem csinált nagy propagandát kertjének, sokkal inkább közvetlen a fák, a cserjék érdekelték, fő feladatának is inkább ezek gyűjtését és telepítését tekintette.

Ez a munka egész életén át a legnagyobb boldogságot is adta számára. Az ő életében valóban a gyűjtés, a közvetlen alkotó munka volt a lényeges. A kiértékelés, a felmérés az utódokra várt. 1949-ben, amikor az arborétum az Agrártudományi Egyetem Kertész Karához került, akkor indult meg a kert felmérése és térképének elkészítése. Ezt a munkát a Kertészeti Főiskola, akkori Dísznövény és Kertépítés szakos hallgatói, dr. Möcsényi Mihály egyetemi tanársegéd vezetésével, társadalmi munkában végezték.

Az arborétum térképének elkészítése után indult meg a növényanyag számba vétele és a térképen való bejegyzése. Ez a munka az 50-es évek közepére készült el. és alapjául szolgált az arborétum később kiadott katalógusaihoz. Ebben az időszakban indul meg rendszeresebben az országban megjelölhető, azon fa és cserje-félék megszerzése, amelyek még hiányoznak az arborétumból. Jó növénycserc kapcsolatok alakulnak ki az ország különböző gyűjteményes kertjeivel

és más intézményekkel. A kámoni, várrátóti, szelestei és a kertészeti főiskola gyűjteményes kertjeiből minden évben új cserje és fa féléket sikerült megszerezni.

Lassan, elsősorban a környező szocialista államok, hasonló jellegű, jelentősebb arborétumaival is kiépül a kapcsolat.

Az értékesebb fa és cserje félék elszaporítása is megkezdődik, bár nem nagy mennyiségben, már nemcsak az arborétum saját szükségletei kielégítésére, hanem eladásra is. Mozgalmas időszaka volt ez a szarvasi arborétumnak és az eredmények sem maradtak el a szarvasi Pepi-kert, most már mint az ország egyik értékes arborétuma, egyre ismertebbé lesz.

Hire lesz a szarvasi arborétumnak

Már említettem, hogy Bolza Pál nem csinált nagy propagandát kertjének. Kertje látogatását még sokszor a közelebbi ismerősök részére is engedélyhez kötötte. A Pepi-kerttől így aránylag kevesen tudtak. A felszabadulás utáni években kezdődött meg igazán a szarvasi arborétum megismerése, nemcsak hazánkban, de külföldön is. Bár látogatóinak száma a 40-es évek végén és az 50-es évek elején még nem nagy, de egyre növekszik. Két évtizeden keresztül, pontosan megszámláltuk, hogy évenként hány látogatója volt az arborétumnak. Ennek alapján jól megfigyelhetjük, hogyan növekedett a látogatók száma évről évre.

1947. évben	499 látogató	1958. évben	15 203 látogató
1948. évben	716 látogató	1959. évben	25 621 látogató
1949. évben	1 304 látogató	1960. évben	33 976 látogató
1950. évben	928 látogató	1961. évben	45 520 látogató
1951. évben	1 762 látogató	1962. évben	58 200 látogató
1952. évben	1 525 látogató	1963. évben	62 320 látogató
1953. évben	3 823 látogató	1964. évben	67 750 látogató
1954. évben	12 962 látogató	1965. évben	70 232 látogató
1955. évben	6 910 látogató	1966. évben	75 259 látogató
1956. évben	8 576 látogató	1967. évben	80 672 látogató
1957. évben	10 525 látogató		

Az eltelt húsz év adatai bizonyítják, hogy milyen rohamosan emelkedett az arborétum látogatóinak száma. Ilyen módon egyre inkább érvényesül, az arborétum egyik feladata, a biológiai ismeretterjesztés. A hasznos feladat mellett, természetesen sok látogató számára pihenést, felüdülést is jelent a kertben eltöltött idő. A külföldi látogatók is egyre gyakrabban érkeznek, ezek egy része turista, de szép számmal jönnek szakemberek, dendrológusok, botanikusok, akiket rendszerint meglep a gazdag növényvilág és szép környezet. A látogatók számának gyors emelkedése szükségszerűen megkövetelte, hogy az arborétumról katalógus jelenjen meg. Az első arborétumi katalógus 1957-ben került kiadásra, 1960-ban jelent meg Fekete István közismert író könyve „Pepi-kert” címen. 1962-ben pedig egy új bővített katalógus került kiadásra, amelyet Bauecker Alajos és dr. Gruber Ferenc állított össze. Jelenleg egy újabb katalógus összeállítása van folyamatban. Az eddig megjelent kiadványok jelentősen hozzájárultak a szarvasi arborétum megismertetéséhez. Ma már több mint száz

arborétummal és botanikus kerttel van kapcsolatunk. Ennek a nemzetközi együttműködésnek az eredményeként sikerült az arborétum növényanyagát fajokban, fajtákban megnövelni.

Hogyan gyarapodott az arborétum új fa- és cserjeféléiben?

A szakemberek nagyon gyakran egy arborétum, vagy botanikus kert gazdagságát az ott megtalálható fajok, fajták, vagy változatok számának megfelelően rangsorolják. Az ilyen alapon történő rangsorolással, természetesen még nem lehet lemérni egy gyűjteményes kert tényleges értékét. A különböző éghajlati, talajtani és egyéb adottságok mindig lényegesen meghatározó tényezők. A Tiszántúl szélsőséges, klimatikus viszonyai erősen szelektálják az új fa- és cserjeféléket. A szarvasi arborétum növényanyagának új fafélékkel való gazdagítása egy bizonyos faj szám után, már nem könnyű feladat. Kedvezőbb körülmények között sokkal több fa- és cserjeféle nevelhető fel. De ha megvizsgáljuk, hogy 25 év alatt, hogyan gyarapodott a szarvasi arborétum fa- és cserjeféléinek száma, világosan látható, hogy a fejlődés ezen a téren is nagyon jó.

1920-ban, a följegyzések szerint, 263 volt a kertben a fajok, illetve változatok száma. 1955-re ez a szám 730-ra emelkedik. Jelenleg pedig, mintegy 1600 fajt, illetve változatot tartunk nyilván. Az új fa- és cserjefélék, természetesen csak akkor kerülnek felvételre, ha több éven keresztül, (5–10 év) már megfigyeltük őket és minden valószínűség szerint faj, vagy fajtabiztos egyedek, amelyek a mi klímánk alatt is bizonyítják, hogy életképesek.

Amint látható ez a munka elég hosszadalmas és sok figyelmet, hozzáértést kíván. A rendszeres gyűjtés eredményeként, az utóbbi 10 év alatt duplájára emelkedett a szarvasi arborétumban a fa- és cserjefélék száma. A régi fajok mellett, ezek az új fajok és fajták teszik teljesebbé és változatosabbá az arborétum növényanyagát. Az újabb növényfélék megszerzését általában valamely határozott cél érdekében végezzük. A biológiai és esztétikai szempontok mellett, egyre jobban előtérbe kerülnek a fák és cserjék arborétumon kívüli felhasználásának lehetőségei. Azokat a fa- és cserjeféléket, amelyek a mi klímánk alatt a legnagyobb biológiai és esztétikai értéket adják, kiválogatjuk és nagyobb tömegben elszaporítjuk. A szarvasi arborétum egyik tudományos feladata éppen az, hogy a kertészeti felhasználás szempontjából legfontosabb fajokat és fajtákat élettani, morfológiai, esztétikai tulajdonságaik alapján értékelje. Az értékes, fajtaazonos szaporítóanyag elterjesztése rendkívül fontos feladata az arborétumnak. Ma már nemcsak hazánkban, de külföldre is szállítunk csemetéket. Az új fa- és cserjefélék megszerzése következtében, valamint a nagyobb mennyiségben szaporított növényanyag részére egyre nagyobb területre volt szükség. Régebben ezt úgy próbálták megoldani, hogy a kertben belül kisebb faiskolákat létesítettek, de az már 1955-re kevésnek bizonyult. Gondoskodni kellett új területekről.

Az első terület-gyarapodás 1955-ben következett be, ennek a 10 kat. hold területnek a gyarapodásával emelkedett 85 kat. holdra az Arborétum területe. Ez a terület az eredeti kert észak-nyugati sarkához kapcsolódik és szervesen kiegészíti a régi területet. Talajviszonyok szempontjából nem a legkedvezőbb ez a terület, mert sok szikes folt is előfordult itt. Ezért az első évben a talajának javítására is szükség volt. Ezután a faiskola már ide települt, ma már jelenleg ezen a területen is megszűnőben van a faiskola és fokozatosan a betelepített növényanyagával a régi kerthez kapcsolódik. Ezt lehetővé tette az a körülmény, hogy 1962-ben a 85 kat. hold területhez még 60 kat. holdat sikerült hozzákapcsolni, így az arborétum területe majdnem még egyszer akkora lett. Most már ezen a területen kezdhettük meg a faiskola létesítését. Természetesen ezzel az arborétum területi, fejlesztési problémája hosszú időre megoldott. Ezen terület betelepítését kétféle rendszer szerint szeretnénk megoldani.

1. Növényföldrajzi, illetve növényökonológiai alapon.
2. A kertészeti szempontok fontos alapfajok és változatok gyakorlati szempontból történő rendszerezése alapján.

Az egész terület kb. háromnegyed részén egy Észak-Amerikai, egy Kelet-Ázsiai és egy Európai, illetve hazai területek növényasszociációinak, legjellegzetesebb típusait kívánjuk kialakítani. A növényökonológiai alapon történő telepítés mellett természetesen az esztétikai szempontokat figyelembe vesszük. Az egész terület szélén 15–20 m széles védő parksáv telepítését már elvégeztük. A terület legmélyebb részén, egy nagyobb tó kialakítását tervezzük. A faiskolai termesztés mellett figyelembe vesszük a távlati elgondolásokat, így a növényanyag egy részének kitermelése után a legjobb példányokat helyben hagyjuk, ennek eredményeként a területet racionálisan kihasználjuk.

Beruházásokra is szükség volt

Az arborétum épületei, rendszerint a múlt században épültek, a háborús évek nem tették lehetővé ezek felújítását, de már nem is lett volna ez célszerű. Az 50-es évek végéig, rendkívül megrongálódott állapotba kerültek. Az üvegházak is használhatatlanná váltak és rossz benyomást keltettek. 1961-ben megkezdődött a régi épület lebontása. 1964 év végéig pedig felépültek az új üvegházak, egy szolgálati lakás, valamint a régi pálmaház helyén egy nagyobb növények részére is alkalmas teleltető helység és ennek emeletén vendégszobák. Ez a beruházás két és fél millió forintba került. Ezenkívül, még több kisebb beruházás is történt. Megépült a kapunál a portásház. Az ivóvíz ellátás céljából az ártézi vízvezeték beépítése megtörtént. A megnövekedett forgalom miatt az arborétum bejáratát át kellett helyezni.

Ide utat kellett építeni, majd később a vaskapu is elkészült. Eredetileg az arborétum nem volt bekerítve, szükségessé vált a kerítés megépítése is. Jelenleg az egész terület 145 kat. hold drótfonattal van bekerítve.

Említettem már, hogy a háború utáni időszakban nem volt lehetőség a kertnek intenzívebb gondozására. Az éveken keresztül elmaradt rendszeres gondozás miatt a kert egyes részeiben elvadult. 1958-ban egy szakemberekből álló bizottság vizsgálta meg az arborétumot és akkori állapotával kapcsolatban az alábbi intézkedéseket tartotta szükségesnek.

1. A kert területén levő vadon kelt faféléket (pl. akác) sarjak, örökzöldek közé benőtt lomblevelű magcsemeték stb., elsősorban a nyílt helyeken, majd az állományokból is el kell távolítani.
2. A kert védőültetvényeinek pótlásáról, megfelelő növényanyaggal történő áttelepítéséről minél előbb gondoskodni kell.
3. A kert ritkaságszámba menő növényei, elnyomó, kevésbé értékes példányokat el kell távolítani, vagy át kell telepíteni.
4. A kert esztétikai hatását rontó, vagy nem megfelelő helyen élő növényei, valamint a parkban elhelyezett faiskolákat a bizottság javaslata alapján több évi ütemezésben át kell telepíteni, vagy eltávolítani.

A fenti általános szempontok rögzítése után indult meg a rendszeres munka az arborétum gondozása területén. Több évig tartó munka volt az egész területen, mindenhol előforduló akác-sarjak kiirtása. Az akácok kiirtására azért volt szükség, mert mint ismert, egy roppant vitális fafélé, amely gyökérsarjakról is szaporodik, mindent elpusztít maga körül. Állandó harcot kellett folytatni a többi, úgynevezett gyomfa-félével is. A történeti hűség kedvéért meg kell még emlékeznem az elemi károkról is. Az elmúlt 25 év alatt az arborétum növényeit jelentős gomba, vagy rovar kártevő nem támadta meg.

A kemény, hideg telek azonban okoztak károkat, de ezek sem voltak jelentősek. Az előző évtizedek időjárása lényegében már kiszelektálta azokat a faféléket, amelyek az alföldi klímát nem bírták. Jelentősebb kár 1965–66-ban következett be az arborétum fáiban. Ezekben az években a talajvíz, tartósan országosan nagyon magasan állt. Az arborétum körüli, nagyobb öntözött területek és halastavak, csak emelték a már magas talajvízszintet. Ennek következtében, különösen egy-két mélyebb fekvésű helyen álló fák nem bírták a hosszantartó pangó talajvizet. Gyökérpusztulás következett be, amely természetesen a fák teljes pusztulását eredményezte. Ezekben az években a következő fák pusztultak el:

- 10 db Vörösfenyő, 4 db Simafenyő, 1 db Keleti Lucfenyő,
- 2 db Duglászfenyő, több Jegenyefenyő, 2 db Bükkfa és
- 1 db Nyssa silvatica.

Ezek a fák 60–70 éves példányok voltak. Ezenkívül több apróbb cserje-féle is elpusztult. Hasonlóan, 1965 nyarán az egyik idős Kaliforniai Mamutfenyőnk érte egymásután, két alkalommal villámcsapás. Teljesen még nem pusztult el ez a szép, értékes fenyőnk, de rendkívül megrongálódott és most már a teljes pusztulás veszélye fenyegeti. A szilfákat pusztító vész, csak egy darab hatalmas szilfát pusztított el. Szerencsére az arborétumban, eredetileg kevés szilfát ültettek, így a szilfa-vész, amely egész Európán végig söpört, nálunk jelentős kárt nem okozhatott.

Megállapíthatjuk, hogy a szarvasi arborétum a felszabadulás után is tovább fejlődött. Elméleti és gyakorlati jelentősége fokozatosan kibontakozott. Hazánk egyik legismertebb, leglátogatottabb arborétuma lett. Határainkon kívül is egyre jobban megismerik, és mint gazdag, szép arborétumot emlegetik. Az eltelt 25 év alatt végeredményben jó alapokból kiindulva, egy újabb fejlődési szakasz alapjait sikerült lerakni.

SZARVASI BIBLIOGRÁFIA

(1945–1970)

I.

ÖNÁLLÓ KÖNYVEK, KIADVÁNYOK*

- 1946
LÉVAI Ferenc: Emlékek Molnár Béláról. Gyoma, 1946. 23 old.
- 1948
GAL György Sándor: RUZSICKAY. Bp., 1948. 153 old. Népszava Kiadó. 136 képpel.
- 1951
HANK Olivér dr.: Öntözési alapismeretek. Bp., 1951. 66 old. Mezőgazdasági Kiadó.
- 1954
GRUBER Ferenc dr.: Rét és legelő. Bp., 1954. Mezőgazdasági Kiadó. 374 old.
HARTYÁNYI László–HAFFNER András: Az öntözés gépei és üzeme-
lésük. 1954. Mezőgazdasági Kiadó. 319 old.
HORVÁTH László: Malacnevelés. Bp., 1954. Mezőgazdasági Kiadó.
95 old.
NAGY Zoltán dr.: Szalastakarmányok öntözéssel termesztése. Bp., 1954.
206 old.
- 1956
HORVÁTH László: Vidám sertésnevelés. (II. bővített kiadás.) Bp.,
1956. Mezőgazdasági Kiadó. 299 old.
HORVÁTH László: Malacnevelés. (II. bővített kiadás.) Bp., 1956. Me-
zőgazdasági Kiadó. 187 old.
- 1957
BALLA András: A szarvasi Arborétum leírása és katalógusa. Békéscsaba,
1957. 62 old.
POSGAY Elemér dr.: A fűszerpaprika új termesztési módja, szántóföldi
magvetéssel. Szarvas, 1957. Kandidátusi disszertáció. 248 old.
- 1958
GRUBER Ferenc: Adatok Békés megye legelőgazdálkodásához. Szarvas,
1958. 338 old. (Kézirat)
HANZO Lajos dr.: Vajda Péter 1808–1946. Békéscsaba, 1958. 158 old.

*A bibliográfia összeállításánál — elsősorban helyszűke miatt — nem törekedhettünk tel-
jességre. (Szerk.)

1959

GRUBER Ferenc dr.: Útmutató Békés megye legelő- és rétgazdálkodásához. Békéscsaba, 1959. 45 old.

GRUBER Ferenc dr.: A gyepnövénynevelés szerepe Békés megye legelőgazdálkodásában. Békéscsaba, 1959. 82 old.

MARJAI Gyula: Öntözőtelepen belül öntözőcsatornák vízvesztése és figyelembevétele. Szarvas, 1959. 88 old.

VARGA Dezső: A Viharsarok visszaút. Békéscsaba, 1959. 95 old.

ÖNTÖZÉSI és Rizstermesztési Kutató Intézet, Szarvas, 1959. 72 old. (Tájékoztató)

1960

FEKETE István: Pepi-kert. Bp., Mezőgazdasági Kiadó. 1960. 162 old.

DOMBOVÁRI János dr.: Adatok a tiszántúli öntözött talajok táplálóanyagforgalmához és műtrágyázások néhány kérdése. Szarvas, 1960. 129 old. (Egyetemi doktori értekezés.)

JOÓ Ottó-PERÉNYI Kálmán: Öntözőtelepek tereprendezése. Bp., 1960. Közl. Dokum. Váll.) 182 old.

HANZÓ Lajos dr.: Tessedik Sámuel kisebb írásai. Szarvas, 1960.

Szarvasi füzetek 2-3. sz. 139 old.

HARTYÁNYI László: Az öntözés gépei. Öntözéses növénytermesztés. 1960. Mezőgazdasági Kiadó. 970 old.

KOVÁCS Gábor dr.: Szálastakarmányok öntözött viszonyok között. Bp., 1960. 202 old.

KOVÁCS Gábor dr.: Nemzetközi Koordinációs Értekezlet. Talajerőgazdálkodás. Bp., 1960. 32 old.

KOVÁCS Gáborné dr.: Egyéves keverék-takarmányok termesztése. Öntözéses növénytermesztés. Bp., 1960. Silózásra alkalmas növények öntözéses termesztése. Uo.

MADAY Pál dr.: Szarvas község a Tanácsköztársaság idején. Gyoma, 1960. 67 old.

MARJAI Gyula: Az öntözés műszaki ismeretei. Bp., 1960. Mezőgazdasági Kiadó. 168 old.

SZILVÁSSY László: Hazai rizskultúrák állatkártevői. Szarvas, 1960. 100 old. (Egyetemi doktori értekezés.)

VINCZE Ferenc dr.: Szarvas, 1960. Szarvasi füzetek 1. sz. 55 old.

VINCZE Ferenc dr. (szerk.): Halgazdasági ismeretek, I.-III. k. Bp., 1960. Mezőgazdasági Kiadó. 516 old.

1961

DEBRECENI Béla dr.: Egyszerű és összetett műtrágyák foszfát hatásának összehasonlító vizsgálata. Szarvas, 1961. Kandidátusi disszertáció. 208 old.

GRUBER Ferenc dr.: Rét és legelő. Bp., (II. kiadás) 1960. Mezőgazdasági Kiadó. 511 old.

GRUBER Ferenc dr.: Gyepnövények nemesítése, elitmag termesztése. Gyakorlati öntözéses gazdálkodás. Bp., 1961. 312 old.

KOVÁCS Gábor dr.: Szálastakarmányok öntözéses termesztése. Bp., 1961. Mezőgazdasági Kiadó. 302 old.

KOVÁCS Gábor dr.: Szálastakarmányok öntözéses termesztése. Bp., 1961. Mezőgazdasági Kiadó. 189 old.

SIMONNÉ KISS Ibolya dr.: Adatok a rizs biológiájához és agrotechnikájához. Szarvas, 1961. Kandidátusi disszertáció. 234 old.

SZÓKE MOLNÁR Lajos: Rizstermesztés üzemi problémái Magyarországon. Szarvas, 1961. 68 old. (Egyetemi doktori értekezés.)

ÖNTÖZÉSI és Rizstermesztési Kutató Intézet Ismertetője. Gyula, 1961. 72 old.

1962

BAUECKER Alajos-GRUBER Ferenc dr.: A szarvasi Arborétum. Bp., 1962. Mezőgazdasági Kiadó. 73 old.

GRUBER Ferenc dr.: A korszerű legelő- és rétgazdálkodás gyakorlata. Bp., 1962. Mezőgazdasági Kiadó. 139 old.

HARTYÁNYI László-MARJAI Gyula: Öntözőmunkások kézikönyve. Bp., 1962. Mezőgazdasági Kiadó. 60 old.

KOVÁCS Gábor dr.: A szálastakarmányok öntözéses termesztése. Bp., 1962. Mezőgazdasági Kiadó. (II. kiadás.)

LOVÁSZ György dr.: 100 éves a szarvasi Erkel-kórus. Szarvas, 1962. 39. old.

MADAY Pál dr.: Szarvas története. Gyoma, 1962. 519 old.

NAGY Zoltán dr.: Szálastakarmányok öntözéses termesztése. Bp., 1962. (Témadokumentáció. OMGK.)

NADOR Jenő dr.: Szarvas 1848-ban. 1962. Szarvasi füzetek. 4. sz. 80 old.

NEMETH Sándor: Az öntözéses kukoricatermesztés egyes kérdései.

Szarvas, 1962. 197 old. Kandidátusi disszertáció.

POSGAY Elemér dr.: Öntözéses növénytermesztés. (Általános rész.) Bp., 1962. 168 old.

ÖNTÖZÉSI és Rizstermesztési Kutató Intézet, Szarvas.

Gyakorlati öntözéses gazdálkodás. Szarvas, 1962. 77 old.

1963

GRUBER Ferenc dr.: Gyeptörés – gyeptelepítés – legelőfelújítás, gyepvetőmagtermesztés. Bp., 1963. 142 old.

KOVÁCS Gábor dr.: A talajtermelékenység fokozásának lehetőségei a Tiszántúl fontosabb öntözött talajain. Szarvas, 1963. 446 old. Akadémiai doktori értekezés.

NEMETH Sándor dr.: A kukorica öntözéses termesztésének egyes kérdései. Szarvas, 1963. Kandidátusi disszertáció. 241 old.

ÖNTÖZÉSI és Rizstermesztési Kutató Intézet Tájékoztatója.

Szarvas, 1963. 48 old.

1964

ELEK László: Justh Zsigmond. Gyula, 1964. 195 old.

GRUBER Ferenc dr.: Pázsitok – gyepszőnyegek. Bp., 1964. Mezőgazdasági Kiadó. 215 old.

IRÁNYI István: Petőfi Zoltán. Gyula, 1964. Szarvasi füzetek 5. sz. 212 old.

HARTYÁNYI László-MARJAI Gyula: Öntöző munkások könyve. Bp., 1964. (II. bővített kiadás.) Mezőgazdasági Kiadó. 114 old.

MARJAI Gyula-PERÉNYI Károly: Korszerű felületi és altalaj öntözési módok és gazdaságosságuk. Bp., 1964. VITUKI; Vízügyi Műszaki Tájékoztató Iroda. 82 old.

KERESZTŐRSZKI János: A felületi öntözés néhány szervezési kérdése. Szarvas, 1964. 60 old.

KOVÁCS György dr.: Játék és munkavezetés az óvodában. Bp., 120 old.
NAGY Zoltán dr.: Öntözéses legelőgazdálkodás technológiája. I. II. rész. Technológiai ter. Bp., 1964. Mezőgazdasági Kiadó. 3. 93 old. kép. I-XIX. old. II. rész. 3-8. oldal I-XXII. old.

NÉMETH Sándor-MARJAI Gyula (stb. társszerzők): Öntözőmódszerek összehasonlító vizsgálata. Bp., 1964. Országos Mezőgazdasági Könyvtár. 140 old. (Témadokumentáció.)

SZALÓKI Sándor: Fontosabb fű- és pillangósvirágú növényfajok víztűrőképességének vizsgálata. Szarvas, 1964. 93 old. (Egyetemi doktori értekezés.)

VINCZE Ferenc dr.: A szarvasi mezőgazdasági szakoktatás múltja és jelene. Békéscsaba, 1964. 108 old.

1965

BESSENYEI Antal: Növényi anyagokból készíthető gyermekjátékok és szemléltetőeszközök. Bp., 1965. 12 old.

LAJTOS János dr.: A fajta szerepe és értékelése rizstermesztésünkben. Szarvas, 1965. Kandidátusi értekezés. 161 old.

NAGY Zoltán dr.: Tájékoztató a korszerű öntözéses legelőgazdálkodással kapcsolatos kutatómunkáról és üzemi kipróbálásának eredményeiről. Bp., 1965. Mezőgazdasági Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat. 47 old.

TÓTH Lajos dr.: Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképzés száz éves története. Szarvas, 1965. 448 old.

1966

DEBRECZENI Béla dr.: A talajnedvesség hatása a műtrágya hasznosulására a szántóföldi növényeknél. Szarvas, 1966. (Témadokumentáció, OMgK.) 163 old.

DOMBOVÁRI János dr.: A lucerna foszfor- és vízellátásának főbb kérdései. Szarvas, 1966. 294 old. Kandidátusi értekezés.

GRUBER Ferenc dr.: A legelő és a rét korszerű ápolása és javítása. Szarvas, 1966. (Témadokumentáció, OMgK.) 140 old.

MARJAI Gyula: Esőszerű öntözés számokban. Bp., 1966. Mezőgazdasági Kiadó. 383 old.

NAGY Zoltán dr.: Alexandriai here és termesztése. Egyéves pillangósakarmánynövények termesztése. Bp., 1966. (Témadokumentáció, OMgK.) 151 old.

NÉMETH Sándor dr.: A fontosabb szántóföldi növények vizigénye, öntözési normái és vízhasznosítása. (Társszerzőkkel.) Bp., 1966. (Témadokumentáció, OMgK.) 180 old.

1967

CZABALA László: A munka mérésének és díjazásának vizsgálata az öntözésben. Szarvas, 1967. 100 old. (Egyetemi doktori értekezés.)

DEBRECZENI Béla dr.: Adatok a műtrágyahatás és öntözés összefüggéseiről. - Műtrágyázási kísérletek 1955-1964. Bp., 1967. Akadémiai Kiadó. 449 old. (Szerk.: Sarkadi.)

1967

DEBRECZENI Béla dr.: A talajnedvesség és tápanyagellátás néhány összefüggése szántóföldi növényeknél. Bp., 1967. OMgK. 51 old. Témadokumentáció.

GRUBER Ferenc-KRÁMER Mibály: A legelő és a rét ápolása és termé-
sének hasznosítása. Bp., 1967. OMgK. 119 old. Témadokumentáció.

HANYECZ Vince: A növény termelési értékére ható tényezők vizsgálata öntözőgazdaságainkban. Szarvas, 1967. 78 old. (Egyetemi doktori értekezés.)

KOVÁCS Gáborné dr.: A tenyészterület, a fattyhajtás és a vágási idő jelentősége a silókukorica termesztésében. Szarvas, 1967. 180 old. Kandidátusi értekezés.

RUZICKAY György festőművész élete és munkássága. Szarvas, 1967. 24 old.

SIMONNÉ KISS Ibolya dr.: Rice cultivation in Hungary. Delhi, 1967. 32 old.

TÓTH Lajos dr. (szerk.): Gondolatok az óvodai erkölcsi nevelés köréből. Gyula, 1967. 144 old.

TÓTH Sándor dr.: A rizstermesztés jelenlegi helyzete, jövőbeni iránya, agrotechnikája. Bp., 1967. Mezőgazdasági Kiadó. 64 old.

ÖNTÖZESI és Rizstermesztési Kutató Intézet Tájékoztatója. Kecskemét, 1967. (Szerk.: Gruber Ferenc dr.) 76 old.

1968

BUZÁS István dr.: Szubsztituensek hatása a borazinok elektronszerkezetére. Szarvas, 1968. (Egyetemi doktori disszertáció.) 106 old.

DEBRECZENI Béla dr.: Az öntözéses növénytermesztés agrotechnikai alapjai. Trágyázás. 50-53 old. Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 367 old.

DOMBOVÁRI János dr.: Az öntözéses növénytermesztés agrotechnikai alapjai. Trágyázás. 46-49 old. Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 367 old.

GRUBER Ferenc dr.: A Voisin: A legelő termőképessége. (Fordítás.) Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 212 old.

GRUBER Ferenc dr.: Legelő- és rétgazdálkodás. 260 old. 288-292 old. Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 367 old.

KOVÁCS Gábor Dr. (szerk.): Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 369 old.

LAJTOS János dr.-SIMONNÉ KISS Ibolya dr.-SZILVÁSSY László dr.: Rizstermesztési útmutató. Bp., 1968. 157 old.

MARJAI Gyula dr.: Az öntözőtelep építésének és fenntartásának gépei és eszközei. 114-160 old. Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 367 old.

MARJAI Gyula dr.: Az öntözővízadagolás műszaki határfokának vizsgálata. Szarvas, 1968. (Kandidátusi disszertáció) 153 old.

1969

SZABÓ János-KOVÁCS Imre: A legelőgazdálkodás zsebkönyve. Bp., 1969. Mezőgazdasági Kiadó. 210 old.

TÓTH Lajos dr.: Krecsmerik Endre élete és munkássága. Szarvas, 1969. 196 old.

TÓTH Lajos dr.: A szarvasi tanítóegyesületi mozgalom története 1804-1968. Szarvas, 1969. 286 old.

1970

TÓTH Lajos dr. (szerk.): Szarvas járás-város szabad negyedszázada. Szarvas, 1970. 560 old. (+ 32 képmelléklet.)

KOVÁCS György dr.: Játék és munkavezetés az óvodában. Bp., 120 old.
NAGY Zoltán dr.: Öntözéses legelőgazdálkodás technológiája. I. II. rész. Technológiai ter. Bp., 1964. Mezőgazdasági Kiadó. 3. 93 old. kép. I-XIX. old. II. rész. 3-8. oldal I-XXII. old.
NÉMETH Sándor-MARJAI Gyula (stb. társszerzők): Öntözőmódszerek összehasonlító vizsgálata. Bp., 1964. Országos Mezőgazdasági Könyvtár. 140 old. (Témadokumentáció.)
SZALÓKI Sándor: Fontosabb fű- és pillangósvirágú növényfajok víztűrőképességének vizsgálata. Szarvas, 1964. 93 old. (Egyetemi doktori értekezés.)
VINCZE Ferenc dr.: A szarvasi mezőgazdasági szakoktatás múltja és jelene. Békéscsaba, 1964. 108 old.

1965

BESSENYEI Antal: Növényi anyagokból készíthető gyermekjátékok és szemléltetőeszközök. Bp., 1965. 12 old.
LAJTOS János dr.: A fajta szerepe és értékelése rizstermesztésünkben. Szarvas, 1965. Kandidátusi értekezés. 161 old.
NAGY Zoltán dr.: Tájékoztató a korszerű öntözéses legelőgazdálkodással kapcsolatos kutatómunkáról és üzemi kipróbálásának eredményeiről. Bp., 1965. Mezőgazdasági Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat. 47 old.
TÓTH Lajos dr.: Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképzés száz éves története. Szarvas, 1965. 448 old.

1966

DEBRECZENI Béla dr.: A talajnedvesség hatása a műtrágya hasznosulására a szántóföldi növényeknél. Szarvas, 1966. (Témadokumentáció, OMgK.) 163 old.
DOMBOVÁRI János dr.: A lucerna foszfor- és vízellátásának főbb kérdései. Szarvas, 1966. 294 old. Kandidátusi értekezés.
GRUBER Ferenc dr.: A legelő és a rét korszerű ápolása és javítása. Szarvas, 1966. (Témadokumentáció, OMgK.) 140 old.
MARJAI Gyula: Esőszerű öntözés számokban. Bp., 1966. Mezőgazdasági Kiadó. 383 old.
NAGY Zoltán dr.: Alexandriai here és termesztése. Egyéves pillangós-takarmánynövények termesztése. Bp., 1966. (Témadokumentáció, OMgK.) 151 old.
NÉMETH Sándor dr.: A fontosabb szántóföldi növények vízigénye, öntözési normái és vízhasznosítása. (Társszerzőkkel.) Bp., 1966. (Témadokumentáció, OMgK.) 180 old.

1967

CZABALA László: A munka mérésének és díjazásának vizsgálata az öntözésben. Szarvas, 1967. 100 old. (Egyetemi doktori értekezés.)
DEBRECZENI Béla dr.: Adatok a műtrágyahatás és öntözés összefüggéséhez. - Műtrágyázási kísérletek 1955-1964. Bp., 1967. Akadémiai Kiadó. 449 old. (Szerk.: Sarkadi.)

1967

DEBRECZENI Béla dr.: A talajnedvesség és tápanyagellátás néhány összefüggése szántóföldi növényeknél. Bp., 1967. OMgK. 51 old. Témadokumentáció.

GRUBER Ferenc-KRÁMER Mibály: A legelő és a rét ápolása és termésének hasznosítása. Bp., 1967. OMgK. 119 old. Témadokumentáció.

HANYECZ Vince: A növény termelési értékére ható tényezők vizsgálata öntözőgazdaságainkban. Szarvas, 1967. 78 old. (Egyetemi doktori értekezés.)

KOVÁCS Gáborné dr.: A tenyésztőterület, a fattyhajtás és a vágási idő jelentősége a silókukorica termesztésében. Szarvas, 1967. 180 old. Kandidátusi értekezés.

RUZICKAY György festőművész élete és munkássága. Szarvas, 1967. 24 old.

SIMONNÉ KISS Ibolya dr.: Rice cultivation in Hungary. Delhi, 1967. 32 old.

TÓTH Lajos dr. (szerk.): Gondolatok az óvodai erkölcsi nevelés köréből. Gyula. 1967. 144 old.

TÓTH Sándor dr.: A rizstermesztés jelenlegi helyzete, jövőbeni iránya, agrotechnikája. Bp., 1967. Mezőgazdasági Kiadó. 64 old.

ÖNTÖZESI és Rizstermesztési Kutató Intézet Tájékoztatója. Kecskemét, 1967. (Szerk.: Gruber Ferenc dr.) 76 old.

1968

BUZÁS István dr.: Szubsztituensek hatása a borazinnak elektronszerkezetére. Szarvas, 1968. (Egyetemi doktori disszertáció.) 106 old.

DEBRECZENI Béla dr.: Az öntözéses növénytermesztés agrotechnikai alapjai. Trágyázás. 50-53 old. Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 367 old.

DOMBOVARI János dr.: Az öntözéses növénytermesztés agrotechnikai alapjai. Trágyázás. 46-49 old. Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 367 old.

GRUBER Ferenc dr.: A. Voisin: A legelő termőképessége. (Fordítás.) Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 212 old.

GRUBER Ferenc dr.: Legelő- és rétgazdálkodás. 260 old. 288-292 old. Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 367 old.

KOVÁCS Gábor Dr. (szerk.): Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 369 old.

LAJTOS János dr.-SIMONNÉ KISS Ibolya dr.-SZILVÁSSY László dr.: Rizstermesztési útmutató. Bp., 1968. 157 old.

MARJAI Gyula dr.: Az öntözőtelep építésének és fenntartásának gépei és eszközei. 114-160 old. Az öntözés kézikönyve. Bp., 1968. Mezőgazdasági Kiadó. 367 old.

MARJAI Gyula dr.: Az öntözővízadagolás műszaki hatásfokának vizsgálata. Szarvas, 1968. (Kandidátusi disszertáció) 153 old.

1969

SZABÓ János-KOVÁCS Imre: A legelőgazdálkodás zsebkönyve. Bp., 1969. Mezőgazdasági Kiadó. 210 old.

TÓTH Lajos dr.: Krecsмарik Endre élete és munkássága. Szarvas, 1969. 196 old.

TÓTH Lajos dr.: A szarvasi tanítóegyesületi mozgalom története 1804-1968. Szarvas, 1969. 286 old.

1970

TÓTH Lajos dr. (szerk.): Szarvas járás-város szabad negyedszázada. Szarvas, 1970. 560 old. (+ 32 képmelléklet.)

II.

SZARVASI FOLYÓIRATOK
(1945—1970)

- *Öntözési és Talajjavítási Kutató Intézet Évkönyve*. Szarvas, 1950. (Vol. I. 343 old.) Szerk.: *Frank Melánia*.
- *Öntözési és Talajjavítási Kutató Intézet Évkönyve*. Szarvas, 1951. (Vol. II. 299 old.) Szerk.: *Frank Melánia*.
- *Öntözéses Gazdálkodás*. Az Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézet és a 36. sz. akadémiai főfeladat Koordináló Bizottsága közös Közleményei. Szarvas, 1963. Főszerk.: *dr. Kovács Gábor*. (168 old.)
- *Öntözéses Gazdálkodás*. (Mint előbb.) Szarvas, 1964. 1-2. kötet. Főszerk.: *dr. Kovács Gábor*. (159 + 135 old.)
- *Öntözéses Gazdálkodás*. (Mint előbb.) Szarvas, 1965. 1-2. kötet. Főszerk.: *dr. Kovács Gábor*. (167 + 215 old.)
- *Öntözéses Gazdálkodás*. (Mint előbb.) Szarvas, 1966. 1-2. kötet. Főszerk.: *Dr. Kovács Gábor*. (162 + 164 old.)
- *Öntözéses Gazdálkodás*. (Mint előbb.) Szarvas, 1967. 1-2. kötet. Főszerk.: *Dr. Kovács Gábor*. (132 + 124 old.)
- *Öntözéses Gazdálkodás*. (Mint előbb.) Szarvas, 1968. 1-2. kötet. Főszerk.: *Dr. Kovács Gábor*. (114 + 136 old.)
- *Öntözéses Gazdálkodás*. (Mint előbb.) Szarvas, 1969. 1-2. kötet. Főszerk.: *Dr. Kovács Gábor*. (148 + 18 old.)
- *A Szarvasi Felsőfokú Óvónőképző Intézet Évkönyve*. 1961. Szerk.: *dr. Hanzó Lajos*. (231 old.)
- *A Szarvasi Felsőfokú Óvónőképző Intézet Évkönyve*. 1962. Szerk.: *dr. Hanzó Lajos*. (243 old.)
- *Magyarországi Óvónőképző Intézetek Tudományos Közleményei*. 1963. Szerk.: *dr. Hanzó Lajos*. (272 old.)
- *Magyarországi Óvónőképző Intézetek Tudományos Közleményei*. 1964. Szerk.: *dr. Tóth Lajos*. (264 old.)
- *Magyarországi Óvónőképző Intézetek Tudományos Közleményei*. 1965. Szerk.: *dr. Tóth Lajos*. (332 old.)
- *A Magyarországi Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményei*. 1966. Szerk.: *dr. Tóth Lajos*. (343 old.)
- *A Magyarországi Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményei*. 1967. Szerk.: *dr. Tóth Lajos*. (320 old.)
- *A Magyarországi Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményei*. 1968. Szerk.: *Elek László*. (256 old.)

- A Magyar Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményei - Óvónőképzés és Óvodai Élet. 1969. Szerk.: Elek László. (332 old.)
- A Szarvasi Vajda Péter Általános Gimnázium Évkönyve. 1962/63. Szerk.: dr. Gábris József. (96 old.)
- A Szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola Évkönyve. 1963/64. Szerk.: dr. Gábris József. (119 old.)
- A Szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola Évkönyve és Közleményei. 1964/65. Szerk.: dr. Gábris József. (148 old.)
- A Szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola Évkönyve és Közleményei. 1965/66. Szerk.: dr. Gábris József. (160 old.)
- A Szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola Évkönyve és Közleményei. 1966/67. Szerk.: dr. Gábris József. (208 old.)
- A Szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola Évkönyve és Közleményei. 1967/68. Szerk.: dr. Gábris József. (76 old.)
- Szakszervezeti Híradó. Pedagógusok Szakszervezete Szarvasi Járási Bizottsága. 1962-1968. (Évente 2-4 szám, kb. 40-50 old.) Szerk.: Molnár László.
- Diákbírádo. A Szarvasi Vajda Péter gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola KISZ szervezetének folyóirata. 1960-1969. (Évente 3-4 szám egyenként 8-10 old. terjedelemben.)

- Békési Élet. 1968/3. sz. Szarvasi szám. Szerk.: dr. Tábori György.
- Kortárs. 1969/9. sz. Kiss Gyula: Szarvas a várossá válás küszöbén. (1468-1480. old.) Főszerk.: Simon István.

Dr. Koós Ferenc:

GYOMA KÖZSÉG TÖRTÉNETE

I. FELADATUNKRÓL...

A történelmet az emberek csinálják az élet írja. A krónikások csak szerény lejegyzői azoknak a bonyolult - de törvényszerű pontossággal bekövetkező - eseményeknek, melyek kérlelhetetlen szükségszerűséggel viszik előre az emberiséget a boldogabb, a jobb, a magasabbrendű életforma felé.

E folyamatot leírni, lényegét megragadni nem egyszerű dolog. Annál nehezebb, és annál érdekesebb a feladat, ha a történész ezt a munkát az ún. - klasszikus értelemben vett - történelmi távlat segítségével nélkül kísérli meg elvégezni, s úgyszólván a *ma történelmét* írja meg, a mai fiataloknak és felnőtteknek, hogy tanulsággal szolgáljon nekik, a holnap felnőtteinek és öregeinek, s nem utolsósorban azoknak, akiknek ez a kor már vitathatatlanul *történelem* lesz, azoknak, akiket majd holnap hívnak így: „mai fiatalok”.

Célunk egy helység - Gyoma község - elmúlt 25 éves fejlődését bemutatni. Az előzmények rövid ismertetése után a felszabadulás katonai történetét, az ezt követő helyzetet tesszük vizsgálat tárgyává. Ez után kíséreljük meg bemutatni községünk történetének 25 évét, gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális szempontok figyelembevételével.¹

II. AHONNAN INDULTUNK

Gyoma önálló tanácsú község Békés megyében. 1966-ig, mint járási székhely működött, majd a járás megszűntével igazgatásilag a szarvasi járáshoz került. Regionális szerepköre önálló falukörzet központ.

Természetrajzi viszonyait tekintve sík felszínű területen helyezkedik el. Területileg az alföldi nagytájhoz tartozik, belvízrendszere alapján a Körösvidék rendszeréhez.

Gyoma határa régi kultúrák lelőhelye.¹ *Maday* szerint a 14. században már település, de a karlóczai béke idejében már lakatlan. Újratelepítéséhez 1719-ben kezdtek hozzá, s mint egész Békés megyének, községünknek is Harruckern lett a földesura. A magyarok mellett német ajkúakat is telepítettek községünkbe. A lassú telepítésre mi sem jellemzőbb, hogy községünk lakossága 1719-ben még 150 körül mozgott, 1930-ban pedig már 12 ezer fölött volt.

Községünk mezőgazdasági vidéken van, így alapvetően a gazdasági élet eme

egyéves gyakorló tanítói munka után képesítődtek és nyertek tanítói oklevelet a jelöltek. E képzési rendszer idején is igen magas létszámú osztályok voltak. Ezzel párhuzamosan 1952-től úgynevezett képesítés nélküli nevelőket, 1957-től pedig érettségire épülő egyéves átképző évfolyamokat készítettek elő képesítő vizsgára a szarvasi képzőben.

A képzési formák e gyakori váltakozásának több oka volt. Mindenekelőtt a nevelő hiányt kell említünk, mely az általános iskolai osztályok számának szaporításával fokozódott országszerte, így Békés megyében is. A megye egyetlen tanítónőképzője ugyanis Szarvason volt. A rövid ideig működő gyulai képző nem adhatott számottevő nevelőt Békés megyének. Végző osztályainak utolsó évfajatai egyébként Szarvason képesítődtek. Az érettségire épülő tanfolyamok munkája tapasztalatokat nyújtott a felsőfokú képzés előkészítéséhez is.

Nemcsak a képzés szervezeti keretei változtak ilyen gyakran ebben az időszakban, hanem az igazgatók is. 1945-től 1959-ig terjedő 14 év alatt hét igazgató követte egymást. (Lipter Melánia, Fasang Árpád, dr. Kada Judit, Sándor Jenő, Gasztonyi József, Hegedűs András, Fodor József.) A gyakori igazgatói csere természetesen nem tette lehetővé a távlati tervezést és a vezetés módjainak tartós kialakulását sem.

A tantervi változások a gyakori *tankönyvcserék*, ha didaktikai tekintetben zökkenőket okoztak is a képzésben, nevelési szempontból azonban egy lépéssel mindig közelebb juttatták azt a szocialista eszmeiség megvalósításához. A pedagógiai gimnáziumok számára 1949-ben megjelent *Pedagógia* c. tankönyv – melyet Szarvason is használtak, bár nehezen lehetett hozzájutni, – világnézeti és pedagógiai szempontból is előrehaladást jelentett. A könyv a nevelés alapfogalmait már marxista szemlélet alapján tárgyalja. A nevelés öt területét jelöli meg. *A nevelés célja* a szocialista ember nevelése, akinek teste egészséges és edzett; a marxista-leninista világnézet alapján áll, tehát szilárd és tudományosan megalapozott ismeretek birtokában van, a szocializmust építő termelőmunka alapelveivel elméletben és gyakorlatban egyaránt tisztában van; szereti és ismeri a szépet, azaz fejlett és határozott ízlése van, végül magatartásának alapja a kommunista morál. (*Pedagógia*, 1949.) Tehát lényegében a *szocialista neveléselméleti alapjait* fejlődésünknek egy korai szakaszában már jól tárgyalja ez a tankönyv.

Nem kisebb feladatot kellett megoldani *didaktikai tekintetben* sem. Az oktatás elméletének és gyakorlatának elsősorban a még mindig tekintélyesen ható herbartizmussal kellett leszámolnia. Ugyanis: „A változást a Horthy-korszak didaktikai összképéhez viszonyítva a korábban nagyrészt hegemon jellegű herbartianus didaktika fellazulása, háttérbe szorulása, másrészt a modern polgári irányzatok felfogásának erőteljes előtérbe nyomulása mutatja.” E nagyon is relatíven értékelhető fejlődés a középfokú tanítóképző oktatási anyagában a *Didaktika* c. – 1958-ban megjelent (Dr. Nagy Sándor), s a szarvasi képzőben is használt – tankönyv tetőzi be. E könyv a szocialista didaktika szintézise. Az oktatási problémákat genetikusan tárgyalja. „A könyv a korábbiakhoz képest jelentős többletet nyújt az oktatási folyamat szerkezetének és a képzés folyamatainak finom kimunkálásában.”

Ilyen értelemben a *tanítói szakképzés neveléselméleti törzsanyagának tartalma és eszmeisége* már a szocialista nevelő elméleti tudásával igyekezett felvértezni a tanítójelölteket a szarvasi képzőben is. Ezt a törekvést azonban nem sikerült minden tárgy oktatásában következetesen megvalósítani.

A képzőnek, illetve a tanítóképzésnek rövid időn belül történt háromszori átszervezése, többféle párhuzamos módja rendkívül bonyolult helyzetet teremtett szervezeti és tantervi szempontból egyaránt. Az 1950/51-ben megnyílt 4 + 1 normál tanítóképző természetesen magában hordozta még a pedagógiai gimnázium kettős, teljességre törekvő célkitűzéseit. Tantervének közművelődési anyaga, tanításának módja nem állott teljesen a tanítói szaknevelés szolgálatában. A tanítóképző szakiskola jellege nem domborodott ki a szükséges mértékben, s a tanítójelölteket nem készítette elő megfelelően az általános iskola alsó tagozatában való teljes helytállásra. A többszöri tantervi változások sem hozták meg a kívánt eredményt.

Mindez talán még fokozottabb mértékben vonatkozik a középfokú óvónőképzésre. A felszabadulásunkat követő másfél évtizedben az óvónőképzést többször átszervezték. Az egyik átszervezés akkor történt, amikor a szarvasi képzőben óvodai tagozat is működött. A gyakori szervezeti, tartalmi változás komplikálta a képzést. (Pl. pedagógiai gimnáziumi keretben történő párhuzamos komlikálta a óvónőképzést.) A középfokúság szükségszerűen az általános műveltség és a szakképzés kettősségre törekvő követelményét támasztotta. Azonban az óvónőképzés tantervének eszmeisége, művelődési anyaga és módszere sem szolgálta minden tekintetben az óvónői szakképzést. Az óvónőképzők szocialista szakiskola jellege tehát nem domborodott ki a szükséges mértékben. Következésképpen az óvónőjelölteket nem készíthette elő megfelelően a kulturális forradalom kiterjedése következtében megnövekedett pedagógiai feladatokra.

Hogy a középfokú képzőt végzettek közül – óvodáinkban, iskoláinkban és a felügyelői hálózatban – mégis oly sok kiváló nevelő dolgozik, azt szívós, szakadatlan és tiszteletreméltó önképzésükkel, valamint sokoldalú aktív társadalmi tevékenységük tudatformáló hatásával magyarázhatjuk. Mások azonban nem vállalkoztak arra, hogy képzettségük fogyatékoságait az életadta igényeknek megfelelően pótolják. Ebből az ellentmondásból adódó feszültség, ez a felkészültségbeli hiányosság árnyékolta be az elmúlt évtizedek óvodai és iskolai nevelő-oktató munkáját.

A középfokú képzési keret tehát mindenképpen szűknek bizonyult – a szocializmus építésének második évtizedében – az egyidejű magas színvonalú általános és elmélyült szakképzés biztosítására. Szükségszerűen kell tehát következnie a tanító- és óvónőképzés generális reformjának és huzamosabb időre történő megnyugtató rendezésének.

A kibontakozás, a reform útját a *Magyar Szocialista Munkáspárt Művelődéspolitikájának Irányelvei* már 1958-ban megjelölték a tanító- és óvónőképzés *felsőfokúvá fejlesztésének* hangsúlyozásával: „Különös gonddal kell törődnünk az új pedagógusok képzésével annál is inkább, mert a pedagógusképzésnek sok fogyatékosága van eszmei, politikai és szakmai szempontból egyaránt. Mindenekelőtt a tanítóképzésre (és óvónőképzésre) áll ez, melynek problémáját a gimnáziumra épülő tanító- és óvónőképző intézetek rendszere, a tanítóképzés reformja hivatott megoldani.”

Mindcsek alapján már 1958-ban megindultak az új típusú tanító- és óvónőképző szervezési és tantervi előkészítő munkálatai. 1959 szeptember elején pedig megnyílt hazánk 11 felsőfokú tanító- és három óvónőképző intézete. Óvónőképző *Kecskeméten, Sopronban* és *Szarvason* nyílt. Az a rendeltetésük, hogy a magyar óvónőképzés történetében a valóban minőségi változást jelentő magas színvonalú, korszerű szocialista óvónőképzést megvalósítsák.